

25

P. M u c i n i e k s
Latvijas universitātes docents

Latvijas pašvaldību iekārta

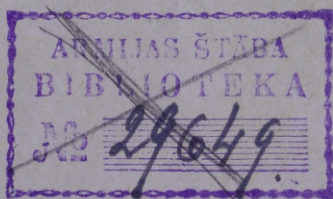

L $\frac{66-5}{25}$

P. Mucinieks

Latvijas universitātes docents

Latvijas pašvaldību iekārta

Rīgā, 1938. g.

L. u. Studentu padomes grāmatnīcas izdevums

Vija Lāča Latv. PSR
Valsts bibliotēka

68-14.469

0305058246

pārb. 11. VII 97.g. pārb. 2. IX 98.g.

14.469

Satura rādītājs.

	Lpp.
Ievads	7—11
1. §. Pašvaldības iestāžu stāvoklis valstī	7
Latvijas pašvaldību iekārtas avoti	12—36
2. §. Likums	12
3. §. Pašvaldības saistošie noteikumi	20
4. §. Ieradumu tiesības, tiesu un administratīvā prakse, tiesību zinātne	29
5. §. Literatūra un avotu kopojumi	31
Pirmā nodaļa. Latvijas pilsētu pašvaldības iekārta	31—117
6. §. Mūsu pilsētas	37
I. Pilsētu pašvaldības vēsture	49—65
7. §. Pilsētu pašvaldība līdz 19. gadu simtenim	50
8. §. Pilsētu pašvaldība 19. g. s. otrā pusē	52
9. §. 1892. g. pilsētu likums	59
10. §. Pilsētu pašvaldība Latvijas valsts pirmajos gados	62
II. Pilsētu pašvaldības tagadējā iekārta	65—117
11. §. Vispārējie noteikumi	66
12. §. Pilsētas dome	72
13. §. Pilsētas valde	82
14. §. Pilsētas galva	90
15. §. Revīzijas komisija	95
16. §. Pilsētu pašvaldības organu lēmumu pārsūdzība	96
17. §. Iekšlietu ministrijas tiesības pārraudzīt pilsētu pašvaldības	105
Otrā nodaļa. Latvijas pagastu pašvaldības iekārta	118—199
I. Pagastu pašvaldības vēsture	118—138
18. §. Pagasts 19. gadu simtena pirmā pusē	119
19. §. 1866. g. 19. februāra likums	124
20. §. 1918. g. pagastu likums	129

II. Pagastu pašvaldības tagadējā ie-	
kārta . . . . . 158—199	
21. §.	Vispārējie noteikumi 158
22. §.	Pagasta padome 146
23. §.	Pagasta valde 168
24. §.	Pagasta vecākais 175
25. §.	Revīzijas komisija 177
26. §.	Pagastu pašvaldības organu lēmumu pārsūdzība . . . 179
27. §.	Pagastu pašvaldības iestāžu darbības pārraudzība . . 190
 Pielikums . . . . . 201—240	
I. 1.	Pilsētu pašvaldības likums 201
2.	Likums par pilsētu pašvaldību darbības ierobežošanu 218
II. 1.	Likums par pagastu pašvaldību 220
2.	Likums par pagastu pašvaldību darbības ierobežo-
	šanu 239

Priekšvārds.

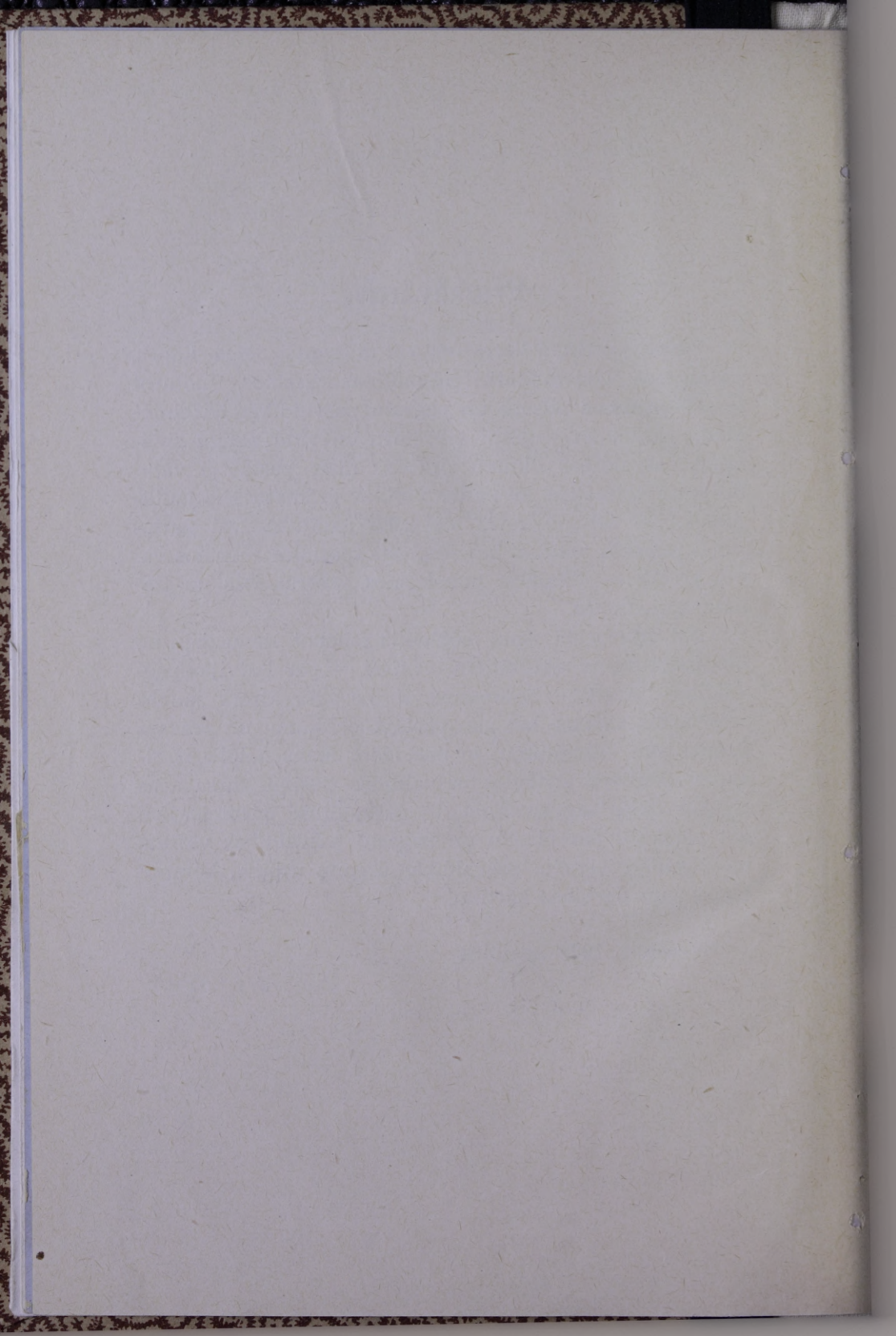
Mūsu juridiskā literatūra vēl diezgan trūcīga, kāpēc, pasniedzot Universitātē pašvaldības tiesības, noturot priekšlasījumus pilsētu un pagastu pašvaldības darbiniekiem, pārbaudot pagastu sekretāru un viņu palīgu zināšanas pašvaldības likumu zinībās, man pastāvīgi vajadzēja aizbildināties, ka mums vēl nav grāmatu šais jautājumos, bet atbilde katrā atsevišķā gadījumā vai jautājumā jāmeklē rakstos, kas iespiesti speciālos žurnālos vai vēl biežāk — likumos, noteikumos, instrukcijās un Senāta spriedumos.

Šai grāmatiņā esmu mēģinājis sakopot vienu daļu no līdzšinējā darba rezultātiem un tieši — par Latvijas pašvaldības iekārtu. Saprotams, te nevarēs atrast jaunas teorētiskas atziņas, bet gan pastāvošo likumu un prakses dogmatisku iztīrījumu, jo pagaidām mans nolūks ir tikai studentiem atvieglot pašvaldības tiesību kursa svarīgākās daļas sagatavošanu un pašvaldības darbiniekiem dot pārskatu par pilsētu un pagastu pašvaldības vēsturi un tagadējo iekārtu, pašvaldības organu uzbūvi, kompetencēm un darbības kārtību.

Vecākos, 1938. g. jūlijā.

Autors

I e v a d s.

1. §. Pašvaldības iestāžu stāvoklis valstī.

Tagadnes valsts atzīstama par vissvarīgāko tautas sabiedrisko organizāciju, jo valstij jāveic ļoti plaši uzdevumi. Sen aizmirsušies tā saucamie liberālās skolas uzskati, ka valsts vara nedrīkst iejaukties saimnieciskās, kultūrālās un citas darbības laukā, — tur iedzīvotājiem atstājama pilnīga rīcības brīvība, lai valsts rūpējoties par iedzīvotāju un viņu mantas apsardzību valsts iekšienē un pret ārējiem ienaidniekiem; citiem vārdiem, valstij piekrist policijas un kara lietas. Nenoliegdami privātās un personīgās ierosmes lielo nozīmi, tagadnes, īpaši autoritāro valšņu politiķi atzīst, ka tautas vienības un visu iedzīvotāju grupu interešu vienlīdzīgai ievērošanai nepieciešama arvien lielāka līdzdalība no valsts varas puses dažādo jautājumu kārtošanā. Tāpēc valsts uzdevumu skaits nemitīgi aug un vairojas. Nav gandrīz nevienas sabiedriskas parādības, kur valsts neņemtu lielāku vai mazāku līdzdalību. No vērotājas, uzraudzītājas un sodītājas valsts vara pārvērtusies aktīvā veidotājā.

Daudzo valsts uzdevumu veikšanai valstī darbojas viņas iestādes, amatpersonas un darbinieki, no kuņiem katrs rīkojas noteiktā valsts darbības nozarē, izpilda un kārto saskaņā ar likumiem noteiktas valsts lietas. Visus valsts uzdevumus valststiesību zinātne parasti sagrupē trīs lielās nozarēs: likumdošanas, pārvaldes un tiesu darbībā; ar svešvārdu tās sauc par likumdošanas, pārvaldes jeb administrācijas un tiesu funkcijām, — arī par valsts varas trim funkcijām.

Likumdošanas funkcijā ietilpst jaunu likumu izdošana, veco likumu grozīšana, papildināšana un atcelšana. Šis valsts funkcijas izpildītāju iestādi sauc par likumdošanas iestādi. Pašlaik Latvijā likumdošanas darbus veic Ministru kabinets, Tautas Vadoņa yadībā. Tautas Vadonis — Valsts un Ministru Prezidents arī izsludina Ministru kabineta pieņemtus likumus, kas stājas spēkā septītā dienā pēc to izsludināšanas «Valdības Vēstnesī», izsludināšanas dienu līdz neskaitot. Likuma spēkā stāšanās moments var būt noteikts arī pašā likumā; piem., ka likums stājas spēkā izsludināšanas dienā vai noteiktā datumā.

Tiesu funkcijā ietilpst tiesisko konfliktu izspriešana un kriminālo sodu uzlikšana. Šo funkciju izpilda tiesu iestādes. Vispārējās tiesu iestādes ir mīertiesas, apgabaltiesas, Tiesu palāta un Senāts; speciālās tiesas — pagasttiesas, bāriņu tiesas un kaŗa tiesas.

Pārvaldes jeb administratīvā funkcijā ietilpst visu pārējo valsts uzdevumu veikšana, ciktāl tie nav likumdošanas vai tiesu uzdevumi. Pārvaldes iestādes ir tās, kas darbojas tautas labklājības, sabiedriskās labierīcības, miera, drošības un kārtības, saimnieciskā, kultūrālā u. t. t. laukā. Pretēji likumdevējas un tiesu iestādēm, kas galvenā kārtā lemj un spriež, pārvaldes iestādes aktīvi darbojas valsts uzdevumu veikšanā un mērķu sasniegšanā. Līdz ar to valsts pārvaldes darbības lauks ir nesalīdzināmi plašāks par pirmām divi funkcijām. Un tā kā pārvaldes iestāžu darbs sakļaujas ar pilsoņu dzīvi un darbu, jūtami ietekmē un pat vada pēdējo, tad saprotams, ka pārvaldes iestāžu organizācijā, darbībā, tiesību un pienākumu nokārtojumā ieinteresēta ne tikai tauta visumā, bet arī atsevišķie pilsoņi.

Ievērojot valsts pārvaldes uzdevumu plašumu, ikvienā valstī sastopam daudz pārvaldes iestādes un amatpersonas jeb pārvaldes organus. Pārvaldes organus, kuŗu darbības lauks ir visa valsts terri torija, kuŗu rīkojumi spēkā visā valstī, saucam par centrāliem pārvaldes organi em. Pēdējo skaitā ierindojami: Ministru

kabinets, kam piekrīt vispārējā pārvaldes organu darbības vadība; 10 ministrijas: ārlietu, finanču, iekšlietu, izglītības, kara, sabiedrisko lietu, satiksmes, tautas labklājības, tieslietu un zemkopības, kuŗu priekšgalā atrodas ministri ar līdzīgiem nosaukumiem. Ministriju nosaukumi arī norāda uz katras ministrijas darbības lauku. Piekritīgās lietas ministrija pārziņa visas valsts mērogā. Pašvaldības savā darbā visbiežāk saskaņas ar Iekšlietu ministriju, jo tā ir pašvaldību augstākais pārraudzības organs.

Valsts pārvaldes darbība skaŗ visu valsti, pat visatālākos provinču novadus, kāpēc nav domājama pārvaldes lietu pilnīga nokārtošana tikai galvas pilsētā, centrā; nepieciešami vietējie pārvaldes organi, kas darbojas noteiktos rajonos, valsts teritorijas daļās. Ja centrālie valsts pārvaldes organi gandrīz ir vienādi kā lielās, tā mazās valstīs, tad vietējo organu skaits un uzbūve atkarīgi no valsts apmēriem un īpatnējiem tautas dzīves apstākļiem.

Administratīvā ziņā Latvija ir sadalīta vispirms apgabalos, kuŗu skaits ir četri: Vidzeme, Kurzeme, Zemgale un Latgale. Pašlaik apgabals Latvijā ir tikai tiesu iedalījuma vienība. Katrā apgabalā atrodas pa vienai apgabaltiesai, kuŗas sauc pēc tās pilsētas, kuŗā tiesa atrodas: Vidzemes apgabalā darbojas Rīgas apgabaltiesa, Kurzemes — Liepājas apgabaltiesa, Zemgales — Jelgavas apgabaltiesa un Latgales — Daugavpils apgabaltiesa. Jāpiezīmē, ka satiksmes ērtību labad Latvijas vēsturiskie apgabali pakļautības ziņā apgabaltiesām ir pārdalīti. Talsu un Ventspils apriņķi izslēgti no Kurzemes, bet pievienoti Zemgales apgabalam. No pēdējā savukārt izslēgts Ilūkstes apriņķis, kas pievienots Latgalei.

Līdz 1934. g. apgabals skaitījās arī vēlēšanu rajons, pie kam visa valsts bija sadalīta 5 apgabalos; no Vidzemes izdalīja Rīgas pilsētu kā īpašu vēlēšanu apgabalu. Katrā apgabalā Saeimas vēlēšanas vadīja apgabala vēlēšanu komisija.

Apgabali ir sadalīti apriņķos, kuŗu skaits visā valstī ir 19. Vidzemes apgabālā ir šādi 5 apriņķi: Rīgas, Cēsu, Valmieras, Valkas un Madonas; Kurzemē 5: Liepājas, Aizputes, Kuldīgas, Ventspils un Talsu; Zemgalē 5: Tukuma, Jelgavas, Bauskas, Jēkabpils un Ilūkstes; Latgalē 4: Daugavpils, Rēzeknes, Ludzas un Abrenes.

Apriņķis ir administratīva vienība, kuŗā atrodas vairākas pārvaldes iestādes un amatpersonas. Apriņķa lauku pašvaldību vecākais pārrauga pagastu pašvaldības; apriņķa priekšnieks pārzina policijas lietas apriņķī; kuŗa apriņķa priekšnieks — kuŗa klausības lietas; skolu valde un inspektors — izglītības lietas. Bez tam apriņķa robežās darbojas vēl citas amatpersonas, kuŗu darbības rajons dažkārt gan nesakrīt ar apriņķa teritoriju, kā piem. miertiesnesis, Šoseju un zemes ceļu departamenta rajona inženieris un daži citi.

Līdz šim pieminētās vietējās pārvaldes iestādes ierindojamas tā sauc. valdības iestāžu skaitā, jo viņas sastādās no valdības vai viņas pilnvarotu personu ieceltiem darbiniekiem un savā darbībā pakļautas nevien centrālo organu pārraudzībai, bet arī vadībai; formāli vietējām valdības iestādēm nav patstāvīga darbības lauka; centrālās iestādes var nokārtot vietējo iestāžu lietas, uzdodot pēdējām tikai izpildīt viņu lēmumus un rīkojumus.

Dažām vietējās pārvaldes iestādēm ir citāda organizācija un darbības kārtība, un tās sauc par pašvaldības iestādēm. Pašvaldības iestādes parasti sastādās no vēlētām amatpersonām; ārkārtīgos apstākļos tās var iecelt, bet tomēr ievērojot sevišķus noteikumus, kas pilnīgi nesakrīt ar vispārējiem valsts darbinieku iecelšanas noteikumiem; piem. iecelamās personas jāizrauga no vietējiem iedzīvotājiem. Tālāk, pašvaldības iestādēm likumi piešķir noteiktu patstāvīgas darbības lauku; savus uzdevumus izpildot, viņas ir pakļautas valdības centrālo vai vietējo iestāžu pārraudzībai, bet pēdējām nav tiesība rīkoties pašvaldības iestāžu vietā, izņemot likumā sevišķi minētus gadījumus

Līdz 1934. g. Latvijā pastāvēja 3 pašvaldību vienības: pilsētu, pagastu un apriņķu pašvaldības. Pēdējās likvidāciju paredzēja 1934. g. 17. jūlija likums un likvidācijas kārtību noteica 1935. g.; pati likvidācija izdarīta līdz 1935. g. 1. oktobrim. Tagad Latvijā pastāv tikai divas pašvaldību vienības: pilsētu un pagastu pašvaldības.

Šai grāmatiņā piegriezīsimies tikai mūsu pilsētu un pagastu pašvaldības iekārtas jautājumam, t. i. noskaidrosim pašvaldības organu uzbūvi, kompetenci, darbības kārtību un pa daļai pašvaldību attiecības ar valsts iestādēm un pilsoņiem. Lai labāk izprastu mūsu pašvaldības tagadējo iekārtu, esmu īsumā skicējis pašvaldības iestāžu attīstību mūsu zemē.

Latvijas pašvaldību iekārtas avoti.

Pilsētu un pagastu pašvaldības ir publisku tiesību organizācijas un, kā tādu, viņu iekārtas noteikumus mēs varam meklēt tiesību normās, kas pastāv un ko piemēro attiecīgas valsts teritorijā. Parasti min šādus četrus tiesību normu avotus, ko līdz ar to mēs varētu uzskatīt arī par pašvaldību iekārtas tiesiskiem avotiem: 1) likumu, 2) ieradumu tiesības, 3) tiesu resp. administratīvo praksi un 4) tiesību zinātni. Atzīmētiem tiesību avotiem nav vienāda nozīme visās tiesību nozarēs, it sevišķi tas jāsaķa par pēdējiem trim avotiem, kuŗu nozīme publiski tiesiskās attiecībās daudz mazāka, nekā privāttiesiskās attiecībās.

2. §. Likums.

Likums ir svarīgākais avots visām tiesību nozarēm, un tā tad arī tiesību normām, kas nosaka pašvaldību iekārtu. Ar likumu plašākā un materiālā nozīmē mēs sapratīsim visus normatīvos aktus, ko noteiktā kārtībā izdevusi attiecīga valsts iestāde; likums ir valsts varas noteiktas tiesību normas. Pretēji rīkojumiem, lēmumiem un citiem konkrētiem valsts aktiem, kas attiecas uz konkrētu personu (tiesību subjektu) resp. konkrētu priekšmetu (tiesību objektu), likumi satura vispārīgus noteikumus, kas attiecas uz nenoteiktu daudzumu vienādu gadījumu resp. nenoteiktu daudzumu personu, kas atrodas zināmā tiesiskā stāvoklī. Jāatšķir šādas likumu katēgorijas: 1) satversmes likums jeb konstitūcija, 2) parastais likums un 3) noteikumi.

I. Satversmes likums jeb konstitūcija, kā valsts augstākais akts, nosaka valsts iekārtas pamatus,

valsts augstāko organu uzbūvi, funkcijas, darbības kārtību un savstarpējās attiecības. Tāpēc satversmes likumos parasti neatrodam noteikumus par pašvaldības iekārtu. Dažu valšņu konstitūcijās, kas izdotas 19. gadu simteņa pirmajā pusē, atrodam arī noteikumus par pašvaldībām; tā piem., Beļģijas 1830. g. konstitūcijas 31. un 108. p. min īpašu pašvaldības varu (*pouvoir municipal*), kas atzīta it kā par ceturto varu valstī, blakus likumdošanas, izpildu un tiesu varai.

Pēc pasaules kara pieņemtajos satversmes likumos tāpat dažkārt ietverti noteikumi par pašvaldībām, bet tie vairs nedeklarē pašvaldībām īpašu varu; tā piem., Vācijas 1919. g. satversmes 127. pants skan: «Komūnām un komūnu apvienībām pieder pašvaldības tiesības likumu noteiktās robežās.» Ar to satversmes likumdevējs gan atzīnis vietējo publiski tiesisko organizāciju pašvaldības tiesības, bet šo tiesību saturs atkarīgs no likuma, ko izdod parastais likumdevējs orgāns.

Latvijas Tautas padomes politiskā platformā, ko uzskata par mūsu valsts pirmo satversmes likumu, atrodam atsevišķu (VII.) nodaļu ar virsrakstu «pašvaldība», kas gan sastāv tikai no viena pašapanta un tieši: «Pašvaldības iestāžu vēlēšanas notiek uz I. nod. 2. p. izteiktiem pamatiem. Pirms Satversmes sapulces šo vēlēšanu laiku nosaka Pagaidu valdība, kuŗa arī organizē vietējās pārvaldes pagaidu iestādes.» Redzams, ka valsts dibinātāji galveno vērību piegriezuši pašvaldības iestāžu sastādīšanai — vēlēšanām, kas izskaidrojams ar bij. Krievijas un vācu okupācijas laiku sliktajiem piedzīvojumiem šai ziņā. Tāpēc mūsu pirmajā konstitūcijā aizskārts tieši pašvaldības iestāžu vēlēšanu jautājums, kas minētajā I. nodaļas 2. punktā nokārtots ļoti radikālā garā, jo vēlēšanās varēja piedalīties abu dzimumu pilsoņi uz vispārīgu, vienlīdzīgu, tiešu, aizklātu un proporcionālu vēlēšanu tiesību pamata. — 1920. g. pagaidu satversmē un 1922. g. Latvijas Republikas Satversmē vairs neatrodam nekādus noteikumus par pašvaldībām. Pilsētu un pagastu tiesības uz pašvaldību Latvijas

valstī nekad nav apstrīdētas, tāpat tanī laikā neapšaubīja vēlēšanu principu pašvaldības iestāžu sastādīšanā, kāpēc, šķiet, satversmes izstrādātāji arī neaizskār pašvaldības jautājumu.

Autoritārās valstīs, par kādu uzskatāma arī Latvija pēc 1934. g. 15. maija, no jauna izvirzās pašvaldības jautājums un šoreiz atkal principiālā plāksnē. Pilsoņu līdzdarbība savās aroda vai personālās pašvaldībās (Latvijā kamerās, Itālijā korporācijās) un pēdējo līdzdarbība valsts uzdevumu veikšanā pašvaldības ideju zināmā mērā nostāda valsts organizācijas pamatā. Formāli tas pateikts Vācijas 1935. g. komūnāllikumā, ka tas esot nacionālsociālistiskās valsts pamatlikums. (Sal. manu rakstu «Vācu komūnāllikuma pamatprincipi», T. M. V. 1935. g. 4. num.).

II. Parastais likums ir tiesību avots, kam tāpat kā citās tiesību nozarēs arī pašvaldību iekārtā piekrīt vislielākā nozīme. Ar likumu var nodibināt jaunas vai likvidēt pastāvošās pašvaldības vienības, var samazināt vai paplašināt to teritoriju; likums nosaka, pašvaldības iestāžu uzbūvi, darbības lauku un kārtību, attiecības ar citām iestādēm un pilsoņiem. Rietumeiropas valstīs, kā Francijā, Itālijā, Vācijā, parasti spēkā viens kopējs likums pilsētu un lauku pašvaldības zemākai pakāpei; Anglija šai ziņā ir izņēmums, jo tur pilsētas un draudzes (zemākā lauku pašvaldības vienība) darbojas uz īpašu likumu pamata. Latvijā un mūsu tuvākajās kaimiņvalstīs, Igaunijā un Lietuvā, ievērojot pašvaldību vēsturi, pastāv un pastāvējuši atsevišķi likumi katrai pašvaldības vienībai, pilsētām un pagastiem; tādi bija arī apriņķu pašvaldībai, kamēr tā Latvijā pastāvēja.

Kopējs abām pašvaldības vienībām ir 1936. g. 3. decembra «Likums par apriņķu un pašvaldību administratīvām robežām, pašvaldību tiesību piešķiršanu ciemiem un parciemnosaukumiem» (1936. g. Lik. kr. 181.), kas atceļ 1922. g. «Likumu par pašvaldību vienību tiesību piešķiršanu, robežu un nosaukumu noteikšanu un pārgrozī-

šanu» (1922. g. Lik. kr. 136.). 1936. g. likums paredz, ka jaunas pilsētas un jaunus apriņķus var nodibināt, kā arī pastāvošo apriņķu robežas var grozīt tikai likumdošanas kārtībā, izdodot jaunu vai grozot resp. papildinot pastāvošo likumu; turpretim jaunus pagastus un ciemus var nodibināt, pilsētu un pagastu administratīvās robežas var grozīt ar iekšlietu ministra rīkojumu, t. i. administratīvā kārtībā.

1. Pilsētu pašvaldības iekārtu līdz 19. gadu simteņa otrai pusei noteica katrai atsevišķai pilsētai izdots akts par pilsētas tiesību piešķiršanu. 1870. gadā krievu valdība izdeva pilsētu likumu (gorodovoe položenije), ko ar 1877. g. 26. marta noteikumiem attiecināja arī uz Baltijas guberņām. 1870. g. pilsētu likums bija izstrādāts liberālā garā, kas nepatika krievu valdošām aprindām; tāpēc 1892. g. izdeva pilsētu likumu, kas stipri sašaurināja pilsētas iestāžu patstāvīgās darbības iespējas. Krievijas pagaidu valdība 1917. g. grozīja un papildināja 1892. g. pilsētu likumu, ievērojami paplašinot pilsētu patstāvīgās darbības lauku. Pilsētu likuma 1917. g. redakcija visumā atbilda patstāvīgās Latvijas likumdošanas politikai pašvaldību jautājumos, kāpēc krievu pilsētu likums Latvijā palika spēkā diezgan ilgu laiku, līdz 1930. gadam.

Latvijas pilsētu pašvaldības tagadējā iekārta noteikta 1930. g. 14. novembra «Pilsētu pašvaldības likumā» (Lik. kr. 183.), kas ar grozījumiem un papildinājumiem 1931. g. Lik. kr. 248, 1932. g. Lik. kr. 103., 1933. g. Lik. kr. 186., 1935. g. Lik. kr. 158., 1936. g. Lik. kr. 36. un 1937. g. Lik. kr. 174. — spēkā vēl tagad. 1930. g. pilsētu pašvaldības likums piemērojams, ievērojot 1934. g. 25. maija «Likumu par pilsētu pašvaldību darbības ierobežošanu», ko sākmā sauca — «Noteikumi par pilsētu pašvaldību darbības ierobežošanu izņēmuma stāvokļa laikā» (Lik. kr. 142.); noteikumi grozīti un papildināti 1934. g. Lik. kr. 206. un 1938. g. V. V. 35.

Tālāk jāmin 1931. g. 3. februāra «Likums par Latvijas galvas pilsētu» (1931. g. Lik. kr. 41.), kas par tādu pasludina Rīgu; 1923. g. 4. jūnijā «Likums par pašvaldības iestāžu ģerboņiem» (1923. g. Lik. kr. 66.), pēc kuŗa katrai pilsētai ir savs ģerbonis, ko lieto pilsētas valde un tai pakļautās iestādes, saskaņā ar pilsētas valdes lēmumu. Pilsētu pašvaldības likumam vēl nav izstrādāta finansu daļa, kāpēc pagaidām spēkā 1921. g. 14. janvāra «Noteikumi par pilsētu ienākumiem, izdevumiem, budžetiem un pārskatiem» (1921. g. Lik. kr. 2.); noteikumi grozīti un papildināti 1921. g. Lik. kr. 199.; 1922. g. Lik. kr. 26.; 1926. g. Lik. kr. 83.; 1931. g. Lik. kr. 213.; 1932. g. Lik. kr. 120. un 230.; 1933. g. Lik. kr. 51.; 1934. g. Lik. kr. 72., 234. un 281.; 1937. g. Lik. kr. 152.

2. Par pagastu pašvaldību tagadējā izpratnē varam runāt tikai ar 19. gadu simteņa otro pusi. Līdz tam bija izdoti gan zemnieku likumi, kas līdztekus citiem jautājumiem kārtoja arī pagasta pārvaldes lietas. Tādi bija: 1804. g. 20. februāra zemnieku likums, ar kuŗu Vidzemē nodibina zemnieku pagasta tiesu kā īpašu pagasta pārvaldes organu; 1817. g. 25. augusta Kuzemes un 1819. g. 26. marta Vidzemes zemnieku likumi, kas zemniekiem piešķir «putna brīvību» un pagastam — administratīvās vienības stāvokli, nosaucot to par pagasta sabiedrību; Vidzemes zemnieku likumu pārveidotā redakcijā atvietoja 1860. gada likums, kur pagasta pārvaldes jautājums palicis negrozīts. — 1866. g. 19. februārī apstiprina likumu par pagastu sabiedrības pārvaldi Baltijas guberņās (Položenje o volostnom obščestvennom upravlenii v ostzeiskih gubernijah), ko ar zināmām ierunām varētu uzskatīt par pirmo pagastu pašvaldības likumu mūsu zemē. Šis likums palika spēkā līdz neatkarīgās Latvijas valsts nodibināšanai.

1918. g. 4. decembrī Latvijas Tautas padome pieņēma «Latvijas pagastu satversmes pagaidu likumu (1919. gada Lik. kr. 7.), kuŗā ievērota 1866. g. likuma prakse un jaunāko laiku pārvaldes principi. 1920. g. 30. aprīlī Ministru kabinets izdeva «Latgales pagastu satversmes pa-

gaidu noteikumus» (Lik. kr. pap. 66.), kas izstrādāti pa daļai pēc 1917. g. krievu, pa daļai pēc 1918. g. 4. decembra likuma principiem. Ar pieminētiem aktiem noorganizēto pagastu pašvaldības pagaidu iekārtu sāka pārveidot Satversmes sapulces laikā. 1922. g. 1. martā Satversmes sapulce vispirms pieņēma «Likumu par pagastu padomes vēlēšanām» (Lik. kr. 57.), kas ar vairākkārtīgiem grozījumiem tika piemērots līdz 1934. gadam pagastu padomes un revīzijas komisijas vēlēšanās.

1922. g. 21. jūn. Satversmes sapulce pieņēma «Likumu par pagastu pašvaldību» (1922. g. Lik. kr. 119.), kas spēkā vēl tagad — ar šādiem grūzījumiem un papildinājumiem: 1926. g. Lik. kr. 164.; 1927. g. Lik. kr. 193; 1928. g. Lik. kr. 115. un 116.; 1930. g. Lik. kr. 84.; 1931. g. Lik. kr. 46. un 64.; 1933. g. Lik. kr. 68; 1935. g. Lik. kr. 54. un 217.; 1937. g. Lik. kr. 2. un 1938. V. V. 35. — 1922. g. pagastu pašvaldības likums piemērojams, ievērojot 1934. g. 17. jūlija «Likumu par pagastu pašvaldību darbības ierobežošanu» (1934. g. Lik. 203.), kas grozīts un papildināts 1938. g. V. V. 35. Pagastu padomes un revīzijas komisijas vēlēšanas pēdējo reizi izdarīja 1931. gadā, kāpēc viņu pilnvaras notecēja 1935. gadā. Sakarā ar to izdeva «Likumu par pagastu pašvaldību organu pilnvarojumu pagarināšanu» (1935. g. Lk. kr. 172.). Šis likums satur pavisam īsu noteikumu: «Pagastu padomju, valžu un revīzijas komisiju pilnvarojumi paliek spēkā arī turpmāk,» t. i. līdz tam laikam, kamēr jauns pagastu pašvaldības likums nokārtos pagastu pašvaldības organu sastādīšanas jautājumu.

III. Noteikumi (fr. décret, règlement; vāc. Verordnung; kr. ukaz) ir normatīvs administratīvs akts, kas satur vispārējas normas. No materiālā viedokļa noteikumi ir līdzīgi likumam, jo paredz vispārējas normas nenoteiktam daudzumam vienādu gadījumu, un atšķiras no rīkojuma, kas attiecas uz konkrētu gadījumu. No formālā viedokļa noteikumi tomēr nav likums, bet administratīvs akts, līdzīgi rīkojumam un citiem administratī-

viem aktiem, jo to izdošana ietilpst administrātīvo, bet ne likumdevēju organu kompetencē.

1. Noteikumu klasifikācija. Pēc satura jāatšķir: a) organizācijas noteikumi jeb instrukcijas (vācu literātūrā — Verwaltungsverordnung) un b) saistošie noteikumi (vāc. — Rechtsverordnung). Organizācijas noteikumi jeb instrukcijas kārtro galv. kārtā administrātīvo iestāžu iekšējo iekārtu un darbību; piem. iestāžu darba laiku, darbu iedalījumu darbinieku starpā; tā tad attiecas uz iestādēm un viņu darbiniekiem, bet tieši neskaņ pilsoņu tiesisko stāvokli. Turpretim saistoši noteikumi tieši skaņ pilsoņu tiesisko stāvokli, jo nosaka viņu tiesību un pienākumu apmērus. Ievērojot noteikumu saturu, vācu teōrija izvirza uzskatu, ka organizācijas noteikumu izdošana ietilpst administrācijas diskrecionārās varas tiesībās, neatkarīgi no tā, vai attiecīgie likumi to paredz vai nē. Šo uzskatu kritizē daži citi zinātnieki (piem. krievu zinātnieks Jeļistratovs), jo organizācijas noteikumos netieši skaņ arī pilsoņu tiesisko stāvokli.

Bez tam pēc satura jāatšķir: a) izpildu noteikumi un b) rēgulātīvie noteikumi. Izpildu noteikumi nokārto kāda likuma izpildīšanas un piemērošanas kārtību. Šādu noteikumu vajadzība sevišķi sajūtama pēc jauna likuma izdošanas, kad administrātīvai iestādei, kuņas kompetencē ietilpst likumu piemērošana dzīvē, jāizstrādā likuma piemērošanas plāns un darbiniekiem jānoskaidro likuma normu gars un saturs. Latvijā pašvaldību jautājumos visvairāk pazīstami noteikumi un instrukcijas taisni šajā nozīmē. Rēgulatīvos noteikumus izdod tādās publisku tiesību attiecībās, kas lielākā vai mazākā mērā paliek ārpus normām, kas izdotas likumdošanas kārtībā. Atšķirībā no izpildu noteikumiem, ko izdod tieši saskaņā ar kādu likumu, rēgulatīvos noteikumus izdod sakarā ar likuma trūkumu vai nepilnību. Tāpēc rēgulatīvie noteikumi nevien tuvāk noskaidro likuma saturu, bet arī to papildina. Saprotams, arī rēgulatīvie noteikumi nevar atcelt likuma normas. Šādu rēgulatīvu noteikumu grupā jāierindo piem., iekšlietu ministra izdodamie noteikumi uz 1938. g.

11. februāra likuma par kārtību un sabiedrisku drošību valstī (V. V. 35.) 3. pantu.

Pēc noteikumu izdevēja organa jāatšķir: a) Ministru kabineta jeb augstākās pārvaldes noteikumi un b) pārējo administratīvo organu jeb zemākās pārvaldes noteikumi. Galvenā atšķirība meklējama tanī ziņā, ka pirmo noteikumu likumību tiesas nevar, kamēr otro var pārbaudīt. Bez tam pēc noteikumu izdevēja organa atšķir valdības un pašvaldības izdotos noteikumus. Pēdējos iztirzāsim tuvāk nākošā paragrafā par pašvaldību saistošiem noteikumiem.

2. Noteikumu likumības jautājums. Noteikumi nav likumi, bet administratīvi akti, un kā tādiem — noteikumiem jābūt likumīgiem; noteikumi ir zemākas katēgorijas valsts akti, kas pakļauti likumiem kā augstākas katēgorijas valsts aktiem. Noteikumiem jābūt likumīgiem formālā un materiālā ziņā.

Noteikumi formālā ziņā būs likumīgi, ja tos būs izdevis kompetentais administratīvais organs; citiem vārdiem, administratīvais organs, kam noteikumu izdošanas funkcija uzticēta ar satversmes vai parastā likuma noteikumu. Latvijā uz satversmes pamata noteikumu izdošana piekrīt Ministru kabinetam, kam pakļautas visas valsts pārvaldes iestādes. Kā augstākais pārvaldes organs, Ministru kabinets uzrauga arī likumu piemērošanu dzīvē; ja vajadzīgs, dod norādījumus (organizācijas noteikumus) pakļautajām iestādēm un amatpersonām, paskaidro likuma piemērošanu (dod izpildu noteikumus) un kārtos likumos neparedzētos pārvaldes jautājumus, kad to prasa valsts un tautas intereses (izdod regulatīvos noteikumus). Pārējo administratīvo organu noteikumu izdošanas funkcija paredzēta parastos likumos, piem. ministriju iekārtas likumos vai likumos, kas izdoti kādā noteiktā pārvaldes jautājumā. Pašvaldību jautājumos noteikumu izdošana piekrīt iekšlietu ministram resp. ministrijai, pie kam pirmā gadījumā noteikumus paraksta ministrs un Pašvaldības departamenta direktors, kamēr otrā — Pašvaldības departamenta direktors un nodaļas vadītājs, bet apstip-

rīna ministrs. Visvairāk Iekšlietu ministrija resp. ministrs ir izmantojis noteikumu izdošanas tiesības pagastu pašvaldības jautājumos. Tā pagastu pašvaldības iekārtu skaņ 1934. g. noteikumi par pagasta vecākā amata nozīmi (V. V. 217.); 1937. g. instrukcija aprinā lauku pašvaldību vecākiem (V. V. 25.); 1928. g. instrukcija pagastu padomēm un valdēm (V. V. 131.) ar vēlākiem grozījumiem; 1930. g. instrukcija pagastu revīzijas komisijām (V. V. 130.); 1927. un 1937. g. rīkojums par pašvaldību sadarbes apvienību reģistrēšanu (1927. g. V. V. 136. un 137. g. V. V. 23.) u. c. Pilsētu pašvaldības iekārtas lietās kā svarīgākā jāmin 1934. g. instrukcija 25. maija likuma piemērošanai dzīvē (V. V. 120.).

Noteikumi materiālā ziņā, pēc sava satura, nevar atcelt likumus, jo tie ir likumiem pakļauti akti. Noteikumi var paskaidrot vai tuvāk formulēt likuma saturu; rēgulatīvos noteikumos izņēmuma veidā var arī papildināt likuma normas vai nokārtot likumā neminētus pārvaldes jautājumus.

Noteikumi, kas formālā vai materiālā ziņā ir nelikumīgi, nav piemērojami dzīvē. Atcelt nelikumīgus noteikumus var tikai augstākā administratīvā iestāde vai tā, kas noteikumus izdevusi. Tiesu iestādes kādus noteikumus var atzīt par nelikumīgiem un līdz ar to nepiemērot konkrētā lietā, bet viņas nevar šādus noteikumus formāli atcelt, jo administratīvai tiesai pēc mūsu administratīvo tiesu likuma 3. panta piekrīt tiesība pārbaudīt un līdz ar to atcelt pārvaldes iestāžu un amatpersonu lēmumus, rīkojumus vai rīcību, kas attiecas uz konkrētu personu resp. gadījumu, kamēr vispārējas normas, kādi ir noteikumi, administratīvā tiesa nelikumības gadījumā var tikai nepiemērot.

3. §. Pašvaldību saistošie noteikumi.

I. 1930. g. pilsētu pašvaldības likuma 37. pants nosaka: «Pilsētas dome var izdot saistošus noteikumus, kas nedrīkst runāt pretim pastāvošiem likumiem...» 1922.

gada pagastu pašvaldības likuma 13. p. paredz: «Pagasta padome... š) izdod saistošus noteikumus». Ar to mūsu pašvaldības ieguvušas zināmas, lai gan ierobežotas, autonomijas tiesības, t. i. tiesības dzīvot pēc pašu radītām tiesību normām.

Viduslaikos un vēl jauno laiku sākumā pilsētas būdāja autonomijas tiesības vārda īstajā nozīmē, jo pilsētas attiecīgās iestādes kārtoja ne tikai savas teritorijas pārvaldes jautājumus, bet arī iedzīvotāju privāttiesiskās attiecības.

Mūsdienu likumdošana vispārējo normu izdošanas funkciju galvenā kārtā uztic valsts likumdevējām iestādēm, kāpēc pašvaldības iestādēm kā pārvaldes iestādēm saistošu noteikumu izdošanas tiesība atzīstama vienīgi uz tieša likuma noteikuma pamata. Sakarā ar to piezīmējams, ka pilsētu pašvaldības šīs tiesības baudījušas visu laiku, sākot ar 1870. g. likuma izdošanu bij. Krievijā; turpretim, pagastu pašvaldības likumos šī tiesība nebija minēta; tikai 1931. g. papildinājums (Lik. kr. 64.) pagastu pašvaldības likumā šo funkciju uztic pagasta padomei.

II. Satura ziņā saistošos noteikumos var nokārtot vienīgi tos jautājumus, kādos likums pilnvarojis attiecīgo iestādi. Noteikumu izdošanas tiesība var būt piešķirta: 1) vispārējā veidā, ar vispārēju formulu un 2) uzskaitījuma veidā, nosaucot atsevišķos jautājumus, ko var nokārtot saistošos noteikumos. Pilsētu pašvaldības likuma 37. pantā atrodam uzskaitījuma sistēmu, jo tur nosaukti 32 jautājumi un gadījumi, par kādiem pilsētas dome var izdot saistošus noteikumus. Turpretim pagastu pašvaldības likumā lietota vispārējas formulas sistēma, vispārīgi pagasta padomei piešķirot tiesību izdot saistošus noteikumus. Tā kā pašvaldības iestādēm noteikumu izdošanas tiesība atzīstama vienīgi likumā noteiktos apmēros, tad pilsētu saistošu noteikumu uzskaitījums uzlūkojams par izsmeļošu un pilsētu domes tos var izdot tikai likumā minētos jautājumos; citās lietās izdoti noteikumi nav likumīgi. Pagastu pašvaldības likumā tādas noteiktības un skaidrības nav. Pagasta padomei piešķirtā vis-

pārējā saistošu noteikumu izdošanas tiesība tomēr nav atzīstama par neaprobežotu pilnvaru nokārtot visas vietējo iedzīvotāju tiesiskās attiecības, kā tas bija viduslaiku pilsētās. Pagasta pašvaldības uzdevumi noteikti likumā un tie aprobežoti ar pagasta saimniecības un labierīcības lietām; tā tad tikai savu vietējās pārvaldes uzdevumu laukā pagasta padome var izdot saistošus noteikumus.

Saistošu noteikumu satura ierobežojumi meklējami ne tikai attiecīgos pašvaldības iekārtas likumos, bet visos valsts likumos bez izņēmuma; noteikumi «nedrīkst runāt pretim pastāvošiem likumiem», kas tieši pateikts pilsētu pašvaldības likuma 37. p.; tāpat tas attiecināms uz pagastu saistošiem noteikumiem, jo noteikumi kā likumam pakļauti akti nevar būt ar to pretrunā.

Izejot no administratīvo iestāžu savstarpējā sagrupējuma, jāatzīst, ka augstākās administratīvās iestādes noteikumiem atzīstama priekšrocība pret zemākās iestādes izdotiem noteikumiem. Citiem vārdiem, pilsētas domes un pagasta padomes saistošiem noteikumiem jāpakļaujas Ministru kabineta, ministru, ministriju un citu centrālo valdības iestāžu noteikumiem. Pretējais būtu pieļaujams vienīgi likuma tieša noteikuma gadījumā, un tādu atrodam pilsētu pašvaldības likuma 37. panta beigu rindkopā: «Pilsētās, kurās izdoti šinī pantā paredzētās lietās vietējie saistošie noteikumi, nav piemērojami tanīs pašās lietās izdotie valdības iestāžu rīkojumi un instrukcijas.»

III. Saistošu noteikumu izdošanas kārtība. Tāpat kā likumdošanas darbībā, saistošu noteikumu izdošanā varam atzīmēt 4 pakāpes: 1) ierosināšanu, 2) apspriešanu, satura izstrādāšanu, 3) apstiprināšanu un 4) izsludināšanu.

1. Ierosināšanas tiesība saistošu noteikumu izdošanā jāatzīst pilsētā — pilsētas domei un pagastā — pagasta padomei, jo šie pašvaldības organi ir aicināti noteikumus izdot. Bez tam to var darīt pilsētas valde un pagasta valde, kuŗas kā tekošo lietu kārtotājas vispirms sajūt vajadzību pēc šādiem noteikumiem, kā arī

valdēm vispārīgi piekrīt jautājumu sagatavošana domes resp. padomes funkciju laukā.

Saistošu noteikumu izdošana uzskatāma par pašvaldības attiecīgā organa fakultatīvu funkciju, kas skaidri izteikts pilsētu pašvaldības likuma 37. pantā, pēc kuŗa «pilsētas dome v a r i z d o t . . . ». Pagastu pašvaldības likuma formulējums nav tik skaidrs, tomēr arī šē prakse nostājusies uz tā pašā viedokļa.

2. Saistošu noteikumu apspriešana un satura izstrādāšana piekrīt pilsētas domei un pagasta padomei, kam likums piešķir tiesību izdot saistošus noteikumus. Domi un padomi šajā stadijā faktiski var ietekmēt valde, kuŗas priekšsēdētājs (pilsētas galva resp. pagasta vecākais) piedalās sēdēs; padomē pat vada tās.

Kas attiecas uz apspriešanas kārtību, tad likumā tā nav noteikta. Attiecīgās pašvaldības iestādes var izstrādāt sev kārtības rulli, ievērojot likumu un pārraudzības iestāžu instrukciju noteikumus. — Kā visi citi kollēģiālas iestādes lēmumi, saistoši noteikumi pēc apspriešanas ir jāpieņem likumā noteiktā balsošanas kārtībā. Kvalificētu balsu vairākumu likumi neprasa, kāpēc pietiek ar absolūtu balsu vairākumu; noteikumi skaitās pieņemti, ja par tiem balsojis klātesošo locekļu vairākums, pie kam pagasta padomē atturējušos pieskaita pretbalsotājiem, bet pilsētas domē uzskata par klātneesošiem. Saprotais, sēdē jāpiedalās likumā noteiktam locekļu skaitam, pagasta padomē — ne mazāk kā pusei, bet pilsētas domē — pusei vai trešdaļai, atkarībā no domnieku kopskaita konkrētā pilsētā (pilsētas pašvaldības likuma 18. p.).

3. Saistošu noteikumu apstiprināšanas jautājumā ir zināma neskaidrība: vai tie apstiprināmi ar pozitīvu pārraudzības iestādes lēmumu, vai uzlūkojami par apstiprinātiem, ja pārraudzības iestāde noteiktā laikā pret tiem nav cēlusi iebildumus? — Liekas, nav šaubu, ka pilsētu pašvaldību saistošie noteikumi nav pakļauti Iekšlietu ministrijas apstiprināšanai, bet pēdējai ir tiesība pret tiem celt iebildumus. Šāds uzskats izriet no pilsētu pašvaldības likuma 31. un 38. panta noteikumiem.

31. pantā ir nosaukti pilsētas domes lēmumi, kam nepieciešams Iekšlietu ministrijas resp. ministra apstiprinājums, bet šai uzskaitījumā nav minēti saistoši noteikumi. 38. pants nosaka, ka «saistoši noteikumi, pret kuņiem Iekšlietu ministrija nav iebildumu cēlusi 34. pantā paredzētā kārtībā, publicējami...» — Pagastu pašvaldības likuma 13¹. pants satur apm. tādu pašu noteikumu, kā pilsētu pašvaldības likuma 38. pants, un tieši: «Pagasta padomes pieņemtos saistošos noteikumus, pret kuņiem uzraugu iestādes nav cēlušas iebildumus likumā paredzētā laikā, izsludina...». Pēc pagastu pašvaldības likuma šī panta iznāk, it kā padomes pieņemtie saistošie noteikumi nav apstiprināmi. Izlasot pagastu pašvaldības likuma 118. pantu, jānāk pie pretējā slēdziena. 118. pantā ir uzskaitīti pagasta padomes lēmumi, kuņu izpildīšanai nepieciešama apriņķa lauku pašvaldību vecākā piekrišana, un 10. punkts min tieši saistošus noteikumus. Tā kā 118. pants laika ziņā ir jaunāks, pieņemts 1935. g., nekā 13¹. pants, kas izdots 1931. gadā, tad jāpiemēro jaunākais likums un pagasta padomes pieņemtiem saistošiem noteikumiem jāprasa apriņķa vecākā pozitīvs apstiprinājums, bez kuņa tos nevar izsludināt.

Vai pārraudzības iestādes iebildumi var attiekties vienīgi uz saistošo noteikumu likumību, vai arī uz lietderību? — Gadījumos, kad nepieciešama piekrišana, pārraudzības iestāde var nedot savu piekrišanu kā likumības, tā lietderības ziņā, kāpēc pagasta padomes saistošu noteikumu jautājums ir skaidrs. Pilsētas pašvaldību lietās līdz 1934. g. Iekšlietu ministrijas iebildumu tiesības bija ierobežotas tikai ar likumības viedokli, bet pēc 1934. gada 25. maija likuma, ministrijai tiesība pārraudzīt pilsētu pašvaldības arī lietderības ziņā. Tā tad, pašlaik pārraudzības iestādes var novērtēt pašvaldību pieņemtos saistošos noteikumus kā likumības, tā lietderības ziņā.

4. Saistošu noteikumu izsludināšana piekrīt attiecīgām pašvaldības iestādēm un amatpersonām. Pēc tam, kad noteiktā laikā iebildumi nav celti vai saņemta apriņķa lauku pašvaldību vecākā piekrišana, pilsētas resp. pagasta

valdes pienākums rūpēties par noteikumu izsludināšanu, pie kam jāizsludina ar pilsētas galvas resp. pagasta vecākā un sekretāra parakstiem.

Izsludināšanas mērķis, darīt zināmu saistošu noteikumu saturu ieinteresētām personām, iestādēm un organizācijām. Oficiālais laikraksts, kur publicē Latvijas publisko iestāžu likumus, noteikumus, svarīgākos rīkojumus un lēmumus, ir «Valdības Vēstnesis», kuŗā izsludināmi arī pašvaldības iestāžu saistoši noteikumi. «V. V.» publicētie akti skaitās par tādiem, kas jāzina visiem Latvijas iedzīvotājiem; neviens nevar aizbildināties ar izsludinātā likuma vai cita akta nezināšanu, kāpēc no formāli juridiskā viedokļa pietiktu ar saistošu noteikumu izsludināšanu tikai «V. V.». Patiesībā visur valdības oficiālo laikrakstu lasa tikai attiecīgie darbinieki, amatpersonas un juristi, kamēr pārējie iedzīvotāji to dara reti. Tāpēc, «lai iedzīvotājiem nodrošinātu iespēju iepazīties ar saistošiem noteikumiem, pilsētas resp. pagasta valde tos izsludina arī citādā kārtā, piemērojoties vietējiem apstākļiem (izliekot tos kancelejās, vai uz sludinājumu stabiem, vai ļaužu apmeklētās vietās, vai izsludinot vietējos laikrakstos, vai izziņojot visās apdzīvotās vietās ar apkārtrakstu u. tml.», nosaka pilsētu pašvaldības likuma 38. p. un pagastu pašvaldības likuma 13¹. p. Ievērojot tikko atzīmēto likuma prasību, izsludināšana «citādā kārtā» attiecīgām iestādēm jāatzīst par saistošu, bet izsludināšanas veidu izvēle viņām atstāta diezgan brīva; var izvēlēties kādu no likumā minētiem izsludināšanas veidiem, vai padomāt par citu, vietējiem apstākļiem piemērotāku, lai tikai ar to «nodrošinātu iespēju iepazīties ar saistošiem noteikumiem.» Tāpat likums neprasa noteiktu skaitu izsludināšanas veidu; pilnīgi pietiek ar vienu izsludināšanas veidu «citādā kārtā», bet ja attiecīgā iestāde atzīst par lietderīgu, var izvēlēties dažādus un vairākus veidus.

Pilsētu pašvaldības likuma 39. p. un pagastu pašvaldības likuma 13². p. nosaka, ka «saistošo noteikumu atcelšana vai grozīšana izdarāma tādā pašā kārtībā, kāda nolikta to izdošanai.» Viegli saprotamā norma prasa da-

žus paskaidrojumu, jo grozīšanas un atcelšanas kārtība patiesībā jāšķir. Ka saistoši noteikumi grozāmi tikai tādā kārtībā, kāda paredzēta to izdošanai, par to nav nekādu šaubu. Saistošu noteikumu grozījumu ierosināšanas, satura izstrādāšanas, apstiprināšanas un izsludināšanas tiesības pieder tām pašām iestādēm, kas piedalās pamatnoteikumu izdošanā.

Jautājums izšķirams citādi, ja iet runa par šādu noteikumu atcelšanu. Saprazdami likuma noteikumu būtiski, ka atcelšana izdarāma tāpat kā izdošana, varētu teikt, ka pārraudzības iestādes var celt iebildumus pret pašvaldības lēmumiem par viņu agrāk izdotu saistošu noteikumu atcelšanu. Pēc būtības tas neatbilstu izdošanas kārtībai. Augšā atzīmējām, ka saistošu noteikumu ierosināšana ir pašvaldības tiesība, bet ne pienākums, kādēļ pārraudzības iestādēm nav tiesības pieprasīt šādu noteikumu izdošanu vienā vai otrā pārvaldes jautājumā. Ja likums pašvaldības iestādēm piešķiris iespēju izdot vai neizdot saistošus noteikumus, tad pats par sevi saprotams, ka pašvaldības iestādēm nevar liegt tiesību pēc sava atzinuma un katrā laikā atcelt jau izdotus noteikumus; pārraudzības iestādes nevar celt iebildumus pret pašvaldību lēmumiem par izdotu saistošu noteikumu atcelšanu. Saprotams, lēmumu par atcelšanu jāpieņem pilsētas domei resp. pagasta padomei un par to jāsludina tādā pašā kārtībā, kā noteikumus izdodot.

IV. Saistošu noteikumu darbība, līdzīgi citām tiesību normām, norisinās: 1) laika un 2) vietas robežās.

1. Saistošu noteikumu spēks laika robežās. Noteikumu tekstā katrā ziņā jāparedz spēkā stāšanās laiks. Pēc likuma «šis laiks nevar būt īsāks par 2 nedēļām no izsludināšanas dienas» un, liekas, likumdevējs te domājis izsludināšanu «V. V.», jo par spēkā stāšanās laiku ir runa noteikumā par publikāciju «V. V.», kamēr izsludināšana «citādā kārtā» minēta pēc tam, lai gan tanī pašā likuma pantā. No pieminētā noteikuma par spēkā stāšanos izriet, ka saistošiem noteikumiem nekad nevar piedot at-

griezenisku spēku, kaut arī attiecīgās iestādes to vēlētos. Gadījumā, kad pilsētas dome vai pagasta padome būtu noteikusi ātrāku spēkā stāšanās laiku, tāds noteikums uzskatāms par spēkā neesošu, bet saistošie noteikumi piemērojami pēc 2 nedēļu termiņa notecējuma, skaitot no publikācijas «V. V.».

Ja attiecīgā pašvaldības iestāde atzīst par vajadzīgu, tad noteikumu tekstā var ievest spēka zaudēšanas laiku, t. i. izdot saistošus noteikumus noteiktam laikam, 1, 2, 3 u. t. t. gadiem. Šādos gadījumos saistošie noteikumi zaudēs spēku ar paredzētā termiņa notecēšanu, bez kaut kāda īpaša pašvaldības lēmuma un bez publikācijas. — Ja noteikumu tekstā nav spēka zaudēšanas atzīmes, tad tie skaitās izdoti nenoteiktam laikam; izdotie noteikumi ir spēkā tik ilgi, kamēr tos neatceļ vai negroza ar jauniem noteikumiem.

2. Saistošu noteikumu spēks v i e t a s robežās. Ikvienas valdības vai pašvaldības iestādes darbības lauks ierobežots ar noteiktu teritoriju vai apgabalu. Pilsētas dome var rīkoties savas pilsētas, pagasta padome sava pagasta administratīvās robežās; viņu lēmumi attiecas vienīgi uz tām personām, kas dzīvo vai darbojas attiecīgā pilsētā vai pagastā. Tas pats sakāms par saistošiem noteikumiem, kurus pilsētas dome vai pagasta padome var izdot tikai savai teritorijai. — Tāpat kā valsts likumdevēja iestāde var izdot vietējus likumus, kas piemērojami noteiktā valsts teritorijas daļā resp. provincē, arī pilsētas dome vai pagasta padome, ja viņas atzīst, ka pilsētas vai pagasta dažu rajonu apstākļi ir īpatnēji, var izdot saistošus noteikumus, kas piemērojami tikai attiecīgā rajonā. Visbiežāki šo tiesību izmanto pilsētas un sevišķi galvas pilsēta Rīga un lielākās pilsētas, kur pilsētas atsevišķo daļu apstākļi ir stipri atšķirīgi.

V. Nelikumīgu saistošu noteikumu pārsūdzība un uzraudzība par noteikumu izpildīšanu. Formālā ziņā saistoši noteikumi būs nelikumīgi, ja nebūs ievēroti augšā iztirzātie noteikumu izdošanas kārtības noteikumi, kas meklējami attiecīgos paš-

valdības likumos. Satura jeb materiālā ziņā saistoši noteikumi vai to atsevišķas daļas būs nelikumīgi, ja attiecīgie jautājumi nokārtoti pretēji pašvaldības vai citu pastāvošo likumu striktām normām. Saistošu noteikumu likumību zināmā mērā garantē šo noteikumu izdošanas kārtība. Tas tomēr neizslēdz atsevišķus gadījumus, kad nelikumīgi noteikumi stājas spēkā un tiek piemēroti, kā pēc likums paredz nelikumīgu saistošu noteikumu pārsūdzības iespēju.

1. Kas var sūdzēties? Pilsētu pašvaldības likuma 40. p. un pagastu pašvaldības likuma 13³. p. nosaka, ka «privātas personas, biedrības un iestādes par pilsētas domes (vai pagasta padomes) izdotu saistošu noteikumu nelikumību var iesniegt... sūdzības...». Lai gan šī pilsoņu tiesība plaši redīgēta, tomēr te nav darišana ar *actiones popularis*, t. i. katra Latvijas pilsoņa tiesību sūdzēties. Pēc administratīvo tiesu likuma 5. panta sūdzības var celt tikai tādas personas, kuŗu tiesības vai intereses ir aizskārtas. Šī vispārējā prasība attiecināma arī uz saistošiem noteikumiem. Kādas personas, iestādes vai biedrības tiesības vai intereses ar saistošiem noteikumiem būs aizskārtas, ja uz to pamata pašvaldība prasīs zināmu pienākumu izpildīšanu. (Sal. Senāta adm. dep. 1938. g. 24. I./21./II. spriedumu J. Pavloviča sūdz. lietā).

2. Kam iesniedzamas sūdzības? Par pilsētas domes izdotu saistošo noteikumu nelikumību, sūdzības jāiesniedz apgabaltiesas administratīvai nodaļai, bet par pagasta padomes saistošiem noteikumiem — miertiesnesim. Sūdzības pašvaldības pārraudzības iestādēm pēc likuma nav paredzētas.

3. Kādā kārtībā sūdzības iesniedzamas? — Likums paredz, ka sūdzības iesniedzamas vispārējā kārtībā, kas noteikta administratīvo tiesu likumā. Tuvāk pie šī jautājuma nekavēsimies, bet atzīmēsim tikai vienu īpatnību. Parasti sūdzības iesniegšana saistīta ar noteikta termiņa ievērošanu, ko paredz administratīvo tiesu likuma 10. p. Turpretim par pašvaldību izdotu saistošo noteikumu nelikumību var sūdzēties «bez jebkāda

termina ievērošanas». Tas nozīmē, ka sūdzību var iesniegt katrā laikā, kad pilsonim noteikumus piemēro un viņam radušās šaubas par to likumību.

4. Uzraudzība par saistošu noteikumu izpildīšanu un ierosināšanu par vainīgo saukšanu pie atbildības ar likumu uzlikta policijai. Šos uzdevumus blakus policijai var veikt arī pilsētas vai pagasta valde, kā arī īpaši pārraugi, ko ievēlējusi dome vai padome.

Policijas, pilsētas un pagasta valdes vai īpašo pārraugu pienākums sekot, lai pilsoņi kārtīgi un pareizi izpilda saistošus noteikumus. Par noteikumu pārkāpumiem sastādāmi protokoli, kas jāiesniedz miertiesnesim vainīgo saukšanai pie atbildības uz sodu likuma pamata. Ka pārkāpējus sauks pie kriminālatbildības, tas jāaizrāda jau saistošos noteikumos. Miertiesneša uzliktās sodu naudas par noteikumu pārkāpumiem ieskaita valsts ienākumos.

4. §. Ieradumu tiesības, tiesu un administratīvā prakse, tiesību zinātne.

I. Ieradumu tiesības ir tiesību normas, ko nav devis likumdevējs, ko nav noteikusi valsts vara, bet kas saistošu spēku iegūst un patur vienādas un ilgas lietošanas un ievērošanas ceļā. Ieradumu tiesības tā tad ir pašas sabiedrības radīti uzvešanās noteikumi, kam piekritusi liela loma tiesību un sabiedrisku apvienību veidošanas sākumā. Izveidojoties un nostiprinoties organizētai valsts varai, pirmo vietu ieņem valsts varas noteiktās tiesības. Tomēr vēl arvienu privāttiesībās, kā civīlās un tirdzniecības tiesībās, ieradumu tiesības atzīstamas par subsidiāru tiesību avotu. Ieradumu tiesību jautājums publiskās tiesībās ir ļoti strīdīgs. Valdošais uzskats noliedz ieradumu tiesības vismaz administratīvās, tā tad arī pašvaldību tiesībās. Liekas, ka pašvaldības tiesībās tiešām grūti runāt par ieradumu tiesībām, jo pašvaldības iestādes pastāv uz likuma pamata, viņas veic likumā paredzētus uzdevumus saskaņā ar likumā noteikto kārtību. Ja pašvaldību darbību būtu

vēlams paplašināt, tad to dara likuma vai vismaz noteikumu ceļā. Citādi, saprotams, ieradumu tiesību jeb labāk — konvencionālo normu jautājums izšķirams valststiesībās, kas nokārto valsts augstāko organu uzbūves, kompetences un darbības kārtību. (Salīdz. prof. Dr. K. Dišlera rakstu «Konvencionālās normas valststiesību novadā», L. U. Akad. sab. zin. b-bas rakstu krājums I, 1936.).

II. Tiesu praksei, jeb tiesu spriedumos izteiktiem atzinumiem par vienu vai otru tiesiskās dzīves jautājumu, mūslaiku tiesību teorija nepiešķir tiesību avota nozīmi, jo tiesai savā darbībā jāvadās no likuma, jārikojas likuma nospraustās robežās; viņa izšķir konkrētas lietas un spriedumam šādā lietā nevar piedot vispārēju nozīmi. Tomēr katra likuma piemērošana prasa likuma iztulkošanu, likumā ietvertās tiesību normas noskaidrošanu. Tāpēc arī tiesu iestādes, atrisinādamas konkrētos strīdīgos jautājumus, piemērodamas likumus šiem konkrētiem gadījumiem, nodarbojas ar likumu iztulkošanu. Lai saskaņotu savu darbību, tad tiesas cenšas iztulkot likuma noteikumus analogiskās lietās pēc iespējas vienādi, kāpēc tiesu praksei ir zināma nozīme visu likumu, tai skaitā arī pašvaldības iekārtas likumu piemērošanā. Sevišķi tas sakāms par augstākās tiesas — Senāta praksi, pašvaldības lietās — Senāta administratīvā departamenta un apvienotās sapulces praksi. Zemākās tiesu iestādes un administratīvās, arī pašvaldības iestādes cenšas respektēt Senāta lēmumus analogiskās lietās, jo citādi sūdzības kārtībā ieinteresētās personas panāks lēmuma atcelšanu. Saprotams, ar to nav teikts, ka Senāta prakse uzskatāma par tiesību avotu īstajā nozīmē; Senāta lēmumiem, arī vairākkārtīgiem nav likuma spēka; tie nevar atcelt vai grozīt likuma noteikumus, bet tikai palīdzēt noskaidrot likuma noteikumu īsto saturu.

III. Administratīvai praksei, jeb pārvaldes iestāžu lēmumos un rīkojumos ietvertiem atzinumiem par atsevišķiem tiesiskās dzīves jautājumiem, līdzīgi tiesu praksei, nav piešķirama tiesību avota nozīme. Ja tiesu iestāžu agrākos spriedumus var respektēt analo-

ģiskās lietās, tad tāpat var darīt ar administratīvo iestāžu lēmumiem, un rīkojumiem. Pašvaldību lietās šāda nozīme piekrīt Iekšlietu ministrijas, kā augstākās pārraudzības iestādes praksei.

IV. Tiesību zinātnei, jeb tiesību zinātnieku darbos ietvertām atziņām par tiesiskās dzīves jautājumiem, līdzīgi tiesu un administratīvai praksei, nav piešķirama tiesību avota nozīme. Zinātnieki savos darbos var gan iztulkot pastāvošos likumus un tādā kārtā atvieglot praktiķiem likumu piemērošanu, bet zinātnieku domas nevar atcelt, grozīt vai radīt jaunas tiesību normas. Tāpēc tiesību zinātne ieņem apmēram tādu pašu stāvokli, kā tiesu un administratīvā prakse.

5. §. Literatūra un avotu kopojumi.

I. Literatūra. Pilsētu un pagastu pašvaldības ir tās publisku tiesību iestādes, kuŗās jau krievu laikos latvieši dzīvi piedalījās savas zemes pārvaldībā. Šis praktiskais darbs izsauca arī vajadzību pēc literatūras pašvaldības jautājumos.

Par latviešu pašvaldību literatūras celmlauzi uzskatāms *Māteru Juris*, kas savā «Tiesu Vēstnesī» daudz vērības piegriezta pašvaldības tiesisko, ētisko un saimniecisko jautājumu iztīrāšanai. — 20. gadu simteņa beigās, kad arvienu nopietnāk apsprieda Baltijas pašvaldību reformu jautājumu, latviešu darbinieki piegriežas pašvaldības principiāliem jautājumiem, iepazīdamies un iztīrādāmi periodiskos un neperiodiskos izdevumos pašvaldību uzbūvi ārzemēs un Latvijā, kā arī uzstādāmi projektus vēlamai pašvaldību reformai pie mums. Redzamu vietu še ieņem *Margers Skujenieks*, īpaši ar savu grāmatu «Vietējā pašvaldība Baltijā», Maskavā 1916. Grāmatā noskaidroti jautājumi par Baltijas pašvaldību uzbūvi un saimniecību, kā arī reformu projekti un vēlamie ierosinājumi.

Pēc patstāvīgās Latvijas valsts nodibināšanas, reorganizēja mūsu pagastu pašvaldību iekārtu un nodibināja blakus pilsētu un pagastu pašvaldībām jaunas pašvaldī-

bas vienības — apriņķu un miestu pašvaldību. Tas viss prasīja jaunu un plašāku literātūru pašvaldības jautājumos. Pašvaldību iekārtas literātūrā vēl arvienu redzamākā vieta piekrit periodiskiem izdevumiem, kuŗos aktīvi līdzdarbojas valsts un pašvaldības amatpersonas un darbinieki, kā arī augstskolas mācības spēki.

Pašvaldību jautājumos mums pašlaik ir četri periodiski izdevumi: 1) «Pašvaldības balss», mēnešraksts, veltīts galvenā kārtā pilsētu pašvaldības jautājumiem; to no 1924. g. izdod Latvijas pilsētu savienība; 2) «Pašvaldības darbs», mēnešraksts, apskata lauku pašvaldības jautājumus; 1933. gadā to nodibināja un vēl tagad izdod Latvijas pagastu sekretāru biedrība; 3) «Pagasta dzīve», iznāk pa pusemēnešiem, kā jau nosaukums rāda — iztirzā pagasta pašvaldības tekošās darbības jautājumus; «P. dz.» ir Iekšlietu ministrijas Pašvaldības departamenta oficiāls laikraksts, iznāk no 1938. g. 1. apr.; 4) «Pašvaldības darbinieks», mēnešraksts, veltīts pilsētu un tieši galvas pilsētas pašvaldības darbam; to no 1930. g. izdod Rīgas pilsētas darbinieku biedrība; 5) Pagastu pašvaldību gada grāmata, no 1938. g. izdod Iekšlietu ministrijas Pašvaldības departaments.

No agrāk izdotiem periodiskiem izdevumiem minami: 1) nedēļas laikraksts «Pašvaldību dzīve», kas iztirzāja pilsētu un lauku pašvaldības jautājumus un ko 1935.—1937. g. izdeva kā pielikumu nedēļas laikrakstam «Tēviņas Sargs»; 2) «Lauku pašvaldību gada grāmata», kas sniedza atsevišķus teorētiskus vai praktiskus apcerējumus un iepriekšējā gada likumdošanas materiālu lauku (pagastu un apriņķu) pašvaldību jautājumos; gada grāmata iznāca 1930.—1937. g.; 3) «Pilsētu savienības raksti», sniedza apcerējumus un likumdošanas materiālu pilsētu pašvaldības jautājumos; iznāca 4 sējumi, 1930.—1933. g.

Par atsevišķām pilsētām plašākus darbus izdevušas attiecīgās pilsētu pašvaldības; piem. «Rīga kā Latvijas galvas pilsēta», 1932.; «Liepājas 300 gadu jubilejas piemiņai 1625.—1925.», 1925. g.

Iekšlietu ministrijas Pašvaldības departaments vairākkārt rīkojis pilsētu un pagastu pašvaldību amatpersonu un darbinieku sanāksmes, un sakarā ar to, izdevis vairākas grāmatas, kur ievietotas tautas **Vadoņa Valsts un Ministru Prezidenta Dr. K. Ulmaņa** un iekšlietu ministra V. Gulbja runas, kā arī Pašvaldības departamenta pārskati un amatpersonu un darbinieku referāti vai ziņojumi. Kā šādas grāmatas jāatzīmē: 1) Pilsētu pašvaldību sanāksmes 1936. gadā, 1936.; 2) Pagastu pašvaldību pienākumi un uzdevumi, 1936.; 3) Vidzemes pagastu pašvaldības, 1937.; 4) Kurzemes pagastu pašvaldības, 1937.; 5) Zemgales pagastu pašvaldības, 1937.; 6) Latgales pagastu pašvaldības, 1937.

Plašākus darbus, kušos iztirzāti arī pašvaldību iekārtas jautājumi, sarakstījuši: 1) prof. Dr. K. Dišlers, Ievads administratīvo tiesību zinātnē, Rīgā, 1938. Šīs grāmatas III daļā noskaidroti arī pašvaldības organizācijas pamatprincipi; 2) prof. Dr. A. Švābe sniedzis ievērojamus pētījumus pašvaldību vēsturē; 1926. g. viņš laidis klajā «Pagasta vēsturi» līdz krievu laikiem. Jaunajā darbā «Straumes un avoti I» (1938.), dod Jelgavas pilsētas vēsturi; 3) B. Ābers, Vidzemes zemnieku stāvoklis 19. g. s. pirmā pusē, Rīgā, 1936., noskaidro pagastu pašvaldības sākuma problēmas.

II. Avotu kopoījumi. Pilsētu un pagastu pašvaldībām ir stipri plašs darba lauks. Savus uzdevumus veicot, viņu darbiniekiem jāpiemēro daudz likumu, kā arī noteikumu vai instrukciju, kas izdoti likumu piemērošanai. Šie pašvaldības tiesību avoti izkaisīti pa Latvijas likumu krājuma un «Valdības Vēstneša» dažādiem gada gājumiem. Turklāt daudzi likumi, noteikumi un instrukcijas vairākkārtīgi grozīti un papildināti, kāpēc bieži pamatteksts jāmeklē vienā vietā, bet grozījumi un papildinājumi citā vietā. Viss tas pašvaldības darbiniekiem rada lielas grūtības viņu praktiskajā darbā, bet studentiem — pašvaldības tiesību pētīšanā. Pagaidām Latvijā nav oficiālu pašvaldības likumu kopoījumu, kāpēc šo robu

cenšas aizpildīt ar neoficiāliem pašvaldības tiesību avotu kopojumiem, ko Latvijas patstāvības laikā bieži dēvē par rokas grāmatām.

Krievu laikos pilsētu pašvaldībās izlietoja likumu grāmatas, kas iznāca krievu valodā, kuŗu pilsētu darbinieki un iedzīvotāji, no kuŗu vidus nāca pilsētu pašvaldības amatpersonas, diezgan labi pārvaldīja. Tāpēc toreiz neparādās pilsētu pašvaldības likumu kopoјumi latviešu valodā. — Citādi tas bija pagastu pašvaldībās, kur krievu valodu gan zināja pagasta rakstvedis, bet amatpersonas, kā pagasta vecākais, viņa palīgi un vietnieku pulka locekļi parasti krieviski neprata. Sakarā ar to, pagasta pašvaldības darbā iedzīvotāju līdzdarbība bija stipri ierobežota. Lai atvieglotu viņu darbu, pacēlās jautājums par likumu, noteikumu un citu aktu tulkošanu un izdošanu latviešu valodā. Šo darbu plašākā apmērā veica Māteru Juris, kas Kurzemes gubernatora P. f. Lilienfelda uzdevumā tulkoja un sakārtoja grāmatu ar nosaukumu «Likumi un nosacījumi par pagastu valdīšanu un policeju Kurzemes gubernā», ko izdeva Jelgavā 1877. g.

Latvijas patstāvības laikā ir izdotas vairākas rokas grāmatas pašvaldības darbinieku vajadzībām. Kā pirmie šādu rokas grāmatu dabūja pagastu un apriņķu pašvaldību darbinieki, jo taisni pagastos šāds palīglīdzeklis vairāk vajadzīgs, tādēļ ka tur parasti nav mācītu tiesībnieku-pašvaldības darbinieku un amatpersonu. 1) 1926. g. Iekšlietu ministrijas Pašvaldības departaments sakārtoja «Rokas grāmatu pašvaldības darbiniekiem», kuŗā ievietoti uz pagastu un apriņķu pašvaldībām attiecīgie likumi, instrukcijas, Senāta spriedumi un Pasvaldības departamenta rīkoјumi un apkārtraksti, kā arī visu Latvijas pagastu saraksts par apriņķiem; 2) 1928. g. Iekšlietu ministrijas pašvaldības departaments no jauna sakārto šādu grāmatu, bet ar citu nosaukumu — «Likumi, instrukcijas un rīkoјumi lauku pašvaldības darbiniekiem»; 3) pa to laiku bija nodibinājusies Latvijas apriņķu pašvaldības savienība, kas uzņemas līdz tam Iekšlietu ministrijas veikto darbu un

1932. g. izdod «Rokas grāmatu lauku pašvaldību darbiniekiem», kurā pēc līdzšinējās prakses ievietoti likumi, noteikumi, instrukcijas un Senāta spriedumi, kas attiecas uz apriņķu un pagastu pašvaldībām; 4) ar apriņķu pašvaldības likvidāciju 1935. gadā pamazām beidz savu darbību 1934. g. pārveidotā Latvijas lauku pašvaldību savienība un Iekšlietu ministrija uzņemas pagasta pašvaldību apgādāšanu ar vajadzīgiem likuma kopoļumiem; 1937. gadā Iekšlietu ministrijas pašvaldības departaments izdot «Likumu un noteikumu sakojumu pagastu pašvaldībām», kurā ievietoti pagastu pašvaldības darbu kārtjošie likumi, noteikumi, instrukcijas un centrālo valsts iestāžu norādījumi, kā arī Senāta administratīvā departamenta spriedumi līdz 1937. g. 5. februārim. Grāmatā ievietotais materiāls sakārtots 17 nodaļās: 1) pagasta pašvaldības iekārta, 2) lauku pašvaldību fonds, 3) pašvaldību darbinieki, 4) pagastu pašvaldību nodokļi, nodevas, budžeti un pārskati, 5) pagastu pašvaldību un sabiedrisko ēku būves un to kredītēšana, 6) tautas izglītība, 7) veselības aizsardzība, 8) sociālā apgādība, 9) ceļi un satiksme, 10) lauksaimniecības atbalstīšana un lauksaimniecības būvniecība, 11) valsts iekšējā aizsardzība, 12) iekšzemes pasu noteikumi, 13) zirgu pases, 14) šķūtis un kļaušas, 15) tirgi, 16) pagastu robežas un īpašumu pārdēvēšana, 17) dažādi likumi, kas saistās ar pagastu pašvaldības darbību. Attiecīgie Senāta lēmumi iespiesti atsevišķo nodaļu beigās.

1926. gadā nodibinātā Latvijas pilsētu un miestu savienība, kas 1928. g. pēc miestu pašvaldību likvidācijas pārvērtās Latvijas pilsētu savienībā, līdz šim ir rūpējies par likumu kopoļumiem pilsētu pašvaldībām. Pirmo reizi 1929. g. izdod «Pilsētu pašvaldības darbinieku rokas grāmatu», K. Dišlera un P. Mucinieka redakcijā. Otrreiz, «Rokas grāmatu pilsētu pašvaldības darbiniekiem» izdod 1934. g., — T. Līventāla, Ed. Patvaldnieka un N. Valtera sastādījumā. Grāmatā ievietoti pilsētu pašvaldības lietas kārtjošie likumi, noteikumi,

instrukcijas un Senāta spriedumi līdz 1934. g. 15. martam. Līdzīgi pirmajam izdevumam viss materiāls sadalīts 10 nodaļās: 1) satversme, 2) finanses, 3) uzņēmumi, tirdzniecība un rūpniecība, 4) nekustama manta, 5) būvniecība un ugunsdzēsība, 6) satiksme, 7) tautas labklājība, 8) izglītība, 9) tiesu iestādes un 10) dažādas pārvaldes lietas. Senāta spriedumi ērtākas lietošanas labad iespiesti pie attiecīgiem likuma pantiem.

Latvijas pilsētu pašvaldības iekārta.

6. §. Mūsu pilsētas.

I. Ikvienai tautai, ikvienai valstij viņas politiskās, kultūrālās un saimnieciskās dzīves veidošanai nepieciešamas pilsētas bieži apdzīvotu vietu veidā. Atkarībā no valsts politiskās attīstības pakāpes vai tautas kultūrālā un saimnieciskā stāvokļa pilsētu rašanās cēloņi un pilsētu uzdevumi var būt dažādi.

Senātnes pilsētām bieži bija apcietinātas vietas nozīme, kur iedzīvotāji sapulcējās ienaidnieka uzbrukuma gadījumā. Pirms vācu iebrukuma Latvijā, arī senie latvieši pazina šādas pilsētas. Katra novada vai cilts virsai- tim bija apcietināta pils, pie kuņas «sētas» atradās prāvāks skaits dzīvojamo ēku, kuņas uzturējās virsaiša pava- doņi, kareivji un ļaudis, kas nodarbojās gan ar zemkopību, gan ar amatniecību. Uzbrukuma gadījumā apcietinātā pils visiem apkārtnes iedzīvotājiem noderēja kā paslēp- tuve vai atvieglojums uzbrukuma atsišanai.

Kā tirdzniecības centri pilsētas pazīstamas jau senajā Foiniķijā pie Vidus jūras krastiem. Šādu nozīmi pilsētas patur viduslaikos. Jaunos laikos pilsētu saimnieciskā no- zīme paplašinas, jo tirdzniecībai pievienojās vēl rūpnie- cība. Sakarā ar kultūrālo attīstību pilsētas nereti kļūst par kultūrālo sasniegumu glabātājiem un tālākveidotājām. Mūslaiku pilsētās koncentrētas svarīgākās izglītības un mākslas izstādes. Kā senāk, tā tagad pilsētas ir politiskie centri, kur atrodam administratīvās vai tiesu iestādes un amatpersonas.

Minētie pilsētu uzdevumi lielā mērā noteikuši atsevišķo pilsētu nodibināšanas vietas, to dzīvi, uzplaukšanu, panīkšanu un pilnīgu sabrukumu. Pilsētas nozudušas no zemes virsus gan kaŗu, gan saimniecisku apstākļu dēļ. Tā iznīka vācu uzbrukuma laikā pilsētas pie latviešu pilīm — Jersikas, Kokneses, Mežotnes, Tērvetes, Dobeles, Sidrabenes u. c. Ziemeļu kaŗa laikā (18. g. s. sākumā) krievu vai zviedru kaŗaspēks iznīcināja Raunu, Smilteni, Dzērbeni, Piebalgu, Cesvaini, Gulbeni, Alūksni, Koknesi, Straupi, Trikāti, Rūjieni un Siguldu. Daudzas no tām vairs nav atjaunotas, jo jaunajos politiskos un saimnieciskos apstākļos tās vairs nebija vajadzīgas. Dažu atjaunoto pilsētu nozīme un uzdevumi ievērojami mainījušies.

Pilsētu iemītnieki parasti sastādījuši zemes iedzīvotāju aktīvāko daļu, kāpēc viņi centušies ietekmēt valsts politisko darbību, it īpaši viņi piedalījušies vietējās pārvaldes darbā. Šī iemesla dēļ pilsētās meklējami iedzīvotāju pašdarbības un pašvaldības sākumi. Sākot ar viduslaikiem, pilsētnieki centās izkaulēt no zemes valdniekiem īpašas privilēģiju grāmatas, kas noteica konkrētās pilsētas pārvaldes iekārtu un dažkārt tās iedzīvotāju īpatnējo tiesisko stāvokli. Privilēģiju grāmatu izsniegšanas kārtība ietekmējusi arī jaunāko laiku pašvaldības tiesības, jo pilsētu tiesības gandrīz visās valstīs piešķir ar likumu vai vismaz augstākā pārvaldes organa aktu.

Latvijā pašlaik ir 60 pilsētas, kuŗās 1935. g. 12. februārī dzīvoja 710.563 personas jeb 36% no visiem Latvijas iedzīvotājiem (1.950.502). Agrāk pilsētnieku procentuālais samērs Latvijā ir bijis šāds: 1800. g. 7%, 1863. g. 15%, 1897. g. 28% un 1914. g. 40%. Salīdzinot 1914. g. ar 1935. g., vērojam pilsētnieku procentuālā skaita nelielu samazināšanos, kas izskaidrojams ar pilsētu saimnieciskās dzīves pielāgošanos pašu zemes vajadzībām, kamēr priekš Pasaules kaŗa mūsu pilsētas pa daļai dzīvoja no Krievijas pieprasījumiem pēc rūpniecības ražojumiem un lauksaimniecības izvedumiem.

No tagadējām 60 pilsētām tikai viena puse (30) baudīja pilsētas tiesības pirms patstāvīgās Latvijas valsts no-

dibināšanas, kamēr otra puse — 30 pilsētas savas tiesības ieguva ar Latvijas likumdevēju iestāžu aktiem. Pilsētu dibināšanas gadi parasti nesakrīt ar pilsētas tiesību piešķiršanas gadiem; pēdējais notiek vēlāk. Dažreiz nāk priekšā gadījumi, ka kādai apdzīvotai vietai pilsētas tiesības piešķir vairākas reizes. Pilsētu piešķiršanas laiku vieglāk konstatēt, nekā dibināšanas laiku, sevišķi, ja tas noticis senos vai vidus laikos, kāpēc par dažām pilsētām atzīmēsim tikai tiesību piešķiršanas, kamēr par citām pēc iespējas arī dibināšanas gadus.

II. Vecākā no Latvijas pastāvošām pilsētām ir mūsu galvas pilsēta Rīga (1.), ko, pēc līdzinējiem uzskatiem, 1201. gadā esot nodibinājis bīskaps Alberts. Zemi pilsētas vajadzībām piešķīra lībju vecākie. Pāvests Inocents III izdeva dibināšanas rakstu. Pēc 24 gadiem, 1225. gadā Vācijas ķēniņš Indriķis dāvāja Rīgai pilsētas tiesības. Autonomijas noteikumus izstrādāja pēc Gotlandes resp. Visbijas tiesību parauga. — Pēdējā laikā latvju zinātnieki gan neapstrīd pilsētas tiesību piešķiršanas laiku Rīgai, bet apšaubā Rīgas nodibināšanas gadu, aizrādot, ka ciems un tirdzniecības vieta pastāvējusi jau pirms 1201. gada.

Pēc Rīgas nākošā vecākā Latvijas pilsēta ir Cēsis (2.). Cēsu pils būvi uzsācis ordeņa mestrs Venno 1207.—1209. g. un pabeidzis mestrs Folkvīns. Ir norādījumi, ka pie pils jau 1224. g. nodibinājusies pilsēta, kāpēc šo gadu arī uzskata par Cēsu pilsētas nodibināšanas gadu. Cēsīm un citām Latvijas pilsētām parasti piešķīra Rīgas pilsētas tiesības.

Bez Rīgas un Cēsīm 13. gadu simtenī pilsētas tiesības ieguva 1277. g. Kuldīga (3., pils celta ap 1244. g.), un Koknese, kā arī Piltene (4.), kuņas dibināšanas un tiesību piešķiršanas gadi noteikti nav noskaidroti. Lielajā Ziemeļu kaņā Koknesi galīgi nopostīja un par pilsētu tā līdz šai dienai vairs nav pārvērtusies. No 13. gadu simtenī nodibinātām pilsētām mums atlikušās četras, no kurām Rīga kļuvusi par lielpilsētu, bet vismazākā palikusi Piltene, tai 1935. g. bija tikai 919 iedzīvotāji. Sakarā ar to krievu laikos Piltenei bija sašaurinātas pilsētas tiesības.

14. gadu simtenī pilsētas tiesības piešķīra: 1323. g. Valmierai (5., nodib. 1285. g.), 1374. g. Straupeī, 1378. g. Ventspilij (6., nodib. 1233. g.) un Aizputei (7., kur agrāk bijusi kuršu pils, bet 1248. g. celta ordeņa pils), 1385. g. Limbažiem (8., kur agrāk atradās lībju pils Lemisele un 1223. g. bīskaps Alberts cēla pili, bet pilsēta nodibinājusies 1318.—1358. g.). Straupe vēlākos kaņos nopostīta, tā ka tagad pastāv vienīgi kā ciems. Limbažiem krievu laikos bija sašaurinātas pilsētas tiesības. — 15. g. s. no jauna pilsētu tiesības, liekas, nav piešķirtas; vismaz līdz mūsu laikiem palikušas vienīgi pieminētās astoņas.

16. gadu simtenī pilsētas tiesības iegūst: 1511. gadā Bauska (9., kur 1443. gadā ordeņa mestrs Mengdens sāka celt pili); Jelgava (10., ordeņa pils celta 1265. g., bet pilsētas likums izdots 1606. g.). Pretēji vācu rakstniekiem, prof. A. Švābe (Straumes un avoti I) pierāda, ka Jelgavai pilsētas tiesības ir bijušas jau hercoga Gotarda Ketlera laikā (1562.—1587. g.); 1582. g. Daugavpils (11., 1275. g. 19 km augšup pa Daugavu būvēta vācu ordeņa pils, ap kuŗu pastāvējusi arī apdzīvota vieta); 1584. g. Valka (12., nodib. 1334.). Daugavpilij pilsētas tiesības dāvāja Polijas karalis Stefāns Batorijs, turklāt Daugavpils satversme izstrādāta pēc Magdeburgas, bet nevis Rīgas pilsētas tiesību parauga, jo pirmās bija spēkā Polijas un Lietavas pilsētās. 1920. g. (Lik. kr. 252.) Latvijas valdība Valkai no jauna piešķīra pilsētas tiesības, jo pilsētas lielāko daļu pēc izlīguma pievienoja Igaunijai.

17. gadu simtenī pilsētu tiesības piešķīra: 1600. g. Jaunjelgavai (13., nodib. 16. g. s.), 1625. g. Liepājai (14., 13. g. s. pirmā pusē tur atradās lībju ciems un osta), 1670. g. Jēkabpilij (15., nodib. 15. g. s.), 1695. g. Grobiņai (16., kur jau pirms vācu iebrukuma atradusies apcietināta tirgotāju kolonija). Minētām pilsētām tiesības piešķīra Kurzemes hercogi: Jaunjelgavai un Liepājai Frīdrichs, Jēkabpilij — Jēkabs un Grobiņai — Frīdrichs Kazimirs. Jēkabpilij piešķīra Magdeburgas

pilsētas tiesības, kamēr Liepājai un citām — Rīgas pilsētas tiesības. — Grobiņai krievu laikos bija sašaurinātas pilsētas tiesības. Vēl 1935. g. tur dzīvoja tikai 1288 personas.

18. gadu simtenī pilsētas tiesības ieguva: 1773. g. Rēzekne (17., nodib. 1285. g.), 1777. g. Ludza (18., nodib. 13. g. s.), 1785. g. Sloka (19., nodib. 1520. g.) un 1798. g. Tukums (20., dib. 1445. g.). Tās ir pirmās pilsētas, kam krievu laikos piešķīra tiesības. Ludzai un Slokai līdz 1916. g. bija sašaurinātas pilsētas tiesības. — 19. gadu simtenī pilsētu tiesības no jauna nav piešķirtas, kādēļ līdz 1917. g. Latvijas teritorijā bija tikai 20 pilsētas, t. i. viena trešdaļa no tagadējā pilsētu skaita.

1917. gadā krievu pagaidvaldība ar likumu pilsētas tiesības piešķīra 10 miestiem, neieskaitot Palangu, ko pēc 1920. g. vienošanās atdeva Lietuvai. 1917. g. pilsētas tiesības ieguva: Grīva (21., nodib. 1802. g.), Saldus (22., nodib. 19. g. s.), Talsi (23., nodib. 1290. g.), Dobeles (24., viena no vecākām nometnēm Senlatvijā), Sable (25., nodib. 1438. g.), Subate (26., nodib. 1550. g.), Kandava (27., bijusi apdzīvota vieta jau senos laikos; prāvāka nometne izaugusi pie 1254. g. celtās ordeņa pils), Ilūkste (28., kā miestīņš pazīstama no 16. g. s. pirmās puses), Valdemārpils (29., nodib. 19. g. s.) un Durbe (30., agrāk kuršu pils, bet 1263. g. tur celta ordeņa pils, ap kuŗu jau 16. g. s. atradies prāvs miestīņš). — Patstāvīgās Latvijas valsts sākumā tā tad mums bija pavisam 30 pilsētas, puse no tagadējā pilsētu skaita.

III. Latvijas pastāvēšanas laikā kā pirmie pilsētu tiesības iegūst 3 Vidzemes miesti: Rūjiena (31., nodib. 1461. g.), Smiltene (32., sena latviešu apdzīvota vieta, kur 1427. g. celta ordeņa pils) un Alūksne (33., nodib. 1342. g.) Minētiem miestiem pilsētu tiesības piešķīra 1920. gada 2. janvārī Pagaidu valdības izdoti noteikumi (Lik. krāj. papildinājuma 24., 25. un 26. num.), kas pēc satura pilnīgi vienādi.

Atzīmēsim «noteikumu par pilsētas tiesību piešķiršanu Rūjienas miestam». Akts sastāv no 5 pantiem. —

«1. Rūjienas miestam, Valmieras apriņķī, Vidzemē, piešķirt pilsētas tiesības, attiecinot uz viņu visus administratīvos un pašvaldības likumus un nosacījumus un izdalot viņu no vietējās lauku pašvaldības vienības. 2. Iekšlietu ministram uzdot sarīkot zināmās Rūjienas pilsētas domes vēlēšanas un izdot visas šim nolūkam vajadzīgās instrukcijas un nosacījumus. 3. Apriņķa valdes priekšnieka vārdā sastādīt komisiju no apriņķa priekšnieka vai viņa palīga, viena apriņķa padomes locekļa, viena Rūjienas pilsētas domes locekļa, ik pa vienam priekšstāvim no Rūjienas un Ternējas pagastu padomēm, pēc minētās domes un padomes izvēles, ar uzdevumu: a) noteikt Rūjienas pilsētas robežas un b) nokārtot tiesiskās un finansiālās attiecības starp Rūjienas pilsētu un ieinteresētām lauku pašvaldības vienībām. Komisijas lēmumi nāk spēkā pēc iekšlietu ministra apstiprinājuma. 4. Visas tagad pastāvošās ielas, ceļus un laukumus pilsētas robežās, atzīt par tādiem, kuŗi atrodas atklātības lietošanā. 5. Rūjienas pilsētā atstāt spēkā līdzšinējos civillikumus.»

Kā redzams, noteikums izdala Rūjienu no pagastu jeb lauku pašvaldībām un piešķir tai pilsētu pašvaldības resp. publiskās tiesības. Tā kā pilsētas iestāžu vēl nav, tad noteikums pilnvaro, iekšlietu ministru sarīkot pilsētas domes vēlēšanas un šim nolūkam izdot vajadzīgās instrukcijas. Kad dome jau izvēlēta, tad apriņķa valdes priekšsēdētājam jā rūpējas par īpašas komisijas sastādīšanu, kuŗai jānosaka pilsētas robežas, kā arī tiesiskās un saimnieciskās attiecības pilsētas un pagastu starpā. -- Interesants ir noteikuma 5. pants, kas Rūjienā atstāj spēkā agrākos civillikumus, t. i. Vidzemes zemes un zemnieku tiesības, kamēr agrāk nodibinātās pilsētās bija spēkā Vidzemes pilsētu tiesības. Vairākos vēlākos aktos šādu normu vairs neatrodam. Senāts, konstatēdams, ka pilsētas tiesību piešķiršana notiek ar administratīvas dabas likumu, atzina, ka tomēr paliek spēkā agrākie civillikumi. (Sk. Senāta apvienotās sapulces 1937. g. 14. janv. 3. spriedumu).

Tanī pašā 1920. g., pēc divi mēnešiem, 2. martā, Pa-

gaidu valdības noteikumi pilsētas tiesības piešķir Rīgas jūrmalas (34.) peldu miestiem. Šie noteikumi no iepriekšējiem atšķiras galvenā kārtā ar to, ka paredz arī pilsētas domnieku skaitu un tieši 20.

1920. g. 10. jūnijā Ministru kabineta noteikumi piešķir Krustpils (35.) miestam pilsētas tiesības. Krustpili cēlis 1237. g. Rīgas bīskaps Nikolajs. — Līdz ar to 1920. g. pilsētas tiesības bija ieguvuši 5 miesti.

1920. g. 15. novembrī izdeva noteikumus par miestiem (Lik. kr. 243.), kas paredzēja pilsētu un lauku pašvaldības starppakāpi, jo «miestu pašvaldība ievadama tādās apdzīvotās vietās, kuŗu apbūvētā zemes platība, iedzīvotāju skaits, tirdzniecības-rūpniecības attīstība, dzelzsvai ūdensceļu pietātņu tuvums vai citi apstākļi dod apdzīvotai vietai pilsētniecisku raksturu, un kur iedzīvotāju prasības labierīcības un labklājības ziņā ir tik attīstītas, ka pagastu pašvaldības vienības, kuŗās tās ietilpst, tās nevar apmierināt.» Pretēji pilsētām, kuŗas dibināja likumdošanas ceļā, miesti bija dibināmi administratīvā kārtībā. Aprinķu valdes sastādīja apdzīvoto vietu sarakstus un iekšlietu ministrs ar rīkojumu noteica miestu pašvaldības nodibināšanu.

Vēlēdamās nokārtot visu pašvaldības vienību dibināšanas jautājumu, 1922. g. 14. jūlijā Satversmes sapulce pieņēma «likumu par pašvaldību vienību tiesību piešķiršanu, robežu un nosaukumu noteikšanu un grozīšanu» (Lik. kr. 136).

1922. g. likums paredzēja likumdošanas kārtību ne tikai pilsētas tiesību piešķiršanai, bet arī robežu noteikšanai un to grozīšanai. Lai gan tajā laikā jau pastāvēja miesti, tomēr likums atļāva piešķirt pilsētas tiesības ne tikai miestiem, bet arī citām biezi apdzīvotām vietām ar pilsētas raksturu, kur vēl miestu pašvaldība nav nodibināta, ja pagasta vai miesta pašvaldības iekārta neapmierina iedzīvotāju vajadzības. Jautājumu par pilsētas pašvaldības dibināšanu varēja ierosināt apdzīvotās vietas pilngadīgie iedzīvotāji, iesniedzami lūgumu Iekšlietu ministrijai. Pēdējā pārbaudīja ierosinājumu un sazinājās

ar ieinteresētām pašvaldībām. Ja ierosinājumi bija dībīnāti, tad ministrija izstrādāja likumprojektu.

Pēc 1922. g. likuma pastāvošo pilsētu terriitōriju varēja paplašināt, pievienojot biezi apdzīvotas vietas, kas saskārās ar pilsētas robežām. To varēja izdarīt, kā ar iedzīvotāju piekrišanu, tā pret viņu gribu, ja vispārības intereses to prasīja. Robežu projektu izstrādāja sevišķa komisija, kuŗā piedalījās ieinteresēto pašvaldību pārstāvji. Iekšlietu ministrija izstrādāja likumprojektu par pilsētas terriitōrijas paplašināšanu.

Jaundibinātās pilsētas un pilsētām pievienotās pagastu terriitōrijas daļas administratīvā, (bet ne privāttiesiskā ziņā), izdalīja no lauku pašvaldību sastāva. Gadījumā, kad paplašināja pastāvošas pilsētas robežas, tad pievienotajām pagastu daļām automātiski piemēroja pilsētā spēkā esošos likumus; turpretim jaundibinātās pilsētās rīkojās pēc dibināšanas likuma noteikumiem. — 1922. g. likums palika spēkā līdz 1936. g. beigām, kāpēc uz tā pamata laikā no 1922. līdz 1934. gadam ir nodibinātas 25 jaunas pilsētas.

1922. g. 7. septembrī Ministru kabinets izdara noteikumus par pilsētas tiesību piešķiršanu Krāslavas (36.) miestam; noteikumus atvietoja Saeimas izdots likums, 1923. g. Lik. krāj. 46. num. Krāslava ir pirmā pilsēta, kuŗai tiesības piešķīra Latvijas likumdevējas iestādes akts, jo valsts patstāvības pirmajā laikā pieminētās 5 pilsētas ieguva tiesības ar valdības — Ministru kabineta noteikumiem. — Miesta tiesības Krāslava ieguva jau 1729. gadā.

1924. g. 28. augustā Ministru kabineta noteikumi piešķir pilsētas tiesības Vecauces miestam, pārdēvējot to par Aucu (37.); noteikumus atvieto tajā pašā gadā Saeimas pieņemts likums, Lik. krāj. 186. num. — Aucē radusies 19. gadu simtēna beigās dzelzceļa stacijas tuvumā uz bijušās Vecauces muižas zemes, kas kopš 1889. gada sāka pārdot gruntsgabalos Aucē miesta vajadzībām. Pēc tam miests strauji attīstījies.

1926. gadā nodibina 3 jaunas pilsētas. 7. jūnijā Valsts Prezidents izsludina Saeimas pieņemtu likumu par pilsētu tiesību piešķiršanu: Ainažiem (38., nodib. 1869. gadā), Līvāniem (39., 1533. g. īpašnieki Līveni nodibināja miestīņu, nosaucot to savā vārdā) un Madonai (40., tā radusies 1903. g., kā dzelzceļa stacijas nometne).

1927. g. 26. aprīļa Ministru kabineta noteikumi piešķir pilsētas tiesības Pļaviņu (41., nodib. 1905. g.) miestam un pievieno jaunai pilsētai «Gostiņu» biezi apdzīvoto vietu. Noteikumus atvieto tikai 1932. g. 11. marta likums (Lik. krāj. 58.), pie kam Gostiņu biezi apdzīvoto vietu atdala no pilsētas un pievieno Aiviekstes pagastam, jo likumdevēji projektē Gostiņiem piešķirt īpašas pilsētas tiesības.

1928. g. 11. februārī publicē likumu par pilsētu tiesību piešķiršanu 16 miestiem (Lik. krāj. 39.): Vecgulbenei, kuŗu pārdēvē par Gulbeni (42., 1340. g. virsbīskaps Frīdrichs tur cēlis pili, ap kuŗu bijusi lielāka nometne; pēdējā ar pili nopostīta 1577. g.), Strenčiem (43., nodib. 1895. g.), Kārsavai (44., nodib. 1783. g.), Preiļiem (45., nodib. 1784. g.), Varakļāniem (46., nodib. 18. g. s.), Balviem (47., nodib. 1825. g.), Siguldai (48., nodib. 1889. g.), Mazsalacai (49., nodib. 1868. g.), Viļāniem (50., nodib. 1753. g.), Priekulei (51., nodib. 19. g. s.), Ogrei (52., nodib. 1862. g.), Viesītei (53., nodib. 1890. g.), Apei (54., nodib. 19. g. s. otrā pusē), Ķemeŗiem (55., nodib. 1838. g.), Salacgrīvai (56., nodib. 1870. g.) un Lejasciemam (57., nodib. 1867. g.). Tā kā visi miestī bija ieguvuši pilsētu tiesības, tad 1928. g. likums arī atcēla 1920. gada noteikumus par miestīem un turpmāk pilsētu tiesības piešķir biezi apdzīvotām vietām.

1931. g. 9. jūnija likums piešķir pilsētas tiesības Zilupei (58., nodib. 1900. g.), Lik. krāj. 118.

1933. g. vēl pilsētas tiesības piešķir 2 apdzīvotām vietām Abrenei, agr. Jaunlatgalei (59., radusies jau priekš pasaules kaŗa pie dzelzceļa stacijas Pitalovas) un

Gostiņiem (60., nodib. 19. g. s.). Līdz ar to pilsētu skaits sasniedza 60.

IV. Pilsētas tiesību piešķiršana, administratīvo robežu noteikšana vai grozīšana tagad var notikt saskaņā ar 1936. gada 3. decembra «Likumu par apriņķu un pašvaldību administratīvām robežām, pašvaldību tiesību piešķiršanu ciemiem un par ciemu nosaukumiem.» (Lik. kr. 181.). Šis likums atceļ 1922. gada likumu, paredzot arī dažus citādus noteikumus. Ja līdz 1936. gadam likumdošanas akts bija vajadzīgs pilsētas tiesību piešķiršanai un robežu noteikšanai, tad tagad tikai pilsētas tiesības piešķir likumdošanas kārtībā, kamēr robežas nosaka vai groza administratīvā kārtībā.

Pilsētas tiesību piešķiršanas jautājumu nokārto 1936. gada likuma 2. p., kas skan: «Pilsētu tiesības ciemiem piešķir likumdošanas kārtībā uz iekšlietu ministra priekšlikumu. Ierosinājumus var iesniegt arī apriņķa lauku pašvaldību vecākais, pašvaldības vai vietējie iedzīvotāji.» Pirmkārt, pilsētu tiesības var piešķirt tikai ciemiem. Tas nozīmē, ka vispirms attiecīgā biezi apdzīvotā vieta ar iekšlietu ministra rīkojumu jāizsludina par ciemu (8. p.) un vienīgi pēc tam var domāt par pilsētas tiesību iegūšanu. Otrkārt, tas var notikt likumdošanas kārtībā, izdodot likumu, kamēr administratīvais ceļš izslēgts. Treškārt, tikai iekšlietu ministram tiesība iesniegt attiecīgu priekšlikumu likumdevējam organam. Turklāt jāsaprot, ka priekšlikumam jābūt likumprojekta veidā. Ceturtkārt, priekšlikumu par pilsētas tiesību piešķiršanu kādam ciemam iekšlietu ministrs var iesniegt uz savu ierosinājumu, kā arī uz apriņķa lauku pašvaldību vecākā, pašvaldības (galvenā kārtā pagasta) vai vietējo iedzīvotāju ierosinājumu.

Jaundibinātās pilsētas administratīvās robežas, ja tiesību piešķiršanas likumā nekas nav teikts, sakrīt ar agrākā ciema robežām, kuŗas noteica iekšlietu ministrs. Saprotams, pilsētas tiesību piešķiršanas likumā var no-

teikt arī jaunās pilsētas administratīvās robežas, paplašinot vai sašaurinot ciemam noteiktās robežas.

Pastāvošo pilsētu administratīvo robežu grozīšana notiek ar iekšlietu ministra lēmumu, administratīvā kārtībā, kāds atzinums izriet no likuma 3. panta noteikuma, kas skan: «Ja pilsētai pievieno pagastu daļas uz vietējo iedzīvotāju vai pašvaldības ierosinājumu, tad robežu projektu izstrādā sevišķa komisija, kas sastādās no attiecīgās pilsētas un attiecīgo pagastu valžu pārstāvjiem, pa divi no katras, un Iekšlietu ministrijas pilnvarotas personas kā komisijas priekšsēdētāja. Robežu projektu apstiprina iekšlietu ministrs. Komisija izstrādā arī projektu par pašvaldību īpašumu sadalīšanu un norēķināšanos sakarā ar jauno robežu. Domstarpības sakarā ar pašvaldību īpašumu dalīšanu un norēķināšanos, izšķir iekšlietu ministrs.»

Attiecīgo pašvaldību līdzdalību pilsētas robežu izstrādāšanas komisijā likums obligāti paredz vienīgi tais gadījumos, kad jaunas teritorijas pievienošana pilsētas robežām ierosināta no vietējiem iedzīvotājiem vai pašvaldībām. Pārējos gadījumos jāpieņem, ka Iekšlietu ministrijai tiesība rīkoties pēc sava atzinuma.

«Pašvaldību nekustami īpašumi, kas ar robežu grozīšanu pāriet citas pašvaldības robežās, pārrakstāmi zemes grāmatās uz attiecīgas pašvaldības vārdu uz iekšlietu ministra izdotas apliecības pamata.» (7. p.).

1936. g. 3. decembra likuma noteikumi līdz šim vēl nav piemēroti, jo pēc 1933. gada jaunas pilsētas nav dibinātas un pastāvošo pilsētu administratīvās robežas nav grozītas.

V. Mūsu pastāvošās 60 pilsētas pēc saviem apmēriem ir ļoti dažādas. Iedzīvotāju skaita (1935. g. dati) lejupslidošā kārtībā visas Latvijas pilsētas varētu sarindot šādi:

1. Rīga	ar	585.065	iedz.	V.	51. Madona	ar	2.357	iedz.	V.
2. Liepāja	„	57.098	„	K.	52. Jaunjelgava	„	2.155	„	Z.
3. Daugavpils	„	45.160	„	L.	53. Balvi	„	2.024	„	L.
4. Jelgava	„	34.099	„	Z.	54. Kārsava	„	1.870	„	L.
5. Ventspils	„	15.671	„	K.	55. Sabile	„	1.817	„	K.
6. Rēzekne	„	13.159	„	L.	56. Strenči	„	1.765	„	V.
7. Cēsis	„	8.748	„	V.	57. Kandava	„	1.718	„	K.
8. Valmiera	„	8.482	„	V.	58. Ogre	„	1.718	„	V.
9. Tukums	„	8.144	„	Z.	59. Preiļi	„	1.662	„	L.
10. Rīgas Jūrmala	„	7.865	„	V.	40. Varakļāni	„	1.661	„	L.
11. Kuldīga	„	7.180	„	K.	41. Sigulda	„	1.618	„	V.
12. Jēkabpils	„	5.826	„	Z.	42. Zilupe	„	1.566	„	L.
13. Grīva	„	5.546	„	Z.	43. Pļaviņas	„	1.496	„	V.
14. Ludza	„	5.546	„	L.	44. Mazsalaca	„	1.492	„	V.
15. Bauska	„	4.904	„	Z.	45. Subata	„	1.489	„	Z.
16. Sloka	„	4.651	„	V.	46. Priekule	„	1.347	„	K.
17. Saldus	„	4.410	„	K.	47. Viesīte	„	1.340	„	Z.
18. Alūksne	„	4.385	„	V.	48. Viļāni	„	1.335	„	L.
19. Rūjiena	„	4.337	„	V.	49. Ilūkste	„	1.300	„	Z.
20. Krāslava	„	4.276	„	L.	50. Abrene	„	1.242	„	L.
21. Talsi	„	4.116	„	K.	51. Kēmeri	„	1.149	„	V.
22. Gulbene	„	3.819	„	V.	52. Valdemārpils	„	1.135	„	K.
23. Smiltene	„	3.754	„	V.	53. Grobiņa	„	1.074	„	K.
24. Krustpils	„	3.658	„	L.	54. Gostiņi	„	995	„	L.
25. Livāni	„	3.527	„	L.	55. Ape	„	922	„	V.
26. Aizpute	„	3.418	„	K.	56. Salacgrīva	„	921	„	V.
27. Auce	„	3.320	„	Z.	57. Ainaži	„	918	„	V.
28. Valka	„	3.268	„	V.	58. Piltene	„	757	„	K.
29. Limbaži	„	2.870	„	V.	59. Durbe	„	525	„	K.
30. Dobele	„	2.470	„	Z.	60. Lejasciems	„	466	„	V.

(Apzīmējumi: V. — Vidzemē, K. — Kurzemē, Z. — Zemgalē un L. — Latgalē.

Pēc starptautiskās statistikas konferences lēmuma par pilsētu uzskata apdzīvotu vietu ar ne mazāk kā 2000 iedzīvotājiem. Pilsētas savukārt sadala: mazpilsētās ar 2000—10.000 iedzīvotājiem, vidējās pilsētās ar 10.000—100.000, lielpilsētās ar 100.000—1 milj. iedzīvotājiem un pasaules pilsētās ar 1 miljonu un vairāk iedzīvotājiem. Latvijā pēc šīs nomenklatūras pasaules pilsētu nav un tuvākā nākotnē nav arī gaidāmas. Lielpilsēta mums ir tikai viena — Rīga; vidēju pilsētu 5: Liepāja, Daugavpils, Jelgava, Ventspils un Rēzekne; mazpilsētu — 27; t. i. kopā 33. Pārējās 27 pēc starptautiskās nomenklatūras nav uzskatāmas par pilsētām. Latvijas apstākļos šo pilsētu pašvaldībai ir savs pamats, jo mums ir tikai zemākās pašvaldību vienības, bet nav vidējo un augstāko pašvaldības vienību. Tomēr iedzīvotāju skaits zināmā mērā ietekmē pilsētu pašvaldības iekārtu, jo lielpilsētas pārvalde

organizējama citādi, nekā dažu simtu apdzīvotas vietas pārvalde.

Visas 60 pilsētas pa apgabaliem ir sadalītas šādi: Vidzemē 22, Kurzemē 13, Zemgalē 11 un Latgalē 14. Apriņķos ir šāds pilsētu skaits: Rīgas 7, Cēsu 1, Valmieras 6, Valkas 6, Madonas 2, Liepājas 4, Aizputes 1, Kuldīgas 2, Ventspils 2, Talsu 4, Tukuma 1, Jelgavas 3, Bauskas 1, Jēkabpils 3, Ilūkstes 3, Daugavpils 6, Rēzeknes 3, Ludzas 3, Jaunlatgales 2.

I. Pilsētu pašvaldības vēsture.

Kā jau iepriekš atzīmējām, vairākas Latvijas pilsētas nodibinātas un pastāvējušas jau pirms vācu iebrukuma. Tāpat pirms tam latvieši uzturēja tirdznieciskus sakarus gan ar rietumu, gan austrumu kultūras tautām. Tomēr par pilsētu tiesībām un, jo vairāk par pilsētu pašvaldību tanī laikā, šķiet, nevarēs runāt. Pilsētu pašvaldības, autonomijas, vai labāki sakot, privilēģiju jautājums izvirzījies pēc vācu iebrukuma; to no Visbijas un Vācijas atveda līdzī turienes tirgotāji un amatnieki.

Vācu tirgotāji un vēlāk krustneši ieradās Baltijas piekrastē 12. gadu simteņa beigās un 13. gadu simteņa sākumā; laikmetā, ko Rietumeiropā uzskata par viduslaikiem, anarchijas laikiem. Tiesību jautājumos viduslaiki pazīstami ar augstākā mērā saskaldīto valsts varas organizāciju un daudz atsevišķām tiesību sistēmām. Sakarā ar iedzīvotāju sadalījumu vairākās kārtās, nodibinājās uzskats, ka katras kārtas un apgabala locekļiem nepieciešami savī īpaši tiesību noteikumi. Bez tam katrai kārtai atzina tiesību pašai izstrādāt sev likumus vai vismaz līdzrunāt likumu izstrādāšanā. Saprotams, pirmo aktu, kas kādam apgabalam vai pilsētai piešķīra šādas autonomijas tiesības vajadzēja apstiprināt augstākai varai, zemes kungam, karalim, ķeizaram vai pāvestam. Baltijas pilsētas prata sev izdabūt šādas tiesības, un prata tās arī ilgu laiku aizstāvēt pret dažādām varām. Gan ar labu (dāvanām), gan ar ļaunu (kaņaspēku), pilsētas centās izkau-

lēt no jaunajiem valdniekiem savu agrāko privilēģiju atzīšanu.

Pilsētu privilēģijas bija stipri plašas. Lielākām pilsētām bija tiesība nevien noteikt savu pārvaldes darbību, bet arī dibināt un uzturēt savu tiesu un pat izdot savus vietējos likumus ar privātu un publiski tiesisku raksturu. Šajā ziņā ļoti interesanta ir taisni Rīgas pilsētas pārvaldes attīstības gaita un iekārta, jo Rīgas tiesības centās ieviest pie sevis visas Baltijas pilsētas.

7. §. Pilsētu pašvaldība līdz 19. gadu simtenim.

Agrākās lībju tirgotāju nometnes vietā 1201. gadā bīskaps Alberts nodikināja Rīgu. Zemi pilsētas vajadzībām piešķīra lībju vecākie; to bīskaps uzskatīja par savu īpašumu. Jaundibinātā pilsēta bija izdevīga tirgotāju nometnes vieta. Bīskaps Alberts, uzlūkodams zemi un visu pilsētu par savu īpašumu, sākumā izdeva likumus, iecēla savu tiesnesi, ar vienu vārdu, pārvaldīja pilsētu. Ārzemnieki — vācu tirgotāji neatzina šādas pārvaldes metodes; viņi nodibināja ciešu organizētu sadarbību un drīz vien pilsētā izveidojās īpatnēja dzīve, savi likumi un ieradumi. Pilsēta nostājās pret bīskapu un centās izveidot tirdzniecībai un tirgotājiem izdevīgākus apstākļus.

Dibinādamies uz 1225. gadā Vācijas ķēniņa Indriķa piešķirtām tiesībām pēc Visbijas tiesību parauga, rīdnieki uzskatīja sevi par īpašu iedzīvotāju kārtu — Rīgas pilsoņiem. (Prof. A. Švābe pilsoņus-pilsētniekus sauc par namniekiem). Rīgas pilsoņi skaitījās brīvi ļaudis un pilsoņos uzņēma rāte ar īpašu lēmumu. Sākumā pilsoņa tiesības varēja iegūt katrs Rīgas iemītnieks, bet vēlāk to ierobežoja. Vēl viduslaiku beigās pilsoņa kārtas tiesības varēja piešķirt: pilsētas namsaimniekiem un amata meistariem, kas bija uzņemti kādā ģildē. Svētā Jāņa jeb Mazā ģildē bija apvienoti amatnieki, bet Svētās Marijas jeb Lielā ģildē bija apvienoti tirgotāji, literāti un zeltkaji.

Publiskā vara Rīgas un citās pilsētās sākumā atradās rātes (padomes) rokās. Tā, Rīgas rātei piekrita šādas funkcijas: 1) viņa reprezentēja pilsētu uz ārieni, slēdza līgumus ar citām pilsētām, sūtīja sūtņus, veda diplomātiskas sarunas, pieteica karu un slēdza mieru; 2) izdeva likumus un noteikumus saviem iedzīvotājiem, apstiprināja amatus (cunftes), brālības un citas apvienības; 3) izpildīja tiesas funkcijas; 4) piešķīra pilsoņu tiesības, sekoja pilsoņu darba gaitai un dažādo pilsoņu apvienību darbībai; 5) pārvaldīja pilsētas nekustamos īpašumus; 6) uzturēja savu policiju, rūpējās par pilsoņu drošību pilsētas robežās, sekoja pareizam mēram un svaram pilsētas tirgos, aizstāvēja savus pilsoņus svešumā un svešniekus savās robežās; 7) kala savu naudu; 8) uzturēja savu kaņaspēku, rūpējās par pilsētas sienu, torņu un aizsargu grāvju kārtīgu uzturēšanu; 9) apgādāja trūcīgos, slimos un nespējniekus.

Sākumā Rīgas rāte sastāvēja no 2 birģermeistariem (prokonsuļiem), no kuŗiem pirmo sauca par rezidējošo birģermeistaru (*der wortführende Bürgermeister*), kam piekrita rātes sēžu vadība; pilsētas tiesneša, fogta (*advocatus*), kas bija ļoti cienījams amats, kuŗā iecēla bīskaps un ko parasti minēja pirms birģermeistariem; 2 mantziņiem, kasieŗiem (*camerarii*); 2 tiesas piesēdētājiem un 2 zemes tiesnešiem. Vēlāk kā birģermeistaru, tā rātskungu skaits ir pavairots un pēc 1845. g. Baltijas provinču likumiem Rīgā bija 4 birģermeistari un 16 rātskungi. Cēsīs un Limbažos šai laikā bija 1 birģermeistars un 2 rātskungi, bet Valmierā un Valkā bez tam rātes sastāvā vēl ieskaitīja 1 sindiku. Kurzemes un Zemgales pilsētās saskaņā ar 1845. g. likumu, bija šāds rātes sastāvs: Jelgavā 2 birģermeistari, 2 fogti un 8 rātskungi; Liepājā 2 birģermeistari, 1 fogts un 6 rātskungi; Ventspilī 1 birģermeistars, 1 fogts un 4 rātskungi; Kuldīgā 1 birģermeistars, 1 fogts un 5 rātskungi; Piltenē 1 fogts un 2 rātskungi.

Sākumā rāte visur bija vēlēta iestāde, ko ievēlēja no pilsoņu vidus uz noteiktu laiku. Vēlāk šī kārtība pama-

zām aizmirsta. Ar laiku rātskunga amatu sāk uzskatīt par mūža amatu un vēlēšanas izdara vienīgi tad, ja kāds no veciem rātskungiem nomirst. Pakāpeniski izzūd pašas vēlēšanas, bet mirušo rātskungu vakantos amatus aizvieto kooptācijas ceļā; rāte pati pieaicina jaunus locekļus. Tādā kārtā nodibinājās patriciešu-bagātnieku dzimtas, no kuŗu piederīgo vidus tikai izraudzīja rātskungus un pilsētas pārvaldes tiesības pārvērtās šauru grupu privilēģijās.

Ģildes sākumā bija tirgotāju un amatnieku reliģiskas apvienības, bet ap 15. gadu simteni saimnieciskās intereses iegūst pārsvaru. Viņu politiskā nozīme sāk augt pēc reformācijas. Ģilžu iespaids pakāpenisku pieaugumu pilsētas pārvaldē visvairāk vērojam Rīgā. Pirmā laikā Rīgas rāte tikai griežas pēc padoma pie ģilžu eltermaņiem un vecajiem. 16. gadu simteņa vidū rāte formāli atzīst viņu līdzdalību pilsētas pašvaldībā. Rāte piešķir ģildēm tiesības baznīcu, Svētā Gara konventa un nodokļu pārvaldē. Rīgas patstāvības laikā, 1562.—1582. g., vēl pieauga abu ģilžu iespaids. 1589. g. ģildes oficiāli atzīst par pašvaldības publiski tiesiskiem organiem. Vēlāk Liepās ģildes daži vecājie iegāja rātes sastāvā. Tā tad, ar 16. gadu simteņa beigām, Rīgā bija 3 pārvaldes organi, kas kopīgi veica pašvaldības uzdevumus, gan sadarbodamies, gan savstarpēji apkaŗodamies.

Ja neskaita 12 gadus Katrīnas II valdīšanas laikā, kad valdība noteica jaunu pilsētu pārvaldi ar plašāku pilsētu iedzīvotāju līdzdalību, tad jāsap, ka rāte pārvaldīja Latvijas pilsētas apmēram 600 gadus, jo galīgi to vajadzēja likvidēt 1889. g.

8. §. Pilsētu pašvaldība 19. g. s. otrā pusē.

I. 19. gadu simtenī, attīstoties rūpniecībai un tirdzniecībai, strauji pieaug Latvijas pilsētu iedzīvotāju skaits, kuŗu vairuma intereses vairs neatbilst šauri reprezentēto pārvaldes organu darbībai. Tanī pašā laikā nostiprinās arī krievu valdības vara, kas, izmantodama iedzīvotāju neapmierinātību un vadīdamās no absolūtisma tendencēm, ierobežo pilsētu autonomiju. Arvienu vairāk nāk klajā

likumi, kuŗus attiecina arī uz pilsētām, neievērojot pilsētu agrākās speciālās tiesības un privilēģijas. Tādā kārtā pilsētu rātes faktiski zaudē savu likumdošanas varu un pat dažas pārvaldes funkcijas, piem., 1811. gadā policiju pārņēma valdība.

Ilgu laiku rāte savās rokās paturēja blakus pārvaldes funkcijai tiesas spriešanas funkciju. Saprotais, pārvaldes un tiesu funkcijas apvienošana vienā iestādē radīja savas sliktās puses. Rātes tiesa bija partejiska; sevišķi barga pret mazajiem brāļiem un viņu pārkāpumiem, bet saudzīga pret savas šķiras piederīgiem.

19. gadsimteņa 60 gados Krievijas valdības aprindas bija noskaņotas liberālā garā, bija skaidri nojaušama tieksme reformēt visu valsts pārvaldes aparātu. Tagad pamostas Baltijas pilsētu valdošās kārtas; arī viņas sāk runāt par vēlamām «reformām», jo vajadzēja glābt, kas vēl glābjams. 1861. gadā Rīgas Lielā ģilde izsaka vēlēšanos, ka tiesu darbība atšķirama no pārvaldes darbības. Vienu gadu vēlāk, 1862. gadā rāte nolemj šā jautājuma noskaidrošanai iecelt komisiju, kuŗā viņa pati, Lielā un Mazā ģilde katra sūta pa 5 locekļiem. Vēlāk ar ģenerāl-gubernātoru piekrišanu sastādījās plašāka komisija, kuŗā piedalījās pārstāvji no visām pilsētām Baltijas guberņās un Tērbatas universitātes. Reformu projektu pat iesniedza Iekšlietu ministrijā, bet tam nebija lemts tapt par likumu, jo šai laikā krievu valdība drudžainā steigā sagatavoja vispārīgus pārvaldes reformu projektus.

1864. g. izdeva zemstu pārvaldes likumu un 6 gadus vēlāk, 1870. gadā — pilsētu likumu. Šos samērā liberālos vietējās pārvaldes likumus sākumā negribēja attiecināt uz Baltijas guberņām, jo tur valdot citādi apstākļi, nekā pārējā Krievijā. Tā kā Rīgas un Rēveles pilsētas bija ierosinājušas pilsētu pārvaldes reformas jautājumu, tad Pēterburgā sastādīja komisiju ar Baltijas lielāko pilsētu pārstāvju piedalīšanos. Komisijas uzdevums bija izstrādāt izņēmuma noteikumus, ar kādiem 1870. g. pilsētu likumu varētu piemērot Baltijas pilsētām. 1876. g. rudenī komisija savu projektu iesniedza Valsts

padomei un 1877. g. 26. martā ķeizars apstiprināja noteikumus Valsts padomes pieņemtā redakcijā. Līdz ar to 1870. g. pilsētu likums bija attiecināts uz Baltijas pilsētām.

Izņēmuma noteikumi galvenā kārtā skāra vairāk sīkas dabas jautājumus. Svarīgākais izņēmums bija tas, ka līdzšinējie pilsētas publiskās pārvaldes organi — rāte un gildes — varēja darboties arī uz priekšu, paturot dažas publiskās varas funkcijas. Šo tiesību viņas centās izmantot pēc iespējas ilgāk, novilcinādamas savu funkciju nodošanu jaunajām pašvaldības iestādēm. Tā, sabiedriskās apgādības un veselības aizsardzības lietas Rīgas pilsētas valde pārņēma tikai 1887. gadā. 1889. gadā, kad Krievijas tiesu iekārtu ievada Baltijas guberņās, Rīgas rāte pazaudēja savu svarīgāko funkciju — tiesas spriešanu, ko sašaurināja jau 1863. gadā. Rīgas rātei neatlika nekas cits, kā likvidēties un 1889. g. 27. novembrī tā noturēja savu pēdējo sēdi, kuŗā pēdējais Rīgas birģermeistars Holanders pateicās saviem līdzdarbiniekiem un rātskungs Švarcs pēdējo rātskungu vārdā nodeva pēdējam birģermeistaram pēdējo atvadīšanās sveicienu.

Bet ar to nebija galīgi likvidēta agrāko publiskās pārvaldes organu — ģilžu darbība. Tās turpināja eksistēt it kā privātas amatnieku un tirgotāju organizācijas, tomēr paturot vairākus publisko funkciju laikā saņemtos īpašumus. Par tiem turpinājās tiesu procesi vairākus gadu desmitus, izbeigdamies tikai Latvijas patstāvības laikā. Atjaunotās Latvijas valdība uz visiem laikiem izbeidz ģilžu darbību (1936. g.), nododot viņu īpašumus un saistības Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības un Amatniecības kamerām.

1870. g. pilsētu likums ir pirmais pašvaldību likums bij. Krievijā un Latvijas teritorijā. Tāpēc nav bez pamata to rakstnieku uzskati, kas domā, ka Latvijas pilsētu pašvaldības sākumus vajagot skaitīt tikai no 1878. g., kad mūsu pilsētās ievēlēja pirmās domes. Kārtu pašvaldība, kas līdz tam pastāvēja mūsu pilsētās, piešķīra plašas tiesības nelielām pilsoņu grupām, bet apspieda pārējos ie-

dzīvotājus, kuŗu skaits nemitīgi un strauji auga, kamēr rātes gilžu aprindām piederīgo skaits palika uz vietas vai pat samazinājās.

1870. g. pilsētu likums bija tipisks Krievijas lielo reformu reprezentants. Kā visi 19. gadsimteņa 60. gadu valdības likumi, tas bija mēreni liberālo uzskatu izpaudums. Krievijas likumdevējam par paraugu bija nodevējis Prūsijas pilsētu likums, kādēļ pēdējā principi vairākās vietās sastopami arī 1870. g. pilsētu likumā, sevišķi tas sakāms par pilsētas domes vēlēšanu kārtību. Dažos citos jautājumos, piem., valdības iestāžu pārraudzības tiesībā, 1870. g. likums bija pat liberālāks par Prūsijas likumu.

II. Krievijas 1870. g. likums paredzēja 3 pilsētas pašvaldības organus: pilsētas vēlētāju sapulci, domi un valdi.

1. Pilsētas vēlētāju sapulcei piekrita tikai viens uzdevums: ik pa 4 gadiem reizi ievēlēt pilsētas domniekus. Vēlētāju aploks bija diezgan plašs, vismaz ievērojot tā laika uzskatus šajā jautājumā. Vēlēšanu tiesības baudīja pilsētas iedzīvotāji, kas bija sasnieguši 25 gadu vecumu un ja viņiem pilsētas robežās piederēja ar nodokli apliekams nekustams īpašums, vai viņi maksāja citus tiešus nodokļus — tirdzniecības vai rūpniecības nodokļus.

Vēlētāju sapulcē piedalījās: 1) pilsētas namsaimnieki un apbūves gabalu īpašnieki, kas pilsētai maksāja nekustamas mantas nodokli; 2) tirgotāji, rūpnieki, amatnieki un pat komiji, ja tikai viņi maksāja dažus rubļus gadā tirdzniecības vai rūpniecības nodokļi; 3) literāti un citi brīvo profesiju darbinieki (tikai Baltijas pilsētās), kas maksāja sevišķu tiešo nodokli (Rīgā 24 rubļi vienreizēji vai 6 rubļi gadā). — Tā kā vēlēšanu tiesības priekšnoteikums bija nodokļu maksāšana jeb mantas stāvoklis, bet nevis personas darbības spēja, tad formāli tās piederēja arī sievietēm, mazgadīgiem, biedrībām, sabiedrībām un iestādēm. Saprotais, šās personas vai organizācijas nevarēja pašas piedalīties vēlētāju sapulcē;

tur piedalījās mazgadīgo aizbildņi, sieviešu aizgādņi un organizāciju pilnvarnieki. Ja kādai personai bija vairāk nodokļu maksāšanas objektu, tad viņa varēja piedalīties ar divi balsim: vienu personīgi un vienu pilnvarniekam.

Ārpus vēlētajū sapulces tomēr palika prāvs pilsētas iedzīvotāju skaits, galvenā kārtā strādnieki, ierēdņi un brīvo profesiju darbinieki, kas nemaksāja pilsētai tiešus nodokļus. Lielpilsētās, kā piem. Rīgā, šādu personu skaits bija stipri liels. Turpretim mazpilsētās, kur katram samērā mazam ierēdnim, amatniekam vai citam darbiniekam tais laikos bija sava mājiņa, 1870. g. vēlēšanu sistēma faktiski tuvojās vispārējām vēlēšanām.

1870. g. likumā noteiktā vēlēšanu kārtība dibinājās uz tā sauc. mantas cenza principa, jo no Prūsijas patapināja uzskatu, ka pilsētas pārvaldē var piedalīties vienīgi tie, kas tieši piedalās pilsētas izdevumu segšanā, maksādami tai kaut kādus tiešus nodokļus. Šo uzskatu var attīstīt tālāk un teikt, ka tiem, kas maksā vairāk, jādod arī lielākas tiesības vēlētajū sapulcē. Lūk, kādēļ 1870. g. likums, līdzīgi Prūsijas pilsētu likumam, visus vēlētajūs sadalīja 3 šķirās jeb klasēs pēc viņu tiešo nodokļu maksājumiem pilsētai: I. šķirā ierindoja vislielākos nodokļu maksātājus, kas samaksāja pirmo $\frac{1}{3}$ no tiešajiem nodokļiem; II. — vidējos, kas samaksāja otru $\frac{1}{3}$ un III. — mazos, kas samaksāja pēdējo $\frac{1}{3}$.

Katra šķira ievēlēja $\frac{1}{3}$ no visiem pilsētas domniekiem. Tā kā pirmā šķirā bija vismazāk vēlētajū, tad saprotams, ka katra atsevišķa vēlētajū balsij no šīs šķiras piekrita vislielākais svars; 2. šķiras vēlētajū savkārt varēja ietekmēt vēlēšanu rezultātus vairāk, nekā trešās šķiras vēlētajū. Tā, Rīgā, 1878. g. vēlēšanās bija 5.212 balsstiešīgu pilsoņu, no kuņiem I šķirā 173, II — 629 un III. — 4.410. Vēlēšanās faktiski piedalījās 3.450 vēlētajū (66%), no kuņiem I. šķirā 133 (72%), II. — 474 (75%) un III. — 2.843 (64%). — Izrādās, ka I. šķiras vēlētajū balss ir bijusi vairāk kā 20 reizes svarīgāka par III. šķiras vēlētajū balsi. Sakarā ar to mēdz teikt, ka vēlēšanu kārtība bijusi visvājākā vieta 1870. g. pilsētu pašvaldības likumā.

Šādos apstākļos latviešiem kā mazturīgākai iedzīvotāju daļai nebija lielu izredžu uz līdzdalību pilsētu domēs. It īpaši to varēja teikt par Rīgu, kur 1878. g. vēlēšanās no 72 domniekiem ievēlēja tikai divus latviešus, kamēr vāciešus 64, krievus 2, žīdus 2 un pārējo tautību 2. No vāciešiem liela tiesa bija agrāko rātskungu un gīlžu vecajo, kādēļ sapratīsim domes ārkārtīgo nolaidību pārvaldes nozaru un īpašumu pārņemšanā no bijušiem varas organiem.

2. Pilsētas dome bija augstākais pilsētas pašvaldības organs, kuŗa lemšanai piekrita visas pilsētas pārvaldes lietas. To ievēlēja pilsētas vēlētajū sapulce uz 4 gadiem. Domnieku skaits bija atkarīgs no balsstiesīgo pilsoņu skaita. Pilsētās ar vēlētajū skaitu līdz 300, dome sastāvēja no 30 locekļiem. Ja balsstiesīgo bija vairāk par 300, tad uz katriem vēlētajūiem nāca klāt vēl 6 domnieki, bet ne vairāk par 72.

Dome savu priekšsēdētāju nevēlēja, bet par tādu skaitījās pilsētas galva uz likuma pamata.

3. Pilsētas valde bija pilsētas pašvaldības izpildu organs, kam piekrita tekošo lietu vadība un domes lēmumu izpildīšana. Divpalātu sistēma pēc 1870. g. likuma nav paredzēta, jo valdei nebija patstāvīgu, no domes neatkarīgu tiesību. Valdei savā darbībā vienmēr vajadzēja pakļauties domes lēmumiem un norādījumiem.

Pilsētas valdes locekļus uz 4 gadiem ievēlēja dome un šim domes lēmumam nevajadzēja valdības organu apstiprinājuma. Tāpat valdes locekļu skaitu noteica pati dome, bet tas nevarēja būt mazāks par 2. Mazpilsētās ar iekšlietu ministra piekrišanu pilsētas valdes funkcijas atļāva nodot vienpersonīgam organam — pilsētas galvam. — Ja valdes locekļu darbībā saskatīja nelikumības, tad pilsētas domei bija tiesība nodot viņus tiesai un pagaidām — līdz lietas izlemšanai tiesā atstādināt no amata. Tieši šis apstākļis ievērojami pacēla domes stāvokli uz valdes konta.

Zināmā mērā patstāvīgāku stāvokli ieņēma pilsētas galva. Viņu uz 4 gadiem ievēlēja gan pilsētas dome,

bet šim domes lēmumam vajadzēja iekšlietu ministra apstiprinājuma guberņas pilsētās un gubernatora — pārējās pilsētās. Tādā pašā kārtībā izraudzīja galvas biedru Rīgas pilsētā, kur šis amats pastāvēja līdzīgi Pēterburgai, Maskavai un Odesai. Pilsētas galvu un viņa biedru atstādināt no amata un nodot tiesai varēja tikai attiecīgie valdības organi (iekšlietu ministrs vai gubernators). Bez tam galvas iespaids domē bija jo liels tāpēc, ka viņš ieņēma domes priekšsēdētāja amatu uz likuma pamata.

4. 1870. g. likuma noteikumi par pilsētu pašvaldības pārraudzību bija stipri liberāli. Pilsētu iestādēm bija piešķirts diezgan plašs patstāvīgas rīcības lauks vietējās pārvaldes lietās un pilsētas saimniecības vadībā. Gubernatora vai iekšlietu ministra apstiprinājuma vajadzēja tikai svarīgākiem pilsētas domes lēmumiem; piem. par aizņēmumu noslēgšanu, pilsētas nekustamas mantas atsavināšanu (bet ne iegūšanu), nodokļu normu paaugstināšanu virs likumā atļautās robežas, saistošu noteikumu izdošanu un dažiem citiem. Atzīmējams, ka budžetu pilsētas dome pieņēma galīgā veidā; šim domes lēmumam nevajadzēja apstiprinājuma.

Domes lēmumus, kam nevajadzēja apstiprinājuma, gubernators pārraudzīja tikai likumības ziņā. Ja kādu pilsētas domes lēmumu gubernators atzina par nelikumīgu, tad viņam bija tiesība apturēt šāda lēmuma izpildīšanu, nododot jautājuma izlemšanu guberņas pilsētu lietu pārvaldei. Pēdējā bija sava veida administratīvās tiesas pirmā instance. Pārvaldes lēmumus varēja pārsūdzēt senātā.

Vienīgais iebildums pret šādu kārtību varēja būt — pilsētu lietu pārvaldes sastāvs. Pārvaldes priekšsēdētājs bija gubernators, bet locekļi — vicegubernators, apgabaltiesas prokurors, kamerālpalātas pārvaldnieks, pārvaldes pastāvīgais loceklis, guberņas muižniecības priekšnieks, guberņas pilsētas galva un 1 guberņas pilsētas domes ievēlēts domnieks. Tā tad no pārvaldes 8 personām, 5 bija ierēdņi, no kuņiem 4 augstākie darbinieki guberņā, bet tikai 3 sabiedrības pārstāvji, no kuņiem guberņas muižniecības priekšniekam bija noteikta tendence.

9. §. 1892. g. pilsētu likums.

I. Krievijas lielo reformu laikmetam sekoja pastāvīgi pieaugoša reakcija valdības aprindās. Reakcijas vilnis, kas stipri skāra arī latviešus, savu augstāko pakāpi sasniedza 19. gadu simteņa 90. gadu sākumā. Šai laikā izdarīja svarīgus grozījumus pilsētu pašvaldību iekārtā. 1892. g. izdeva jaunu pilsētu likumu, ko attiecināja uz visām Eiropas Krievijas pilsētām un kuņā no 1870. g. likuma liberālisma nekā nebija atlicis pāri.

Vēlētāju aploks 1892. g. likumā ievērojami sašaurināts. Vēlēšanās varēja piedalīties tikai namsaimnieki, tirgotāji un rūpnieki. No namsaimniekiem vēlēšanu tiesības baudīja vienīgi tie, kuņu nekustamas mantas vērtība pārsniedza zināmu summu; lielpilsētās (piem. Rīgā), tā bija 1500 rubļu, vidējās pilsētās — 1000 rub. un mazpilsētās 300 rub. ; mazie namsaimnieki palika ārpusē. No tirgotājiem vēlēšanu tiesības baudīja tikai lieltirgotāji, ar 1. un 2. kategorijas tirdzniecības zīmēm, bet no rūpniekiem — ar 1.—5. kategorijas rūpniecības zīmēm. Visi pārējie iedzīvotāji, kaut arī viņi maksātu tiešos nodokļus, nebaudīja vēlēšanu tiesības. Līdz ar to vēlētāju skaits ievērojami samazinājās, kāpēc viņu sadalījums šķirās zaudēja savu nozīmi; visi balsstiesīgie pilsoņi piedalījās vienā sapulcē.

Rīgā 1893. g. vēlētāju sarakstos bija atzīmēta 2371 persona, nepilna puse no 1878. g. balsstiesīgo skaita. Līdzdalība vēlēšanās bija niecīga; vēlētāju kartes izņēma 977, bet balsoja tikai 854 (36%). Tā tad vairāku simts tūkstošu lielajā pilsētā pārvaldes lietas bija nodotas dažu simtu bagātnieku rokās. Rezultāts bija iepriekš paredzams. Par domniekiem ievēlēja tikai vāciešus; no citu tautību piederīgiem 1893. g. vēlēšanās neievēlēja nevienu. Turpmākās vēlēšanās aina nedaudz mainās: pieaug balsstiesīgo pilsoņu skaits un viņi aktīvāki piedalās balsošanā, kādēļ 1901. g. latvieši dabū 8, 1905. g. — 14, 1909. g. — 26 un 1913. — 23 vietas no 80 domniekiem Rīgā. Tomēr Rīga palika vācietības citadele, kur augstais mantas cenzs viņiem deva iespēju noturēties vairā-

kumā līdz pat 1917. gadam. Turpretim citās pilsētās stāvoklis drīz vien mainās; latviešiem izdodas iegūt domē pārsvaru 1892. g. Jaunjelgavā, 1893. g. Slokā, 1897. g. Valmierā, 1898. g. Tukumā, 1906. g. Cēsīs, 1913. g. Ventspilī.

II. Pilsētas pārvaldes organi atstāti agrākie: pilsētas dome un pilsētas valde. Tikai domnieku skaits lielpilsētās pavairots, no 1893. g. Rīgā bija 80 domnieki un 16 viņu kandidāti. Tāpat kā agrāk, domei piekrit lēmējas, bet valdei izpildu funkcijas. Valdes un pilsētas galvas tiesības tomēr paplašinātas uz domes konta.

Svarīgākais, pilsētas dome nevarēja nodot tiesai valdes locekļus; viņi bija pakļauti disciplinārā ziņā gubernāras pilsētu lietu pārvaldei. Sakarā ar to pilsētas valde jūtās vairāk atkarīga no valdības, nekā no domes. Ja vien valde un pilsētas galva rīkojās pēc gubernatora norādījumiem, tad viņiem bija lielas cerības uz ordeņiem un citiem pagodinājumiem, bet pretējā gadījumā draudēja disciplinārsodi, vai pat atstādināšana no amata un nodošana tiesai. Tā tad pēc 1892. g. likuma pilsētas valde sastāvēja no domes ievēlētiem ierēdņiem, kas nebija pakļauti domei, bet gubernatoram.

Vispārīgi 1892. g. pilsētu likums galveno svaru lika uz pilsētas pašvaldības iestāžu attiecībām ar valdības iestādēm; ievērojami paplašināja pārraudzības organu tiesības. Ja 1870. g. likums šai ziņā bija ļoti liberāls un paredzēja valdības organu pārraudzības tiesības gandrīz tikai likumības ziņā, tad 1892. g. likumā redzamu vietu ieņem lietderības viedoklis.

Noteiktiem pilsētas domes lēmumiem likums prasīja iekšlietu ministra vai gubernatora apstiprinājumu, pie kam šo aktu skaitā atrodam arī pilsētas budžetu. Pārējos pilsētas domes lēmumus varēja izpildīt, ja gubernators 14 dienu laikā pret tiem necēla iebildumus. Gubernatoram bija tiesība to darīt: 1) ja lēmums bija pretlikumīgs; 2) ja pārkāptas domei nospraustās darbības robežas; 3) ja lēmums bija pretrunā ar vispārējām valsts interesēm vai 4) acīm redzami kaitēja vietējo iedzīvotāju

interesēm. Tā tad gubernātors, valsts ierēdnis, kas toreiz parasti ieradās no Iekškrievijas un kam vietējie iedzīvotāji un viņu dzīves apstākļi bija pavisam sveši, sprieda par to, ciktāl pašu iedzīvotāju vēlētas domes lēmumi atbilst vai neatbilst vietējo iedzīvotāju interesēm. Pēc krievu likumdevēja uzskatiem, pilsētas dome, lai gan sastāvēja no vietējo iedzīvotāju pārstāvjiem, nespēja sa-
prast viņu vajadzības.

Valdības organu uzraudzība faktiski bija tik stingra, ka pilsētas iestādes gandrīz neko nevarēja darīt bez gubernātoru iepriekšējas piekrišanas. Un tā kā valde disciplinārā ziņā bija atbildīga gubernātoram, tad mēdza teikt, ka pilsētu pašvaldības lietas vadot gubernātoru kanceleja. Tāpēc raksturīgi, ka 1892. g. likumā vairs nav minēta pilsētas iestāžu patstāvīgā darbība; šie vārdi bija nosūtīti.

1905. un 1906. g. notika svarīgas pārmaiņas Krievijas valsts iekārtā. Jaundibinātās Valsts domes vēlēšanu tiesības, lai gan vēl balstījās uz mantas cenzu, tomēr bija daudz plašākas, nekā 1892. g. pilsētu likumā noteiktās. Neraugoties uz to, 1892. g. pilsētu likumu pēc būtības negrozīja līdz pat 1917. g. revolūcijai; pilsētu pašvaldības lietas atstāja bagātnieku saujiņas ziņā.

III. 1917. g. grozījumi 1892. g. pilsētu likumā likvidē agrāk izteikto neuzticību sabiedrības līdzdarbībai pārvaldes laukā. Vēlēšanu tiesības bija pirmais jautājums, kas neapmierināja Krievijas pagaidu valdību. Arī vietējie iedzīvotāji prasīja citādu sastāvu pilsētu domēm. Tas pa daļai izpaudās jau pasaules kara sākumā, it īpaši pierobežas pilsētās. Tā piem., Rīgas pilsētas galvu Bulmerinku 1915. g. oktobra mēnesī izsūtīja nometinājumā. Sākumā pilsētas galvas vietu izpildīja vecākais valdes loceklis Ērhards, bet 1916. g. sākumā Vidzemes gubernātors pavēlēja ievēlēt jaunu pilsētas galvu izsūtītā vietā. Dome par pilsētas galvu izraudzīja Krāmeru, bet viņu neapstiprināja iekšlietu ministrs. Tikai pēc ilgām pārrunām 1916. g. 20. novembrī par pilsētas galvu dome ievēlēja zvēr. adv. A. Krastkalnu. Nu pirmo reizi Rīgas

pilsētas galvas amats tapa uzticēts latvietim, kaut gan Krastkalnu vācieši labprāt pieņēma, ja vispārīgi latvieti vajadzēja izraudzīt šai amatā.

1917. g. 4. martā Rīgas pilsētas galva Krastkalns ziņoja par pagaidu valdības sastādīšanu un 20. marta sēdē aizrādīja, ka domes sastāvs neapmierinot pilsētas iedzīvotāju plašākās aprindas. Tāpēc dome pieņēma lēmumu, ka jālūdz pagaidu valdība noteikt Rīgas pilsētas domes pārvēlēšanas un līdz tam atļaut pieaicināt sabiedrības pārstāvjus tagadējā domes sastāvā. Līdzīgs stāvoklis bija daudz citās pilsētās, kur domes sastāvs neatbilda iedzīvotāju uzskatiem un patiesām interesēm.

1917. g. pilsētu domju vēlēšanu noteikumi dibinājās uz vispārīgu vienlīdzīgu, aizklātu un proporcionālu vēlēšanu pamata ar sieviešu līdzdalību vēlēšanās; mantas cenzu tur vairs neatrodam. Domnieku pārvēlēšanas uz šī likuma notika 1917. g. augustā, bet jaunievēlētās pilsētu domes faktiski nedabūja darboties, jo, no vienas puses, vācu kaņaspēks okupēja Rīgu un, no otras puses, pārējā Latvijas teritorijā strādnieku, bezzemnieku un zaldātu padomes sagrāba varu savās rokās; nodibinājās liecinieciskā kārtība.

10. §. Pilsētu pašvaldība Latvijas valsts pirmajos gados.

Krievijas pilsētu likums 1917. g. redakcijā atbilda Latvijas dibinātāju valsts pārvaldes organizācijas principiem, kāpēc mūsu pirmās likumdevējas iestādes samērā maz nodarbojās ar pilsētu pašvaldības jautājumiem. Latvijas Tautas padome 1919. g. 18. augustā pieņēma «pagaidu noteikumus par pilsētu domnieku vēlēšanām» (Lik. krāj. 125.), kas izstrādāti pēc Krievijas pagaidu valdības noteikumu parauga. Balsstiesības piešķīra visiem pilsētas pastāvīgiem un pilntiesīgiem iedzīvotājiem, sievietēm un vīriešiem, kas sasnieguši 21 g. vecumu.

No jauna vēlēšanas vajadzēja izdarīt vienīgi tais pilsētās, kur tās nebija jau agrāk izdarītas uz vispārēju, vienlīdzīgu, tiešu, aizklātu proporcionālu vēlēšanu pa-

mata. Tas norāda, ka mūsu likumdevējs atzīst vēlēšanas, kas izdarītas saskaņā ar Krievijas 1917. g. noteikumiem. — Domju vēlēšanas nevajadzēja izdarīt vienā laikā visā valstī, bet tad, kad katrā vietā bija iespējams, ievērojot vietējos apstākļos.

1. Pilsētas dome pēc 1919. g. noteikumiem tika vēlēta uz 2 gadiem; 1923. g. pilnvaru laiku pagarināja uz 3 gadiem. Domnieku skaitu paredzēja noteikumi uz 12—90 personām, atkarībā no pilsētas iedzīvotāju skaita.

Dome skaitījās augstākais pilsētas pašvaldības orgāns, kam piekrita visas svarīgākās pilsētas pārvaldes lietas. Bez tam viņa noteica pilsētas valdes un citu iestāžu darbības kārtību, izdodot par to īpašas instrukcijas. Domes pilnīgu patstāvību nodrošina noteikums, ka viņa no sava vidus ievēl domes priekšsēdētāju, kamēr pēc 1870. un 1892. g. likumiem par domes priekšsēdētāju uz likuma pamata skaitījās pilsētas galva.

2. Pilsētas valde sastāvēja no pilsētas galvas, viņa biedriem un valdes locekļiem. Ja agrāk pilsētas galvam biedri bija paredzēti tikai lielpilsētās, tad tagad šo amatu varēja nodibināt ikkurā pilsētā ar domes lēmumu. Valdes locekļu skaitu noteica dome, bet to nedrīkstēja būt mazāk par 2. Mazpilsētās valdes funkcijas ar iekšlietu ministra piekrišanu varēja uzticēt pilsētas galvam vienam pašam; šādā gadījumā dome viņam ievēlēja arī palīgu. Latvijas valsts patstāvības laikā mūsu pilsētas neizmantoja šo tiesību.

Pilsētas galvu, viņa biedrus un valdes locekļus ievēlēja dome uz savu pilnvaru laiku. Ne tikai valdes locekļu, bet arī pilsētas galvas ievēlēšanai pēc 1917. g. likuma nevajadzēja pārraudzības organu apstiprinājuma. Šajā ziņā 1917. g. likums bija radikālāks nevien par 1892. g., bet arī par 1870. g. likumu.

Valde kā pilsētas pašvaldības izpildu orgāns pārzināja pilsētas saimniecības un pārvaldības lietas, kā arī vadīja visas tekošās darīšanas. Savā darbā valde bija stipri atkarīga no domes, jo viņas darbības kārtību no-

teica domes instrukcija un valdes locekļu amatu sadalījumu apstiprināja dome.

Pilsētas galvam piekrita vispārējā uzraudzība par lietu pareizu gaitu valdē un viņai pakļautās iestādēs. Valdes sēdes sasauca un vadīja pilsētas galva. Ja nobal-sošanā balsis dalījās līdzīgās daļās, tad galvas balss iz-šķīra. — Neatliekamajos gadījumos pilsētas galvam bija tiesība rīkoties vienpersonīgi arī tādās lietās, kas pie-krita valdes kollēģiālai izlemšanai. Nākošā valdes sēdē viņš par savu rīcību ziņoja valdei.

3. 1917. g. likuma svarīgākie grozījumi skaŗ p ā r - r a u d z ī b a s j a u t ā j u m u. Krievijas pagaidu valdība bija rīkojusies stipri radikāli, radikālāk par 1870. g. li-kumdevēju. Likuma 5. p. noteica, ka pilsētas pašvaldī-bas organi savas kompetences robežās rīkojas patstāvīgi un 11. p. — ka pilsētu pašvaldības darbību likumības ziņā pārrauga gubernas komisārs, agrāk gubernātors, bet Latvijā Iekšlietu ministrijas Pašvaldības departaments.

Saprotams, likums pieļauj arī lietderības kontroli, bet tā aprobežota ar noteiktiem pilsētas domes lēmu-miem. Turklāt pārraudzība lietderības ziņā uzticēta tikai iekšlietu ministrim, kamēr zemākie organi no tās iz-slēgti. Iekšlietu ministrim piekrita apstiprinājuma tie-sība par šādiem pilsētas domes lēmumiem: 1) nekusta-mas mantas atsavināšanu, bet ne iegūšanu; tāpat apstip-rinājums nebija vajadzīgs sīko apbūves gabalu atsavinā-šanai; 2) lielāku aizņēmumu, galvojumu un garantiju lietām; 3) svarīgākiem līgumiem pilsētas uzņēmumu ie-rīkošanā; 4) kanalizācijas, aptīrīšanas un citu naturālo pienākumu pārvēršanu nodevās; 5) citām pilsētas no-devām un 6) pilsētas plānu. Dažos gadījumos iekšlietu ministrs apstiprinājumu deva patstāvīgi, citos vienoda-mies ar attiecīgā cita resora vadītāju. Šai uzskaitījumā neredzam vairākus svarīgus pilsētas aktus, tai skaitā bu-džetu, kam toreiz nevajadzēja apstiprinājuma.

Pārējos pilsētas domes lēmumus, kam apstiprinā-jums nebija vajadzīgs, pilsētas galva iesūtīja norakstos Iekšlietu ministrijas Pašvaldības departamentam zināša-

nai. Departamenta tiesības bija stipri ierobežotas. Tas varēja šos lēmumus pārbaudīt vienīgi likumības ziņā. Turklāt departamentam nebija patstāvīgas lemšanas tiesības, bet tikai suspensīvā jeb apturošā veto tiesība. Ja Pašvaldības departaments atzina kādu domes lēmumu par nelikumīgu, tad divu nedēļu laikā no lēmuma saņemšanas dienas, viņš varēja iesniegt protestu apgabaltiesas administratīvai nodaļai. Protestēto lēmumu pilsētas valde nevarēja izpildīt līdz lietas izlemšanai tiesā. Mēs redzam, ka valdības iestāžu pārraudzības tiesības bija sašaurinātas līdz minimālām robežām.

Viss tas norādīja uz pilsētu likuma liberālo garu. Grūti iedomāties lielāku pilsētu pašvaldības patstāvību. Tādēļ sapratīsim, ka Latvijas patstāvības pirmajos gados, kad valdīja sevišķa tendence pārliecīga demokratisma virzienā, Tautas padome 1919. gadā nokārtoja pilsētas domnieku vēlēšanu un Ministru kabinets 1921. g. pilsētu ienākumu un budžetu jautājumu, turpretim pilsētu pašvaldības iekārtas pamati palika saskaņā ar 1917. gada krievu pagaidu valdības pilsētu likuma grozījumiem un papildinājumiem.

II. Pilsētu pašvaldības tagadējā iekārta.

Piemērojot dzīvē 1917. g. Krievijas pagaidu valdības — Kerenska laika pilsētu pašvaldības likumu, noskaidrojās šī likuma sīkie trūkumi un redakcionālās kļūdas, kā arī atsevišķi principiāli iebildumi, it īpaši pārraudzības ziņā, jo dažas pilsētas ne visai lietderīgi izlietoja viņām piešķirto plašo patstāvību. Tāpēc jau ar 1919. g. Iekšlietu ministrijas Pašvaldības departaments vāca materiālus jauna pilsētu pašvaldības likuma izdošanai. Šai darbā dzīvi piedalījās arī pilsētu pašvaldības un viņu darbinieki. 1924. g. pilsētu pašvaldības likumprojektu pieņēma Ministru kabinets un tā paša gada 27. martā iesniedza Saeimai. Lai gan likumprojekts iesniegts I. Saeimai, tomēr to pieņēma tikai III. Saeima 1930. g. un turklāt bez finansu daļas; tā tad komisiju portfeļos projekts sagulēja vairāk kā 6 gadus.

Latvijas pilsētu pašvaldības tagadējo iekārtu nosaka 1930. g. «Pilsētu pašvaldības likums» (Lik. krāj. 183.) ar vēlākiem grozījumiem un papildinājumiem, kā arī 1934. g. 25. maija «Likums par pilsētu pašvaldību darbības ierobežošanu» ar 1934. un 1938. g. grozījumiem.

11. §. Vispārējie noteikumi.

I. Pilsētu pašvaldības ir patstāvīgas pārvaldes vienības, kas likuma noteiktās kompetences robežās nes patstāvīgu administratīvu un saimniecisku atbildību. Pašvaldības gan sadarbojas ar valsts vispārējās pārvaldes iestādēm, bet nav ietilpinātas pēdējo sastāvā; viņas nav administratīvās hierarchijas ķēdes sastāvdaļas, bet stāv ārpus tās. Tomēr administratīvās darbības vienības labā, attiecīgām valsts iestādēm ir tiesība pārraudzīt un kontrolēt pilsētu organu darbību, bet viņas nevar pēdējo vietā tieši rīkoties; viņas nevar kārtot pilsētas pašvaldības lietas ar saviem rīkojumiem, bet var tikai atcelt pilsētas organu lēmumus, uzdodot pieņemt jaunus lēmumus attiecīgās lietās.

Pilsētu pašvaldības ir nevien patstāvīgas pārvaldes vienības, bet tās ir arī atsevišķas vienības, t. i. katra pilsētas pašvaldība ir tiesību subjekts publisko un privāto tiesību laukā. Publisko tiesību laukā jeb, kā 1930. gada likuma 5. pantā teikts, administratīvā ziņā pilsētu pašvaldības ir «publisku tiesību iestādes», kam pieder publiska vara, kas var dot saistošus rīkojumus un pēdējo nepildīšanas gadījumā lietot likumā noteiktos spaidu līdzekļus. Šajā ziņā pilsētas pašvaldība ir valsts jeb publiskās varas pārstāve pilsētas administratīvās robežās.

Privāttiesību laukā pilsētas pašvaldībai pieder juridiskas personas tiesības. Saskaņā ar Civīllikuma noteikumiem, pilsētas var iegūt tiesības un uzņemt saistības līdzīgi citiem tiesību subjektiem. Kā pilsētu pašvaldības likuma 5. pantā teikts: «...pilsētu pašvaldības var iegūt un atsavināt kustamu un nekustamu mantu, slēgt darījumus, izdarīt aizņēmumus, uzņem-

ties dažādus pienākumus, uzstāties prasītāja, sūdzētāja un atbildētāja lomās tiesu un administratīvās iestādēs...» Saprotams, ciktāl Civīllikumā, Civīlprocesa un citos likumos paredzēti īpaši noteikumi valsts pārvaldes iestādēm, tie piemērojami arī pilsētu pašvaldībām, jo tās «administratīvā ziņā ir publisku tiesību iestādes,» principiāli līdzīgas valsts pārvaldes iestādēm.

Pilsētu pašvaldības uzdevumu lauks nosprausts pilsētu pašvaldības likuma 2. pantā, kas skan: «Pilsētas pašvaldība pārzina vietējās saimnieciskās, kultūrālās un pārvaldības lietas, bet it īpaši tai piekūrīt...», kam seko pilsētas pašvaldības uzdevumu atsevišķi nosaukumi 15 punktos. Redzams, ka likumdevējs izlietojis divējāda veida pilsētas uzdevumu noteikšanas kārtību: vispārēju formulu un enumerāciju jeb uzskaitījumu.

Vispārējā formula saista pilsētas pašvaldības darbību ar vietējām saimnieciskām, kultūrālām un pārvaldības lietām. Ja šo noteikumu salīdzinām ar Krievijas pilsētu likuma 1917. g. redakciju, kā 1. pants minēja tikai «vietējās pārvaldības un saimniecības lietas,» ciktāl ar sevišķiem likumiem nebija uzticētas citas lietas, tad jāatzīst, ka pilsētu darbības lauks paplašināts, jo klāt nākušas kultūrālās lietas.

Pilsētu pašvaldības darbības uzskaitījums 1930. g. pilsētu pašvaldības likumā par 5 punktiem saīsināts, jo Krievijas pilsētu likuma 2. pants saturēja 20 punktus. Tas tomēr nenozīmē mūsu pilsētu uzdevumu sašaurinājumu, jo, ņemot vērā vispārējo formulu, likumā nosauktās lietas nav uzskatāmas par tādām, ar kurām vienīgi pilsētas organi drīkstētu nodarboties; tām ir tikai piemēru nozīme, jo likumdevējs piemēra veidā atzīmējis svarīgākās pašvaldības lietas, kurām blakus pilsētas pašvaldība var nodarboties ar citām vietējām saimnieciskām, kultūrālām un pārvaldības lietām, saprotams, ar vienu ierobežojumu, ciktāl ar citu likumu noteikumiem šādas lietas nebūtu tieši uzticētas valdības iestādēm.

Likumā noteiktos uzdevumus pilsētu pašvaldības var izpildīt katra atsevišķi vai saskaņā ar 1930. g. pilsētu

pašvaldības likuma 4. pantu sadarbojoties ar citām pašvaldībām vai sabiedriskām organizācijām. Pilsētu pašvaldībām ir tiesība sasaukt apspriedes, slēgt līgumus ar citām pašvaldībām un stāties savienībās, kas pēc pagastu pašvaldības likuma nosauktas par sadarbes apvienībām.

Pašvaldības savienības var atvieglot pilsētu saimniecisko un idejisko mērķu sasniegšanu. Savienības, kas dibinātas kāda konkrēta uzdevuma veikšanai, kā piem., slimnīcās (visbiežāk), skolas, patversmes u. t. t. uzturēšanai; palīdz mazākām pašvaldībām izpildīt ar likumu uzliktos pienākumus. Tāpēc arī šādās savienībās visbiežāk piedalās mazās pilsētas, kamēr vidējās un lielās pilsētas pašas spējīgas kārtot savus uzdevumus Turklāt šādas savienības pilsētu pašvaldības parasti nedibina savā starpā, bet kopā ar apkārtējām pagastu pašvaldībām. Piem., 1936. g. nodibināja divas sadarbes apvienības slimnīcu un vienu pamatskolas uzturēšanai. Pašvaldību sadarbes apvienībā «Tukuma slimnīca» piedalās Tukuma pilsēta un apkārtējie pagasti; «Varakļānu un apkārtnes pašvaldību sadarbes apvienībā» piedalās Varakļānu pilsēta, kā arī Varakļānu un Barkavas pagasti; turklāt abas sadarbes apvienības pastāv slimnīcu uzturēšanai. «Durbes Kronvalda pamatskolas uzturētāju pašvaldību sadarbes apvienība» uztur kopēju pamatskolu un tajā piedalās Durbes pilsēta ar apkārtējiem pagastiem.

Pašvaldību savienības, ko dibina konkrētu uzdevumu veikšanai, reģistrējamās Iekšlietu ministrijā, kuŗai piekrīt arī augstākās pārraudzības tiesības.

Mūsu pilsētu pašvaldībām pastāv viena idejiska savienība un tā ir Latvijas pilsētu savienība, kas nodibināta 1926. g., izdodot tās statūtus likumdošanas kārtībā (Lik. krāj. 114.); 1926. g. statūtus atvieto 1931. g. 2. jūnija statūti (Lik. kr. 122.). Latvijas pilsētu savienība apvieno visas 60 mūsu pilsētas un tās darbība norisinās idejiskā laukā. Savienība galvenā kārtā cenšas, attīstīt un izveidot komūnālo pašdarbību un šai nolūkā izdod savu mēnešrakstu «Pašvaldības balss», sarīko

amatpersonu un darbinieku sanāksmes, kursus viņiem, uztur sakarus ar līdzīgām ārzemju organizācijām.

Pašvaldību savienību juridiskais stāvoklis nav pilnīgi skaidrs. Privāttiesiskā laukā likums tām piešķir juridisku personu tiesības un šai ziņā nevar rasties domstarpības. Pašvaldību savienības bez privāttiesiskā stāvokļa jau nodibināšanas momentā iegūst zināmu publiski tiesisku stāvokli, jo to locekļi ir tikai pilsētu vai pagastu pašvaldības un tās pastāv pašvaldību publisko uzdevumu veikšanai. Tomēr savienības nevar dot saistošus rīkojumus un patstāvīgi (bez tiesas sprieduma) lietot spaidu līdzekļus. Sakarā ar to var aizstāvēt uzskatu, ka tās nav publisku tiesību subjekti. Man šķiet, ka pašvaldību savienības tomēr uzskatāmas par publiski tiesiskām apvienībām, ievērojot viņu sastāvu un uzdevumus. Pa daļai šis uzskats atrodams arī mūsu citos likumos; piem. 1931. g. pilsētu pašvaldības darbinieku dienesta likums (Lik. kr. 54.) un 1931. g. pensiju likums (Lik. kr. 169.) attiecas uz pilsētu pašvaldību un viņu savienību darbiniekiem.

II. Pilsētu pašvaldība ir teritoriāla publisko tiesību organizācija, kuŗas iestādes un amatpersonas darbojas noteiktā apgabalā. Šai zinā pilsētu pašvaldībām ir zināma līdzība ar valsti, kas tāpat pieskaitāma teritoriālo publisko organizāciju tipam, pretēji arodu, minoritāšu un citām tamlīdzīgām pašvaldības apvienībām. Pilsētu varētu saukt par valsti mazākā mērogā, jo viņa veic publiskās varas uzdevumus valsts teritorijas daļā. Tāpēc pilsētas pašvaldībai varam atzīmēt visus tos pašus sastāvelementus, kādi ir valstij: pilsētas iedzīvotāji, teritorija un vara.

1. Pilsētas iedzīvotāji ir visas personas, kam pilsētas administratīvās robežās ir pastāvīga dzīves vieta. Mūsu pilsētas ne tikai atmetušas, bet pat, liekas, aizmirsušas kārtu pašvaldības laikus, kad «pilsoņa» tiesības piešķīra ar īpašu lēmumu un tikai tādām personām, kuŗas rāte uzskatīja par piemērotām. Tāpēc vēl 19. gadu simteņa vidū bija vairāk desmitu un pat simtu tūkstošu

iedzīvotāju pilsētas, kur «pilsoņu» skaits sniedzās tikai simtos, vai augstākais dažos tūkstošos. — Vācijas 1935. g. komūnāllikums atkal atšķir pilsētas iedzīvotāja un pilsoņa jēdzienus, bet ne vairs kārtu pašvaldības likumu nozīmē, jo pilsoņa tiesības var iegūt katrs pilntiesīgs Vācijas pavalstnieks, kas sasniedzis 25 g. vecumu un nodzīvojis komūnas robežās 1 gadu. — Arī Latvijā vairākkārt pārrunāts jautājums par personu pierakstīšanu konkrētām pilsētu vai pagastu pašvaldībām. Viss tas iespējams, bet tikai ne pēc agrākā kārtu laika parauga, jāmeklē tagadējam laikam piemērots un vēlams formulējums. — Lai gan pašlaik Latvijā nepastāv stingra šķīršana pilsētu iedzīvotājos un pilsoņos, tomēr zināmu norobežošanu varam atzīmēt. Pār pilsētas iedzīvotāju kļūst katra persona, tiklīdz viņa izvēlas sev dzīves vietu pilsētas administratīvās robežās. Kā pilsētas iedzīvotājam, šai personai ir pienākums maksāt nodokļus un kārtot citas saistības pret pilsētas pašvaldību, kā arī tiesība izmantot pilsētas labierīcības un citas iestādes. Tomēr dažu tiesību iegūšanai likums bez dzīves vietas izvēles uzstāda vēl zināmu nodzīvošanas laiku; piem. vēlēšanu tiesības saskaņā ar 1930. g. likumu pilsētas iedzīvotājs ieguva tikai pēc 2 mēnešu nodzīvošanas pilsētā; sabiedriskās apgādības tiesību iegūšanai likums (1937. g. redakcijā) prasa pat 3 gadu nodzīvošanas laiku.

2. Pilsētas teritorija 1930. gada likuma 1. pantā nosaukta par «administratīvām robežām». Administratīvās robežās un tikai tajās var izpausties pilsētas pašvaldības iestāžu publiski tiesiskā darbība. Pilsēta nevar iekasēt nodokļus, dot rīkojumus par ietņu ierīkošanu u. t. t. ārpus savām administratīvām robežām, jo tad viņa iespīestos citas pašvaldības teritorijā jeb administratīvās robežās. Turpretim pilsētas privāttiesiskā (juridiskās personas) darbība galvenā kārtā gan norit savās administratīvās robežās, bet var noritēt arī ārpus tām; piem. pilsētai var piederēt rūpniecības, tirdzniecības vai lauksaimniecības uzņēmumi savās vai citu pašvaldību administratīvās robežās. Šai gadījumā viņa ne-

traucē attiecīgo pašvaldību publiskās varas izlietošanā, jo kā privāttiesību subjekts viņa atrodas vienādā stāvoklī ar citām juridiskām personām, kam pieder pašvaldības teritorijā kādi īpašumi.

3. Pilsētas pašvaldībai ir savi varas nesēji — pārvaldes organi, kas izpilda pilsētas pašvaldības likuma 2. pantā minētos uzdevumus un vispārīgi rīkojas pilsētas vārdā. Pilsētu pašvaldības organu uzbūvē mūsu līdzšinējie likumi stingri turējās pie kollēģiālā principa, jo visas pārvaldes lietas bija uzticētas lielākai vai mazākai kollēģijai. 1870. un 1892. g. likumi paredzēja divus pārvaldes organus — pilsētas domi un valdi, bet 1930. g. likuma 11. pants min 3 pilsētas pašvaldības organus — pilsētas domi, pilsētas valdi un revīzijas komisiju. Tā tad nācis klāt jauns organs — revīzijas komisija, kas līdz tam bija tikai viena no domes komisijām. Ar to likumdevējs gribējis izcelt sabiedriskās kontroles nozīmi.

1934. g. 15. maija notikumi nenovēršami prasīja pilsētu pašvaldības darbības pārkārtošanu, kas savkārt izsauca vajadzību pārveidot pašvaldības organu uzbūvi. 1934. g. 25. maija likuma 1¹. pants (1938. g. red.) nosaka, ka «pilsētu domju darbība apturēta...», kas nozīmē pilsētas organu skaita pagaidu samazināšanu par vienu. Tā paša likuma 3. un 4. pants paplašina pilsētas galvas funkcijas, paceļot viņu pilsētas pašvaldības organa stāvoklī, ko atzinis Senāta administratīvais departaments vairākos savos spriedumos (piem. 1936. g. 7./21. apr.). Ar to pilsētas organu uzbūvē kollēģiālam principam blakus nostādīts vienpersonīgais princips, turklāt pēdējam pat piešķirts zināms pārsvars, jo pilsētas galvam pieder tiesība celt iebildumus pret valdes lēmumiem. Saskaņā ar pašreizējiem likumiem Latvijas pilsētu pašvaldībās sastopam 4 organus: domi, valdi, galvu un revīzijas komisiju, no kuŗiem pagaidām darbojās trīs pēdējie, jo pēc 1934. gada likuma 1¹. panta domes kompetences piekrīt pilsētas valdei.

12. §. Pilsētas dome.

Dome pēc 1930. gada pilsētu pašvaldības likuma 27. panta skaitījās «augstākais pilsētas pašvaldības organs», kam piekrita svarīgāko pašvaldības lietu izlemšana. Ja mēs salīdzinātu tā laika pilsētu ar valsti, tad varētu teikt, ka dome pilsētā bija apmēram tas pats, kas Saeima valstī.

I. Pilsētas dome sastāvēja no domniekiem, kuņu skaits bija atkarīgs no katras atsevišķas pilsētas iedzīvotāju daudzuma. Saskaņā ar 1930. g. pilsētu pašvaldības likuma 75. pantu domnieku skaits svārstījās no 15 līdz 100. Rīgā bija 10 domnieku vairāk nekā pēc 1919. gada likuma. Samērā ar pilsētas iedzīvotāju kopskaitu pēc beidzamiem (1930. gada) valdības izsludinātiem tautas skaitīšanas rezultātiem 1931. gada vēlēšanās ievēlēja 15 domniekus 27 pilsētās, jo tur iedzīvotāju skaits nesasniedza 2000; 17 domniekus — 6 pilsētās ar 2001—3000 iedzīvotājiem; 25 domniekus — 12 pilsētās ar 3001—5000 iedzīvotājiem; 30 domniekus — 9 pilsētās ar 5001—10.000 iedzīvotājiem; 40 domniekus — 2 pilsētās ar 10.000—25.000 iedzīvotājiem (Rēzeknē un Ventspilī); 60 domniekus — 2 pilsētās ar 25.001—50.000 iedzīvotājiem (Daugavpilī un Jelgavā); 80 domniekus — 1 pilsētā ar 50.001—100.000 iedzīvotājiem (Liepājā) un 100 domniekus — 1 pilsētā ar pāri par 100.000 iedzīvotājiem (galvas pilsētā Rīgā). Ķemeņos no 1932. g. domnieku skaits bija 8.

Dome bija pilsētas pastāvīgo iedzīvotāju vēlēta iestāde. Vēlēšanu tiesības un kārtība atgādināja Saeimas vēlēšanas. Domniekus ievēlēja vispārīgās, vienlīdzīgās, tiešās, aizklātās un proporcionālās vēlēšanās (70. p.). Aktivās un pasīvās vēlēšanu tiesības piederēja «abu dzimumu Latvijas pilsoņiem, kas sasnieguši līdz pirmajai vēlēšanu dienai 21 gada vecumu...» (71. un 74. p.). Tik tālu nebija nekādas atšķirības Saeimas un pilsētas domju vēlēšanu starpā, bet tālāk varam tādu atzīmēt.

Saeimas vēlēšanās neprasija tā sauc. nodzīvošanas cenzu resp. noteikta laika nodzīvošanu vēlēšanu iecirkņā

robežās. Ikviens pilngadīgs un pilntiesīgs Latvijas pilsonis varēja nodot savu balsi Saeimas vēlēšanās kaut kurā vēlēšanu iecirknī. Turpretim domes vēlēšanās varēja piedalīties vienīgi tie pilsoņi, kas līdz vēlēšanu pirmajai dienai «attiecīgā pilsētā nodzīvojuši pēdējos 2 mēnešus» (71. p. — agrāk 8 nedēļas). — Šāda atšķirība Saeimas un pilsētas domju vēlēšanu starpā bija dibināta. Saeimas, kā visas valsts likumdevējas iestādes darbā bija ieinteresēti visi Latvijas pilsoņi, neatkarīgi no viņu dzīves vietas. Turpretim pilsētas pašvaldības ir vietējās pārvaldes vienības, kuŗu augstākais orgāns — pilsētas dome izlēma pārvaldes lietas tikai savās administratīvās robežās, kāpēc domes darbībā galvenā kārtā ieinteresēti vietējie iedzīvotāji. To ievērojot, būtu nepareizi pielaist domes vēlēšanās personas, kas nejauši ierodas attiecīgā pilsētā.

Pašivās vēlēšanu tiesības likums piešķīra visiem pilntiesīgiem pilsoņiem, kam piederēja aktīvās vēlēšanu tiesības, t. i. par domnieku varēja ievēlēt katru, kam bija tiesība piedalīties vēlēšanās. Aiz lietderības apsvērumiem par domnieku nevarēja būt: 1) pilsētu pašvaldības pārraudzības iestāžu vadītāji (74. p. piezīme), kā piem. iekšlietu ministrs, Pašvaldības departamenta direktors, pilsētu nodaļas vadītājs pašvaldības departamentā; 2) attiecīgās pilsētas saimniecisko pasākumu un iestāžu vadītāji, izņemot pilsētas galvu un valdes locekļus (74. p. piezīme); 3) attiecīgās pilsētas pašvaldības algotās amatpersonas, ja tās ievēl dome, izņemot pilsētas galvu un valdes locekļus (12. p.). Minēto personu kandidātūras varēja uzstādīt, bet pēc ievēlēšanas personai vajadzēja izšķirties par līdz šim ieņemto vai domnieka amatu. Tāpat minētie likuma noteikumi neaizliedza domnieku izraudzīt atzīmētam nesavienojamam amatam, pēc kam persona izšķīrās par vienu vai otru amatu.

Pilsētas domes pilnvaru laiks Latvijā pakāpeniski pagarināts. 1919. g. to noteica uz 2 gadiem, 1923. gadā — 3 un 1930. g. pilsētu pašvaldības likuma 12. un 75. p. — uz 4 gadiem. Pirms likumā noteiktā 4 g. piln-

varu laika notecējuma nebija paredzēta pilsētas domes atlaišana, izņemot vienu gadījumu, ja «domes pilnvaru laikā grozītas pilsētas administratīvās robežas un sakarā ar to pavairojies vai samazinājies pilsētas iedzīvotāju skaits vismaz par 25%», tad Iekšlietu ministrijai bija tiesība (bet ne pienākums,) noteikt jaunas vēlēšanas (76. p.).

Līdz 1930. gadam domju vēlēšanas pilsētās izdarīja dažādos laikos, — kad atsevišķās pilsētas domei notecēja pilnvaru laiks. Iekšlietu ministrija šo kārtību vēlējās paturēt arī turpmāk, bet politiskās partijas domāja citādi un Saeima nolēma, ka domes vēlēšanas visās pilsētās izdarāmas vienā laikā un tieši «marta mēneša beidzamā svētdienā un sestdienā pirms tās (77. p.). Kā mēdza teikt, politiskās partijas vēlēšanu aģitāciju gribēja izdarīt vairumā. Saskaņā ar 1930. g. likumu pirmās vēlēšanas notika 1931. g. marta mēnesī; nākošām vajadzēja notikt 1935. gadā, bet tās vairs nenotika, jo 1934. g. 15. maijā Latvijā nodibināja autoritāru valsts iekārtu. — Pilsētas domnieku vēlēšanu tehnika sīki noteikta 1930. g. likumā 78.—106. pantam, bet tā neatšķīrās no Saeimas vēlēšanu kārtības, kas diezgan labi pazīstama. Tāpēc nav lielas vajadzības pakavēties pie tās sīkāk.

Ķemeņu pilsētas pašvaldībā vienu daļu domnieku nozīmēja Iekšlietu un tautas labklājības ministri (sk. 1932. g. Lik. kr. 103.).

Iekams domnieki stājās pie savu amata pienākumu izpildīšanas, viņi parakstīja šādu svinīgu solījumu: «Es apakšā parakstījos, dodu svinīgu solījumu, ka savus pilsētas domnieka pienākumus izpildīšu pēc likuma un labākās apziņas» (13. p.) — Domnieka amats principā skaitījās goda amats, kas ievēlētajam pilsonim bija jāpilda bez atlīdzības. 1930. g. likuma 14. pants atļauj ar domes lēmumu noteikt, ka domniekiem izmaksājama atlīdzība par piedalīšanos sēdēs jeb tā sauc. sēžu nauda. Tas nozīmē, ka bez domes lēmuma sēžu naudas nav tiesība pieprasīt un arī, dome nevarēja lemt par mēneša atalgojuma noteikšanu, jo tas būtu pretrunā ar pašvaldības likuma 14. panta tiešu noteikumu. Pieminēto noteikumu neattie-

cināja uz pilsētas domes priekšsēdētāju, kam lielājās pilsētās maksāja mēneša algu.

Pretēji Francijas un Vācijas kārtībai, Latvijas 1930. g. pilsētu pašvaldības likums lielāko tiesu dibinājās uz Anglijas pašvaldību principiem; tāpēc arī pie mums dome visumā pirms 4 gadu notecējuma nevarēja zaudēt savas pilnvaras. Turpretim atsevišķi domnieki gan varēja zaudēt savas pilnvaras un tieši šādos gadījumos (17. p.).

1) Domnieks varēja labprātīgi nolikt savas pilnvaras, atteikdamies no domnieka amata. Atteikšanās bija iespējama katrā laikā; neviens nebija spiests pret savu gribu palikt domnieka amatā. Brīva izstāšanās atļauta tāpēc, ka a) dome bija samērā liela kollēģija, kas varēja turpināt savus darbus, kaut arī daži domnieki tajā nepiedalītos; b) atsevišķiem domniekiem nebija uzlikti konkrēti pienākumi, ko pirms aiziešanas vajadzētu nodot vietniekam.

2) Vēlēšanu tiesību zaudēšana izsauca arī domnieka pilnvaru zaudējumu, jo principā nevienu personu nevarēja ievēlēt un ievēlētā nevarēja paturēt mandātu, ja viņai nebija vēlēšanu tiesību attiecīgā pilsētā. Pilsētu pašvaldības likuma 17. pantā par šo jautājumu ir norādījums tikai uz likuma 72. un 73. pantu, kamēr 71. pants nav minēts. 72. pantā ir runa, ka pilsētas domnieku vēlēšanās nevar piedalīties personas, kas ar tiesas spriedumu atzītas par garā slimām vai noliktas aizgādībā; citiem vārdiem, personas ar aprobežotu darbības spēju. 73. pantā uzskaitīti tiesību spējas aprobežošanas gadījumi personām, kas ar krimināltiesas spriedumu sodītas vai atrodas izmeklēšanā par sodu likumos paredzētiem noziegumiem. Nav nozīmes tam apstāklim, vai tiesa būtu lēmusi par domnieka pilnvaru anulēšanu vai nē. — 71. pants prasīja no vēlētāja un domnieka kandidāta 2 mēnešu nodzīvošanas laiku attiecīgā pilsētā; citiem vārdiem, ikvienam domniekam vajadzēja būt savas pilsētas iedzīvotājam. No tā jāsecina, ja kāds domnieks pārceļas uz dzīvi citā pašvaldībā, zaudējot dzīves vietas tiesības līdz-

šinējā, tad viņš zaudē vēlēšanu tiesības un līdz ar to domnieka pilnvaras.

3) Domnieka nāve izbeidz viņa pilnvaras domē, jo publiskos amatus, izņemot monarcha troni, nevar iegūt mantojuma ceļā.

4) Domnieks, kas nav apmeklējis domes sēdes 3 mēnešus (bet ne 3 sēdes) no vietas, pie kam dome neierašanās iemeslus neatzīst par ievērojamiem, uzskatāms par izstājušos no domes. Saprotams, nepietiek tikai ar neierašanās fakta konstatējumu, bet nepieciešams arī domes lēmums, ka viņa atzīst neierašanās iemeslus par nedibinātiem. Tādu lēmumu dome pieņēma pēc domnieka paskaidrojumu uzklaušanās. — Visos atzīmētos 4 gadījumos izstājušos domnieka vietā nāca attiecīgā kandidātu saraksta nākošais kandidāts.

Jaunievēlēto pilsētas domi uz pirmo sēdi sasauca pilsētas galva (16. p.). Tas viņam bija jādara ne vēlāk kā 10 dienu laikā pēc vēlēšanu spēkā stāšanās, t. i. pēc tam, kad domnieku un to kandidātu saraksti izsludināti «Valdības Vēstnesī» (106. p.). Šo domes sēdi pilsētas galva atklāja un vadīja līdz tam laikam, kamēr dome no sava vidus izvēlēja priekšsēdētāju. — Jaundibinātās pilsētās, kur, saprotams, pilsētas galvas vēl nebija, pirmo pilsētas domes sēdi atklāja un vadīja iekšlietu ministra pilnvarota persona. Ķemeņu pilsētā domes priekšsēdētājs uz likuma pamata ir sēravotu direktors.

II. Jau šie noteikumi rāda, ka pilsētas domei bija savs priekšsēdētājs, pretēji 1870. un 1892. g. Krievijas pilsētu likumiem, kā arī Anglijas un Francijas komūnāllikumiem, pēc kuriem šo funkciju izpildīja pilsētas galva. Domes priekšsēdētājam bija vismaz viens biedrs, bet uz domes lēmuma pamata varēja būt arī vairāki. Priekšsēdētāju un viņa biedrus dome ievēlēja no sava vidus uz 1 gadu, pēc kam izdarīja pārvēlēšanas. — Sekretāru domei bija tiesība ievēlēt, bet ja viņa to nedarīja, tad sekretāra pienākumus izpildīja pilsētas sekretārs, t. i. pilsētas pašvaldības augstākais tehniskais darbinieks.

Dome sanāca uz kārtējām un ārkārtējām sēdēm (20. p.). Kārtējās sēdes noteica pati dome visam gadam uz priekšu, bet ne mazāk kā 12 sēdes gadā, t. i. katru mēnesi vismaz pa vienai kārtējai sēdei. Ārkārtējās sēdes sasauca domes priekšsēdētājs pēc sava ieskata vai, ja to rakstiski pieprasīja, uzrādot apspriežamos jautājumus: 1) pilsētas galva, 2) pilsētas valde, 3) pilsētas revīzijas komisija, 4) ne mazāk kā $\frac{1}{3}$ domnieku vai 5) iekšlietu ministrs. Kā kārtējās, tā ārkārtējās domes sēdes sasauca ar priekšsēdētāja vai viņa prombūtnes laikā ar tā biedra rīkojumu, izsūtot īpašas pavēstes, kurās norādīja arī dienas kārtību. Papildināt uzstādīto dienas kārtību varēja tikai tad, ja to prasīja vismaz $\frac{2}{3}$ no visu domnieku skaita. Uz kārtējām domes sēdēm pavēstes vajadzēja izsūtīt vismaz 5, bet uz ārkārtējām — vismaz 3 dienas iepriekš. Bez tam domes priekšsēdētājam bija pienākums ārkārtējās sēdes izziņot 5 dienu laikā, skaitot no pieprasījuma saņemšanas dienas. Ja priekšsēdētājs nesasauca pieprasīto ārkārtējo domes sēdi, tad to varēja darīt iekšlietu ministra pilnvarota persona.

Domes sēdes kvorums ir vajadzīgais domnieku skaits sēdē, lai tā skaitītos par pilntiesīgu izlemt dienas kārtībā noliktos jautājumus. Pēc pilsētu pašvaldības likuma 1930. g. redakcijas domes kvorums bija noteikts visās pilsētās vienāds, puse no domnieku kopskaita (18. p.). 1933. g. šo noteikumu grozīja, šķīrojot lielās pilsētās no mazajām. Lielās pilsētās ar domnieku skaitu 60 un vairāk domes sēde skaitījās pilntiesīga, ja tajā piedalījās ne mazāk kā $\frac{1}{3}$ no visu domnieku skaita, kamēr pārējās (mazās) pilsētās ar domnieku skaitu 40 un mazāk, domes sēdes kvorums bija puse no visiem domniekiem.

No parastā kvoruma noteikuma, likums paredz izņēmumus: samazinātu un paaugstinātu kvorumu. Samazinātais domes sēdes kvorums bija noteikts 2 gadījumos. Pirmkārt, ja uz domes sēdi neieradās likumā minētais parastais kvorums, tad sasauca otrreizēju sēdi, kas skaitījās pilntiesīga ar $\frac{1}{4}$ visu domnieku piedalīšanos (21. p.). Otrkārt, tāpat $\frac{1}{4}$ no visu domnieku skaita pietika ārkār-

tējām sēdēm, kas sasauktas iedzīvotāju vispārējas nelaimes (ūdensplūdu un citos) gadījumos. Paaugstinātu domes sēdes kvorumu paredz 44. p. piezīme un tieši $\frac{3}{4}$ no domnieku skaita. Šeit ir runa par neuzticības izteikšanu pilsētas galvam vai valdes locekļiem, kādu jautājumu izlemjot ir jāpiedalās $\frac{3}{4}$ no visu domnieku skaita tādēļ, ka neuzticības izteikšanai vajaga vismaz $\frac{3}{4}$ balsu vairākuma no domnieku kopskaita.

Balsu vairākums. Parasti dome izlēma viņai piekritīgās lietas ar klātesošo domnieku absolūtu balsu vairākumu, pie kam jautājumu izšķīra vienīgi «par» un «pret» balsotāji, kamēr atturējušos no balsošanas uzskatīja par klātneesošiem, saprotams, neieskaitot arī kvorumā (28. p.). Šai ziņā Saeimas un pagasta padomju darbības kārtības noteikumi bija citādi, jo tur atturējušos pieskaitīja «pret» balsotājiem. — Ja «par» un «pret» balsis dalījās līdzīgās daļās, tad balsoja otrreiz. Un ja arī otrreizējā balsojumā bija tāds pat iznākums, tad priekšlikumu uzskatīja par atraidītu; tā tad domes priekšsēdētājam nebija izšķīrēja balsstiesību. — Amatpersonu vēlēšanu jautājumā pastāvēja citāda kārtība (30. p.). Par visiem uzstādītiem kandidātiem balsoja uz reizi. Ja neviens no viņiem nedabūja absolūto balsu vairākumu, tad balsošanu atkārtoja, atmetot to kandidātu, kas bija dabūjis vismazāko balsu skaitu u. t. t., kamēr palika tikai 2 kandidāti. Ja arī tad neviens nedabūja absolūtu balsu vairākumu, tad par ievēlētu skaitījās tas, kam lielākais «par» balsu skaits, bet ja abi dabūja līdzīgu balsu skaitu, tad izšķīra loze.

Izņēmuma veidā pilsētu pašvaldības likums paredz kvalificētu balsu vairākumu un tieši — $\frac{2}{3}$ no klātesošiem domniekiem (25. p. 1. piezīme un 31. p.), ievērojot kvoruma noteikumus, vai $\frac{3}{4}$ no visu domnieku skaita (44. panta piezīme). $\frac{2}{3}$ klātesošo domnieku balsu vairākums ir vajadzīgs šādu lēmumu pieņemšanai: 1) par domes slēgtas sēdes noturēšanu (25. p. 1. piezīme); 2) par nekustamas mantas iegūšanu, atsavināšanu, ieķīlāšanu un apmaiņu; 3) par pilsētas apbūves

un izbūves plānu pieņemšanu; 4) par aizņēmumiem vai galvojumiem pilsētas vārdā; 5) par līgumiem ar privātiem uzņēmējiem, ja līguma summa pārsniedz $\frac{1}{10}$ no pilsētas iepriekšējā gada ienākumu budžeta un 6) par pilsētai piederošās zemes apbūvi. — $\frac{3}{4}$ balsu vairākums no visu domnieku skaita bija vajadzīgs, lai izteiktu neuzticību valdei visumā, pilsētas galvam vai atsevišķiem valdes locekļiem (44. p. piezīme).

Balsošanu domē parasti izdarīja atklāti. Aizklātu balsošanu varēja pieprasīt $\frac{1}{10}$ no visiem domniekiem. Izņēmuma veidā likuma 29. pantā minētie jautājumi vienmēr izlemjami aizklātā balsošanā: 1) pilsētas valdes un revīzijas komisijas locekļu vēlēšanas; 2) atalgojuma un pabalsta noteikšana pilsētas amatpersonām un darbiniekiem; 3) ierosinājumi par amatpersonu saukšanu pie kriminālatbildības. Tā tad jautājumi, kur sadūrās personīgās intereses uz likuma noteikuma izlemjami aizklāti nobalsojot.

III. Pēc 1930. g. likuma 27. p. pilsētas dome skaitījās augstākais pilsētas pašvaldības orgāns, kam pakļauti visi pārējie pilsētas orgāni, iestādes un darbinieki, jo pilsētas domei piekrita «izdot instrukcijas, noteikumus un rīkojumus valdei, dažādām komisijām un citiem pilsētas pašvaldības iestāžu orgāniem, pārraudzīt viņu darbību un norēķinus un izspriest par tiem iesniegtās sūdzības, (27. p. 3. punkts).

Domes kompetence likumā noteikta ar vispārēju formulu un uzskaitījumu. — Pilsētu pašvaldības likuma 27. panta ievadā teikts, ka dome «spriež un lemj par visu, kas attiecas uz pilsētas saimniecību un labierīcību, pilsētas iedzīvotāju drošību, labklājību un attīstību un pilsētas pašvaldības iestāžu un uzņēmumu pārvaldīšanu...» Ievērojot šo plašo noteikumu jāatzīst, ka domei likums piešķīris principā visas pilsētas pašvaldības lietas, ciktāl ar likuma tiešu noteikumu tās nebūtu nodotas kādam citam orgānam.

Pilsētu pašvaldības likuma 27. panta turpinājumā ir dots domes kompetenču diezgan sīks uzskaitījums 32 punk-

tos; tomēr tas nav uzskatāms par izsmeltu. Šim uzskaitījumam ir tikai piemēru nozīme, uz ko norāda augšminētā vispārējā formula un 27. panta ievada beigās minētie vārdi «it īpaši tai piekrīt», pēc kam seko uzskaitījums. Kā svarīgākos pilsētas domes atsevišķos uzdevumus varam atzīmēt šādus: 1) amatpersonu vēlēšanas. Pilsētas dome ievēlēja savu priekšsēdētāju un viņa biedrus pilsētas galvu, viņa biedrus un valdes locekļus, revīzijas komisijas locekļus, kā arī locekļus vai pārstāvjus citās komisijās vai apspriedēs; 2) atalgojuma noteikšana amatpersonām un atalgojuma normu noteikšana pilsētas pārējiem darbiniekiem un kalpotājiem; 3) pilsētas organu instruēšana un pārraudzība; 4) pilsētas finansu kārtošana. Dome pārbaudīja un pieņēma budžetu, apstiprināja pārskatu par budžeta izlietošanu, lēma par nodokļu un nodevu apmēriem, kapitālu un fondu dibināšanu, aizdevumiem un aizņēmumiem; 5) pilsētas labierīcību jautājums. Dome lēma par pilsētas apbūves un izbūves plānu sastādīšanu; par ceļiem, ielām, laukumiem, publiskiem dārziem, ostām, tiltiem, kanāliem, dīķiem, akām; par apgaismošanu, ūdensapgādi, kanalizāciju; par satiksmes līdzekļiem, lopu kautuvēm; par aizsardzību pret ugunsgrēkiem, ūdensplūdiem un citām nelaimēm; 6) sociālās labklājības lietas. Domei piekrita lemt par darba trūkuma novēršanu; organizējot sabiedriskos darbus un ierīkojot darba apgādes; par nespējnieku un bāriņu apgādību, uzturēšanas novēršanu; par veselības aizsardzību; par tikumības paaugstināšanu un žūpības apkaņošanu; par dzīvokļu trūkuma novēršanu; par pārtikas jautājuma nokārtošanu; 7) izglītības lietas. Pilsētas dome lēma par skolu, bērnu dārzu, bibliotēku un lasītavu ierīkošanu, kursu un priekšlasījumu sarīkošanu, tautas augstskolu, konservatoriju, mūzeju, teātru un tamlīdzīgu iestāžu ierīkošanu vai atbalstīšanu; 8) saistošu noteikumu izdošana (37. p.) un citu pašvaldības lietu izlemšana.

Pilsētu pašvaldības likuma 27. pantā paredzētā domes kompetence, gan vispārējā formulējumā, gan uzskai-

tījumā, kā redzams bija ļoti plaša. Tāpēc varam secināt, ka likumdevējs visu savu uzticību veltījis plašākajam pilsētas organam — domei. Pēdējās tiesības bija tik aptve- rošas, ka to izlietošana varēja nostādīt pārējos pilsētas organus pilnīgā atkarībā no domes. To vērojām arī li- kuma praktiskā izpildījumā. Partiju vara pilsētās bija sasniegusi savu kulminācijas punktu. Pilsētas dome, par- tiju ietekmēta, izšķīra gandrīz katru jautājumu ne pēc lietderības un vietējo iedzīvotāju interesēm, bet gan par- tijas vai tās vadītāju personīgām interesēm. Līdzīgi Saemai, pilsētu domes arvien vairāk zaudēja prestižu ie- dzīvotāju acīs. Pilsētu iedzīvotājos auga nemiers par domju nesaimniecisko rīcību, par viņu sevišķo uzmanību pret atsevišķām grupām vai pat personām, kamēr tanī pašā laikā pašvaldības svarīgākie uzdevumi palika no- vērtā.

IV. Kad 1934. g. 15. maijā Latvijā nodibināja au- toritāru valsts iekārtu, tad valdībai vajadzēja pārtraukt ne tikai Saeimas, bet arī pilsētu domju darbību. Jau 1934. g. 16. maijā uz kaņģstāvokļa likuma pamata iekšlietu mi- nistrs aizliedza līdz turpmākam noturēt pilsētas domju sēdes (V. V. 107. num.). Galīgi šo jautājumu nokārtoja 1934. g. 25. maija noteikumi par pilsētu pašvaldību dar- bības ierobežošanu izņēmuma stāvokļa laikā, kas 1938. g. (V. V. 35.) pārdēvēti likumā par pilsētu pašvaldības dar- bības ierobežošanu.

Likuma par pilsētu pašvaldības darbības ierobežoanu 1¹. pants nosaka: «Pilsētu domju darbība ap- turēta un tās kompetences pāriet uz pil- sētas valdi» (V. V. 1938. g. 35.) Formulējums nav īsti pareizs, jo tā paša likuma turpmākie panti dažas do- mes funkcijas piešķir Ministru kabinetam, iekšlietu mi- nistram un pilsētas galvam. Tā, pēc 1930. g. likuma pil- sētu pašvaldības amatpersonu vēlēšanas bija domes funkcija; tagad Rīgas pilsētas galvu iecel Ministru ka- binets uz iekšlietu ministra priekšlikumu (2. p. piezīme), bet pārējo pilsētu galvas, visu pilsētu valdes un revīzi- jas komisijas locekļus iecel iekšlietu ministrs. Tāpat

iekšlietu ministrs agrākās domes vietā nosaka pilsētas valdes un revīzijas komisijas locekļu skaitu, kā arī atalgojumu visām ieceltām amatpersonām (2. p.). — Likuma 4. pants piešķir pilsētas galvam tiesības noteikt darbinieku štātus un viņu atalgojumu apmērus, ko agrāk darīja pilsētas dome. — Visu to ievērojot, jāatzīst, ka pilsētas valdei piekrīt visi domes uzdevumi, izņemot tos, kas ar 1934. g. 25. maija likumu tieši un noteikti uzticēti Ministru kabinetam, iekšlietu ministram vai pilsētas galvam.

13. §. Pilsētas valde.

Pašreizējie pilsētu pašvaldības likumi pilsētas valdei piešķir divējādu stāvokli: no vienas puses, valde ir pilsētas pašvaldības augstākais lēmējs orgāns, kas pagaidām izpilda domes funkcijas, — pilsētas valde ar domes tiesībām; no otras puses, viņa ir pilsētas pašvaldības tekošo lietu vadītāja, izpildu orgāns, kas rīkojās 1930. g. pilsētu pašvaldības likuma II. daļas 3. nodaļas noteiktās robežās.

I. Pilsētas valde sastāv vismaz no 3 personām: pilsētas galvas un ne mazāk kā 2 valdes locekļiem. Līdz 1934. gadam pilsētas valdes locekļu skaitu noteica dome. Dažu pilsētu domes, vadīdamās no politisko partiju ietekmes, noteica prāvu valdes sastāvu; piem., Rīgas pilsētas valde sastāvēja no 10 personām: — galvas un 9 valdes locekļiem. 1934. g. 25. maija likums piešķir iekšlietu ministram agrāko domes tiesību — noteikt pilsētas valdes locekļu skaitu. Šo tiesību ministrs ir izmantojis un samazinājis valdes locekļu skaitu dažās pilsētās. Ja 1934. g. maija sākumā Latvijas pilsētu valžu sastāvā bija 263 personas: 60 pilsētu galvas un 203 valdes locekļi, tad 1934. g. maija beigās mūsu pilsētu valdēs bija 193 personas: 60 pilsētu galvas un 133 valdes locekļi. Tā tad valdes locekļu skaits samazināts par 70 personām. Rīgas pilsētas valdē bija 9 personas, ieskaitot galvu; ievērojot uzdevumu paplašināšanos, 1938. g. jūlijā nodibināts valdes locekļa satiksmes pārzinātāja amats, ar ko pilsētas valde atkal sastāv no 10 personām. — Ja

krievu laikos ar iekšlietu ministra piekrišanu mazās pilsētās valdes funkcijas varēja uzticēt pilsētas galvam kā vienpersonīgam organam, tad tagad tas nav iespējams; pilsētas valdei katrā ziņā jābūt kollēģiālam organam. — Pilsētas galvam ir viens vai vairāki biedri no valdes locekļu vidus. Pilsētas galvas biedru skaitu agrāk noteica dome. Lai gan 1934. g. 25. maija likumā neatrodam tiešu noteikumu, tomēr jāatzīst, ka šī tiesība tagad pieder iekšlietu ministram, kas nosaka valdes locekļu skaitu (2. p.).

Pēc 1930. g. pilsētu pašvaldības likuma pilsētas galvu, viņa biedrus un valdes locekļus ievēlēja dome uz savu pilnvaru laiku, t. i. 4 gadiem. Saskaņā ar likuma 29. pantu balsošana vienmēr izdarāma aizklāti. Pilsētas galvu ievēlēja atsevišķā balsošanā, kamēr valdes locekļus, ieskaitot arī galvas biedrus, vēlēja ar sarakstiem uz proporcionālītātes pamata. 1930. g. likumu apspriežot, jau toreiz cēla nopietnas ierunas pret proporcionālītātes principu valdes vēlēšanās, uzskatot to par pārliecīgu mazākuma priekšrocību. Nenoraidīja gan domas, ka valdes locekļus varētu izraudzīt no dažādām politiskām partijām, bet viņiem jābūt pieņemamiem priekš visa domes sastāva. — Domes lēmumam par pilsētas galvas un valdes locekļu ievēlēšanu nevajadzēja Iekšlietu ministrijas apstiprinājuma, bet pēdējā varēja celt iebildumus vienīgi likumības ziņā, t. i. vai vēlēšanas izdarītas pēc likumā noteiktas kārtības. Tā tad pilsētas valdes sastāvu pilnīgi noteica dome, bet Iekšlietu ministrija to nevarēja ietekmēt.

Ja pilsētas dome atzina par vajadzīgu, tad valdes locekļiem varēja ievēlēt kandidātus, labāk sakot — vietniekus, kas izpildīja attiecīgā valdes locekļa pienākumus pēdējā slimības, atvaļinājuma vai citādas prombūtnes gadījumā (43. p. piezīme).

Pašlaik, pēc 1934. g. 25. maija likuma pilsētas galvu, viņa biedrus un pārējos valdes locekļus ieceļ iekšlietu ministrs, izņemot Rīgas pilsētas galvu, ko ieceļ Ministru kabinets uz iekšlietu ministra priekšlikumu. Iecelto amatpersonu pilnvaru laiks nav noteikts. Jāpieņem, ka

viņi iecelti uz nenoteiktu laiku, bet saprotams ne ilgāk, kā līdz pilsētas valdes sastādīšanai pēc jaunā pilsētas pašvaldības likuma izdošanas.

Pilsētas galvam, viņa biedriem, valdes locekļiem un viņu kandidātiem obligāti nav jābūt vietējiem iedzīvotājiem. Šajos amatos likums atļauj ievēlēt resp. iecelt ikvienu pilntiesīgu Latvijas pilsoni, izņemot personas, kas iesauktas obligātā kara dienestā (44. p.); turpretim personas, kas atrodas tā sauc. virsdienestā var ieņemt amatus pilsētas valdē. Ar to mūsu 130. g. pilsētu pašvaldības likums paredz Vācijas likumiem līdzīgu kārtību, bet ir pretrunā ar mūsu zemes agrākiem likumiem. Visumā minētais likuma noteikums uzskatāms par lietderīgu, jo pilsētu valžu uzdevumi ir stipri plaši, un dažreiz, īpaši mazās pilsētās grūti atrast piemērotus darbiniekus, kāpēc tādi jāmeklē ārpus pilsētas robežām.

Aiz lietderības motīviem, lai pilsētas valdē neievietos ģimenes, onkuļu un krustdēlu būšana, tad 1930. g. pilsētu pašvaldības likuma 51. pants nosaka, ka «pilsētas galvas, viņa biedru un valdes locekļu (kandidāti nav minēti,) amatus nevar ieņemt vienā un tai pašā laikā: 1) vecāki un bērni; (vecāku vecāki resp. bērnu bērni nav minēti, kam arī praktiski nav nozīmes; 2) brāļi un māsas, pusbrāļi un pusmāsas; 3) brāļu un māsu bērni; 4) svainī un svaines; 5) adoptētāji un adoptētie; 6) vīrs un sieva.» — Valsts un pašvaldības darbiniekiem nav nekādu ierobežojumu pilsētas valdes locekļu amata ieņemšanai.

Pilsētas galvas, viņa biedru un valdes locekļu amati, lai gan tika ieņemti vēlēšanu kārtībā, pēc pilsētu pašvaldības likuma 50. p. noteikuma nav uzskatāmi par goda, bet algotiem amatiem. Iekšlietu ministrijas pašvaldības departamenta prakse šo likuma noteikumu atzina par saistošu visām pilsētu pašvaldībām. Visām personām, kas ieņem pilsētas valdes amatus, jāsaņem atalgojums no pilsētas kases un turklāt mēneša algas veidā; nevar noteikt atlīdzību par sēdēm. — Līdz 1934. gadam pilsētas valdes amatpersonām atalgojumu noteica pilsētas dome.

Lai šī jautājuma kārtošanā nevadītos no personīgas dabas motīviem, tad likuma 50. p. noteica, ka atalgojums nosakāms uz visu ievēlēšanas laiku un turklāt pirms vēlēšanām.

Pašlaik, 1934. g. 25. maija likuma 2. p. paredz, ka atalgojumu ieceltajām amatpersonām, tai skaitā pilsētas galvam un valdes locekļiem, nosaka iekšlietu ministrs. Ministra tiesības nav ierobežotas ne ar kādiem nosacījumiem. Parasti viņš noteic atalgojumu uz nenoteiktu laiku, pie kam viņam tiesība to grozīt katrā laikā. Lai gan tagad atalgojumu noteicis ministrs, tomēr to izmaksā no pilsētas pašvaldības, bet nevis valsts līdzekļiem.

Kā jau minēts, dome ievēlēja pilsētas valdi uz savu pilnvaru laiku. Saskaņā ar 1917. g. un agrākiem pilsētu likumiem pirms pilnvaru laika notecējuma valdes amatpersonas nevarēja atsaukt citādi, kā tikai noziedzīgu nodarījumu gadījumos. 1930. g. pilsētu pašvaldības likums ievēda parlamentāro kārtību. Likuma 44. p. piezīme piešķir pilsētas domei tiesību izteikt valdei vai tās atsevišķiem locekļiem neuzticību par viņu darbību, pēc kam valdei pilnā sastāvā vai atsevišķam loceklim, kam neuzticība izteikta, jāatkāpjas no amata. Salīdzinot ar parlamentāro kārtību valstī, vienīgā atšķirība meklējama kvalificētā balsu vairākumā, kas nepieciešams, lai izteiktu neuzticību pilsētas valdei. Ja Saeima varēja izteikt neuzticību Ministru kabinetam ar absolūtu balsu vairākumu, tad pilsētas domei neuzticības lēmumu vajadzēja pieņemt ar $\frac{3}{4}$ balsīm no visa domnieku skaita. Domes uzticības vai neuzticības jautājums galvenā kārtā stāv sakarā ar valdes darbības novērtējumu lietderības ziņā, kamēr likumības kontrole noteikta citādā kārtībā. Pret parlamentāro kārtību pilsētas pašvaldības darbā cēla nopietnas ierunas, jo pašvaldībām piekrīt saimnieciski, bet nevis politiski uzdevumi. Tā kā likums noteica ļoti augstu balsu vairākumu ($\frac{3}{4}$), tad grūti iedomāties nopietnākus sarežģījumus, kas arī izrādījās praksē. Rīgas pilsētas dome 1933. gadā mēģināja izteikt neuzticību pilsētas galvam H. Celmiņam, bet bez sekām, jo nesanāca vajadzīgais balsu vairākums.

Bez 44. p. piezīmē paredzētās neuzticības izteikšanas pilsētas galva, viņa biedri un valdes locekļi varēja zaudēt savas pilnvaras šādos gadījumos (47. p.): 1) attiecīgās amatpersonas nāves gadījumā; 2) labprātīgi atsakoties no amata. Ja valdes loceklim nav uzticēta pilsētas valdes nodaļas vai kādas citas iestādes vadība un valdē ir vairāk kā 3 personas, tad amatpersona, kas iesniegusi atteikšanās rakstu, nekavējoties atbrīvojama no amata, jo mūsu likumi neparedz obligātu pilsētas valdes amatu pildīšanu. Turpretim, ja valdes loceklis izpilda nodaļas vai kādas citas iestādes vadītāja funkcijas, kā arī ja valdē ir tikai 3 personas, tad atbrīvot no amata var tikai pēc vietnieka ierašanās un amata darīšanu nodošanas pēdējam; 3) zaudējot vēlēšanu tiesības (72. un 73. p.), t. i. ja ar tiesas spriedumu aprobežota tiesību vai darbības spēja. Pārvietošanās uz pastāvīgu dzīvi citā pašvaldībā un līdz ar to vēlēšanu tiesību zaudēšana līdzšinējā pilsētā, neatņem tiesību uz valdes locekļa amatu, jo to var ieņemt katrs pilntiesīgs Latvijas pilsonis; 4) ar tiesas lēmumu atcelts no amata; parasti tiesa lemj par atcelšanu no amata dienesta noziegumu gadījumos, kamēr sodiem par citiem noziedzīgiem nodarījumiem seko vēlēšanu tiesību zaudēšana (3. punkts); 5) ar iesaukšanu obligātā kara dienestā, jo šādas personas nevar būt valdes sastāvā. Ieskaitot neuzticības izteikšanu no pilsētas domes puses, valdes amatpersonas agrāk varēja zaudēt savas pilnvaras 6 gadījumos. Tā kā pilsētas valdes locekļus, ieskaitot galvas biedrus, izraudzīja proporcionālās vēlēšanās, tad amatu zaudējušās personas vietā nāca kandidāts no tā paša saraksta un uz to pašu laiku, kāds bija atlicies attiecīgai amatpersonai. Pilsētas galvu vienmēr vajadzēja ievēlēt no jauna, jo viņu izraudzīja dome atsevišķās vēlēšanās.

Tagad parlamentārās neuzticības vietā stājusies iekšlietu ministra tiesība atcelt no amata pilsētas galvu, viņa biedrus un valdes locekļus. 1934. g. 25. maija likumā gan neatrodam tiešu noteikumu par šādām ministra tiesībām, bet tas izriet no noteikumu 6. panta, kas piešķir iekšlietu

ministriem disciplinārās varas tiesības par pilsētas pašvaldības dienestpersonām, tai skaitā galvu, viņa biedriem un valdes locekļiem; un augstākais disciplinārais sods pēc disciplinārsodu likuma ir atcelšana no amata. — 1930. g. pilsētu pašvaldības likuma 47. pantā minētie amata zaudēšanas gadījumi pilnā mērā ievērojami arī tagad. Tikai saprotams vietnieks nenāk no kāda kandidātu saraksta, bet to iecel iekšlietu ministrs, izņemot Rīgas pilsētas galvu, kuŗu iecel Ministru kabinets.

II. Pilsētas valdes kompetence pagaidām pēc 1934. g. 25. maija likuma ir ļoti plaša. No vienas puses, pilsētas valde ir pašvaldības lēmējs orgāns, kas kārtu pilsētas domei piekritīgās lietas, ciktāl tās nav uzticētas iekšlietu ministram vai pilsētas galvam; no otras puses, pilsētas valde ir pašvaldības izpildu orgāns, kam piekrīt tiešā pārziņa par pilsētas pašvaldības tekošām darīšanām.

Pilsētas valde, izpildīdama domes funkcijas, rīkojas pēc tiem noteikumiem, kas 1930. g. likumā paredzēti domes darbībai; piem., noteikums par kārtējo sēžu noteikšanu visam gadam uz priekšu, sēžu izziņošanas kārtību, kvorumu un balsu vairākumu (sk. 12. §).

Pilsētas valde, rīkodamās kā pilsētas pašvaldības izpildu orgāns, ievēro darbības noteikumus, kas atrodami 1930. g. pilsētu pašvaldības likuma II. daļas 3. nodaļā par pilsētas valdi. Šoreiz pilsētas valdes sēdes nav sadalāmas kārtējās un ārkārtējās, jo tās vispārīgi noturamas pēc vajadzības (57. p.). Tāpat likumā nav paredzēta valdes sēžu izziņošanas kārtība; pilsētas galva vai viņa vietā tā biedrus var izziņot valdes sēdi ar pavēstēm, ziņnesi, pa tālruni, kā katrreiz atzīst par labāku.

Valdes sēžu kvorums noteikts likuma 57. pantā. Pilsētas valdes sēde skaitās pilntiesīga, ja ievērotas 2 prasības: 1) sēdē piedalās pilsētas galva vai viņa biedrs un 2) ieradusies vismaz puse no pārējo valdes locekļu skaita, bet to nedrīkst būt mazāk par 2, jo sēdes dalībnieku mazākais kopskaits ir 3. Tātad tais pilsētās, kur valde sastāv tikai no 3 personām (galvas un 2 valdes locekļiem),

valdes sēdes ir pilntiesīgas vienīgi visiem piedaloties. Pēc agrākā krievu likuma pilsētās, kur valde sastāvēja no 3 personām, tā varēja darboties ar galvas un 1 valdes locekļa piedalīšanos, kad faktiski visu izlēma galva. Šādus gadījumus minēja 1930. g. pilsētu pašvaldības likumu apspriežot.

Balsošanas jautājumā likuma 57. p. paredz, ka lēmumi pieņemami ar klātesošo locekļu absolūtu balsu vairākumu. Šeit nav norādījuma par to, kam pieskaitāmas atturējušos balsis; domāju, ka jārikojas pēc noteikumiem, kādi paredzēti domei un atturējušos balsis nav ņemamas vērā, izslēdzot arī no kvoruma. Ja balsis dalītos līdzīgās daļās, tad jābalso otrreiz. Ja arī tad balsis dalītos uz pusēm, tad priekšlikums atzīstams par noraidītu. Pilsēas galvam tā tad nav piešķirts balss pārsvars. — Parasti balsošana izdarāma atklāti, bet ja pieprasa kaut vai viens vldes loceklis, tad jābalso aizklāti. Agrāk aizklāta balsošana nāca priekšā diezgan bieži, bet tagad to vairs nepraktizē.

Pilsētas valdes lēmumi ierakstāmi protokolā (58. p.). Valdes locekļu atsevišķās domas uz viņu pieprasījumu ierakstāmas īpaši. Protokolu paraksta galva, klātbijušie valdes locekļi un sekretārs.

Pilsētas valdes kā pašvaldības izpildu organa funkcijas noteiktas 1930. g. likuma 52. pantā. Atzīmējams, ka funkciju uzskaitījumā ir runa ne vien par pašvaldības, bet arī par valsts vispārējās pārvaldes uzdevumu veikšanu. Izpildot valsts vispārējās pārvaldes uzdevumus pilsētas valde nav pakļauta domei, bet gan attiecīgām iestādēm un šajā ziņā pilsētas valdei piekrīt «gādāt par valsts iestāžu rīkojumu un priekšrakstu izpildīšanu» (7. punkts).

Pilsētas pašvaldības lietās valde ir visu tekošo darbu rīkotāja. Svarīgākie valdes uzdevumi ir: 1. materiālu sagatavošana domes apspriežamiem jautājumiem (1. punkts). Visi iesniegumi, kas paredzēti domes apspriešanai, nododami valdei, kuŗa lietas sagatavo un tad nodod tālāk domei. Bez tam pilsētas valde pati uz savu

ierosmi sagatavo ziņojumus un iesniegumus domei. — Tagad šī funkcija mazāk saskatāma, jo attiecīgos jautājumus sagatavo galva vai saziņā ar viņu valdes loceklis un tūliņ izlemj valdē ar domes tiesībām; 2. izpilda domes lēmumus un vada pilsētas pašvaldības lietas saskaņā ar likumiem un domes izdotām instrukcijām (2. punkts); 3. veic dažādas saimnieciskas funkcijas, kā sastāda budžeta projektu, ved pilsētas saimniecību saskaņā ar budžetu (3. punkts), saņem nodokļus, nodevas un citus maksājumus, izdara attiecīgās izmaksas (4. punkts), pārvalda pilsētas mantu (5. punkts); 4. sūdz un atbild tiesā pilsētas prasību un maksājumu lietās (12. punkts). Pilnvaru izdošana pēc 1933. g. likuma grozījuma ir pilsētas valdes darīšana; domes lēmums par to vairs nav vajadzīgs, jo likumā tieši pateikts, ka pilnvaras izdod «bez speciāla domes lēmuma visās sūdzību lietās kā administratīvās, tā tiesu iestādēs.» Pilnvaru paraksta galva uz valdes lēmuma pamata.

Pilsētu pašvaldības likuma 52. panta 6. punktā minētās lietas pilsētas darbinieku pieņemšanā, atlaišanā un citos jautājumos pilsētas valdē tagad vairs nav kārtojamas, jo tās piekrīt pilsētas galvas vienpersonīgai izlemšanai.

Pilsētu pašvaldības izpildu funkciju kārtošana var noritēt ne vien valdes kollēģiālā darbībā, bet arī atsevišķās iestādēs, nodaļās (Rīgā — valdēs), kuŗu priekšgalā atrodas pilsētas galva, viņa biedrs vai valdes loceklis. Pilsētas pārvaldības uzdevumu sadalīšana nodaļās notiek saskaņā ar domes pieņemtu instrukciju. Kāda nodaļa jāvada resp. funkcijas jāizpilda katram atsevišķam valdes loceklim, to nosaka pati valde savā sēdē, ja par to nav lēmusi dome. Tagad tas var būt nokārtots iekšlietu ministra lēmumā, ar kuŗu viņš iecēlis galvu, viņa biedrus vai valdes locekļus. — Tā kā nodaļu dibināšana pēc likuma noteikuma nav obligāta, bet fakultatīva, tad par to jāpieņem speciāls lēmums pilsētas valdē ar domes tiesībām vai iekšlietu ministram. Parasti nodaļas pastāv tikai lielās pilsētās; Rīgā nodaļu (valžu) skaits pat atbilst gandrīz ministriju skaitam — 9: aizgādības, būvju, fi-

nansu, izglītības, nekustamu īpašumu, satiksmes, tirdzniecības, uzņēmumu un veselības. Mazās pilsētās valde darbojas kollēģiāli, retāk izdalot atsevišķus uzdevumus kādam no valdes locekļiem.

14. §. Pilsētas galva.

Pilsētas galvas tiesiskais stāvoklis vēsturiskā attīstības gaitā radikāli mainījies, atkarībā no tā vai zināmā laikmetā pārvaldes organizācijā valdījis vienpersonīgais vai kollēģiālais princips. Rātes laikā rezidējošam birģermeistaram piekrita dažas patstāvīgas funkcijas pilsētas pārvaldē, tā ka viņu ar zināmiem iebildumiem varēja uzskatīt par īpašu pilsētas organu, kuŗa darbība gan ievērojami bija pakļauta rātes kontrolei. — Kad ievēda krievu 1870. g. pilsētu likumu, galvu vairs nav iespējams ierindot pilsētas organu skaitā, kaut gan viņam piekrita svarīgas funkcijas. Bez tam viņa atkarība no domes bija ierobežota, tā ka visumā galva ieņēma svarīgu amatu pilsētas pārvaldē. — Pilsētas galvas stāvokli ievērojami pasliktināja 1917. g. likums un 1930. g. pilsētu pašvaldības likums viņu gandrīz pārvērs par vienkāršu pilsētas valdes priekšsēdētāju.

1930. g. likumā pilsētas galvas stāvoklis ievērojami pasliktināts salīdzinot ar agrākiem likumiem. Krievu laikos, līdz pat 1917. gadam dome savu priekšsēdētāju nevēlēja, bet šīs funkcijas uz likuma pamata izpildīja pilsētas galva. Viņam domē bija balsstiesības pat tad, ja viņš nebija domnieks; turklāt balsīm daloties līdzīgās daļās izšķīra sēdes vadītāja balss. Visus priekšlikumus dome varēja apspriest vienīgi ar galvas starpniecību; iesniegumus nodeva pilsētas galvam, kuŗš tos kopā ar savu atzinumu nodeva domes apspriešanai. Ja beidzot ievērojam, ka viņš vadīja pilsētas tekošās pārvaldes lietas, ka viņš bija vislabāk informēts pilsētas lietu kārtošanā, tad sapratīsim, ka faktiski viņš noteica domes darbības virzienu.

Pēc 1930. g. likuma pilsētas galvas stāvoklis domē ir diezgan bāls. Pirmkārt, domes sēžu sa-

saukšanu galva var ietekmēt tikai divi gadījumi. Viņam tiesība pieprasīt ārkārtējas domes sēdes sasaukšanu (20. p.), un jaunievelēto domi uz pirmo sēdi galvam jāsasauc 10 dienu laikā pēc vēlēšanu spēkā nākšanas (16. p.). — Otrkārt, domes sēdēm ir savs patstāvīgs priekšsēdētājs, bet divi gadījumos un pagaidām sēdi vada galva. Jaunievelēto domes sēdi galva vada līdz domes priekšsēdētāja ievēlēšanai (16. p.). Gadījumos, kad uz domes sēdi nav ieradies ne priekšsēdētājs, ne viņa biedrs, tad domes sēdi atklāj un vada pilsētas galva, bet vienīgi tik ilgi, kamēr dome pati ievēl sev sēdes vadītāju (15. p. 2. piezīme). Liekas, ka likumdevējs pavisam negrib uzticēties pilsētas galvam, ko tikai pagaidām var pieļaut pie domes sēžu vadības galda. — Treškārt, priekšlikumus domes apspriešanai pilsētas galva varēja gan iesniegt, bet tikai caur valdi. Ja pilsētas galva bija domnieks, tad viņš baudīja domē balsstiesības; pretējā gadījumā viņam bija tikai padomdevēja balss.

Pilsētas pašvaldības izpildu funkcijās galvas stāvoklis bija stiprāks. Valdes sēdēs galvu varēja uzskatīt gan tikai par pirmo līdzīgu starpā, jo šē viņam piederēja vienīgi sēdes vadītāja tiesības, kamēr balsošanā nebija pārsvara. Balsīm līdzīgi daloties pēc otrreizējas balsošanas priekšlikums uzskatāms par noraidītu (57. p.). Kā sevišķas pilsētas galvas tiesības ir pieminamas šādas:

1. Vispārīgā uzraudzība par valdes darbu (56. p.) ir tāda pilsētas galvas funkcija, kurā viņam negrib liegt pat 1930. g. pilsētu pašvaldības likuma autori. Saprotams, agrākos parlamentārisma laikos šī tiesība nevarēja izpausties sevišķi plašos apmēros, jo pati valde to nepieļāstu. Vispārīgā uzraudzībā pilsētas galva apmierinājās ar tekošo lietu vadību un kārtošānu, valdē apspriežamo lietu sagatavošanu un valdes pieņemto lēmumu virzīšanu tālāk. Šai galvas funkcijai ir ciešs sakars ar pilsētas sarakstes pārziņāšanu, kas arī piekrita galvam, kurš kopā ar sekretāru parakstīja visus rakstus, ko sūtīja valsts un citām iestādēm, kā arī privātperso-

nām. — Vispārīgās uzraudzības stāvoklī pilsētas galva vienmēr bija orientēts par pilsētas lietām un pārredzēja, kad nepieciešama valdes sēžu sasaukšana (57. p.). Tā bija atstāta viņa ziņā, kaut gan faktiski valde sapulcējās noteiktās dienās, lai izlemtu tekošās lietas. — Agrākajos krievu likumos pilsētas galvam bija piešķirtas ārkārtēju rīkojumu tiesības. Neatliekamas vajadzības gadījumos pilsētas galva varēja izlemt valdei piekritīgas lietas, ziņojot par to nākošajā valdes sēdē. Turpretim pēc 1930. g. pilsētu pašvaldības likuma visās lietās, kad paredzēts valdes lēmums, pēdējai jādarbojas kollēģiāli.

2. Jau 1930. g. pilsētu pašvaldības likums piešķīra pilsētas galvam vienu tiesību pret valdes vairākumu — suspensīvā veto tiesību. Ja pilsētas galva atzina, ka valdes lēmumi nesaskan ar likumiem vai domes lēmumiem, viņš apturēja to izpildīšanu un ziņoja tuvākā domes sēdē (58. p.). Dome jautājumu izšķīra galīgi. — Galvas tiesība bija aprobežota vienīgi ar likumības motīviem, viņš nedrīkstēja apturēt tādus valdes lēmumus, kas viņam liktos nelietderīgi. — Galva varēja apturēt lēmuma izpildīšanu, bet ne atcelt to, kāpēc galvas tiesība saucama vienīgi par suspensīvā, bet ne absolūtā veto tiesībām.

1934. g. 25. maija likuma 3. pants paplašina pilsētas galvas suspensīvā veto tiesību. Pilsētas galvam ir tiesība celt iebildumus pret pilsētas valdes pieņemtiem lēmumiem, ja viņš atrod, ka tie ir pretlikumīgi vai nav lietderīgi, ziņojot par to Iekšlietu ministrijai. Līdz šādu jautājumu izlemšanai Iekšlietu ministrijā pieņemtie pilsētas valdes lēmumi nav izpildāmi.» — Tā kā pilsētas valde tagad izpilda arī domes tiesības, tad galvas iebildumu tiesība nav aprobežota tikai ar pilsētas pašvaldības izpildu funkcijām, bet tā aptver arī valdes kā lēmēja organa darbību. — Tālāk, iebildumu celšana nav aprobežota vienīgi ar likumības motīviem, bet galva var vadīties arī no lietderības motīviem. Tiklīdz pilsētas galva ir paziņojis savus iebildumus pret noteiktu valdes lēmumu, tad līdz ar to šis lēmums skaitās apturēts un pagaidām

to nevar izpildīt. — Par savu rīcību pilsētas galva neka-
vējoties ziņo pārraudzības organam — Iekšlietu ministri-
jai, kas jautājumu izlemj galīgi, t. i. apstiprina pilsētas val-
des lēmumu vai atceļ to, uzdodot pieņemt jaunu lēmumu
šajā lietā.

Redzams, ka pilsētas galvam ir piešķirta ļoti svarīga
tiesība, kas pakļauj viņa kontrolei visu pilsētas pašval-
dības darbību. Tādēļ izmantojot likuma piešķirtās tie-
sības, viņam jārikojas ļoti uzmanīgi un taktiski. Vis-
pirms pilsētas galvam jācenšas ietekmēt pārējie valdes
locekļi, noskaidrojot viņiem sava uzskata pareizību kā
likumības, tā lietderības ziņā. Vienīgi tādā gadījumā,
kad šādai rīcībai nav vajadzīgo panākumu, jāizlieto li-
kumā paredzētā veto tiesība. Praksē laikiem pilsētas
galvas tikpat kā nelieto likuma nodrošināto tiesību, jo
galva un valdes locekļi pareizi cenšas izprast tagadējā
laikmeta nozīmi un izvairās no nedibinātiem strīdiem. —
Tas tomēr nav jāuzskata par pietiekošu motīvu, lai at-
celtu galvas veto tiesības. Ikvienai autoritātei nepiecie-
šama zināma aizmugure likuma sankcijas veidā. Tādēļ
mēs varam tikai teikt, ja, no vienas puses, pilsētas gal-
vam nav ieteicams pārsteigties ar savu iebildumu celša-
nas tiesību pret valdes pieņemtiem lēmumiem un riko-
jumiem, tad, no otras puses, pilsētas galva nedrīkst ka-
vēties savas tiesības izlietošanā, ja valde patiešām riko-
jas nelikumīgi vai nelietderīgi.

3. 1934. g. 25. maija likuma 4. pants nodod pilsētas
galvas vienpersonīgā pārziņā pilsētas darbinieku
lietas. Pretēji agrākai kārtībai, kad darbinieku
lietu kārtošana bija nodalīta domes un valdes starpā, ta-
gad tās pilnā mērā nodotas galvas izlemšanai un kārtō-
šanai. Sākumā pastāvēja strīdus tanī ziņā, vai galva
darbinieku lietās nav pakļauts pilsētas valdei kā domes
funkciju izpildītājam. Ar 1935. gadu Senāta administrā-
tīvais departaments vairākos spriedumos atzinis, ka pa-
gaidām līdz jauna pilsētas pašvaldības likuma izdošanai,
ciktāl galva rīkojās saskaņā ar likuma 4. pantu, viņš
uzskatāms par patstāvīgu pilsētas pašvaldības organu,

kuŗa lēmumi nav pārsūdzāmi valdē, bet gan administrā-tīvā tiesā. (1936. g. 20. apr. K. Cauniŗa sūdzības lieta — 168. num.)

1934. g. 25. maija likuma 4. panta noteikumi ŗķiro-jami divi daļās. Pirmkārt, tur ir runa par darbinieku ŗtatu un atalgojuma apmēru (normu) noteikšanu. ŗī funkcija pēc 1930. g. pilsētu paŗvaldības likuma 27. p. 2. punkta bija domes tiesība. Nav noliedzama ŗīs funk-cijas ļoti svarīgā nozīme pilsētas pāŗvaldes kārtīgā or-ganizācijā un pilsētas lietderīgā saimniecībā. — Otrkārt, bez ŗās vispāŗējās lemŗanas funkcijas galva kārtu arī konkrētās lietas, atseviŗķo darbinieku un kalpotāju pie-ņemŗanu un atlaiŗanu no dienesta, darba pienākuma sa-dalŗšanu viņu starpā, kā arī atvaļinājuma pieŗķirŗanu. ŗoreiz pilsētas galva izpilda tās funkcijas, kas agrāk pie-krita pilsētas valdei un pat attiecīgiem iestāŗu vadītā-jiem, kuŗi kārtu ja kalpotāju un strādnieku lietas (1930. g. likuma 52. p. 6. punkts). ŗās otrās funkcijas izpildŗjumu visumā vai pa daļai pilsētas galvam atļauts uzdot kādai citai pilsētas dienestpersonai (piem. valdes loceklim vai pat augstākam tehniskam darbiniekam); dienestper-sonas lēmumi pāŗsūdzami pilsētas galvam.

Pilsētas galvas lēmumi par darbinieku ŗtatiem un at-algojuma apmēru, kā arī pieņemto darbinieku saraksti ie-sūtāmi Iekŗlietu ministŗijai 7 dienu laikā pēc lēmuma pieņemŗanas.

4. 1934. g. 25. maija likuma 4¹. pants nosaka, ka «pilsētu paŗvaldību skolu paidāgōģisko un kan-celejas darbinieku, kā arī kalpotāju un strādnieku pieņemŗana, atlaiŗana un pāŗcelŗana notiek sa-skaņā ar likumu par tautas izglŗtību (,kas kodificēts 1937. gada izglŗtības un kultūras nolikumā), pie kam tiesības kādas minētais likums pieŗķŗ pilsētu paŗvaldībām, pie-kŗŗt pilsētas galvam». (1934. g. Lik. kr. 206.).

15. §. Revīzijas komisija.

Līdz 1930. g. revīzijas komisija bija tikai domes speciāla komisija, bet pēc 1930. g. pilsētu pašvaldības likuma, tai piešķirtas patstāvīga pilsētas pašvaldības organa tiesības. 1934. g. 25. maija likums negroza pilsētas revīzijas komisijas tiesisko stāvokli, bet skār tikai tās personālo sastāvu.

Revīzijas komisija sastāv vismaz no 3 personām, ieskaitot priekšsēdētāju. Līdz 1934. g. revīzijas komisijas locekļu skaitu noteica dome, kas atkal bieži vadījās no politiskiem apsvērumiem, nosakot prāvāku locekļu skaitu, nekā vajadzīgs. 1934. g. maija sākumā mūsu pilsētās bija 178 revīzijas komisijas locekļi. Pašlaik 1934. gada 25. maija likums piešķir iekšlietu ministriem tiesību noteikt revīzijas komisijas locekļu skaitu, ko ministrs izlietojis, samazinādams revīzijas komisiju personālo sastāvu. Viņš noteica, ka visās pilsētās revīzijas komisijā ieiet tikai pa 3 locekļiem; t. i. visās Latvijas pilsētās kopā 180 locekļi. Sākumā Rīgā bija 4 revīzijas komisijas locekļi, bet 1937. gadā arī šē samazināja uz 3.

Agrāk revīzijas komisiju ievēlēja pilsētas dome uz savu pilnvaru laiku, t. i. 4 gadiem. 1934. g. 25. maija likumā par revīzijas komisiju ir tādi paši noteikumi, kā par valdi. Tāpat kā vēlētai pilsētas valdei, valdība neuzticējās arī vēlētām revīzijas komisijām. Visi ievēlētie revīzijas komisijas locekļi atcelti uz likuma pamata. Atcelto revīzijas komisijas locekļu vietā iekšlietu ministriem likums piešķir tiesību iecelt jaunus revīzijas komisijas locekļus. Revīzijas komisijas, tāpat kā valdes pilnvaru laiks tagad nav noteikts; tā iecelta uz nenoteiktu laiku, kamēr izdos jaunu pilsētas pašvaldības likumu.

Revīzijas komisijas locekļiem katrā ziņā jābūt vietējiem pastāvīgiem iedzīvotājiem, personām, kam pilsētā ir vēlēšanu tiesības. Ievērojot to, ka revīzijas komisijai jākontrolē pilsētas valdes un citu iestāžu darbība, par komisijas locekli nevar būt: 1) pilsētas valdes locekļi, 2) komisiju locekļi, 3) algotie darbinieki, 4) pilsētas darbu izpildītāji un piegādātāji. Bez tam viņi nevar atrasties

radniecības vai svainības attiecībās ar valdes locekļiem, līdzīgi valdes locekļiem savā starpā.

Revīzijas komisijas locekļu amats var būt goda vai atalgojams, atkarībā no pilsētas domes, tagad no iekšlietu ministra lēmuma. Atlīdzību par savu uzdevumu veikšanu revīzijas komisijai var noteikt sēžu naudas vai mēneša atalgojuma veidā. Lielās pilsētās, kā Rīgā, viņi saņem mēneša algu, kamēr mazās pilsētās tikai sēžu naudas. — Agrāk atalgojumu noteica dome, tagad iekšlietu ministrs.

16. §. Pilsētu pašvaldības organu lēmumu pārsūdzība.

Tiesiskas pārvaldes princips un pilsētas iedzīvotāju tiesību un interešu aizsardzība prasa, lai pilsētas pašvaldības organu lēmumi, nebūtu galīgi, bet tos varētu pārsūdzēt. Pēc tagadējiem pilsētu pašvaldības likumiem, pilsētās mēs sastopam pavisam 4 organus: domi resp. valdi ar domes tiesībām, pilsētas valdi, pilsētas galvu un revīzijas komisiju. Revīzijas komisijai pēc likuma noteikumiem nav aktīvās pārvaldes funkciju; viņa tikai revidē, kontrolē valdes un citu pilsētas iestāžu darbību. Ja arī revīzijas komisija pieņem kādus atzinumus, tad tiem nav likumīga spēka bez domes lēmuma, kāpēc šeit darīšana ar domes, bet ne revīzijas komisijas lēmumu. Sakarā ar to mēs aplūkosim tikai 3 pilsētas pašvaldības organu lēmumu pārsūdzības jautājumu.

Pilsētu pašvaldības organu akti attiecīgos likumos parasti nosaukti par «lēmumiem», lai gan dažus no tiem varētu apzīmēt citādi, piem., par rīkojumiem. Terminu «lēmums» tomēr lietosim kā tehnisku terminu, saņemot ar to pašvaldības organu dažādus rīcības aktus, jo pēc administratīvo tiesu likuma 3. panta sūdzēties var par pārvaldes organu lēmumiem, rīkojumiem un rīcību. Parasti ikvienas amatpersonas un iestādes lēmumi ir pārsūdzami augstākam organam. Tomēr pilsētas pašvaldībā šādu organu sagrupējumu diezgan grūti uzstādīt. Pilsētas galva, cik tālu viņš izpilda 1934. g. 25. maija likumā paredzētās sevišķas tiesības, nav pakļauts pilsētas valdei.

Vienīgi pilsētas valde kā izpildu organs, ir pakļauta domei resp. valdei ar domes tiesībām.

I. Iesāksim ar pilsētas galvas kā pilsētas pašvaldības organa lēmumu pārsūdzību. Pilsētas galvam piekrīt valdes sēžu vadība un tekošo darišanu kārtošana. Izpildīdams šos uzdevumus, pilsētas galva ir valdes priekšsēdētājs, kas gala rezultātā pakļauts valdei kā kollēģijai un, ja pēdējā galvas priekšlikumu pieņēmusi, tad vairs nav galvas, bet gan pilsētas valdes lēmums. — Gadījumos, kad pilsētas galva izlietojis viņam ar 1934. g. 25. maija likumu piešķirtas suspensīvā veto tiesības pret valdes lēmumiem, tad ar šādu rīcību var gan būt aizskārtas pilsoņu tiesības vai intereses, tomēr sūdzēties par galvas lēmumu iebildumu celšanas lietā nav iespējams, jo kā likums nosaka, valdes lēmums nav izpildāms līdz jau tājuma izlemšanai Iekšlietu ministrijā. Citiem vārdiem. izpildīšanai nav pakļauts ne viens, nedz otrs no šiem lēmumiem un sūdzēties var tikai par izpildāmu lēmumu.

Turpretim, citādi izšķirams jautājums tais gadījumos, kad pilsētas galva izlietojis 1934. g. likuma 4. pantā minētās funkcijas pašvaldības iestāžu darbinieku un kalpotāju pieņemšanā un atlaišanā, viņu darba pienākumu sadalīšanā un atvaļinājumu piešķiršanā. Šoreiz pilsētas galva ne tikai patstāvīgi izlemj, bet arī viņa lēmumi izpildāmi, nenogaidot citas iestādes lēmumus. Ieinteresētām personām, kuŗu tiesības vai intereses ar galvas lēmumu ir aizskārtas, tiesība pilsētas galvas lēmumus pārsūdzēt likumības ziņā uz Apgabaltiesas administrātīvo nodaļu. Pārsūdzība iesniedzama saskaņā ar administrātīvo tiesu likuma noteikumiem, tieši apgabaltiesai viena mēneša laikā, skaitot no lēmuma paziņošanas dienas. — Ja pilsētas galva pilnvarojis citu pašvaldības dienestpersonu savu funkciju izlietošanā, tad tās lēmumi pārsūdzami galvam un pēc tam tālāk apgabaltiesai.

II. Pilsētas valdes kā pašvaldības izpildu organa lēmumu pārsūdzība. Valde kā izpildu organs līdz 1934. g. maijam bija pakļauta pilsētas domei, kur arī vajadzēja iesniegt sūdzības par valdes nelikumīgo

rīcību. Pašlaik valde vienā un tai pašā sastāvā izpilda pilsētas lēmējas un izpildu iestādes funkcijas, kāpēc, liekas, nebūtu lielas nozīmes sūdzēties vēlreiz uz valdi ar domes tiesībām.

Iekšlietu ministrija savā instrukcijā par 1934. gada 25. maija likuma piemērošanu paredz stingru valdes un domes funkciju šķīrojumu, kādēļ pārsūdzības formālitate jāizpilda un jārikojas saskaņā ar 1930. g. pilsētu pašvaldības likuma 59. pantu. Sūdzības par pilsētas valdes (kā izpildu organa) lēmumiem vai rīkojumiem, var iesniegt «pilsētas iedzīvotāji, privātas iestādes un organizācijas», kamēr publiskām iestādēm it kā šādu tiesību nebūtu; tomēr jāpieņem, ka sūdzēties var arī ieinteresētās valsts un pašvaldības iestādes. Par sūdzētāju var uzstāties vienīgi tāds, kuŗa intereses vai tiesības ar valdes lēmumu vai rīkojumu tieši aizskārtas. Sūdzības iesniedzamas 14 dienu laikā no lēmuma vai rīkojuma paziņošanas dienas. Samērā īsais pārsūdzības termiņš noteikts lietas drīzākas izlemšanas nolūkā un tas nevar daudz kavēt arī pilsoņa tiesību izlietošanā, jo pārsūdzības instance atrodas tanī pašā pilsētā. Sūdzība adresējama domei, tagad pilsētas valdei ar domes tiesībām, bet iesniedzama pilsētas valdes kancelejā. Sūdzības var iesniegt tikai no likumības viedokļa, kas likumā tieši minēts, kādēļ lietderības motīvus augstākā instance — dome vai valde ar domes tiesībām var pilnīgi ignorēt. Ja pilsētas dome atzīst par vajadzīgu atcelt valdes lēmumu lietderības ziņā, tad viņa to var darīt kā augstākā pašvaldības iestāde.

1930. gada likuma 59. pants attiecināms vienīgi uz pilsētas valdes publisko tiesību funkcijām, kad viņa darbojās kā administratīva iestāde, kuŗas lēmumi pārsūdzami augstākai administratīvai iestādei — pilsētas domei resp. valdei ar domes tiesībām. Privāttiesību laukā pilsētas pašvaldībai ir juridiskas personas tiesības. Pilsētu kā juridisku personu reprezentē pilsētas valde, jo viņai piekrīt (52. p.) tiesības «pārvaldīt pilsētas mantu un vadīt pilsētas pašvaldības saimniecību saskaņā ar budžetu, kā arī vest īpašus sarakstus par visu pilsētas mantu...», tā-

pat «sūdzēt un atbildēt tiesā pilsētas prasību un maksājumu lietās...». Tādēļ pilsētas valdes lēmumi civiltiesiskās attiecībās uzskatāmi par galīgiem un tos nav nozīmes pārsūdzēt uz valdi ar domes tiesībām.

Visas civiltiesiskās prasības vēršamas pret pilsētas pašvaldību valdes personā un pilsētas valdes lēmumi civiltiesiskuma un civilprocesa likuma paredzētā kārtībā pārsūdzami attiecīgai civiltiesai — miertiesai vai apgabaltiesai pēc prasības vērtības. Tāpat šais lietās saskaņā ar civilprocesa likumu no pilsētas pašvaldības pušes vienmēr jānozīmē pilnvarnieks lietas vešanai — kāda pilsētas amatpersona vai advokāts.

III. Pilsētas domes lēmumu pārsūdzība a. Pilsētas dome, kuņas funkcijas pagaidām izpilda pilsētas valde, pēc pilsētu pašvaldības likuma 27. panta ir augstākais pilsētas pašvaldības orgams. Domei piekritīgās lietas sarindošanas divi grupās: 1) pilsētas pašvaldības lietas, kas nepiekrīt pilsētas valdes izlemšanai, bet pirmo reizi tiek izlemtas domē. Te ietilpst 1930. g. pilsētu pašvaldības likuma 27. un 37. pantā minētās domes funkcijas, ciktāl tās ar 1934. g. 25. maija likumu nav nodotas Ministru kabineta, iekšlietu ministra vai pilsētas galvas kompetencē. Tā kā dome šoreiz ir jautājuma izlēmējs orgams, tad viņa lietu apsver no likumības un lietderības viedokļa. Pilsētas valde vai galva šīs lietas var gan sagatavot, bet ne izlemt, kādēļ pārsūdzības jautājums var pacelties vienīgi pēc tam, kad pilsētas dome resp. valde ar domes tiesībām jautājumu izlēmusi; 2) pilsētas pašvaldības lietas, kas ietilpst pilsētas valdes kompetencē, bet pilsētas domē izlemtas kā pārsūdzības iestādē. Ar šām lietām pilsētas domes var nodarboties vienīgi uz ieinteresēto personu, iestāžu vai organizāciju sūdzības pamata. Pārsūdzības kārtībā pilsētas domē var nonākt visas, pat vissīkākās pilsētas pašvaldības lietas, izņemot civillietas un vispārējās valsts pārvaldes lietas, jo pēdējā gadījumā valde gādā «par valsts iestāžu rīkojumu un priekšrakstu izpildīšanu» un tāpēc tieši pakļauta attiecīgām valsts iestādēm, bet nevis pilsētas domei; piem. kara-

klausības, darba apgādības u. c. lietās, kuŗu veikšana no pašvaldību puses ir noteikta speciālos likumos, bet nevis pilsētu pašvaldības likumos.

Pilsētas domes resp. valdes ar domes tiesībām lēmumi pēc tiesiskām sekām sadalāmi 2 grupās: 1) lēmumos, kam vajadzīgs Iekšlietu ministrijas apstiprinājums un 2) pārējos lēmumos, pret kuŗiem ministrijai tiesība celt iebildumus. Pirmās grupas pilsētas domes lēmumi, kam vajadzīgs Iekšlietu ministrijas apstiprinājums, izpildāmi vienīgi pēc Iekšlietu ministrijas piekrītošas atbildes saņemšanas. Otrās grupas, visi pārējie pilsētas domes lēmumi izpildāmi, ja Iekšlietu ministrija 2 nedēļu laikā pret tiem neceļ iebildumus vai arī ātrāk paziņo, ka viņai nav iebildumu.

Senāts vairākos spriedumos ir paskaidrojis, ka formālas pārsūdzības iesniegšana pieļaujama tikai par izpildāmu administratīvas iestādes lēmumu. Tāpēc iztirzājamā jautājumā par pilsētas domes resp. valdes ar domes tiesībām lēmumu, ko Iekšlietu ministrija vēl nav apstiprinājusi vai, kam nav notecējis 14 dienu termiņš par iebildumu celšanu resp. Iekšlietu ministrija nav paziņojusi, ka viņai nav iebildumu, nevar iesniegt pārsūdzību vārda formālā nozīmē, bet nav liegts iesniegt Iekšlietu ministrijai lūgumu, norādot uz lietas apstākļiem. Ministrija lūgumrakstā minētos apstākļus var apsvērt un ņemt vērā, izlietojot savas apstiprināšanas vai iebildumu celšanas tiesības. Uz šādu lūgumu Iekšlietu ministrija reagēs kā pārraudzības, bet nevis pārsūdzības orgāns. Ar lūgumraksta iesniegšanu ieinteresētā persona, iestāde vai organizācija nezaudē tiesības iesniegt formālu pārsūdzību pēc tam, kad pilsētas domes resp. valdes ar domes tiesībām pieņemtais lēmums būs izpildāms.

Lai ieinteresētā persona zinātu, kad pilsētas domes lēmums ir izpildāms, tad valdes uzdevums par to ziņot un pēc iespējas rakstiski, lai pašā aktī varētu skaidri konstatēt paziņošanas dienu. — Ārkārtējos apstākļos, kā nelaiimes gadījumos, kara laikā u. c., nepieciešamos domes lēmumus var izpildīt ar pilsētas valdes atbildību

pirms minēto 2 nedēļu termiņa notecējuma resp. Iekšlietu ministrijas paziņojuma (35. p.). Arī par to ieinteresētām personām jāziņo.

Sūdzības tiesības 1930. g. likuma 36. p. piešķir valsts, pašvaldības un privātām iestādēm un organizācijām, kā arī fiziskām personām, bet ar noteikumu, ja ar domes lēmumiem tieši aizskārtas viņu intereses. — Kā zināms, 1934. g. 25. maija likuma 3. p. piešķir pilsētas galvam iebildumu tiesības pret valdes ar domes tiesībām pieņemtiem lēmumiem no likumības un lietderības viedokļa. Tomēr šī galvas tiesība nav uzskatāma par sūdzības tiesību un parasti tā izlietojama reizē ar valdes lēmuma noraksta piesūtīšanu Iekšlietu ministrijai, lai pēdējā varētu jautājumu izlemt iebildumu celšanai noliktā 2 nedēļu termiņā.

Pilsētas domes (tagad valdes ar domes tiesībām) pieņemtie lēmumi pārsūdzami likumā par administratīvām tiesām paredzētā laikā un kārtībā. Pieminētais likums paredz 1 mēneša pārsūdzības termiņu. Pilsētu pašvaldības likuma 36. pants 1930. gada redakcijā noteica 2 nedēļu termiņu, kas 1936. gadā pagarināts un liekas, dibinātu iemeslu dēļ. Divas nedēļas ir pārāk īss laiks, lai sagatavotu sūdzību tiesai, kuŗa turklāt pa lielāku daļu atrodas citā pilsētā. Termiņš sāk tecēt no tās dienas, kad ieinteresētai personai lēmums paziņots. Paziņojuma nepieciešamība izriet no pilsētu pašvaldības likuma 36. panta 1936. gada redakcijas. Bez tam jāpiezīmē, ka lēmums paziņojams pēc Iekšlietu ministrijas apstiprinājuma vai, kad notecējis laiks par iebildumu celšanu.

1930. gada pilsētu pašvaldības un administratīvo tiesu likums paredz pārsūdzības tiesības vienīgi likumības ziņā, kamēr pārsūdzība lietderības ziņā likumā nav paredzēta. Tas nenozīmē, ka ieinteresētās personas nevarētu apšaubīt pilsētas domes resp. valdes ar domes tiesībām pieņemtos lēmumus lietderības ziņā. Iespējams tas ir, bet tikai lūguma kārtībā, kas jāiesniedz Iekšlietu ministrijai kā pārraudzības iestādei. Ja sūdzība obligāti jāskata cauri,

tad lūgumu var arī ignorēt. Gadījumā, kad ministrija atzīst par vajadzīgu ievērot lūgumu, tad viņa to dara pēc sava atzinuma un iejaucas pilsētas domes rīcībā kā pārraudzības iestāde.

Sūdzības no likumības viedokļa noteikti iesniedzamas apgabaltiesas administratīvai nodaļai, bet ne Iekšlietu ministrijai. Tas nepārprotami noteikts 1930. g. pilsētu pašvaldības likuma 36. panta beigās un to vairākkārt norādījis arī Senāta administratīvais departaments savos spriedumos (1935. gada 2671. lieta). — Apgabaltiesas kompetence noteikti aprobežota ar pārbaudi likumības ziņā, kas izriet no pilsētu pašvaldības likuma 36. p., ka sūdzības var iesniegt par domes lēmumu nelikumību, kā arī no administratīvo tiesu likuma 4. p., ka «lēmumu un rīkojumu lietderīgumu administratīvās tiesas nepārbau da». Ja vien pilsētas dome resp. valde ar domes tiesībām attiecīgo jautājumu izlēmusi pastāvošo likumu nosprau stās robežās, tad apgabaltiesai nav atļauts atcelt viņas pie ņemtus lēmumus.

Apgabaltiesa savā spriedumā var nolemt: a) sūdzību neievērot, ja tiesa atzīst, ka tā nav dibināta, jo pilsētas dome rīkojusies saskaņā ar pastāvošiem likumiem; b) at celt pārsūdzēto pilsētas domes lēmumu, ja tiesa atrod, ka iesniegtā sūdzība ir dibināta, dome savā darbībā pārkā pusi pastāvošo likumu noteikumus. Tiesa var atcelt visu lēmumu vai tikai tā daļu, atkarībā no tā, ko sūdzētājs lūdz, kā arī ievērojot sūdzības dibinātību. Dažos gadījumos pilnīgi pietiek ar pilsētas domes lēmuma atcelšanu, ja sūdzētājam vispārīgi nebija jāpilda ar domes lēmumu uz liktais pienākums. Citos gadījumos, kad dome sūdzētājam uzlikusi smagāku nastu, nekā likums atļauj, tad ar pilsē tas domes lēmuma atcelšanu jautājums nav galīgi nokār tots, jo pienākumu nevajaga pilnīgi atcelt, bet tikai sa mazināt. Tā kā apgabaltiesai likums piešķir aktīvās pār valdes tiesības, tad viņa pati nevar attiecīgi grozīt pilsē tas valdes lēmumu, bet viņa uzdod pilsētas domei šo jau tājumu vēlreiz pārrunāt un pieņemt jaunu lēmumu, sa skaņā ar apgabaltiesas sprieduma motīviem.

IV. Apgabaltiesa, izšķirdama sūdzības par pilsētas galvas vai domes lēmumiem, rīkojas kā administratīvās tiesas pirmā instance (vidējās administratīvās lietās). Viņas spriedumi pārsūdzami administratīvo tiesu likumā noteiktā kārtībā. Administratīvo tiesu likuma 54. pants nosaka: «Pārsūdzība par apgabaltiesas spriedumu iesniedzama caur šo tiesu senāta administratīvam departamentam mēneša laikā, skaitot no sprieduma pasludināšanas dienas».

Citētā administratīvo tiesu likuma 54. pantā saskaņā šādus atsevišķus noteikumus. Pirmkārt, pārsūdzību izlemšana par apgabaltiesas spriedumiem pilsētu pašvaldības lietās piekrīt Senāta administratīvam departamentam. Otrkārt, pārsūdzība gan adresējama Senātam, bet iesniedzama apgabaltiesai, lai pēdējā varētu konstatēt pārsūdzības termiņa ievērošanu un pēc tam visu lietu nosūtīt Senātam. Šai ziņā redzam atšķirību sūdzības un pārsūdzības starpā. Ja sūdzību par pilsētas domes lēmumiem vienmēr vajaga iesniegt apgabaltiesai tieši, bet nevis caur pilsētas valdi, tad pārsūdzība jāiesniedz caur pirmās instances tiesu — apgabaltiesu. Treškārt, pārsūdzības iesniegšanas termiņš — viens mēnesis. Ieinteresētām privātpersonām un organizācijām mēneša termiņš skaitāms no sprieduma pasludināšanas dienas tiesas sēdē, turpretim pašvaldību un valsts iestādēm no sprieduma noraksta saņemšanas dienas kancelejā.

Pilsētu pašvaldības lietās Senāta administratīvais departaments ir otrās instances tiesa, kuŗā pārsūdzība iesniedzama pēc lietas būtības jeb apellācijas kārtībā. Lai gan Senāta administratīvais departaments lietu skata cauri pēc būtības, tomēr tālāka sūdzēšanās nav atļauta, jo «Senāta administratīvā departamenta spriedumi nav pārsūdzami», nosaka administratīvo tiesu likuma 55. pants.

Pārraudzības kārtībā pilsētu pašvaldības lietas var izlemt arī Iekšlietu ministrija resp. ministrs, ar kuŗu lēmumiem var neapmierināties ieinteresētās personas, iestādes vai organizācijas, kā arī pilsētas pašvaldība. Ministriju pārsūdzības instance ir Senāta

administratīvais departaments, bet nedrīkst aizmirst, ka Senātam nevar iesniegt sūdzības ne par pilsētu nodaļas, nedz par Pašvaldības departamenta lēmumiem. Pilsētu nodaļas lēmumi pārsūdzami Pašvaldības departamentā, bet pēdējā lēmumi — iekšlietu ministram, un tikai ministra lēmumi — Senātā (sk. SAD 1937. g. 10. maija spriedumu 1847. lietā). Dažreiz no Pašvaldības departamenta paziņojuma ieinteresētai personai, iestādei vai organizācijai ir redzams, ka iekšlietu ministrs piekritis rakstā minētam lēmumam, piem., rakstu parakstījis gan pašvaldības departamenta direktors un pilsētu nodaļas vadītājs, bet tekstā teikts, ka ministrija resp. ministrs izlēmis, apstiprinājis, piekritis vai noraidījis. Šādos gadījumos, paskaidrojot Senāta administratīvais departaments, esot darīšana ar ministrijas lēmumu, kāpēc par to sūdzība iesniedzama tūlīt Senātā. Līdz 1938. g. sūdzības par centrālo iestāžu un amatpersonu lēmumiem vajadzēja nodot tieši Senātā, bet 1938. g. 11. februārī (V. V. 35.) administratīvo tiesu likuma 11. pants papildināts ar šādu rindkopu: «Sūdzības jāiesniedz Senātam caur amatpersonu vai iestādi, pret kuŗu tās celtas...» Tā tad tagad sūdzība par Iekšlietu ministrijas vai ministra lēmumu adresējama gan Senāta administratīvam departamentam, bet iesniedzama vai iesūtāma Iekšlietu ministrijai. Sūdzības iesniegšanai administratīvo tiesu likuma 10. pants nosaka viena mēneša termiņu, skaitot no ministrijas lēmuma vai rīkojuma paziņošanas dienas ieinteresētai personai, iestādei vai organizācijai. Iekšlietu ministrija 2 nedēļu laikā nosūta Senātam sūdzību līdz ar savu akti un motīvētu lēmumu un vajadzības gadījumā ar saviem paskaidrojumiem. Jaunā kārtība jāatzīst par lietderīgu, jo ar to pārtrinās lietu izlemšanas gaitu. — Lai gan šoreiz Senāta administratīvais departaments ir pirmās instances tiesa, tomēr paliek spēkā administratīvo tiesu likuma 55. panta noteikums, ka «Senāta administratīvā departamenta spriedumi nav pārsūdzami.»

V. Pilnvarošanas kārtība. Par ieinteresētām privātpersonām un iestādēm nav daudz ko teikt.

Viņas sastāda un iesniedz sūdzības personīgi vai arī pilnvaro sūdzības iesniegšanai citas personas vispārējā kārtībā, kas noteikta tiesu iekārtas un civīlprocesa likumā.

Līdz 1933. gada 28. jūlijam pilsētās, tāpat kā pagastos, šķiroja pilnvaras civīlās lietās no pilnvarām administratīvās lietās. Ja pirmajās pilnvarot vienmēr varēja valde, tad otrajās valde uz īpašu domes lēmuma pamata. 1933. g. grozīja attiecīgo noteikumu un paredzēja, ka pilsētas valde izdod «pilnvaras bez speciāla domes lēmuma visās sūdzību lietās, kā administratīvās, tā tiesu iestādēs». Tā tad tagad vajadzīgs valdes lēmums par apgabaltiesas sprieduma resp. Iekšlietu ministrijas lēmuma pārsūdzēšanu uz Senāta administratīvo departamentu, un bez tam valdes lēmums, ka pilnvaro tādu un tādu personu lietas vešanai; abus lēmumus var apvienot vienā aktī. Uz šo lēmumu pamata pilsētas galva paraksta pilnvaru resp. dod priekšrakstu — komandējumu kādai pilsētas amatpersonai.

17. §. Iekšlietu ministrijas tiesības pārraudzīt pilsētu pašvaldības.

I. «Pilsētu pašvaldība, izšķirot savā pārziņā esošās lietas, rīkojas pastāvošo likumu robežās patstāvīgi», nosaka 1930. gada pilsētu pašvaldības likuma 6. pants. Principā likumdevējs atzinis pilsētu pašvaldības patstāvīgo darbību, to, ka pilsētas organu darbībā centrālai varai nav tiesība iejaukties ar tiešiem rīkojumiem. Saprotais, tas nenozīmē, pilsētas organu pilnīgu neatkarību, tas nenozīmē viņu tiesību rīkoties pēc patikas. No vienas puses, pilsētas pašvaldības darbību nokārto likumi, kas nosaka pilsētas, organu darbības iespējas; tas pasvītrots jau pieminētā pilsētu pašvaldības likuma 6. pantā, jo patstāvīgā rīcība nodrošināta tikai «pastāvošo likumu robežās». Bez 1930. g. pilsētu pašvaldības likuma un 1934. g. 25. maija likuma, pilsētas organu darbību kārto vairāki citi speciāli likumi. — No otras puses, pilsētu pašvaldība tagadējos laikos nav uzskatāma par sabiedrisku organizāciju, kas veic vietējos pārvaldes uzdevumus neatkarīgi

no valsts pārvaldes. Pilsētu pašvaldības darbība ietilpst valsts pārvaldes darbībā, kāpēc pilsētu organi ierindojami valsts pārvaldes organu sistēmā, saprotams ar citādu tiesisku stāvokli nekā centrālai varai tieši pakļautās iestādes un amatpersonas. Valdības iestādēm likums gan nedod aktīvās pārvaldes tiesības pašvaldību darbā, bet tā sauc. pārraudzības tiesības.

Krievu laikos pilsētu pašvaldību pārraudzības tiesības piekrita divi organiem: gubernātoram un iekšlietu ministrim. Latvijas teritoriālie apmēri neprasa pēc īpaša gubernātoram amata, kāpēc jau no 1919. g. pilsētu pašvaldību pārraudzība uzticēta Iekšlietu ministrijas pašvaldības departamentam, kurā pastāv īpaša pilsētu nodaļa, kas faktiski veic pārraudzības uzdevumus. Vēlākos likumos departamentu vai nodaļu darbība nav sevišķi izcelta, bet parasti runā par ministrijas tiesībām. Tā arī 1930. g. pilsētu pašvaldības likumā pilsētu pārraudzības tiesības piešķirtas Iekšlietu ministrijai. Pilsētu pašvaldību pārraudzība tieši no Iekšlietu ministrijas puses bija viena no pilsētu priekšrocībām, jo pagastu pašvaldības līdz 1934. gadam bija pakļautas pirmā kārtā apriņķu valžu pārraudzībai. Pašvaldības likumi blakus Iekšlietu ministrijas pārraudzības tiesībām min dažas tiesības pašam ministram. Šo dažādo noteikumu praktiskā piemērošanā pēc būtības nav atšķirības, jo savas funkcijas ministrs izlieto uz viņam pakļautā darbinieka — departamenta direktora ziņojuma pamata. Formas ziņā ir maza atšķirība. Gadījumos, kad zināmā tiesība ir piešķirta ministrijai, tad lēmumus pieņem departamenta direktors uz nodaļas vadītāja priekšlikumu; par to informē ministru, kas lēmumu apstiprina vai noraida; lēmumu vienmēr paraksta direktors ar nodaļas vadītāju. Ja attiecīgā tiesība piešķirta ministram, tad lēmumu pieņem un paraksta pats ministrs, līdzparaksta departamenta direktors.

Iekšlietu ministrijas tiesības vispārējā veidā ir noteiktas 1930. g. pilsētu pašvaldības likuma 9. pantā, kas skan: «Uzraudzība par pilsētu pašvaldības organu darbī-

bas likumību, bet likumos sevišķi paredzētos gadījumos arī par lietderību, piekriņt Iekšlietu ministrijai». Tā tad pilsētu pašvaldības likumā atrodam izteiktu principu, ka pārraudzība izdarāma galvenā kārtā no likumības viedokļa, t. i. vai pašvaldības organi savā darbībā rīkojušies likuma nospraustās robežās, kamēr lietderības jautājumi atstāti pilsētas organu izšķiršanai pēc sava atzinuma. Atsevišķos gadījumos, svarīgākos jautājumus izšķirot, pārraudzības organam tiesība skārt arī lietderības viedokli, bet par to jābūt īpašam noteikumam vai nu pilsētu pašvaldības likumā, vai kādā citā speciālā likumā. Šajā ziņā pilsētu pašvaldības likums dibinās uz tāda paša principā, kā Anglijas pašvaldību likumi. 1934. g. 25. maija likums paplašina Iekšlietu ministrijas pārraudzības tiesības lietderības ziņā.

II. Iekšlietu ministrijai piekritīgās pārraudzības funkcijas varam sadalīt piecās grupās: 1) instruēšanas, 2) lemšanas, 3) apstiprināšanas, 4) iebildumu un 5) kontroles tiesībās. Pārsūdzību izlemšanas tiesību mēs neatzīmējam, jo likumi nepiešķiņ ministrijai šādas tiesības. Pilsētas augstāko organu (domes un galvas) lēmumi pārsūdzami administrātīvā tiesā. Ieinteresētās personas, iestādes un organizācijas var gan iesniegt ministrijai lūgumus, ko ministrijas iestādes var izlietot kā materiālu savu likumā paredzēto pārraudzības tiesību izlietošanā, bet lūgumam nav sūdzības formālās nozīmes.

1. Instruēšanas tiesība 1930. g. pilsētu pašvaldības likumā noteikta pavisam šauri. 113. pants burtiski skanēja: «Instrukciju par vēlēšanu izvešanu izdod Iekšlietu ministrija»; domātas pilsētas domes vēlēšanas. Tā tad ministrijas instruēšanas tiesība aprobežota ar vienu pašu pilsētas pašvaldības lietu — domnieku vēlēšanām. Pārējos pašvaldības jautājumos vispārējus noteikumus vajadzēja izdot pilsētu organiēm pašiem un tur ministrija varēja iejaukties vienīgi no gadījuma uz gadījumu. Šos atsevišķos gadījumus ministrija izmantoja, lai publicētu mēnešrakstā «Pašvaldības balss» savu praksi un tādā ceļā ievirzītu pilsētu lietu kārtošānu noteiktos rāmjos, kas at-

bilstu likuma noteikumiem un Iekšlietu ministrijas domām.

1934. g. 25. maija likums paplašina Iekšlietu ministrijas resp. ministra instruēšanas tiesību, jo 7. pants paredz, ka «šo noteikumu (tagad likuma) izvešanai dzīvē iekšlietu ministrs izdod instrukciju.» Atsevišķa jautājuma instruēšana atmesta, bet noteiktas instrukcijas tiesības visos jautājumos, kas aizskārti likumā. Iekšlietu ministrs šo tiesību izmantojis un izdevis instrukciju par likuma piemērošanu dzīvē (1934. g. V. V. 113. num.).

1937. g. 14. oktobrī pilsētu pašvaldības likuma 113. pants (Lik. kr. 174) izteikts šā: «Instrukciju pie šī likuma izdod Iekšlietu ministrija.» Līdz ar to Iekšlietu ministrijas instruēšanas tiesība pilsētu pašvaldības lietās noteikta bez ierobežojumiem. Pagaidām ministrija savu tiesību vēl nav izmantojusi.

2. Lemšanas tiesība. Iekšlietu ministrijas tiesība pieņemt lēmumus noteiktās pilsētu pašvaldības lietās, pie kam šie lēmumi attiecīgam pašvaldības organam obligāti jāizpilda. Tā kā Iekšlietu ministrija ir pārraudzības organs, kas uzrauga pilsētu pašvaldības darbību, bet kam nav tiesības aktīvi iejaukties pašvaldības darba laukā, tad sapratīsim, ka Iekšlietu ministrijas lemšanas tiesības pilsētas pašvaldības lietās nav prezumējams, nav atvasināmas no vispārējiem pārraudzības noteikumiem, bet tās var dibināties vienīgi uz likuma tieša noteikuma.

1930. g. pilsētu pašvaldības likumā Iekšlietu ministrijas lemšanas tiesības ir pavisam šauras. Ministrija rīkojumu ceļā varēja panākt vienīgi pilsētas domes un revīzijas komisijas darbību. Tā, ja nodibināta jauna pilsētas pašvaldība, kuŗas iedzīvotāji ievēlējuši pilsētas domi, tad pēdējo uz pirmo sēdi sasauca iekšlietu ministra pilnvarota persona, jo pilsētas galvas tur vēl nebija (16. p. piez.). — Iekšlietu ministram tiesība rakstiski pieprasīt pilsētas domes ārkārtēju sēdi. Ja ministra vai citu amatpersonu resp. iestāžu pieprasīto ārkārtējo domes sēdi priekšsēdētājs nesasauca 5 dienu laikā no pieprasījuma saņemšanas, tad iekšlietu ministram tiesība pilnvarot personu, kas lai sa-

sauc domes sēdi. Domes sēdē, kuŗu pieprasījis ministrs vai kuŗu sasaukusi viņa pilnvarota persona, iekšlietu ministrim bija tiesība pilnvarot personu paskaidrojumu došanai, t. i, ministra pilnvarotā persona baudīja padomdevēja tiesības (20. p.). — Iekšlietu ministrijai tiesība pieprasīt, lai pilsētas dome apspriež noteiktu jautājumu, kam saprotams jāietilpst domes kompetencē. Šis pieprasījums jāpiesūta pilsētas valdei, kuŗa lietu sagatavo un sniedz arī savu referātu (24. p.). — Uz Iekšlietu ministrijas rīkojuma pamata revīzijas komisijai jāizdara katrā laikā revīzija (66. p.). — Beidzot, ja domes pilnvaru laikā grozītas pilsētas administratīvās robežas un sakarā ar to pavairojies vai samazinājies pilsētas iedzīvotāju skaits vismaz par 25%, tad iekšlietu ministrija varēja nolikt jaunas domnieku vēlēšanas pirms pašreizējās domes pilnvaru notecējuma. — Citādas lemšanas vai rīkojuma tiesības 1930. g. pilsētu pašvaldības likums nepiešķir Iekšlietu ministrijai resp. ministrim.

1934. g. 25. maija likums ievērojami paplašina iekšlietu ministra lemšanas tiesības; šē jāievēro arī 1934. g. 8. jūnija likums par valsts civiliestāžu un pašvaldību darbinieku atlaišanu izņēmuma stāvokļa laikā, ko atvieto 1938. g. 11. februāŗa likuma par kārtību un sabiedrisku drošību valstī attiecīgi noteikumi. Saskaņā ar šiem aktiem iekšlietu ministrim piekrīt: a) iecelt pilsētu pašvaldības amatpersonas; b) noteikt amatpersonām atalgojumu; c) atcelt amatpersonas un atlaist darbiniekus bez iemeslu paskaidrošanas; d) sodīt disciplinārā kārtā amatpersonas un darbiniekus; e) ierosināt kriminālvajāšanu pret amatpersonām un darbiniekiem; atcelt pilsētas valdes pieņemtos lēmumus.

a) Pilsētu amatpersonu iecelšanas tiesība iekšlietu ministrim piešķirta ar 1934. g. 25. maija likuma 2. pantu. Ministrs iecel pilsētu galvas, viņa biedrus, valdes locekļus un revīzijas komisijas locekļus.

b) Tai pašā 1934. g. 25. maija likuma 2. pantā iekšlietu ministrim piešķirta tiesība noteikt atalgojumu pilsētas amatpersonām. Tā kā šis ministra lēmums attiecas

uz pilsētas pašvaldības darbības lauku, tad ministra noteikto atalgojumu amatpersonas nesaņem vis no valsts, bet pilsētas pašvaldības līdzekļiem.

c) Amatpersonu atcelšanas un darbinieku atlaišanas tiesība nav tik skaidri formulēta attiecīgos likumos. Par pilsētu pašvaldības amatpersonu atcelšanu no amata neatrodam tiešu noteikumu nevienā no pastāvošiem likumiem. 1934. g. 25. maija likuma 2. pants gan nosaka, ka ipso iure atceltas no amata visas līdz tam ievēlētās amatpersonas, bet vai ministra ieceltās amatpersonas arī atceļamas no amata par to likums klusē. Senāta administratīvais departaments vairākos spriedumos paskaidrojis, ka atcelšanas tiesība piederot tai amatpersonai vai iestādei, kuŗai pēc likuma piederot iecelšanas tiesība; tas sakrīt arī ar disciplinārsodu likuma noteikumiem.

Darbinieku atlaišana paredzēta 1934. g. 8. jūnija likumā, ko tagad atvieto 1938. g. 11. februāra likums par kārtību un sabiedrisku drošību valstī. Pēc minētā likuma 8. panta resora vadītājam dienesta labā ir tiesība atlaist viņam pakļauto valsts civīlistāžu darbiniekus. Šīs tiesības attiecībā uz pašvaldību darbiniekiem pieder iekšlietu ministram.

d) Disciplinārās sodīšanas tiesības iekšlietu ministram piešķir 1934. g. 25. maija likuma 6. pants. Disciplinārā kārtā ministrs var sodīt kā ieceltās, tā pieņemtās pilsētu pašvaldības dienestpersonas, t. i. kā amatpersonas, tā darbiniekus. Izlietojot šo tiesību ministram jā-rīkojas saskaņā ar 1930. g. disciplinārsodu likuma noteikumiem. Ministrs var uzlikt šajā likumā paredzētos 5 disciplinārsodus: piezīmi, rājienu, naudas sodu, arestu vai atcelšanu no amata. Minētos sodus var uzlikt gadījumos, kad amatpersona vai darbinieks izdara disciplinārsodu likumā minētus pārkāpumus; citiem vārdiem, soda uzlikšanas lēmumā jāmin arī sodīšanas motīvi; tāpat pirms sodīšanas jāpieprasa sodāmās personas paskaidrojumi. Ar to atšķiras augšā (c punktā) minētā atcelšana no atcelšanas uz disciplinārsodu likuma pamata. Pirmā gadījumā nav nozīmes darbinieka paskaidrojumiem un atcel-

šanas motivācijai, kamēr otrā gadījumā tiem piešķirāma būtiska nozīme, t. i. to neievērošanas gadījumā lēmums ir nelikumīgs.

e) Iekšlietu ministrija var ierosināt kriminālvaļāšanu pret pilsētu pašvaldības amatpersonām un darbiniekiem, ja konstatē sodu likumā minētu dienesta noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu (60. p.). Šai gadījumā ministrija nevar galīgi izšķirt jautājumu par nodošanu tiesai; viņa tikai ierosina, bet sauc pie atbildības prokurātūra kriminālprocesa likumā noteiktā kārtībā.

f) 1934. g. 25. maija likuma 6. pantā atrodam noteikumu, ka Iekšlietu ministrijai tiesība dot rīkojumus pašvaldības iestāžu, amatpersonu un darbinieku nelikumīgās vai nelietderīgās rīcības novēršanai. Domāju, ka šīs ministrijas tiesības iztulkojamas šaurākā nozīmē un tikai kā iespēja aizkavēt nelikumīga vai nelietderīga akta izpildīšanu vai novērst jau izpildīta akta sekas. Citiem vārdiem, ministrijai nav atļauts ar saviem rīkojumiem kārtot pilsētas pašvaldības lietas; viņa var atcelt nelikumīgu vai nelietderīgu aktu un uzdot tā vietā pieņemt jaunu lēmumu. Šīs tiesības izlietošanā ministrijai nav jāvadās no ieinteresēto personu lūgumiem.

3. Pilsētas domes (pašlaik pilsētas valdes ar domes tiesībām) pieņemto lēmumu apstiprināšana palikusi 1930. g. pilsētu pašvaldības likuma noteiktā apmērā, jo 1934. g. 25. maija likumā par to neatrodam nekādus noteikumus. Tā kā pilsētu pašvaldībai principā ir piešķirtas patstāvīgas pārvaldes tiesības, tad viņas organu lēmumu apstiprināšanas vajadzība nav atvasināma no Iekšlietu ministrijas vispārējām pārraudzības tiesībām. Ministrijas apstiprināšanas tiesība var dibināties vienīgi uz likuma tieša noteikuma. 1930. g. pilsētu pašvaldības likuma 31. pantā ir paredzēti pilsētas domes lēmumi, kam vajadzīgs Iekšlietu ministrijas (vai ministra) apstiprinājums. Likumā minēto domes lēmumu uzskaitījums atzīstams par izsmelošu, bet nevis piemēru veidā dotu.

Pilsētas domes lēmumi, kam pēc likuma tieša noteikuma nepieciešams Iekšlietu ministrijas apstiprinājums,

var iegūt spēku vienīgi pēc ministrijas pozitīvas atbildes — pēc ministrijas raksta saņemšanas, kuŗā teikts, ka viņa apstiprina tādu un tādu pilsētas domes pieņemtu lēmumu. Lēmuma apstiprināšana ar Iekšlietu ministrijas konkludentu darbību (klusēšanu) nav prezumējama. Tas būtu pieļaujamas vienīgi tad, ja likums to paredzētu, bet pilsētu pašvaldības likumos tādu noteikumu neatrodam.

Iekšlietu ministrijai piešķirtā apstiprināšanas tiesība likumā tuvāk nav formulēta, nedz aprobežota, kādēļ jāpieņem, ka, izlietojot šo tiesību, Iekšlietu ministrijai tiesība konkrēto domes lēmumu pārbaudīt ne tikai likumības, bet arī lietderības ziņā. Citiem vārdiem, Iekšlietu ministrijai tiesība savu apstiprinājumu liegt, ja viņa atrod, ka attiecīgais lēmums nesaskan ar pastāvošiem likumiem, vai pēc ministrijas uzskatiem nav lietderīgs, nav vispārīgi vēlams, vai nav vajadzīgs no vietējo iedzīvotāju, vai arī no visas tautas un valsts interešu viedokļa.

Iekšlietu ministrijas apstiprināšanai pakļauto pilsētas domes lēmumu skaits nav sevišķi liels. 1930. g. pilsētu pašvaldības likuma 31. pants paredz 6 jautājumus, kuŗu nokārtošanas lēmumi apstiprināmi ministrijā un tie būtu:

1) par nekustamas mantas iegūšanu, atsavināšanu, ieķīlāšanu vai apmaiņu; šeitilpst dažādie nekustamas mantas iegūšanas, atsavināšanas vai vērtības samazināšanas veidi, kā pirkums, dāvinājums, apmaiņa un c. Salīdzinot ar 1917. g. pilsētu likuma redakciju, jākonstatē ministrijas tiesību paplašinājums, jo 1917. g. likums prasīja ministra apstiprinājumu vienīgi pilsētai piederīgas nekustamas mantas atsavinājuma gadījumos, kamēr iegūšana varēja notikt bez ierobežojumiem;

2) par pilsētas apbūves un izbūves plānu;

3) par aizņēmumiem vai galvojumiem pilsētas vārdā. Tā tad neraugoties uz aizņēmuma vai galvojuma summu, to nevar nokārtot pilsētas pašval-

dība patstāvīgi; šis ierobežojums pilnīgi atbilst 1917. g. pilsētu likuma noteikumam;

4) par līgumiem ar privātiem uzņēmējiem, ja līguma summa pārsniedz $\frac{1}{10}$ no pilsētas iepriekšējā gada ienākumu budžeta. Šis likuma noteikums, — pirmkārt, skar vienīgi līgumus ar privātiem uzņēmējiem, kamēr līgumiem ar citām pašvaldībām, valsti vai valsts autonomiem uzņēmumiem šāds apstiprinājums nav vajadzīgs; otrkārt, apstiprinājums nav vajadzīgs mazākiem līgumiem, bet tikai tādiem, kuŗu summa pārsniedz $\frac{1}{10}$ no pilsētas iepriekšējā gada ienākumu budžeta. Praktiski, Rīgas pilsēta bez apstiprinājuma var slēgt līgumus apmēram līdz $3\frac{1}{2}$ milj. latu, kamēr Lejasciems tikai līdz 1300 latiem. — Šis noteikums pa daļai ir grozīts salīdzinot ar 1917. g. pilsētu likuma noteikumiem. Arī 1917. g. likums apstiprinājumu prasīja vienīgi līgumiem ar privātiem uzņēmējiem, bet ar ierobežojumiem, ja līgums bija slēgts par vispārējai lietošanai vajadzīgu ietaišu vai uzņēmumu ierīkošanu un izmantošanu; piem. elektrības, gāzes, ūdensvadu, kanalizācijas, ielu dzelzceļu un citiem tamlīdzīgiem uzņēmumiem. Līguma saistību apmēra noteikšanai 1917. g. likums paredzēja 2 pazīmes: a) līguma termiņu — vajadzēja apstiprinājuma, ja tas pārsniedza 12 gadus un b) līguma summa, ja bija lielāka par ieņēmuma budžeta kopsummu pēdējā gadā vai absolūtos skaitļos — lielāka par 500.000 rubļiem;

5) par pilsētai piederošas zemes apbūvi — līdzīgi 1917. g. pilsētu likumam. — Visi pieminētie pieci jautājumi izlemjami ar $\frac{2}{3}$ klātesošo domnieku balsu vairākumu;

6) par pilsētas budžetu, ko dome varēja pieņemt ar absolūtu balsu vairākumu, pie kam šoreiz kā apstiprinātājs orgāns nav minēta ministrija, bet iekšlietu ministrs. — Pēc 1917. g. pilsētu likuma ministra apstiprinājuma budžetam nevajadzēja.

Redzams, ka 1930. g. pilsētu pašvaldības likums paplašinājis Iekšlietu ministrijas resp. ministra tiesības apstiprināt pilsētas domes lēmumus, paredzot vienu jautā-

jumu — budžetu — pilnīgi no jauna, kamēr dažos citos jautājumos (nekustamas mantas un līgumu lietās) sašaurināta pilsētu patstāvīgā lemsana. Tomēr vēl arvienu pilsētas bauda lielāku patstāvību, nekā pagasti. — Vienā ziņā it kā liktos, ka Iekšlietu ministrijas apstiprināšanas tiesība sašaurināta. 1917. g. pilsētu likums prasīja iekšlietu ministra apstiprinājumu pilsētas domes lēmumiem par nodevu uzlikšanu namsaimniekiem pilsētas labierīcības vajadzībām, kā ielu un trotuāru uzturēšanai, netūrumu izvešanai un c. Tagad likums neparedz apstiprinājumu šādiem lēmumiem, bet te jāpiezīmē, ka par šādām lietām vispārīgi vairs nevar uzlikt nodevas ar vienpusīgu lēmumu, jo piem., ielu bruģēšana ir pilsētas pienākums, kas jāizpilda no vispārēja budžeta līdzekļiem, kamēr trotuāri jāierīko namsaimniekiem uz savu kontu saskaņā ar pilsētas izdotiem saistošiem noteikumiem; citus pienākumus saskaņā ar saistošiem noteikumiem namsaimnieki izpilda paši vai vienojoties ar pilsētas iestādēm.

Iekšlietu ministrijas resp. ministra tiesība pilsētas domju lēmumu apstiprināšanā paplašināta arī tanī ziņā, ka pēc agrākā likuma iekšlietu ministrs savas tiesības varēja izlietot vienīgi pēc vienošanās ar attiecīgiem citiem ministriem, piem. finansu, kara vai satiksmes ministri. Tagad citu ministru līdzdalība pilsētu domju lēmumu apstiprināšanā vairs nav paredzēta, kas atbilst vispārējai tendencei arī citās valstīs (piem. pēc Vācijas 1935. g. likuma), jo uzskata par lietderīgāku pašvaldību pārraudzības lietas pēc iespējas nodot viena resora pārziņā.

4. Iebildumu celšanas tiesība. Izņemot augšminētos 6 jautājumus, pārējās lietās pilsētas organu lēmumiem Iekšlietu ministrijas resp. ministra apstiprinājums nav vajadzīgs. Tas neizslēdz vajadzību informēt ministriju par pilsētu pašvaldības augstāko organu darbību. Līdz 1934. gadam pilsētu pašvaldībā darbojās tikai viens augstākais organs — dome, kādēļ Iekšlietu ministriju informēja vienīgi par domes pieņemtajiem lēmumiem. Tagad blakus domei resp. valdei ar domes tiesībām darbojās pilsētas galva, kam 1934. g. 25. maija likums piešķir da-

žas patstāvīgas funkcijas. Sakarā ar to Iekšlietu ministrijai ir jāiesūta: a) visi pilsētas domes resp. valdes ar domes tiesībām pieņemto lēmumu noraksti (33. p.); gadījumos, kad pilsētas valde rikojas kā izpildu organs, pieņem lēmumus parastos saimnieciskos un budžeta izpildīšanas jautājumos, tad Iekšlietu ministrija nav jāinformē; šo lēmumu noraksti ministrijai nav jāiesūta. Tomēr ministrija var atcelt, ja pilsētas galva pret tiem cēlis savus iebildumus; b) pilsētas galvas lēmumu noraksti jautājumos par pilsētu pašvaldības darbinieku štatīem, viņu atalgojumu normām un pieņemšanu amatā. No pilsētas galvas patstāvīgām funkcijām ārpusē paliek darba pienākumu sadalīšana darbinieku starpā, atvaļinājuma piešķiršana viņiem un atlaišana no amata, kādos gadījumos pilsētas galvas lēmumi nav jāpiesūta Iekšlietu ministrijai.

Augšminēto pilsētas domes resp. valdes un galvas lēmumu norakstu piesūtīšanai ir noteikts termiņš — 7 dienas, skaitot no lēmuma pieņemšanas.

Divu nedēļu laikā, skaitot no domes resp. valdes un galvas lēmuma noraksta saņemšanas dienas, Iekšlietu ministrijai ir tiesība celt iebildumus (34. p.). Šim noteikumam ir tāda nozīme, ka attiecīgais domes resp. valdes vai galvas lēmums, lai gan tam nevajaga Iekšlietu ministrijas apstiprinājuma, tomēr nav izpildāms, kamēr nenotek minētais 2 nedēļu termiņš. Ja pilsētas pašvaldība vēlas pasteidzināt lēmuma izpildīšanu, tad viņa reizē ar lēmuma norakstu piesūtīšanu ziņo par savu nodomu un lūdz ministrijas atbildi. Šādos gadījumos ministrija attiecīgo jautājumu noskaidro ātrāk un paziņo pilsētas valdei, vai ministrijai ir vai nav iebildumi. Ja saņemta ministrijas atbilde, ka viņai pret noteiktu pilsētas domes resp. valdes vai galvas lēmumu nav iebildumu, tad to var izpildīt nekavējoties, kaut arī 2 nedēļu iebildumu celšanas termiņš nebūtu notecējis. — Bez tam ārkārtējos apstākļos (iedziņotāju nelaiemes gadījumos, kara laikā un c.) valde var

izpildīt lēmumus uz savu atbildību pirms 2 nedēļu termiņa notecējuma (35. p.).

Iekšlietu ministrijas tiesības iebildumu celšanā pēc 1930. g. pilsētu pašvaldības likuma ir plašākas, nekā pēc 1917. gada pilsētu likuma. Ja agrāk ministrijai iebildumu gadījumā vajadzēja iesniegt protestu apgabaltiesas administratīvā nodaļā, kas jautājumu izlēma, tad tagad tas nav jādara. Pietiek, ka ministrija savus iebildumus paziņojusi pilsētas valdei un pēdējai nav tiesība apstrīdēto lēmumu izpildīt. Ja pilsētas pašvaldība nepiekrīt ministrijas izteiktām domām, tad viņa var pārsūdzēt ministrijas lēmumu par iebildumu celšanu Senāta administratīvā departamentā. Līdz ar to tagadējā kārtība pierādījuma nastu (o n u s p r o b a n d i) pārceļ uz pilsētas pašvaldību, kamēr 1917. g. pilsētu likums to uzlika ministrijai. — Tā tad tagad Iekšlietu ministrijas iebildumu celšana īstenībā ir pilsētas domes vai galvas lēmumu apturēšana resp. pagaidu atcelšana, un lēmums var atgūt spēku vienīgi tad, ja Senāta administratīvais departaments savukārt atceļ ministrijas lēmumu par iebildumiem.

Jautājumā par to, vai Iekšlietu ministrija var celt iebildumus tikai no likumības vai arī no lietderības viedokļa, jāņem vērā laiks pirms un pēc 1934. g. maija. Līdz 1934. g. maija mēnesim Iekšlietu ministrijas iebildumu celšanas tiesība bija aprobežota tikai ar likumības motīviem, jo 1930. g. pilsētu pašvaldības likuma 9. pants lietderību atļauj pārbaudīt vienīgi tais gadījumos, kad tas sevišķi likumos minēts. Un tā kā likuma pantos par ministrijas iebildumu celšanas tiesībām nav nekas minēts par lietderības motīviem, tad jāpieņem, ka lietderība nebija aizkarama. Iekšlietu ministrijas prakse arī pieturējās pie šā uzskata.

1934. g. 25. maija likumā gan neatrodam tiešu noteikumu, par šo jautājumu, bet Iekšlietu ministrijas tiesības skatīt cauri pilsētas organu lēmumus lietderības ziņā jādibina uz minētā likuma 5. un 3. panta noteikumiem. Pirmkārt, noteikumu 5. pants piešķir Iekšlietu ministrijai tiesību novērst «pilsētas pašvaldības interesēm kaitīgu

darbību». Pašvaldības interešu jautājums neapšaubāmi uzskatāms par lietderības, bet ne likumības jautājumu. Otrkārt noteikumu 3. pants pilsētas galvam piešķir tiesību celt iebildumus pret valdes (arī valdes ar domes tiesībām) nelikumīgiem un nelietderīgiem lēmumiem, kādus jautājumus izlemj Iekšlietu ministrija.

5. **Kontroles tiesība.** Šī tiesība Iekšlietu ministrijai pēc 1930. g. pilsētu pašvaldības likuma 60. panta bija piešķirta vienīgi par pilsētas valdi un viņai pakļauto iestāžu darbību, kamēr ārpusē palika dome, kuŗu varēja pārraudzīt ar lemšanas, lēmumu apstiprināšanas un iebildumu celšanas tiesībām, un revīzijas komisija, kuŗas darbība no ministrijas puses nebija pakļauta nekādai pārraudzībai. 1934. g. 25. maija likums paplašina Iekšlietu ministrijas tiesības. Viņa var kontrolēt visu pilsētas pašvaldības organu un iestāžu darbību; tā tad kontrolei pakļauta vienādā mērā, kā pilsētas dome resp. valde ar domes tiesībām, tā pilsētas valde kā izpildu organs, revīzijas komisija un visas pilsētas atsevišķās iestādes.

Kontroles tiesību ministrija var izlietot divējādā kārtā. Pirmkārt, viņa var pieprasīt no pilsētas pašvaldības ziņas un paskaidrojumus visos jautājumos, kas attiecas uz pilsētas pašvaldības pienākumiem un uzdevumiem. — Šoreiz ziņas jāsniedz vienīgi uz īpaša ministrijas pieprasījuma, bet nevis uz likuma pamata, kā tas ir ar domes vai galvas lēmumiem, pret kuŗiem ministrijai tiesība celt iebildumus. — Otrkārt, ministrijai tiesība izdarīt kontroli uz vietas, pilsētas pašvaldības kancelejā, iestādēs un uzņēmumos. Šādos gadījumos ministrija sūta savus revidentus, kas revidē darbvedību, grāmatvedību, kasi, mantas un saimniecības stāvokli. — Revidents par savu darbību sastāda ziņojumu ministrijai, saprotams informējot arī par to pilsētas galvu.

Ministrijas kontroles tiesības agrāk bija aprobežotas ar likumību, kamēr tagad to var darīt arī lietderības ziņā. Novērojot pašvaldības darbībā nelietderīgu vai nelikumīgu rīcību, Iekšlietu ministrija dod rīkojumus konstatēto nelikumību vai nelietderības novēršanai.

Otrā nodaļa.

Latvijas pagastu pašvaldības iekārta.

I. Pagastu pašvaldības vēsture.

Latvijas lauku pašvaldības vienība — pagasts ir ļoti sena administratīva vienība, īpaši Vidzemes ziemeļaustrumu daļā, kas priekš vācu iebrukuma atradās krievu ietekmē. Prof. A. Švābe domā, ka krievu iespaids latvju apgabalos iesācies priekš 1000. gada. Sakarā ar to latvju apdzīvotās zemēs ieviesušies krievu tiesiskie institūti, starp citu arī pagasta institūts. — Sākumā pagasts ir nodokļu un tiesas iecirknis. Tur darbojās pagasta amata vīri, kas palīdzēja kungam vai kņazam nodokļu piedzišanā un tiesas spriešanā. Kungu nodokļu tiesības izpaudās tiesībā ierasties pagastā un kopā ar saviem pavadoņiem saņemt noteiktu daudzumu ražas miesta jeb dzīvu sarīkošanai, no kā arī radies latvju pagasta nosaukums: kungu vajadzēja mielot (погостить) kamēr krievu „волость“ stāv sakarā ar valdīšanu, jo kungs, „владел (володел“) pagastā.

Bez zemes kunga un viņam pakļauto vasaļu tiesām tanī laikā ir pastāvējušas arī pagasta tiesas, kuŗās tiesāja iedzīvotāji - latvieši pēc savām ieradumu tiesībām. Šāda kārtība turpina pastāvēt vācu varas pirmajā laikmetā un pat zviedru laikos (Vidzemē) vēl sastop pagasta tiesnešus, parasti katrā pagastā pa divi. Tikai tolaik tiesnešus izrauga kungs, bet ne iedzīvotāji paši.

Kad Rietumeiropā iesākās jaunie laiki, atsakās no viduslaiku drūmā misticisma, piegriežas saulainajai klasiskai kultūrai, kad atklāj Ameriku, izgudro grāmatu drukāša-

nas mākslu u. t. t., — tad mūsu zemē iesākās drūmākais laikmets, kungs iegūst neaprobežotu varu par viņam pakļautiem iedzīvotājiem, nodibinās dzimtbūšana. Šai laikā pagasts zaudē administratīvās vienības nozīmi. Kungam piederīgais novads — muiža pārvēršas nevien par agrārās kundzības centru, bet arī par administratīvu vienību, jo visas nastas un tiesības stāv sakarā vienīgi ar kungu, kas gādā par publisko pienākumu izpildīšanu, piedzenot nodokļus no dzimtcilvēkiem, un no savas puses apņemas rūpēties par trūcīgiem un nespējīgiem. — Pamazām izzūd agrākās mielasta nodevas, kas bija saistītas ar pagastu; tāpat izzūd pagasta robežas un pašu iedzīvotāju izraudzītie amata vīri. Ap muižu saista noteiktu skaitu zemnieku māju, kuŗu ļaudīm pienākums strādāt kunga saimniecībā — muižā, kunga nozīmētu ierēdņu uzraudzībā. Visi muižas robežās dzīvojošie ļaudis bija pakļauti kunga — muižnieka jurisdikcijai un mājas pārmācībai.

Apmēram trīs gadu simteņus turpinājās muižas un muižnieka neaprobežotā vara. Tikai 19. gadusimtenī pagasts atkal kļūst par administratīvu vienību. Ievērojot muižas kundzības ilgo iespaidu, sākumā pagasts ir cieši saistīts ar muižu; to var uzskatīt pat par muižas piedēkli.

18. §. Pagasts 19. gadu simteņa pirmā pusē.

I. Pagastu atjauno 1804. g. 20. februāra likums, ar kuŗu Vidzemē nodibina zemnieku tiesu (Bauergericht, крестьянский суд). Katras muižas novadam dibināma viena zemnieku tiesa un tikai izņēmuma veidā lielās muižās var dibināt vairākas zemnieku tiesas un mazākās (piem. mācītāju) muižas var pievienot lielāko kaimiņu muižu zemnieku tiesām.

Zemnieku tiesa sastāvēja no 3 vīru kollēģijas, no kuŗiem vienu iecēla muižas valde (Gutsherrschaft), bet divus ievēlēja paši zemnieki, vienu saimnieki, otru kalpi. Amata laiks bija 3 gadi. Pirms šī laika notecējuma tiesas locekļus no amata varēja atcelt draudzes tiesa, nelāgā dzīves veida vai sliktas amata izpildīšanas dēļ.

Zemnieku tiesas uzdevums bija iztiesāt visas prāvas starp zemniekiem, kā arī uzlikt viņiem policijas sodus par izdarītiem pārkāpumiem. Pārkāpumu skaitā ietilpa arī kļaušu un citu pienākumu nepildīšana pret muižu, ja attiecīgais pienākums bija paredzēts vaku grāmatās. Tādā kārtā jauno institūtu muižnieki izmantoja arī savā labā. Zemnieku tiesas palīdzība muižniekiem likās jo vajadzīgāka tāpēc, ka muižas sodu vara bija aprobežota ar 15 spieķa sitieniem vai 2 dienām aresta un turklāt šos sodus nevarēja uzlikt saimniekiem. Turpretim zemnieku tiesas sodu varai bija pakļauti kalpi un saimnieki, kuŗus varēja sodīt vispārīgi ar naudas un miesas sodiem. Tiesas spriedumus apstiprināja muižnieks.

Redzams, mūsu pagastu pašvaldības atdzimšana ir notikusi lielā mērā muižnieka interešu ietekmē. Vispārīgie sabiedriskie un tiesiskie uzskati bija tiktālu attīstīti, ka zemniekam kaut ko vajadzēja dot, vismaz šķietamas tiesības. Muižnieki «viszēlīgi» piešķīra šķietamas tiesības, bet tanī pašā reizē centās nodrošināt savas intereses. Ja agrāk zemniekus sodīja patvarīgi, tad visa neapmierinātība vērsās pret muižnieku. Tagad formāli sodu vara piederēja pašiem zemniekiem un tādēļ muižnieks varēja aizbildināties, ka tā nav viņa darīšana, lai gan faktiski viņš ietekmēja tiesas darbību.

II. Zemnieku pašvaldība sākumā bija aprobežota vienīgi ar tiesas varu, jo tas bija muižnieku interesēs, kamēr citas funkcijas, īpaši pārvaldes lietas, vēl arvienu palika muižas pārziņā. Tikai pakāpeniski muiža atteicās no savām privilēģijām un līdz ar to veidojās pagastu pašvaldība. 1804. g. likums noderēja par paraugu turpmāk izdodamiem zemnieku brīvlaišanas likumiem, kas noteica arī pagasta pārvaldību. Vispirms izdeva Igaunijas zemnieku brīvlaišanas likumu 1816. g. 23. maijā, tad 1817. g. 25. augustā Kurzemes un 1819. g. 26. martā Vidzemes zemnieku brīvlaišanas likumu. Minētie likumi satur noteikumus par zemnieku tiesisko stāvokli un viņu kārtas pārvaldes vienību — pagastu. Pēc būtības šie likumi ir vienādi, nosakot apmē-

ram vienādu pagasta pārvaldes organu sistēmu un apmēram vienādus pagasta sabiedrības uzdevumus visās trijās gubernās.

1817. un 1819. g. likumi pagastam piešķir administratīvas vienības stāvokli. Šajā ziņā tas nosaukts par pagasta sabiedrību (мирское, vēlāk волостное общество), kas apvienoja visus zemnieku kārtas locekļus, kuri bija ierakstīti pagasta revīzijas sarakstos. Tikko atzīmtam noteikumam piešķirama divējāda nozīme. Pirmkārt, pagasts ir kārtu pārvaldes vienība, kurā piedalās vienīgi zemnieku kārtas piederīgie, kamēr citu kārtu locekļi, kaut arī viņi dzīvotu pagasta teritorijā, nav uzskatāmi par pagasta sabiedrības locekļiem. Otrkārt, likumi dibinās uz pierakstīšanās, bet ne dzīves vietas principa. Noteiktas pagasta sabiedrības locekļi skaitās tie zemnieki, kas ievesti pagasta revīzijas sarakstos, kaut arī viņi nedzīvotu šā pagasta robežās. Pārskaitīšana no viena pagasta otrā vai no pagasta pilsētā bija stipri apgrūtināta. Pārskaitīšanai vajadzēja dabūt piekrišanu no līdzšinējās piederības vietas, pie kam pagasts varēja liegt pāreju, ja nebija nokārtoti visi pienākumi pret pagastu un muižu. Revīzijas sarakstus periodiski pārkārtoja ik 3 gadus, kāpēc starplaikā atļāva tikai pagaidu pāreju; attiecīgā persona skaitījās pārgājusi tikai pēc jaunā revīzijas saraksta sastādīšanas. Tāpat jaunu pagasta sabiedrības locekļu uzņemšana notika ar īpašu lēmumu, kam arī vajadzēja pagasta un muižas saskaņotas rīcības; bez muižnieka piekrišanas pagasta sabiedrībā nevarēja uzņemt nevienu jaunu locekli. Muižnieks gan varēja uzspiest jaunu locekli, jo pagastam vajadzēja ievest revīzijas sarakstos visas personas, par kurām muižnieks galvoja.

Šāda kārtība pa daļai izskaidrojama ar pagasta sabiedrībai noteiktajiem uzdevumiem. Noteikumi par pagastu pārvaldību ietilpināti zemnieku likumos, kas, no vienas puses, agrākajam dzimtcilvēkam — zemniekam piešķīra brīvību, bet, no otras, atsvabināja muižnieku no atbildības par zemnieku publiskajiem pienākumiem. Sakarā ar to bija vajadzīga īpaša pārvaldes vienība pagasts,

no kuŗa prasīja, lai gādā par zemnieku pienākumu kārtīgu pildīšanu. Vēl vairāk, daži pienākumi, kas līdz tam bija uzlikti arī muižniekiem, tika pilnā mērā pārvelti tikai uz zemnieku pleciem. Redzams, muižnieki prata labi izmantot krievu ķeizara Aleksandra I liberālās idejas; viņi piekrita zemnieku brīvlaišanai, bet ar zināmiem noteikumiem; šo noteikumu skaitā bija arī pagasta sabiedrība, kuŗai jāatbild par zemnieku nastu pildīšanu.

Pagasta sabiedrības organi bija divi: 1) pagasta tiesa un 2) pagasta vecākie jeb priekšnieki (Vorsteher). Viņu darbību vajadzēja pieskaņot muižas policijai — muižniekam. Vidzemē pārraudzības un pārsūdzību izlemšanas tiesības piekrita draudžu un apriņķu tiesām, bet virsuzraudzība galma tiesas zemnieku departamentam. Kurzemē pārraudzības organs bija pilstiesa (Hauptmangengericht) un virsuzraudzības organs — galma virstiesa (Oberhofgericht).

Pagasta tiesa (мирскоѝ суд, Gemeindegengericht) dibināma katrā pagastā, kas sastāv no vienas vai vairāku muižu teritorijas. Pagasta locekļi tiesai pakļauti policijas un tiesu lietās. Pagasta tiesai piekrita nevien tiesas spriešana, bet arī gādība par mieru, drošību un kārtību, kā arī par labklājības veicināšanu pagastā. Ievērojot pagasta tiesas kompetences, tā uzskatāma par augstāko pagasta organu, kuŗam zināmā mērā bija pakļauti pagasta vecākie jeb priekšnieki.

Pagasta tiesa bija kollēģiāla iestāde, kas sastāvēja vismaz no 3 locekļiem; lielākos pagastos bija vairāk tiesnešu. Priekšsēdētāju varēja izraudzīt tikai no attiecīgā pagasta saimniekiem, bet piesēdētājus Kurzemē, pusi no saimniekiem, pusi no kalpiem, bet Vidzemē katru nevainojamu pagasta locekli 25 g. vecumā. Vēlēšanas izdarīja pagasta sapulce, kuŗā piedalījās visi pilntiesīgie vīriešu kārtas pagasta locekļi. Katram amatam vajadzēja izraudzīt trīs kandidātus, no kuŗiem vienu apstiprināja muižnieks. Ja nevienu muižnieks neapstiprināja, tad izdarīja otrreizējas vēlēšanas, tāpat izraugot 3 jaunus kandidātus, no kuŗiem vienu obligāti vajadzēja apstiprināt amatā. Ievēlētie un

apstiprinātie tiesasvīri nodeva zvērstu baznīcā, klātesot draudzes tiesnesim. Tiesnešu amata laiks bija 3 gadi. Par uzdevumu pildīšanu viņi saņēma atalgojumu no pagasta sabiedrības.

P a g a s t a s a p u l c e sastādījās no pagastā pierakstītiem pilntiesīgiem vīriešu kārtas locekļiem. Muižas valdei resp. muižniekam bija tiesība sasaukt pagasta sapulci katrā laikā, nosakot arī sapulces dienas kārtību. Ja sapulces sasaukšanu atzīst par vajadzīgu pagasta tiesa vai vecākie, tad jādabū muižas piekrišana. Bez muižas valdes piekrišanas pagasta sapulci varēja noturēt vienīgi vēlēšanu izdarīšanai, t. i. lai izraudzītu pagasta tiesas locekļu un vecāko kandidātus. Tāpēc pagasta sapulces notikušas gandrīz vienīgi amatpersonu vēlēšanai. — Pagasta sapulce nevēlēja sev priekšsēdētāju, bet šo uzdevumu saskaņā ar likumu izpildīja tiesas priekšsēdētājs. Sapulces pieņemtos lēmumus varēja izpildīt tikai ar muižas valdes apstiprinājumu.

Katrā pagastā darbojās pagasta vecākie jeb priekšnieki, kuŗu Vidzemē bija pa 2 katrā pagastā, bet Kurzemē vismaz 3; lielākos pagastos ievēlēja vairāk vecākos.

Vecākos ievēlēja pagasta sapulce uz 3 gadiem no pagasta locekļu vidus; pēc iespējas viņi izraugāmi no saimnieku vidus. Likumā teikts, ka «viņiem pēc iespējas jābūt turīgiem, ar labu uzvešanos un saprātīgiem». Jau nākus par 25 g. nevarēja izraudzīt šajā amatā. Pretēji tiesnešu amatam, vecāko amats skaitījās goda amats, viņiem vajadzēja amata pienākumus izpildīt bez atlīdzības. Nekārtīgas amata pienākumu pildīšanas gadījumos vecākos varēja atcelt no amata Vidzemē draudzes tiesa un Kurzemē pilstiesa.

Pagasta vecāko uzdevums pārstāvēt pagasta intereses un zemnieku brīvības visos gadījumos, kad nav jāsanāk visam pagastam, t. i. pagasta sapulcei. Likumu autori vecākos bija domājuši par sava veida pagasta «advokātiem» (Anwälten).

Pagasta vecākie uzraudzīja pagasta sabiedrības mantas kārtīgu pārvaldīšanu; piem. viņi pārzināja pagasta kasi, labības magazīnas, nodokļu taisnīgu uzlikšanu un t. t. Tiesā pagasta sabiedrības intereses pārstāvēja pagasta vecākie. Ja sūdzība bija ceļama pret muižnieku, tad vispirms iesniedza pagasta tiesas atsauksmei un pēc tam augstākām instancēm.

Kā pagasta tiesas, tā pagasta sapulces un vecāko darbība bija stipri atkarīga no vietējā muižnieka, jo pēdējā apstiprinājumu vajadzēja visiem svarīgākiem lēmumiem. Arī pārraudzība atradās faktiski muižnieku rokās. Vidzemes draudzes tiesa sastādījās no draudzes tiesneša (muižnieka) kā priekšsēdētāja un 3 piesēdētājiem (zemniekiem), no kuņiem sēdē piedalījās 2. Kurzemes pilstiesas sastāvēja no apriņķa tiesneša kā priekšsēdētāja, viena locekļa (abi muižnieki) un viena zemnieku piesēdētāja. Virsuzraudzības organi — galma tiesas zemnieku departaments Vidzemē un galma virstiesas Kurzemē sastāvēja tikai no muižniekiem.

19. §. 1866. g. 19. februāra likums.

Augšminētie zemnieku likumu noteikumi par pagasta pārvaldi izņemot Vidzemes zemnieku likumu, ko atvietoja 1860. g. likums, palika spēkā līdz 1866. gadam, kad 19. februārī Krievijas ķeizars Aleksandrs II apstiprināja jaunu likumu par pagastu sabiedrības pārvaldi Baltijas guberņās (Положение о волостном общественном управлении в Остзейских губерниях).

Līdzīgi agrākiem likumiem, arī pēc 1866. g. likuma pagasts nav visu iedzīvotāju pašvaldības vienība, bet tikai zemnieku kārtas pašvaldība, jo par pagasta sabiedrības locekļiem skaitās vienīgi tās personas, kas likuma izdošanas brīdī jau ievestas pagasta revīzijas sarakstos vai vēlāk iestājas pagasta zemnieku sabiedrībā. Personas, kas nepieder zemnieku kārtai, uzskatāmas par pagasta locekļiem, ja viņas iegūst īpašumā vai nomā zemnieku mājas.

Tā kā 1817. un 1819. g. likumi pagastu saistīja ar muižu, katra muiža skaitījās īpašs pagasts, tad nodibinājās

ļoti daudz sīku pagastu, kas savus uzdevumus veica ar lielām grūtībām. 1866. g. likums paredzēja mazo pagastu apvienošanu, kas bija obligāti jādara, ja pagastā vīriešu kārtas locekļu skaits nepārsniedza 200. Apvienošana notika ar pārraudzības organu rīkojumu. Rīkojumu par apvienošanu deva, ja pārraudzības organs atzina, ka pagasta sapulces sanāksšana, amatpersonu izraudzīšana vai pagasta saimnieciskais stāvoklis nav stabils. Šos lietderības jautājumus pārraudzības organi sākumā rūpīgi pārbaudīja, uzklusot arī vietējo iedzīvotāju domas, kāpēc apvienošana notika reti. Tikai ap 19. g. s. 80. un 90. gadiem, kad pārraudzības tiesības nodeva zemnieku lietu komisāriem, apvienošana notika biežāki. Neatkarīgi no tā pagasti varēja radīt kopējas iestādes vienošanās ceļā. Vienošanās aktus apstiprināja pārraudzības organs. Tā tad jau tajā laikā likums principā atzina sadarbības apvienības.

1866. g. likums paredz 4 pagasta sabiedriskās pārvaldes orgānus: 1) pagasta sapulci (общий волостной сход, Gemeindeversammlung), 2) pagastā vietnieku pulku (сход выборных, Gemeindeausschuss), 3) pagasta vecāko (волостной старшина, Gemeindeältester) ar palīgiem jeb priekšniekiem (Vorsteher) un 4) pagasta tiesu (волостной суд, Gemeindegerecht). Mēs redzam, ka salīdzinot ar iepriekšējiem likumiem klāt nācis viens orgāns — vietnieku pulks; izcelts pagasta vecākā stāvoklis, jo pagastā noteikts tikai viens vecākais, kamēr pārējie ir viņa palīgi. Pagasta tiesa gan vēl minēta kā pārvaldes orgāns, bet patiesībā viņai nav nekādu pārvaldes funkciju.

1. Pagasta sapulcē piedalījās: 1) saimnieki un rentnieki, kas pildīja reālnastas; viņi skaitījās pagasta sabiedrības pilntiesīgie locekļi, politiski pilntiesīgi pagasta iemītnieki; 2) pa vienam balsotājam (Delegierter) no katriem 10 kalpiem un bezzemniekiem. Pēdējos tāpēc mēdza saukāt par desmitdaļas cilvēkiem, jo viņu balss bija tikai $\frac{1}{10}$ daļu tik svarīga kā saimnieka balss. Šajā ziņā 1866. gada likums bija reakcionārāks par agrākiem likumiem,

kas kalpiem un bezzemniekiem piešķīra vienādas tiesības ar saimniekiem.

Kārtēji pagasta sapulce sanāca vienu reizi gadā. Ja radās vajadzība sanākt uz ārkārtēju sapulci, tad pagasta vecākais to drīkstēja sasaukt vienīgi ar pārraudzības organa katrreizēju atļauju. — Piedalīšanās pagasta sapulcē bija obligāta. Gadījumā, kad kāda persona sapulcē neieradās bez dibinātiem iemesliem, tad viņu sodīja ar 1 rubli naudas soda pagasta nabagiem par labu.

Pagasta sapulce bija pilntiesīga izlemt viņai piekriktīgās lietas, ja tajā piedalījās pagasta vecākais un ne mazāk kā puse no visiem locekļiem. Redzams, kворuma ziņā likums uzstāda diezgan stingras prasības, lai gan sapulces locekļu skaits bija diezgan prāvs. Priekšsēdētāju sapulce nevēlēja, bet šās funkcijas uz likuma pamata izpildīja pagasta vecākais. Lēmumus sapulce pieņēma vienprātīgi vai ar balsu vairākumu no tā locekļu skaita, kas piedalījās sapulcē.

Pagasta sapulcei bija paredzēti 2 uzdevumi: 1) vecākā, viņa palīgu, tiesnešu un pagasta vietnieku vēlēšanas; 2) noziedzīgu pagastu locekļu nodošana valdības iestādēm. Pēdējā tiesība īstenībā būtu pagasta tiesas uzdevums, jo stāv sakarā ar tanī laikā pazīstamo uzskatu, ka katra kārta pati lemj par savu locekļu sodīšanu. Pēc 1889. g. tiesu reformas pagasta sapulcēm par to vairs nevajadzēja lemt, tā kā palika tikai vēlēšanu funkcijas.

2. Vietnieku pulks sastāvēja no pagasta vecākā un 8—24 vietniekiem, skatoties pēc pagasta iedzīvotāju skaita. Pagasta vecākā palīgi jeb pagasta priekšnieki piedalījās gan vietnieku pulka sēdēs, bet tikai ar padomdevēja balsstiesībām. Pagasta vietniekus ievēlēja pagasta sapulce, bet ar noteikumu, ka viena puse izraugāma no saimnieku un rentnieku vidus, bet otra no kalpu un bezzemnieku vidus. Pagasta vietnieku pilnvaru laiks bija 3 gadi, pie kam katru gadu pārvēlēja vienu trešdaļu. Pārvēlēšanās jāievēro vietnieku samērs saimnieku un kalpu starpā.

Vietnieku pulku uz sēdēm sasauca pagasta vecākais pēc vajadzības; obligāti vajadzēja sasaukt vismaz 1 reizi gadā; bez tam pagasta vecākam tas bija jādara, ja pieprasīja pārraudzības organs. Vietnieku pulka sēde skaitījās pilntiesīga un likumīga, ja bija ievērotas šādas 3 prasības: 1) sēdē piedalās pagasta vecākais vai viņa vietnieks; 2) piedalās vismaz $\frac{2}{3}$ vietnieku (augsts kvorums) un 3) vietnieku pulks apspriež jautājumu, kas viņam piekrīt. Lēmumus pieņēma ar balsu vairākumu. Ja balsis dalījās līdzīgās daļās, tad izšķīra priekšsēdētāja (vecākā) balss. Jautājumus par pagasta nekustamu mantu un kapitāliem vietnieku pulks izlēma ar $\frac{2}{3}$ balsu vairākumu. Vietnieku pulkam nebija sava priekšsēdētāja; šo vietu ieņēma pagasta vecākais uz likuma pamata.

Vietnieku pulks uzskatāms par pagasta pašvaldības lēmēju organu, kas ar saviem lēmumiem nokārtoja visas svarīgākās pagasta pašvaldības lietas. Vietnieku pulka lēmumus vajadzēja nekavējoties, bet ne vēlāk kā 3 dienu laikā paziņot muižas policijai, t. i. muižniekam. Pēdējā apstiprinājums gan vairs nav vajadzīgs, bet viņam tiesība nodot šos lēmumus pārraudzības organam, ja viņš atrada lēmumu par pretlikumīgu, kaitīgu sabiedrības labklājībai vai tādu, kas pārkāpj muižnieka tiesības.

Ieinteresētās personas par vietnieku pulka lēmumiem sūdzības varēja iesniegt pārraudzības organiem 2 nedēļu laikā.

3. Izpildu funkcija pagastā piekrita pagastā vecākajam un viņa palīgiem. Katrā pagastā bija viens vecākais. Palīgu viņam varēja būt līdz 4, atkarībā no pagasta lieluma, pagasta vajadzībām un pārraudzības organa atzinuma. Pagasta vecāko un viņa palīgus ievēlēja pagasta sapulce uz 3 gadiem. Šajos amatos varēja izraudzīt vienīgi saimniekus vai rentniekus, bet nekādā ziņā kalpus vai bezzemniekus.

Pagasta vecākajam likums paredzēja divējādus uzdevumus: vietējās sabiedrības un vispārējās pārvaldes lietas, kuŗu skaitā sevišķa vērība veltīta policijas lietām. Vietējās sabiedrības jeb pašvaldības lietās pagasta vecākais,

starp citu, sasauc un vada pagasta sapulces un vietnieku pulku; iesniedz vietnieku pulkam izlemjamās lietas; izpilda vietnieku pulka pieņemtos lēmumus; vispārīgi vada pagasta tekošās darišanas, pārvalda pagasta mantu un iestādes, gādā par slimiem un trūcīgiem, ved pagasta iedzīvotāju sarakstu.

Ja pagasta vecākais nevar izpildīt savas funkcijas slimības vai titu likumīgu iemeslu dēļ, tad viņu aizvieto gados vecākais no viņa palīgiem, kas arī prezidē pagasta sapulcē un vietnieku pulkā. Gadījumos, kad vietnieku pulks skata cauri vecākā darbības norēķinus vai sūdzības pret viņu, tad prezidē pagasta tiesas priekšsēdētājs.

Pagasta vecākā palīgi pēc vecākā norādījuma pārzina noteiktu pārvaldes nozari, piem. labības magazīnu, kasi, patversmes u. t. t. Šādā gadījumā vecākais tomēr nav atsvabināts no līdztatbildības, jo viņš skaitās pagasta lietu vadītājs. Svarīgākās lietās jau 1866. g. likums paredzēja kollēģiālo principu un tieši, kad jārikojas ar pagasta naudas līdzekļiem vai mantu, kad jānosaka sabiedriskās nastas; šādos gadījumos pagasta vecākam jāsažinās ar palīgiem un jādabū viņu vairākuma piekrišana.

Vispārējās valsts pārvaldes lietās pagasta vecākais skaitījās policijas priekšnieks; viņam piekrita arī pasu izsniegšana. Šādos gadījumos palīgi bija tikai vecākā rīkojumu izpildītāji, ja aprīņķa priekšnieks nebija sadalījis pagastu iecirkņos, kad katrs palīgs izlietoja policijas varu savā iecirknī, kaut gan vecākam arī šoreiz palika iejaušanās tiesība.

Pagasta vecākais, paziņojot muižniekam un aprīņķa policijai, varēja nodibināt *d e s m i t n i e k a* amatu pa katrām 8—15 mājām.

4. Pagasta pašvaldības *p ā r r a u d z ī b a* sākumā piekrita Vidzemē draudžu tiesām, bet Kurzemē aprīņķu tiesām, kurās noteicēji bija muižnieki. 1889. g. Baltijas gubernām piemēroja Iekšskrievijas tiesu iekārtu līdz ar to likvidējot draudžu un aprīņķu tiesas. Pagastu pašvaldību pārraudzībai jau 1886. g. nodibināja *z e m n i e k u* lietu komisāra amatu, atsvabinot pagastus daļai

no muižas aizgādniecības, bet pakļaujot krievu ierēdņa patvaļai.

Pārraudzības organam piekrita visu amatpersonu apstiprināšana. Lai gan likums noteica, ka apstiprinājumu var liegt vienīgi tādos gadījumos, kad nav ievērota vēlēšanu kārtība vai ievēlētas personas, kas nav pielaistas pagasta amatos, tomēr bieži neapstiprināja pilnīgi likumīgi izdarītas vēlēšanas. Tas pats sakāms par lēmumu atcelšanu aiz lietderības motīviem.

1917. g. Krievijas pagaidu valdība pasludināja visiem iedzīvotājiem pilsoņu brīvības un tiesības. Kārtu pašvaldības princips atradās pretrunā ar jauno tiesību principiem, kādēļ iesāka pagasta pašvaldības iestāžu pārveidošanu. Faktiskie apstākļi izveidojās tik strauji, ka jaunā kārtība vēl nebija izveidota, kad tai jau sekoja cita — padomju iekārta. Bez tam pašvaldību darbu traucēja vācu okupācijas vara, kas pārvaldīja Kurzemi no 1915. g. un Vidzemi no 1918. g. sākuma. Vācieši visur iecēla viņiem pieņemamus pagasta vecākos un uzdeva rīkoties pēc 1866. g. likuma. Tā, 1866. g. likums Latvijā faktiski pastāvēja līdz pat patstāvīgās valsts nodibināšanai.

20. §. 1918. g. pagastu likums.

Patstāvīgās Latvijas likumdevējas iestādes vairāk kārt nodarbojušās ar pagastu pašvaldības jautājumu. Ja krievu 1917. g. pilsētu pašvaldības likuma noteikumi principā atbilda toreizējiem politiskiem uzskatiem, tad par 1866. g. pagastu likumu to nevarēja teikt. Vispirms vajadzēja radīt likumu, kas atbilstu jaunā laika prasībām un tikai pēc tam varēja domāt par pašvaldības iestāžu noorganizēšanu.

I. Tāpēc Tautas padome vēl nebija kārtīgi uzsākusi savu darbību, kad jau 1918. g. 4. decembrī pieņēma «Latvijas pagastu satversmes pagaidu likumu» (1919. g. Lik. kr. 7.).

1918. g. likumā galīgi atmesti kārtu pašvaldības principi. No šī laika mūsu pagasts uzskatāms par teritoriālu pašvaldības vienību, jo dzīvošana pagasta teritorijā, bet

ne piederība zemnieku kārtai, nosaka pakļautību pagasta organu varai. — Tā kā 1918. g. likums zināmā mērā izstrādāts pēc 1866. g. likuma parauga, paturot šī likuma skeletu, bet cenšoties atņemt tā garu, tad jāsaka, ka vietu vietām paspīd vēl arī 1866. g. likuma iespaids.

Pagasta kā teritoriālas pašvaldības princips minēts likuma 3. pantā, kuŗa pirmais teikums skan: «Pagasts ir noteikts lauku apgabals ar savu pašvaldību.» Atzinis pagastam pašvaldības tiesības, likumdevējs ierobežo tā darbību ar lauku apgabalu, tādu apgabalu, kas atrodas ārpus pilsētu un miestu administratīvām robežām. — Šī paša 3. panta otrais teikums neatzīst vairs muižai nekādas priekšrocības, jo pagasta teritorijā ietilpina visas pagasta robežās atrodamās zemes un uzņēmumus. Ne muižas zemei, nedz muižas uzņēmumiem nav sevišķu tiesību, tie pakļauti vispārējai kārtībai.

4. pants tālāk paskaidro teritoriālās pašvaldības principu, nosakot, ka «pagasta locekļi» ir visas personas, kam pagasta robežās ir dzīves vieta vai kam pagasta robežās ir zeme, nekūstama manta īpašumā vai uz lietošanas tiesībām. Ja 3. pants izbeidza muižas (tiesību objekta) izņēmuma stāvokli, tad 4. pants izbeidz muižnieka un garīdznieku (tiesību subjektu) īpašās tiesības. Visi pagasta iedzīvotāji pakļauti pagasta pašvaldībai, jo viņi visi ir pagasta locekļi.

1918. g. pagasta pašvaldības pagaidu likums paredz šādus 4 pagasta pašvaldības organus: 1. pagasta sapulci, 2. pagasta padomi, 3. pagasta izpildu komiteju un 4. revīzijas komisiju. Salīdzinot ar 1866. g. likumu, redzam, ka pagasta organu skaitā vairs nav minēta pagasta tiesa un pareizi, jo tā nav pārvaldes, bet tiesu funkcijas izpildītāja. Tomēr pagasta organu kopskaits palicis tāpat 4, kas izskaidrojams ar viena jauna organa — revīzijas komisijas nodibināšanu. Ar to likumdevējs atzinis, ka vietējie iedzīvotāji paši var revidēt pagasta iestāžu darbību. Sabiedriskā kontrole, ko izvirzīja 1917. g. revolūcijas laikā, pirmo reizi formāli atzīta Latvijas pagastu pašvaldības likumā, jo šē revīzijas komisijai pie-

šķirts pagasta organa stāvoklis, ko pilsētu revīzijas komisijas ieguva tikai 1930. g. Kā vēlāk redzēsim, tad izraudzīšanas kārtības ziņā revīzijas komisija nostādīta blakus padomei, bet nevis valdei. — Pārējie pagasta organi palikuši ar agrākiem vai jauniem nosaukumiem. Augstākais pagasta pašvaldības organs — pagasta sapulce paturējusi agrāko nosaukumu. Lēmēja organa vietnieku pulka vietā stājusies pagasta padome. Pagasta vecāko un viņa palīgus atvietojusi pagasta izpildu komiteja. Pēdējie divi organi no ārējā izskata veidoti pēc 1917. gada revolūcijas paraugiem.

1. Pagasta sapulce, augstākais pagasta pašvaldības organs, zaudējusi saimnieku sapulcēšanās iestādes raksturu. Tā pārvērsta plašā pagasta pilntiesīgo pilsoņu sanāksmē. Pagasta saimniekam nosēdies blakus ne tikai graudnieks, kalps, bezzemnieks, bet arī viņa paša un kalpu sievas. Pagasta sapulcē piedalās abēja dzimuma pilntiesīgie pastāvīgie pagasta iedzīvotāji, kas sapulces dienā ir vismaz 20 gadus veci. Par pastāvīgiem iedzīvotājiem uzskatāmas personas, kas pagastā nodzīvojušas vismaz 2 mēnešus pirms sapulces dienas.

Neraugoties uz pagasta sapulces dalībnieku skaita ievērojamo pieaugumu, viņas darbības lauks nav vis sašaurināts, bet paplašināts. Agrākās vēlēšanu funkcijas vietā pagasta sapulcei piešķirti 6 atsevišķi uzdevumi.

1) Pagasta sapulce ievēl pagasta padomi un revīzijas komisiju. Jau pagastu pašvaldības likumā deklarēti vēlākos likumos izveidotie vēlēšanu principi, kā vispārīgas, vienlīdzīgas, tiešas, aizklātas un proporcionālas vēlēšanas. 1918. g. 14. decembrī iekšlietu ministrs izdeva noteikumu par Latvijas pagastu pašvaldības iestāžu vēlēšanu kārtību, kas ietekmējuši turpmākos vēlēšanu likumos noteikto vēlēšanu tehniku. — Vēlēšanas vadīja 5—9 personu liela vēlēšanu komisija.

2) Pagasta sapulce apstiprināja pagasta budžetu un gada rēķinus, t. i. gada pārskatu un norēķinus; 3) lēma par nekustamas mantas pirkšanu un pārdošanu; 4) lēma par pagasta kapitālu izlietošanu; 5) lēma par pagasta ie-

rēdņu, — darbveža, palīga, kancelejas darbinieku un skolotāju pieņemšanu un algošanu, kā arī 6) noteica pagasta izpildu komitejas locekļiem algas. Vienu no pieminētām tiesībām, un tieši darbinieku pieņemšanu un algu noteikšanu viņiem, pagasta sapulce varēja delgēt pagasta padomei. Bet arī tad sapulcei palika ļoti plašs darbības lauks, ko viņa varēja veikt tikai ar lielām grūtībām. Parasti sapulce pieņēma izpildu komitejas priekšlikumus vai arī debatēja un strīdējās par nenozīmīgām lietām, jo iepazīties ar budžetu un citiem jautājumiem sapulcei lielā sastāva dēļ nebija iespējams.

Pirmo pagasta sapulci sasauca pagasta vecākais, piedaloties vēlētajū grupu pārstāvjiem. Turpmāko sapulču sasaukšana piekrita pagasta izpildu komitejai, ko tā varēja darīt uz savu ierosmi vai arī uz: a) $\frac{1}{20}$ daļas pagasta balsstiesīgo iedzīvotāju (referenda princips), b) pagasta padomes vai c) revīzijas komisijas pieprasījuma. — Sapulci pēc iespējas sasauca svētdienā, lai tajā varētu piedalīties visi pagasta balsstiesīgie iedzīvotāji, arī algotie darbinieki.

Pagasta sapulcei bija uzstādīts diezgan augsts kvorums un tieši $\frac{1}{3}$ no visiem pagasta locekļiem, kas baudīja vēlēšanu tiesības pagastā. Ja vajadzīgais dalībnieku skaits nesanāca, tad izziņoja jaunu sapulci, kas skaitījās pilntiesīga pie katra ieradušos dalībnieku skaita.

Pagasta sapulce pati sev ievēlēja sapulces vadītāju un protokolistu, kur izpaužas sapulces patstāvība, kamēr agrāk pagasta sapulci vadīja vecākais. Lēmumus sapulce pieņēma ar vienkāršu balsu vairākumu, atklāti vai aizklāti balsojot. Katram sapulces dalībniekam bija tiesība pieprasīt aizklātu balsošanu, ko izdarīja, ja sapulce piekrita zināmā jautājuma izlemšanai aizklātā nobalsošanā. Izņēmuma veidā vēlēšanas vienmēr vajadzēja izdarīt aizklāti ar zīmītēm, turklāt ievērojot proporcionālītātes kārtību.

2. Pagasta padomi ievēlēja pagasta sapulce, pie kam padomes pilnvaru laiks bija noteikts «līdz tam laikam, kamēr Satversmes sapulce izdos jaunu pagastu

pašvaldības iestāžu vēlēšanu likumu». 1919. gadā ievēlētās pagasta padomes palika amatā līdz 1922. gadam, kad izdeva jaunu likumu par pagasta padomes vēlēšanām. — Pagasta padomes locekļu skaits likumā noteikts no 15—24, atkarībā no pagasta iedzīvotāju skaita.

Padomes uzdevumi atstāti apmēram tādi paši, kādi bija agrāk vietnieku pulkam. Pagasta padomei piekrita spriest un lemt par visu, kas zīmējās uz pagasta saimniecības un pašvaldības lietām, izņemot tās, kas piekrita sapulcei. Pret izpildu komiteju padomes tiesības nebija ierobežotas, jo to padome ievēlēja, deva instrukcijas un kontrolēja tās darbību. Interesanti atzīmēt, ka 1918. gada likums piešķīra pagasta padomei tiesību izdot sodu noteikumus kārtības un veselības aizsardzības lietās, piekam augstākais soda mērs nedrīkstēja pārsniegt 50 rubļus.

Pagasta padome pati ievēlēja savu priekšsēdētāju, tā biedru un protokolistu. — Padome noturēja kārtējās sēdes vismaz vienu reizi mēnesī. Ārkārtējās sēdes sasauca pēc vajadzības. Sēžu sasaukšana bija padomes priekšsēdētāja tiesība. Padomes sēdes skaitījās pilntiesīgas, ja tajās piedalījās ne mazāk par pusi no padomes locekļiem. Lēmumus padome pieņēma ar vienkāršu balsu vairākumu. Ja balsu skaits dalījās līdzīgās daļās, tad balsoja otrreiz. Ja arī tad bija tāds pat rezultāts, tad priekšlikumu uzskatīja par atraidītu. Padomes priekšsēdētājam likums nepiešķīra balss pārsvara.

3. Pagasta izpildu komiteja sastāvēja no priekšsēdētāja un 3 līdz 7 izpildu komitejas locekļiem, kuŗu skaitu noteica pagasta padome, ievērojot katra pagasta īpatnējos apstākļus, sevišķi teritorīālos apmērus un iedzīvotāju skaitu. Komiteju ievēlēja padome no sava vidus; tā kā tas likumā tieši noteikts, tad padome nedrīkstēja meklēt kandidātus ārpusē, lai arī viņa atzītu, ka tas būtu lietderīgi. Izpildu komitejas pilnvaru laiks sakrita ar padomes pilnvaru laiku, t. i. viņa skaitījās ievēlēta līdz tam laikam, kamēr Satversmes sapulce izdos jaunu

likumu par pagasta iestāžu vēlēšanām un uz šī likuma pamata jaunā padome būs ievēlēta.

Par izpildu komitejas uzdevumiem likuma 34. pants noteica, ka viņa izpilda pagasta sapulces un pagasta padomes lēmumus. Šādos gadījumos, kad lēmumu pieņēmusi pagasta sapulce vai padome, izpildu komiteja ir vienkāršs izpildu organs, kam nav patstāvīgas varas. Zināma patstāvība izpildu komitejai jāatzīst tais gadījumos, kad viņa izpilda 38. pantā paredzētos uzdevumus t. i. pārvalda pagasta mantu, pārrauga pašvaldības darbinieku darbus, izdod pilnvaras tiesu un administratīvās lietās, sastāda budžeta projektu un rūpējas par pārtikas lietām. Tomēr komitejas uzdevumu lauks nav plašs, jo tas likumā uzskaitīts, kamēr padomei principā piekrīt visas pašvaldības lietas. Lai nodrošinātu izpildu komitejas pastāvīgus sakarus ar padomi, tad kādam no komitejas locekļiem vienmēr jāpiedalās padomes sēdēs, paskaidrojumu došanai.

Par izpildu komitejas priekšsēdētāju atrodam tikai vienu — 39. pantu, kas nosaka, ka «izpildu komitejas priekšsēdētājs pārrauga rakstu darišanas, grāmatvešanu, kā arī izdod dokumentus». Jāpieņem, ka priekšsēdētājam nav nekādu sevišķu tiesību; pašvaldības lietu kārtošanai vienmēr jāsasauca komitejas sēde.

Novērtējot pagasta pašvaldības aktīvās pārvaldes organu darbību, t. i. pagasta sapulces, padomes un izpildu komitejas darbību, mēs redzam, ka Tautas padome vadījusies no demokrātijas radikālākiem principiem. Visu lemj un kārtu tikai kollēģijas; vienpersonīgu organu nav, pat atsevišķām amatpersonām nav piešķirtas īpašas tiesības. Jo lielāks kollēģijas sastāvs, jo lielāku uzticību tam velta likumdevējs, pieņemdams, ka tas pareizāk izteiks vietējās sabiedrības domas un uzskatus. Ar to izskaidrojams, ka pagasta sapulce paplašināta sastāva un uzdevumu ziņā, lai gan jaunajā sastāvā tā lietderīgi var izdarīt tikai vēlēšanas. Visas pagasta pašvaldības lietas, ciktāl tās nav nodotas sapulcei, uzticētas padomei, kamēr

izpildu komiteja paredzēta tikai kā sapulces un padomes lēmumu izpildītāja.

4. Revīzijas komisija sastāvēja no 3 līdz 5 personām, kuŗu skaitu noteica pagasta sapulce. Kā jau atzīmēts, pēc ievēlēšanas kārtības revīzijas komisija stāv blakus padomei, bet nevis komitejai, jo līdzīgi padomei, revīzijas komisiju izraudzīja pagasta sapulce. Pilnvaru laiks — līdz jauna vēlēšanu likuma izdošanai.

Revīzijas komisijas u z d e v u m s revidēt pagasta pašvaldību un saimniecību. Obligāti revīzija izdarāma vienu reizi gadā, pēc pagasta darbības gada izbeigšanās. Bez tam komisija varēja izdarīt revīziju kaut kuŗā laikā pēc sava atzinuma; pieņemams, ka arī uz citu organu pieprasījuma. Par revīzijas rezultātiem komisija ziņoja pagasta sapulcei un padomei. Jau 1918. g. likums nosaka, ka revīzijas protokoli pieejami visiem pagasta iedzīvotājiem. Tas izteikts 46. pantā, kas skan: «Revīzijas komisijas ziņojumiem jābūt atklāti pieejamiem pagasta pārvaldē».

5. Pārraudzības jautājums 1918. g. likumā nav īsti skaidrs. No vienas puses, 47. pants nosaka, ka «sūdzības par pagasta organu nelikumīgiem lēmumiem un rīcību, kā arī sūdzības par nelikumīgām vēlēšanām izspriež apgabala tiesas pašvaldības sesijas». Jāpieņem, ka apgabaltiesā sūdzēties varēja tikai par pagasta sapulces un padomes lēmumiem, kamēr izpildu komitejas kā padomei pakļautas iestādes lēmumus vajadzēja pārsūdzēt padomē, jo pēdējai piekrita tiesība vispārīgi kontrolēt izpildu komitejas darbību. Apgabaltiesa varēja skatīt cauri sūdzības tikai no likumības viedokļa. Cik zināms, tad likumā paredzētās pašvaldības sesijas apgabaltiesas nav noturējušas, kāpēc, liekas, 47. pantam nav bijis praktiskas nozīmes līdz 1921. g., kad izdeva likumu par administratīvām tiesām.

No otras puses, 48. pants nosaka, ka «pagasta pašvaldības iestāžu pārraudzība, darbības saskaņošana un darbības ierosinājumi piekriņķu vai rajonu padomēm». Tā tad likumdevējs bez pārsūdzības iestādes paredzējis

arī pārraudzības organu, kuŗa darbība nav aprobežota ar likumību, bet var skārt arī lietderību, jo citādi nevar izprast pagasta pašvaldības darbības saskaņošanu un ierosināšanu. Vēl vairāk, 51. p. paredz, ka «apriņķa vai rajona padomes lēmumi ir priekš pagasta pašvaldības iestādēm obligātoriski». Šī panta tiesību pārraudzības organi lietojuši dibinātos un nedibinātos gadījumos. — Rajoni kā pārvaldes vienības Latvijā nav pastāvējuši, bet apriņķu darbība pašvaldību laukā skaitāma tikai no 1919. g. rudens, kad sāka darboties apriņķa padomes un valdes. Tāpēc 48. un turpmāko pantu praktiska piemērošana skaitāma tikai no 1919. g. beigām.

Lietderības jautājumos augstākais pārraudzības orgāns bija Iekšlietu ministrija, kuŗai iesniedza sūdzības par apriņķu padomju lēmumiem.

II. 1918. g. 4. decembra pagastu pašvaldības pagaidu likums bija domāts tikai Vidzemei, Kurzemei un Zemgalei, kamēr Latgalē pagaidām palika «tās pašvaldības iestādes (pagastu un apriņķu zemstes), kuŗas ievēlētas uz Krievijas pagaidu valdības (t. i. Kerenska valdības) 1917. gadā izdota pašvaldības likuma pamata»... Faktiski gan 1918. gadā Latgalē nebija pagasta iestāžu, kas būtu ievēlētas saskaņā ar 1917. g. likumu, jo 1917. gada vasarā ievēlēto iestāžu vietā jau rudenī stājās strādnieku un bezzemnieku padomes. Pēdējās savu darbību izbeidza 1918. g. sākumā, kad Latgali okupēja vācu kaŗaspēks. Okupācijas vara iecēla pagastos savus pārstāvjus, kas darbojās pēc vecās Krievijas likumiem. 1918. gada beigās apstākļi atkal mainījās. Vācu kaŗaspēks pakāpeniski pameta okupētos apgabalus, kuŗus no jauna ieņēma Padomju Krievijas kaŗaspēks. Sakarā ar to Latgalē atkal dibinājās strādnieku un bezzemnieku padomes kā pagastu pārvaldes iestādes.

1920. g. sākumā Latvijas armija atbrīvoja Latgali un līdz ar to iesākās pārvaldes reorganizācija. 1920. g. 30. aprīlī Ministru kabinets izdod Latgales pagastu satversmes pagaidu noteikumus (Lik. kr. pap. 66), kas izstrādāti pa daļai pēc 1917. g. krievu, pa daļai

pēc 1918. g. Latvijas likuma principiem, kaut gan ar da-
žiem grozījumiem.

Līdzīgi 1918. g. likumam, 1920. g. noteikumi pare-
dzēja 4 pagasta pašvaldības organus: 1) pagasta sapulci,
2) pagasta padomi, 3) pagasta valdi un 4) revīzijas komi-
siju. Izpildu komiteja pārdēvēta par valdi.

Pagasta sapulces sastāvs grozīts tanī ziņā, ka
dalības tiesības bauda 21 gada vecumu sasniegušie pa-
gasta iedzīvotāji, kamēr 1918. g. likums šīs tiesības pie-
šķīra 20 g. veciem. Pat ar šādu noteikumu Latgales lielo
pagastu sapulces iznāktu ļoti prāvas. Tapēc 1920.
gada noteikumi paredz iedzīvotāju sapulcēšanos nevis ko-
pējā visa pagasta sapulcē, bet gan pa novadiem — no-
vadu sapulcēs.

Latgales pagastu sapulcēm atstāta vairāk tikai viena
funkcija — vēlēšanas. Sapulces ievēl pagasta padomi
un revīzijas komisiju, kamēr budžeta, nekustamas mantas
un darbinieku lietas pilnīgi pārnestas uz padomi. Re-
dzams, likumdevējs tapis mazāk radikāls, vairs neuzticas
sapulcei, neatzīst to par kompetentu kārtot visas svarīgā-
kās pašvaldības pārvaldes lietas.

Pagasta padomi ievēl sapulce. Padomes lo-
cekļu skaits noteikts lielāks un tieši no 15 līdz 45, skato-
ties pēc pagasta iedzīvotāju skaita. 45 locekļi ievēlami
visos pagastos, kur iedzīvotāju skaits pārsniedz 16.000.

Padomes ārkārtējo sēžu sasaukšanas tiesība paredzē-
ta ne tikai pagasta organiēm, kā 1918. g. likumā, bet arī
apriņķa valdei un Iekšlietu ministrijai. Tā kā padome
lemj par visām svarīgākām pagasta lietām, arī tām, ko
pārējos Latvijas apgabalos izlemj sapulce, tad 1920. g.
noteikumi paredz blakus vienkāršam vēl kvalificēto balsu
vairākumu — $\frac{2}{3}$ no klātesošiem padomes locekļiem un
tieši 3 jautājumos: 1) par pagasta amatpersonu saukšanu
pie atbildības tiesas ceļā; 2) nekustamu īpašumu pirkša-
nu, pārdošanu vai ieķīlāšanu un 3) aizņēmumiem.

Pagasta valdi ievēl padome no sava vidus; tā
sastāv no priekšsēdētāja un 4 līdz 10 locekļiem. Valdes
priekšsēdētājam 1920. g. noteikumi paredz jau

vienu īpašu tiesību un tieši izšķirēja balsstiesības, ja valdē balso atklāti. Aizklātā balsošanā priekšsēdētājam nav šādu tiesību.

Sūdzību iesniegšana noteikta ne visai pareizā kārtībā. Ja jau valde pakļauta padomei, tad pirmās lēmumus vajadzētu pārsūdzēt otrajai. Turpretim 1920. g. noteikumu 64. p. nosaka ne tikai padomes, bet arī valdes lēmumu pārsūdzēšanu uz apriņķa padomi, pie kam sūdzība iesniedzama 14 dienu laikā, caur pagasta valdi.

II. Pagastu pašvaldības tagadējā iekārta.

21. §. Vispārējie noteikumi.

Kad 1920. gadā Ministru kabinets izdeva Latgales pagastu satversmes pagaidu noteikumus un tos reālizēja dzīvē, tad visā valstī pagastu pašvaldības bija pārorganizētas; tomēr tā nebija pastāvīga, bet tikai pagaidu iekārtā. Vēl vajadzēja izstrādāt pastāvīgu pagastu pašvaldības organizācijas likumu, kas pēc pagaidu aktu noteikuma piekrita Latvijas Satversmes sapulcei.

Satversmes sapulce 1922. g. 1. martā pieņēma «Likumu par pagasta padomes vēlēšanām» (1922. g. Lik. kr. 57) un tā paša gada 21. jūnijā — «Likumu par pagastu pašvaldību» (1922. g. Lik. kr. 119). Pēc autoritārās iekārtas nodibināšanas 1934. g. 17. jūlijā valdība pieņēma «Likumu par pagastu pašvaldību darbības ierobežošanu» (1934. g. Lik. kr. 203). Šie likumi ar grozījumiem un papildinājumiem turpmākā laikā (sk. 2., 3. un 5. §) nosaka mūsu pagastu pašvaldības tagadējo iekārtu.

I. Pagasta pašvaldības jēdzienu dod 1922. g. pagastu pašvaldības likuma 1. pants, pēc kuŗa «pagasta pašvaldība aptver noteiktu lauku apgabalu, ārpus pilsētām, un visus iedzīvotājus, kuŗiem šinī lauku apgabalā ir dzīves vieta». Šajā pagasta definīcijā ietverti divi pamatelementi: a) terriŗoriŗa — zeme un b) iedzīvotāji. Bez tiem, ievērojot likuma 6. panta noteikumu, pagasta definīcijā jāietilpina arī treŗšais elements — pagasta pašvaldības varas organi.

1. Pagasta pašvaldības terri-tōrija aptver no-teiktu lauku apgabalu, ārpus pilsētu administrātīvām robežām, jo pilsētu terri-tōrijā pastāv īpašas pašvaldības vienības, tur darbojas savi pašvaldības organi. Ciemi ie-tilpst pagastu robežās. Visa Latvijas lauku terri-tōrija ir sadalīta pagastu administrātīvās robežās, tā ka nav ne-viena zemes gabala laukos, kas nebūtu pakļauts pagastu pašvaldības organiem.

1936. g. likums par apriņķu un pašvaldību admini-strātīvām robežām un t. t. (Lik. kr. 181) pieļauj pastā-vošo pagastu apvienošanu, sadalīšanu vai no tiem jaunu pagastu dibināšanu. Viss tas saistīts ar pagastu pastā-vošo administrātīvo robežu grozīšanu. Šādas jautājumus var ierosināt vietējie iedzīvotāji, ieinteresētās pagastu paš-valdības vai pārraudzības organi (apriņķa vecākais, Iekš-lietu ministrija). Ierosinājumi nododami ieinteresēto pa-gastu pašvaldību apspriešanai un pārbaudīšanai. Pagasta padomes atzinums nosūtāms apriņķa lauku pašvaldību vecākam, kam piekrīt attiecīgo jautājumu izlemšana. Ap-riņķa vecākā lēmumi pagastu robežu grozīšanā stājas spēkā pēc iekšlietu ministra apstiprinājuma. Iekšlietu ministra lēmumi izsludināmi Valdības Vēstnesī.

Tā tad pagastu apvienošana, sadalīšana vai dibinā-šana notiek administrātīvā kārtībā, ar rīkojumu. Mūsu ad-ministrātīvās iestādes šo tiesību ir izmantojušas diezgan plašos apmēros. Pirmkārt, valsts patstāvības pirmos ga-dos daudzkārt grozīja pagastu administrātīvās robežas, lai izveidotu lietderīgāki pārvaldāmu pagasta terri-tōriju. Kā zināms, 19. g. s. sākumā, kad nodibinājās pirmās pa-gastu pašvaldības, to terri-tōriju saistīja ar attiecīgo muižu robežām, kuŗas, saprotams, bija veidotas no saimnieciskā vai pat personīgā viedokļa. Bieži kādas muižas atsevišķi zemes gabali (mājas) atradās vairāk desmit kilometrus tālu citas muižas robežās, kāds stāvoklis palika arī pēc pagastu pašvaldības nodibināšanas. Šādas nenormālības pagastu terri-tōrijā Latvijas valdība centās novērst pirmā kārtā. — Otrkārt, dažas muižas bija stipri niecīgas pēc saviem apmēriem, kāpēc arī pagasti iznāca mazi. Sakarā

ar to pacēlās otrs jautājums — mazo pagastu likvidācija, pievienošana lieliem pagastiem. — Treškārt, dažos Latvijas apvidos, īpaši Latgalē, ir ļoti daudz lielu pagastu, kuŗu lietderīga pārvaldīšana nav iespējama, kāpēc pacēlās trešais jautājums par šo pagastu sadalīšanu. Sevišķi pēdējā laikā valdība piegriezusi lielu vērību lielo pagastu sadalīšanai. — Pašlaik Latvijā ir 518 pagasti.

2. Pagastu pašvaldības iedzīvotāji ir visas tās personas, kam pagasta administratīvās robežās, jeb kā likumā teikts, «kuŗiem šinī lauku apgabalā ir dzīves vieta». Pagasta iedzīvotājiem ir tiesība uz pagasta labierīcībām un iestāžu sniedzamo palīdzību, bet arī pienākums izpildīt likumos paredzētās saistības, maksāt nodokļus un nodevas, pildīt kļaušas, šķūtis un citas nastas. Tagadējā likuma 1. pants noteikti pasvītro dzīves vietas principu, kamēr 1918. g. Latvijas pagastu satversmes pagaidu likums par pagasta locekļiem skaitīja nē tikai tos, kam «pagastu robežās ir dzīves vieta», bet arī tos, kam «pagasta robežās ir zeme vai cits kāds nekustams īpašums, vai arī nekustams īpašums uz lietošanas tiesībām». Tā tad pagasta robežās atrodamās nekustamās mantas īpašnieki vai lietotāji skaitījās par pagasta locekļiem un baudīja pēdējo tiesības, neatkarīgi no dzīves vietas.

Tagad noteicēja pazīme ir personas dzīves vieta, pēc kuŗas arī skaitāma piederība pie konkrētas pašvaldības, bet tas nenozīmē, ka katrai personai var būt tikai viena dzīves vieta un viena piederības pašvaldība. 1937. g. Civillikuma 7. pants pat noteikti pasvītro, ka «vienai personai var būt arī vairākas dzīves vietas». Par dzīves vietu jeb domicīlu uzskata to vietu, kur persona ir labprātīgi apmetusies ar tieši vai klusējot iztektu nodomu tur dzīvot vai darboties. Redzams, ka dzīves vieta nav saistīta tikai ar dzīvošanu, bet arī ar darbību. Tā tad katra persona, kuŗai pagasta robežās pieder lauksaimniecība, tirdzniecības vai rūpniecības uzņēmums, kuŗu viņa pati vada vai apsaimnieko, skaitās arī šī pagasta iedzīvotājs; tāpat citas personas, kuŗu darbība norit pagasta robežās, uzskatāmas par pagasta iedzīvotājiem, kaut arī faktiskā dzīvošana būtu kādā citā vietā.

3. Pagasta pašvaldībai ir savi varas organi, kas pārziņā pagasta pašvaldības lietas un tādi ir trīs: pagasta padome, valde un revīzijas komisija. Pagasta sapulci kā pašvaldības organu 1922. g. likums vairs nemin. Liekas, ka Satversmes sapulce, pieņemdamā likumu par pagastu pašvaldību, vairs netic pagasta sapulču lietderīgai darbībai pašvaldības lietu kārtošanā. Pagasta pilntiesīgiem iedzīvotājiem gan atstāta tiesība ievēlēt pagasta padomi un revīzijas komisiju, bet to viņi izdara nesapulcēdamies vienā kollēģijā. Ar to izbeigusies vispārēja pagasta iedzīvotāju līdzdalība pašvaldības darbā. Tā vien liekas, ka Satversmes sapulce jau kļuvusi mazāk «dēmokratiska». Viņa nodod pagasta aktīvās administrācijas lietas padomei un valdei. 1920. g. noteikumos minētais valdes nosaukums tagad pieņemts visas valsts mērogā.

II. Tikko aplūkots pagasta pašvaldības jēdziens ir tanī pašā laikā pagasta kā publisko tiesību subjekta jēdziens. Šāda pagasta pašvaldības definīcija mums jāievēro visos tais gadījumos, kad pagasta pašvaldība rīkojas kā administratīva iestāde saskaņā ar publisku tiesību normām; piem., kad viņa iekasē nodokļus, uzliek klaudas, dod rīkojumus, soda administratīvā kārtā. Kā administratīva iestāde pagasta pašvaldība izlieto viņai ar likumu piešķirtu publisku varu, dod rīkojumus un pati rūpējās par šo rīkojumu izpildīšanu. Ikvienu publiskas varas nesēja tiesības aprobežotas ar noteiktu teritoriju, kurā viņš var darboties, var izlietot savu publisku varu. Ārpus šīs teritorijas attiecīgam organam publiskas varas vairs nav, jo tur darbojas citi tādu pašu publisku varu nesēji organi, kam atkal vienīgiem tiesība lietot publisku varu šajā teritorijā. Piem., ja A. pagastam tiesība piedzīt uzlikto nodokli no saviem iedzīvotājiem, tad viņš to vairs nevar darīt, ja persona pārcēlusies uz pastāvīgu dzīvi B. pagastā; jāgriežas ar lūgumu pie attiecīgās pagasta pašvaldības, lai tā piedzen nenomaksāto nodokļa summu.

Pagasta pašvaldības darbība norit arī privāto tiesību laukā, kur viņa tāpat skaitās tiesību subjekts. Privāttie-

sības pazīst divus tiesību subjektu veidus: fiziskas un juridiskas personas. 1922. g. pagastu pašvaldības likuma 5. p. nosaka, ka «pagastam ir juridiskas personas tiesības...»; citiem vārdiem, pagasts ir privāto tiesību subjekts un kā tāds, var iegūt un atsavināt kustamu un nekustamu mantu, izdarīt aizņēmumus, slēgt līgumus un citus darījumus, uzstāties tiesā kā prasītājs un atbildētājs. Šajā darbībā pagasta pašvaldība pakļauta Civillikuma noteikumiem; viņa nevar izlietot savu publisko varu, kas tai piešķirta pēc publisko tiesību normām.

Līdzīgi citiem privāttiesību subjektiem, šoreiz pagasta pašvaldības darbība nav aprobežota teritoriālā ziņā. Pagastam var būt zemes gabali, saimniecības, nami, rūpniecības un tirdzniecības uzņēmumi ne tikai savās administratīvās robežās, bet arī citu pagastu un pilsētu robežās. Tā tad pagasta teritorija gan novelk robežas pašvaldības publiski tiesiskai, bet ne privāttiesiskai darbībai; pēdējai principā nav teritoriālu aprobežojumu. Praktiski pagastu pašvaldības privāttiesiskā darbība jāuzskata par aprobežotu satura ziņā. Pagasta pašvaldība pastāv publisku mērķu sasniegšanai, kādēļ nav pieļaujama privāttiesiskās darbības izplešana līdz bezgalībai, tā nav pārvēršama par pašmērķi; tā ir tikai viens no līdzekļiem, kas atvieglo pagasta publisko uzdevumu labāku izpildīšanu.

III. Pagasta pašvaldības uzdevumi noteikti 1922. g. likuma 2. un 3. pantā, pie kam izlietotas parastās divi kārtības: vispārējā formula un uzskaitījums. Vispārējo formulu atrodam likuma 2. pantā, kas skan: «Pagasta pašvaldība pārzina pagasta sabiedrības saimniecības un pārvaldības lietas.» Ar to pagastam piešķirta vispārēja pilnvara kārtot vietējās pārvaldības lietas; nevienai personai, nedz iestādei nav tiesība apšaubīt pagasta pašvaldības kompetenci, kamēr viņa nav pārkāpusi savas administratīvās robežas vai arī nav kārtojusi tādas pārvaldības lietas, kas ar citiem likumiem uzticētas centrālajai varai vai viņas vietējiem orgāniem; piem. iekšējās apsardzības (policijas) lietas.

Teorētiski ņemot pietiktu ar pagastu pašvaldības likuma 2. panta noteikumu, jo tas pilnā mērā izsmēļ pagasta pašvaldības kompetences jautājumu modernā valstī, kur pagastu uzskata par valsts uzdevumu veicēju uz vietas. Praktiski tomēr 2. pantam vajadzīgs zināms paskaidrojums, uzskaitījums, kas tuvāk apzīmētu pagastu pašvaldības darbības lauku un līdz ar to atvieglotu pašvaldības organu darbu. Likuma 3. pantā atrodam pagasta uzdevumu sīkāku uzskaitījumu 13 atsevišķos punktos. Uzskaitījums nekādā ziņā nav uzlūkojams par izsmēļošu, kas būtu pretrunā ar likuma 2. panta garu; pagasta pašvaldība var kārtot arī citas vietējās pārvaldības un saimniecības lietas, kas ne pagasta pašvaldības, nedz citos likumos nav tieši nosauktas, izņemot saprotams tādus uzdevumus, kas noteikti uzlikti valsts iestādēm. Pagastu pašvaldības likuma 3. panta uzskaitījumam tā tad piekrīt tikai paskaidrojuma nozīme, kas piemēru veidā dod vienu (varbūt arī lielāko) daļu no pagasta pašvaldības uzdevumiem.

Bez paskaidrojuma nozīmes likuma 3. panta noteikumam vēl piekrīt tā nozīme, ka likumdevējs vēlējies, lai šie uzskaitītos jautājumus pagasta pašvaldība arī izpildītu. Turklāt pēc izteiksmes spriežot, dažus pagastam vajadzētu kārtot obligāti, kamēr citus fakultatīvi, pēc savu organu atzinuma.

Par obligātiem uzdevumiem, kas pagasta pašvaldībai katrā ziņā jāpilda, būtu atzīstami tādi, kas likumā izteikti pavēles formā, kā «pārvaldīt, vadīt, uzlikt un pārzināt, gādāt, izpildīt». Iziedami no šī uzskata, obligāto pagasta pašvaldības uzdevumu skaitā mēs ierindotu: 1) pagasta saimniecības un finanšu pārvaldību, t. i. kustamas un nekustamas mantas, kā arī kapitālu pārvaldīšanu, pagasta saimniecības vadību pēc budžeta un likumā noteikto nodokļu, nodevu un klaušu uzlikšanu un pārziņāšanu; 2) gādību par tautas izglītību un izglītības iestādēm; 3) sabiedrisko apgādību un veselības aizsardzību, tai skaitā nespējnieku uzturēšanu patversmēs un pabalstīšanu mājās, lauku iedzīvotāju ārstēšanu slimības gadīju-

mos; 4) ceļu un satiksmes līdzekļu uzturēšanu; 5) personas un sabiedrības drošības uzturēšanu; 6) likumos paredzētus citus uzdevumus.

Fakultatīvi uzdevumi ir tādi, kuŗus likums pagasta pašvaldībām ieteic darīt, atzīst par vēlamiem, ja pašvaldībām ir līdzekļi un viņas atzīst tos par vajadzīgiem. Tāpēc likumā šie uzdevumi nav izteikti pavēles, bet gan vēlējuma formā, kā «sekmēt, rūpēties, veicināt». Fakultatīvo uzdevumu skaitā, starp citu, ierindojama: 1) lauksaimniecības, rūpniecības, tirdzniecības un kooperācijas sekmēšana; 2) juridiskās palīdzības sniegšana vietējiem iedzīvotājiem; 3) dzīvokļu jautājuma nokārtošana pagastā.

IV. Sadarbes apvienības. Pagastu pašvaldības likuma 2. un 3. pantā minētos uzdevumus pagasti var veikt atsevišķi vai sadarbojoties ar citām pašvaldībām. Par pašvaldību sadarbību runā pagastu pašvaldības likuma 4. pants. Pagastu pašvaldībām atļauts sadarboties gan savā starpā, gan ar pilsētu pašvaldībām. Pašvaldību sadarbība var izpausties dažādās formās; piem., viņas var noturēt kopējas apspriedes un pārrunāt dalībnieces interesējošos jautājumus; viņas var slēgt līgumus par atsevišķo uzdevumu vai darbu pildīšanu; beidzot viņas var stāties sadarbības apvienībās jeb kā agrāk sauca — pašvaldību savienībās.

Sadarbes apvienības ir divu vai vairāku pašvaldību noorganizētas apvienības, lai labāk veiktu šīm pašvaldībām uzliktos konkrētos uzdevumus vai idejiski veidotu pašvaldības darbību pareizā un lietderīgā virzienā. Sadarbības apvienības dibina un tajās iestājas visbiežāk pagastu pašvaldības, jo viņas kā saimnieciski vājākās kopīgiem spēkiem var labāk noorganizēt savu uzdevumu pildīšanu. Atsevišķos gadījumos sadarbības apvienībās piedalās arī mazākās pilsētu pašvaldības, kamēr vidējās un lielās pilsētas spējīgas patstāvīgi veikt viņām uzliktos pienākumus. Pēc saviem mērķiem jāatšķir: idejiskas un noteiktu uzdevumu sadarbības apvienības.

Idejiskās sadarbības apvienības nestāda sev noteiktus un konkrētus mērķus, bet cenšas vispārīgi izveidot pārzi un lietderīgi pašvaldības darbību, ierosināt pašdarbību, kā arī aizstāvēt pašvaldības intereses un tiesības. Kā ārzemēs, tā Latvijā šādas idejiskas sadarbības apvienības jeb pašvaldību savienības nodibinās visas valsts mērogā vai vismaz plašākai teritorijai. Latvijas lauku pašvaldībām šāda veida apvienība bija 1928. g. nodibinātā Latvijas apriņķu pašvaldību savienība, ko 1934. g. pārveidoja par Latvijas lauku pašvaldību savienību (1934. g. Lik. kr. 16) un Ministru kabinets tās statūtus izdeva likumdošanas kārtībā. Tā kā savienības līdzekļu sagādātājas bija tikai apriņķu, bet ne pagastu pašvaldības, tad līdz ar apriņķu pašvaldību likvidāciju 1935. g. apstājās arī savienības darbība.

Noteiktu uzdevumu sadarbības apvienības stāda sev mērķi izpildīt kādu konkrētu pašvaldības uzdevumu, uzturēt kādu iestādi vai saimniecisku pasākumu; piem. sadarbības apvienības skolas, slimnīcas, patversmes un t. t. uzturēšanai. Šādas sadarbības apvienības visvairāk nodibinātas pēdējos pāris gados, jo sakarā ar apriņķu pašvaldības likvidāciju pagastiem vajadzēja uzņemties tādus pienākumus, kas atsevišķām pašvaldībām grūti izpildāmi.

Pašlaik (1938. g. jūlija mēnesī) darbojās 26 sadarbības apvienības, no kurām 14 piedalās tikai pagasti, bet 12 — pagasti un pilsētas. 23 sadarbības apvienības pastāv tikai veselības aizsardzībai un uztura slimnīcas. Vislielākā ir Daugavpils apriņķa pašvaldības sadarbības apvienība, kas uztura 5 slimnīcas, 1 aptieku, 1 nespējnieku patversmi un 1 sanātoriju; tās budžets gadā pārsniedz 0,5 milj. latu. Bez tam, sadarbības apvienība «Pūņu ferma» uztura bērnu patversmi un Durbes sadarbības apvienība «Kronvalda pamatskolu» Durbē.

V. Par organu tiesību zinātnē sauc atsevišķu personu vai personu grupu (kollēģiju), kurās uzdevums rīkoties kādas cilvēku apvienības (valsts, pašvaldības, biedrības) vārdā. Termins «organs» tiesību zinātnē pārnests

no bioloģijas zinātnes, kur to saista ar organisma jēdzienu. Sabiedriskos veidojumus par organismiem uzlūkoja tā sauc. organiskā skola un no tā laika vārds «organs» ieviesies tiesību zinātnē, lai gan pēdējā laikā vienīgi kā tehnisks termins, kas apzīmē kādu personu vai personu grupu, kas rīkojas cilvēku apvienības vārdā.

Šādā nozīmē 1922. g. pagastu pašvaldības likums paredz 3 pagastu pašvaldības organus: 1. pagasta padomi, 2. pagasta valdi un 3. revīzijas komisiju. Pieminētās kollēģijas uzskatāmas par pagastu pašvaldības organiem tādēļ, ka 1922. g. likuma 6. p. nosaka, ka «pagasta pašvaldības lietas pārziņa padome, valde un revīzijas komisija». Savas kompetences robežās šīs kollēģijas veic pagasta uzdevumus, rīkojas pagasta pašvaldības vārdā.

1934. g. 17. jūlija likums gan groza pagastu pašvaldības augšminēto organu sastādīšanas un darbības kārtību, kā arī kompetenci, tomēr pagasta organu skaits palicis līdzšinējais, jo pagasta vecāko nevar uzskatīt par pagasta pašvaldības patstāvīgu organu un pagasta padome nekādā ziņā nav zaudējusi pagasta organa stāvokli.

22. §. Pagasta padome.

Pagasta padome ir augstākais pagasta pašvaldības organs. Krievu laikos un pēc 1918. g. likuma pagasta padomi (resp. vietnieku pulku) ievēlēja pagasta sapulce. Ievērojot krievu laiku pagasta sapulces samērā nelielo sastāvu, vēlēšanas varēja izdarīt viegli. 1918. g. likums, paplašinādams sapulces dalībnieku skaitu, līdz ar to apgrūtināja vēlēšanu realizāciju; bez tam aizklāto un proporcionālo vēlēšanu prāsība ievērojami paildzināja vēlēšanu darbus, kas izsauca sapulces dalībnieku un visu pagasta iedzīvotāju pasīvitāti. 1922. g. pagastu pašvaldības likums atsakās no pagasta pilntiesīgo iedzīvotāju sasaukšanas uz kopēju sapulci, bet nosaka parasto vēlēšanu kārtību, ka katrs balsstiesīgais pilsonis noteiktās dienās var ierasties pagasta namā, kur pavisam īsā laikā nodod savu balsi.

I. Pagasta padomes locekļu skaitu nosaka pagasta padomes vēlēšanu likuma 2. pants, pie kam nevar būt mazāk par 12 un vairāk par 21 locekli, atkarībā no pagasta iedzīvotāju skaita. Mazākos pagastos, kur iedzīvotāju skaits nepārsniedz 1000, paredzēti 12 locekļi; ar iedzīvotāju skaitu no 1001—2000 — 15, no 2001—3000 — 18 un pāri par 3000 iedzīvotājiem 21 padomes loceklis.

Pēc 1922. g. likuma pagasta padome bija pilntiesīgo pagasta iedzīvotāju vēlēta iestāde. Vēlēšanu tiesības un kārtību noteica 1922. g. likums par pagasta padomes vēlēšanām. Likuma noteikumi atgādina Saeimas vēlēšanu likuma noteikumus, kāpēc nav nozīmes sīki iztīrīt likuma saturu. Atzīmēsim tikai pašu galveno un īpatnējos noteikumus.

Pagasta padomi ievēlēja vispārīgās, vienlīdzīgās, tiesās, aizklātās un proporcionālās vēlēšanās. Šie pieci vēlēšanu principi vienlīdz sastopami pagasta padomes, pilsētas domes un Saeimas vēlēšanās.

Aktīvās vēlēšanu tiesības jeb tiesības piedalīties padomes vēlēšanās bija piešķirtas abu dzimumu Latvijas pilsoņiem, kas sasnieguši vismaz 21 g. vecumu. Vecuma cenza noteikums atbilst Saeimas un pilsētas domes vēlēšanu noteikumiem, bet ir citāds nekā 1918. g. likumā, kas paredzēja 20 g. vecumu. Tik tālu pagasta padomes un Saeimas vēlēšanu noteikumi sakrita, bet tad nāk viena īpatnība.

Ir zināms, ka Saeimas vēlēšanu tiesības nebija saistītas ar nodzīvošanas cenzu; ikviens Latvijas pilsonis varēja piedalīties Saeimas vēlēšanās, neatkarīgi no tam, cik ilgu laiku viņš būtu nodzīvojis zināmā vēlēšanu iecirknī, pat tad, ja viņa pastāvīgā dzīves vieta bija ārpus Latvijas teritorijas. Turpretim pagasta padomes vēlēšanu likums paredz 4 mēnešu nodzīvošanas laiku. Ja valsts likumdevējas iestādes vēlēšanās nodzīvošanas cenzs nav attaisnojams, jo šī iestāde lemj par visas valsts lietām un tā tad viņas darbība attiecas uz visiem Latvijas pilsoņiem, tad pašvaldības iestāžu vēlēšanās šāds cenzs ir

nepieciešams. Nekādā ziņā nav pieļaujams, ka katra persona, kas ieradusies pašvaldības robežās samērā īsu laiku, tūlīt varētu ietekmēt pašvaldības pārvaldes organu sastāvu un darbību. Ciešākas saites ar vietējo pašvaldību nodibinās tikai pēc ilgākas uzturēšanās pašvaldības administratīvās robežās. Zināmas ierunas var celt pret 4 mēnešu nodzīvošanas laiku pagastos, ja pilsētās noteikts 2 mēnešu nodzīvošanas laiks. Tomēr savs attaisnojums šādi atšķirībai ir saskatāms, jo lauku iedzīvotāji ir mazāk kustīgi, nekā pilsētnieki. Bez tam 4 mēnešu nodzīvošanas laiks vispārīgi nav uzskatāms par garu, jo ārvalstīs parasti noteikts 6 mēnešu un pat 1 gada nodzīvošanas laiks, pēdējais piem. Vācijā.

Pārējie vēlēšanu tiesību ierobežojumi maz atšķirās no Saeimas vēlēšanu ierobežojumiem. Principā vēlēšanu tiesības baudīja vienīgi tādas personas, kuŗām ar tiesas spriedumu nebija aprobežotas tiesību vai darbības spēja.

Pasīvās vēlēšanu tiesības jeb tiesības tikt ievēlētām pagasta padomē, piederēja katram pilsonim, kam bija piešķirtas aktīvās vēlēšanu tiesības; visi vēlētaji arī varēja tapt ievēlēti.

Pagasta padomes vēlēšanu kārtība atgādināja Saeimas vēlēšanu kārtību. Atzīmējams, ka sākumā vēlēšanas notika ar negrozāmiem sarakstiem, kamēr Saeimu visu laiku vēlēja ar grozāmiem sarakstiem. Pagasta padomes vēlēšanās grozāmo sarakstu kārtību noteica 1927. g. un pirmo reizi piemēroja 1928. g. vēlēšanās. Tāpat sākumā nevajadzēja iemaksāt drošības naudu pie kandidātu saraksta iesniegšanas. To paredzēja 1931. g. un tieši Ls 30.

Pagasta padomes pilnvaru laiku 1922. g. likumā noteica uz 3 gadiem, bet 1931. g. pagarināja uz 4 gadiem. Pēdējās vēlēšanas notika 1931. g. marta mēnesī, tā kā padomju pilnvaras notecēja 1935. g. martā. Ievērojot kaŗastāvokļa apstākļus, vēlēšanas nebija izdarāmas, kāpēc 1935. g. ar likumu atstāja spēkā pagasta padomes locekļu pilnvaras līdz turpmākam, t. i. kamēr izstrādās jaunu pagastu pašvaldības likumu, kas noteiks pagasta padomes sastādīšanas kārtību.

Pagasta padomes pilnvaru atsaukšana likuma noteiktā 4 g. laikā nebija paredzēta. Valdībai nebija tiesības atcelt ne pagasta padomi visumā, nedz tā atsevišķus locekļus. Vienīgi likumā tieši minētos gadījumos atsevišķi padomes locekļi varēja zaudēt savas pilnvaras.

1934. g. 17. jūlija likuma principi pilnīgi neatbilst 1934. g. 25. maija likumam par pilsētu pašvaldības darbības ierobežošanu. Ja 25. maija likums pilnīgi apturēja pilsētas domju darbību, tad pēc 17. jūlija likuma pagasta padomes palika, lai gan ar sašaurinātām funkcijām. Ja 25. maija noteikumi automatiski atceļ visas vēlētās amatpersonas, tad 17. jūlija likums tikai piešķir iekšlietu ministram tiesību to darīt. Paceļas jautājums, ar ko izskaidrojama šāda atšķirība divos pēc būtības vienādos likumos? — Liekas, valdība atzinusi, ka miermīlīgais un pēc sava darba un rakstura ar dzimteni cieši saistītais laucinieks nevar nostāties pret nacionālo valdību un vienotās tautas ideju. Politisko partiju šķelšanās ir pilsētas atmosfērā dzimis cilvēku gara produkts. Lauciniekam šāda šķelšanās būtiski sveša, bet ja tā arī bija ieviesusies, tad drīzāk uzspiesta, nekā ar prātu pieņemta kārtība. Lūk, kādēļ nevajadzēja pilnīgi apturēt pagasta padomju darbību, nevajadzēja atcelt visus līdzšinējos pagasta padomju locekļus.

Saprotams, tas neizslēdz atsevišķus gadījumus, kad padomes loceklis vai nu nebija spējīgs izpildīt savu amatu vai arī nevarēja iedzīvoties jaunajā kārtībā, vai arī centās jaukt valdības mērķu realizāciju uz vietas. Aiz šī iemesla iekšlietu ministram piešķirta tiesība atcelt atsevišķos padomes locekļus. Ministra tiesība tuvāk nav aprobežota, kāpēc viņš to var izmantot pēc sava atzinuma, neminot atcelšanas motīvus, bet tikai atsaucoties uz 1934. g. 17. jūlija likuma 1. pantu.

Nav noliedzams, ka iekšlietu ministram tieši nav iespējams noskaidrot atcelšanas vēlamību vai nevēlamību, bet viņam ir pakļauts pašvaldības departaments un apriņķa lauku pašvaldību vecākie, kas tuvāk pazīst pagasta padomju locekļus. Parasti arī pagasta padomju locekļu

maiņa notiek uz apriņķa lauku pašvaldību vecākā ziņojumu Iekšlietu ministrijai. Skatot cauri apriņķa vecākā ziņojumu, iekšlietu ministrs izlemj atcelšanas jautājumu.

1922. g. pagasta padomes vēlēšanu un pagastu pašvaldības likums paredz vairākus gadījumus, kad padomes loceklis var zaudēt savas pilnvaras.

1) Padomes loceklis var labprātīgi nolikt savas pilnvaras, uz savu vēlēšanos atteikties no padomes locekļa amata. Atteikšanās no amata izbeidz padomes locekļa pilnvaras tanī momentā, kāds minēts atteikšanās rakstā, vai ja tur nekas nav teikts, — kad raksts saņemts pagasta valdē. Tā kā pēc mūsu likumiem amata klaušas nav paredzētas un padomes locekļiem nav tekošās administrācijas funkciju, tad nav vajadzīgs neviena pagasta organa lēmums par atteikšanās pieņemšanu. Praksē bieži nāk priekšā gadījumi, kad padomes locekļi neiesniedz vis atteikšanās, bet lūguma rakstus par atsvabināšanu no amata. To visbiežāk dara iekšlietu ministra iecelti padomes locekļi; saprotams, šādā gadījumā nepieciešams iekšlietu ministra lēmums, ar kuŗu viņš pieņem atlūgumus no amata; turklāt šoreiz amata pilnvaras izbeidzas tai dienā, kas minēta ministra rakstā, vai ja tur tādas atzīmes nav, tad ar raksta saņemšanu pagasta valdē.

2) Padomes loceklis zaudē pilnvaras, ja viņš bez dibinātiem iemesliem neapmeklē 3 sēdes no vietas. Neieņemšanās iemeslu noskaidrošana piekrīt pagasta valdei, bet ne padomei, pie kam valdei katrā ziņā jādod iespēja padomes loceklim izteikt savus paskaidrojumus. Pēc no beigšanas visa lieta jānosūta caur apriņķa vecāko iekšlietu ministram, kam tiesība lemt par padomes locekļa amata zaudēšanu. Pagasta padomei šī tiesība 1934. g. 17. jūlija likumā nav atstāta, bet valdei kā zemākam pagasta pašvaldības organam nevar atzīt tiesību iespaidot padomes kā augstākā organa sastāvu.

3) Par padomes locekļiem var būt tikai personas, kam attiecīgā pagastā ir vēlēšanu tiesības, kāpēc par izstājušos skaitāms tas no padomes locekļiem, kam pagastā vairs nav pastāvīgas dzīves vietas, kas no turienes izrakstās,

pie kam viņam nav arī pagasta robežās mantas (saimniecības vai uzņēmuma), kuŗu tas pats apsaimniekotu vai pārvaldītu. Padomes locekļa pilnvaras izbeidzas tanī brīdī, kad pagasta valde konstatējusi dzīves vietas tiesību zaudēšanas faktu pagastā.

4) Persona, kuŗai ierobežota tiesību spēja, nevar ieņemt pagasta padomes locekļa amatu. Šeit ņemāmi vērā gadījumi, kad padomes loceklim ar tiesas spriedumu par kriminālnoziedzumu atņemtas vai ierobežotas tiesības, vai arī viņš sodīts vismaz ar cietuma sodu par šādiem noziedzīgiem nodarījumiem — zādzību, krāpšanu, zagtas mantas glabāšanu un svešas mantas piesavināšanos, aizliegtu degvīna izgatavošanu un pārdošanu, vēlēšanu likuma pārkāpšanu. Padomes locekļa pilnvaras uzskatāmas par atceltām no tā laika, kad tiesas spriedums stājies likumīgā spēkā.

5) Persona, kas zaudējusi darbības spējas, zaudē arī padomes locekļa pilnvaras. Še ierindojamas personas, kas ar tiesas spriedumu noliktas aizgādnībā izšķērdības vai vājprātības gadījumos. Padomes locekļa amatu viņas zaudē ar tiesas sprieduma spēkā stāšanos.

6) Padomes locekļa pilnvaras var izbeigties gadījumos, kad faktiski nav iespējams amatu izpildīt. a. Obligātoriskā kuŗa dienestā iesauktās personas nevar ieņemt padomes locekļa amatu; tāpēc šāda iesaukšana (arī mobilizācija) izbeidz padomes locekļa pilnvaras un automātiski ar kuŗavīra gaitu uzsākšanu. b. Padomes locekļa pilnvaras skaitās anulētas personai, kas apcietināta par noziedzīgiem nodarījumiem, par kuŗiem draud vēlēšanu tiesību zaudēšana. Pilnvaras izbeidzas ar apcietināšanas dienu; tomēr nepieciešama oficiāla informācija par apcietināšanas iemesliem.

7) Saskaņā ar Sodu likumu 60. pantu tiesa var atcelt no amata padomes locekli par izdarītiem dienesta noziedzīgiem nodarījumiem. Atcelšana uzskatāma par notikušu tai momentā, kad tiesas spriedums stājies likumīgā spēkā.

8) Padomes locekļa pilnvaras izbeidzas ar viņa nāvi, — nāves brīdī. — Kopā ar 1934. g. 17. jūlija likumā minēto gadījumu, kad iekšlietu ministrs ar savu lēmumu atceļ padomes locekli no amata, mūsu likumi paredz 9 padomes locekļa pilnvaru zaudēšanas gadījumus.

Paceļas jautājums par vakanto padomes locekļu vietu aizvietošanu. Līdz 1935. gada marta mēnesim 1931. g. vēlēšanas skaitījās spēkā, ciktālu iekšlietu ministrs ar savu rīkojumu nebija izlēmis citādi. Tāpēc šie aplūkotos 8 gadījumos, kas minēti 1922. g. likumos, vakantajā vietā vajadzēja uzaicināt nākošo kandidātu no attiecīgā kandidātu saraksta. Devītā gadījumā, kad padomes locekli no amata atcēlis iekšlietu ministrs ar savu rīkojumu, saskaņā ar 1934. g. 17. jūlija likumu, atceltā vietā ministram tiesība iecelt citu personu; šoreiz jāgaida ministra rīkojums par jauna iecelšanu.

1931. g. ievēlētām pagasta padomēm pilnvaras izbeidzās 1935. g. marta mēnesī, kāpēc izdeva likumu, kas noteica: «Pagasta padomju . . . pilnvarojumi paliek spēkā arī turpmāk». Paceļas jautājums, cik plaši tulkojami vārdi «pagasta padomju»? Vai ar to saprotams tikai padomju sastāvs likuma izdošanas brīdī, vai arī iespējamais sastāvs pēc 1931. g. vēlēšanām, t. i. padomes locekļi un viņu kandidāti? Prakse novirzījusi uz šaurākā tulkojuma, kas, liekas, arī pareizākais, jo vārdi «pagasta padome» aptver tikai padomes locekļu, bet ne viņu kandidātu kollēģiju. Tā tad pilnvaru pagarinājums attiecas tikai uz pagasta padomju sastāvu, kāds bija 1935. g. likuma spēka nākšanas laikā. Līdz ar to nevienā vakances gadījumā, vienalga vai tā radusies pēc 1922. vai 1934. g. 17. jūlija likuma noteikumiem, nav pielaižama kandidāta uzaicināšana no attiecīgā kandidātu saraksta, jo viņu tiesība izbeigusies 1935. g. marta mēnesī un ar 1935. g. likumu nav pagarināta. Ievērojot šādu tulkojumu par katru vakanto padomes locekļa vietu, pagasta valdes pienākums ziņot arīņķa vecākam, kuŗš ziņo tālāk Iekšlietu ministrijas Pašvaldības departamentam; uz pēdējā priekšlikumu ministrs iecel jaunu padomes locekli.

Izraugot jaunu padomes locekli iekšlietu ministrs saistīts ar 1922. g. likuma noteikumiem, kas uzstāda padomes locekļiem zināmas prasības. Jauniecelāmajam padomes loceklim jābūt pilntiesīgam Latvijas pilsonim, kas līdz iecelšanas dienai attiecīgā pagastā pastāvīgi nodzīvojis vismaz 4 mēnešus. Ministra ieceltā persona stājas amatā pēc rīkojuma saņemšanas pagasta valdē un tieši tanī laikā, kāds minēts rīkojumā vai nekavējoties, ja rīkojumā termiņš nav minēts.

Ieceltie padomes locekļi atrodas līdzīgā tiesiskā stāvoklī ar ievēlētiem locekļiem; visi padomes locekļi bauda vienādas tiesības un pilda vienādus pienākumus. Tāpat amatu var zaudēt visi padomes locekļi ar iekšlietu ministra atcelšanas rīkojumu vai augšminētos 8 gadījumos, kas noteikti 1922. g. likumos.

II. Pagasta padomes kompetence 1922. g. pagastu pašvaldības likumā ir noteikta ļoti plaša, turklāt divējādi: ar vispārēju formulu un uzskaitījumu. Likumā nosauktiem padomes uzdevumiem piekrita vienīgi piemēru nozīme, bet nekādā ziņā tos nevarēja uzskatīt par izsmēlošiem. Šāds uzskats izriet no 1922. g. pagastu pašvaldības likuma 13. panta pirmā teikuma, kas skan: «Pagasta padome spriež un lemj par visu, kas zīmējas uz pagasta saimniecību, labierīcību un pagasta pašvaldības iestāžu pārvaldīšanu...» Bez tam izlasot šajā 13. pantā nosauktos padomes uzdevumus, jāatzīst, ka padome līdz 1934. gada jūlijam bija ne tikai augstākā lēmēja, bet arī svarīgākā iestāde pagasta pašvaldībā, jo viņa varēja iekavēties ikvienas citas iestādes darbā, dodot pēdējai priekšrakstus un norādījumus.

1934. g. 17. jūlija likums principiāli groza padomes stāvokli kompetences jautājumā. Šai likumā vispārējā formula atņemta, bet padomes uzdevumi noteikti uzskaitījuma veidā (3. p.), kas, ievērojot 4. panta noteikumu, tagad uzskatāms par izsmēlošu; padome vairs nevar pretendēt uz citu lietu izlemšanu, ciktāl tās neietilpst 3. pantā uzskaitītos jautājumos. Līdz ar to pagasta padome ir

zaudējusi iniciatīvas un vadības stāvokli pagasta pašvaldības darbībā.

Latvijas autoritārā valdība vairs nedomā, ka lielākā kollēģija būtu lietderīgākā un kompetentākā lēmēja visos pašvaldības jautājumos. Tiešām jāatzīst, ka lielai kollēģijai ir grūti iedziļināties tekošos un sīkākos pārvaldes jautājumos. Ja atsevišķi locekļi to arī mēģina darīt, tad sēdes ievēlka garumā un tomēr grūti iedomāties, ka lēmums varētu iznākt pareizāks, nekā to gribējusi valde. Valdība, atzīdama, ka padomes pārslogošana ar sīkām pārvaldes lietām nav vēlama un lietderīga, ietilpinājusi padomes kompetencē tikai svarīgākos pagasta pašvaldības uzdevumus.

1934. g. 17. jūlija likuma 3. pants pagasta padomes funkcijas uzskaita 8 punktos:

1) Pagasta padomei piekrīt dažu pagasta amatpersonu izraudzīšana. Viņa ievēl pagasta vecāko, valdes locekļus un viņu kandidātus, kā arī komisiju locekļus. Padome nokārto svarīgākās pagasta saimnieciskās pārvaldes lietas, kā pieņem budžetu, apstiprina gada pārskatu un norēķinus. Viņa nosaka algu pagasta amatpersonām, t. i. vecākam, valdes locekļiem, revīzijas komisijas locekļiem, kā arī sēžu naudas apmērus padomes locekļiem. Pagasta darbinieku algu noteikšana tikai pa daļai ietilpst padomes kompetencē (118. p. 9. punkts). Sekretāram un viņa palīgam alga noteikta ar likumu, tā kā padome gan varētu algu paaugstināt, ja pēc iedzīvotāju skaita un darba apstākļiem to atzītu par lietderīgu, bet samazināšana izslēgta. Kancelejas darbiniekiem, ziņnesim un apkalpotājiem algas nosaka pagasta padome. Beidzot, 1934. g. 17. jūlija likuma 3. panta 1. punkts pagastā padomei piešķir sūdzību izlemšanas tiesības par pagasta valdes darbību un rīcību. Ar to pasvītrots pagasta padomes kā augstākā pašvaldības organa stāvoklis. Uz sūdzības pamata padomē var nonākt ikviena pagasta valdes izlemta lieta.

1934. g. 17. jūlija likuma 3. panta 1. punkts atbilst 1922. g. pagastu pašvaldības likuma 13. panta a punktam,

ar to starpību, ka dažas lietas padomei vairs nav nodotas un tieši: tagad padomei nav jāapstiprina valdes pieņemtie darbinieki, to dara aprinča vecākais; padome nedod instrukcijas un noteikumus valdei un komisijām; tas piekrīt iekšlietu ministrim, kas izdod sīkākus noteikumus un instrukcijas par pagasta valdes darbvedību un grāmatvedību (44. p.), instrukcijas revīzijas komisijas darbībai (63. p.) un nodokļu lietās (67. p. 2. piez.), kā arī sīkākus noteikumus par summu pārvietošanu budžetā no viena panta uz otru (100. p. piez.). Tāpat padome nevar lemt par darbinieku atlaišanu, jo tas ietilpst valdes kompetencē.

2) Pagasta padomei piekrīt «lemt par nodokļu, nodevu un klaušu uzlikšanu pastāvošo likumu robežās, kā arī par to taisnīgu un samērīgu sadalīšanu». Citiem vārdiem, padome nosaka, cik lielas summas iekasējamas nākošā budžeta gadā no katra atsevišķa nodokļa, kā šīs summas sadalāmas nodokļu maksātāju grupu starpā un pēc cik lielām normām nodokļi uzliekami nodokļu maksātājiem. — Otrais punkts atbilst pagastu pašvaldības likuma 13. p. b punktam, izlaižot noteikumus par sodu naudas uzlikšanu nodokļu, nodevu un klaušu nepildīšanas gadījumos, tāpat par šādu sodu atlaišanu, kas tagad piekrīt pagasta valdei.

3) Padome var «lemt par dažādu kapitālu un fondu dibināšanu, uzglabāšanu un izlietošanu». Vārdi «uzglabāšana un izlietošana» nav saprotami burtiskā nozīmē, t. i. ka padome pati glabātu un lietotu, lemtu par katru konkrētu maksājumu, bet gan tādā nozīmē, ka padome lemj par uzglabāšanas un izlietošanas kārtību, kamēr faktiskā fonda pārvaldība atrodas valdes rokās. — 3. punkts atbilst pagastu pašvaldības likuma 13. panta c punktam, izņemot jautājumu par dāvinājumu pieņemšanu, kas tagad jāizšķir pagasta valdē.

4) Pagasta padome lemj «par kustamas un nekustamas mantas iegūšanu, pārdošanu, uzglabāšanu un izlietošanu». Tā tad pagasta mantas stāvoklis nevar mainīties citādi, kā tikai ar padomes lēmumu. 4. punkts atbilst pa-

gastu pašvaldības likuma 13. panta i punktam, izlaižot noteikumu par nekustamās mantas atsavināšanu piespiedu kārtā pastāvošo likumu robežās. Piespiedu atsavināšana notiek saskaņā ar īpašiem likumiem, pie kam par atsavināšanu izdod vienmēr speciālu likumu, kādēļ padomes pieaicināšanai šeit nebūtu nozīmes. — Domāju, ka arī tagadējā redakcijā 4. punkts ir pārāk plašs, jo vienmēr attiecas arī uz kustamās mantas stāvokļa maiņu; tā tad pagasta valde nevar iegādāties nevienu krēslu nedz solu bez padomes lēmuma. Saprotams, tas neliedz padomei tiesību deleģēt savas funkcijas valdei, piem. atļaujot kustamas mantas iegūšanu līdz noteiktai vērtībai.

5) Pagasta padomei piekritt «lemt par aizņēmumiem pagasta vajadzībām»; tas nozīmē, ka bez padomes ziņas aizņēmumu noslēgšana nevar notikt, neraugoties uz aizņēmuma summu. 5. punkts pilnīgi līdzīgs pagastu pašvaldības likuma 13. p. g punktam.

6) Padome var «lemt par iestāšanos kooperatīvos, uzņēmumos un pašvaldību apvienībās». Iestāšanās minētās saimnieciska rakstura apvienībās, kas parasti saistīta ar zināmu materiālu atbildību, uzskatāma par svarīgu saimniecisku rīcību, kāpēc še prasīts padomes lēmums. 6. punkts pa daļai atbilst pagastu pašvaldības likuma 13. panta k punktam, papildinot pēdējo ar noteikumu par iestāšanos pašvaldību apvienībās, kas pēc agrākā likuma pats par sevi ietilpa padomes funkcijās, kamēr tagad uz to vajadzēja noteikti aizrādīt.

7) Padome izdod saistošus noteikumus. Saistoši noteikumi ir pagasta pašvaldības «likumi», kādēļ to izdošana atstāta augstākajam pagasta pašvaldības orgānām. 7. punkts pilnīgi līdzīgs pagastu pašvaldības likuma 13. panta š punktam. (Sal. 3. §.)

8) Padome izpilda «citos likumos paredzētos pienākumus», kas atbilst pagastu pašvaldības likuma 13. panta s punktam. Ar «citiem likumiem» jāsaprot pārējie Latvijas likumdošanas akti, izņemot 1922. gada pagastu pašvaldības likumu vai tādu likumu, kas tikai tuvāk nosaka pagastu pašvaldības likumā nokārtotu jautājumu; piem.

lauku pašvaldības darbinieku dienesta likuma 5. p. 1934. g. 17. jūlija likums neanullē padomei citos likumos paredzētās funkcijas, ja vien attiecīgais likums kādu uzdevumu noteikti uzliek padomei. Turpretim, ja tas uzlikts pagasta pašvaldībai vispārīgi, tad jāpieņem, ka še kompetenta rīkoties ir pagasta valde.

1934. g. 17. jūlija likuma 3. pantā minētie 8 pagasta padomes uzdevumi noslēdz viņas funkciju lauku, kas tagad izrādās daudz šaurāks par 1922. g. pagastu pašvaldības likuma 13. pantā tieši uzskaitīto darbības lauku, nemaz nerunājot par uzdevumiem, kas izrietēja no pagasta padomes kā augstākā organa stāvokļa, jo šai ziņā padomei piekrita visu pagasta lietu kārtošana, ciktālu tās tieši nebija nodotas citiem pagasta organiem.

Bez augšminētām lietām, kas jau atzīmētas kā padomei nepiekritīgas, vēl jāatzīmē šādi no padomes kompetences izslēgti jautājumi: par sabiedrības lietošanā nodotu mantu pārraudzību (13. p. c punkts); par vēsturisku pieminekļu un dabas skaistumu aizsardzību (f punkts); par reibinošu dzērienu tirgotavu atvēršanu un slēgšanu (h punkts); par pārtikas jautājuma nokārtošanu un uzturas vielu dārdzības un viltošanas apkaņošanu (j p kts); par nespējniekiem un bāriņiem, sniedzot ārsta palīdzību, zāles, ierīkojot patversmes, izsniedzot pabalstus un tamlīdzīgi (l p kts); par veselības aizsardzību, slimu ārstēšanu, epidēmiju apkaņošanu, raugoties uz to, ka pagasta iedzīvotāji ievēro un izpilda sanitāros noteikumus (m punkts); par juridiskās palīdzības organizēšanu (n punkts); par aizsardzību pret ugunsgrēkiem, ūdensplūdiem un citiem nelaiemes gadījumiem, gādājot arī par palīdzības sniegšanu (o punkts); par skolu, bibliotēku un lasītavu ierīkošanu, kursu un priekšlasījumu sarīkošanu, izglītības iestāžu apkurināšanu, apgaismošanu, remontēšanu, mācības līdzekļu iegādāšanu un mācības spēku algošanu (p punkts); beidzot, par lauksaimniecības, rūpniecības, kooperācijas un tirdzniecības pacelšanu un kredītiestāžu dibināšanu (r punkts).

Mazu neskaidrību pagasta padomes kompetences jau-

tājumā izsauc pagastu pašvaldības likuma 118. panta 4. un 9. punkts. 4. punkts nosaka, ka ar apriņķa lauku pašvaldību vecākā piekrišanu izpildāmi padomes lēmumi par līgumiem, kuŗu summas pārsniedz $\frac{1}{4}$ no pagasta gada budžeta vai 5000 latus, vai kuŗus slēdz uz laiku ilgāku par 3 gadiem. Pēc 9. punkta apriņķa lauku pašvaldību vecākā piekrišana prasīta padomes lēmumiem par pagasta amatpersonu un darbinieku algām. 1934. g. 17. jūlija likuma 3. pantā līgumu slēgšana un darbinieku algu lietas vispārīgi nav pieminētas un tā tad it kā neietilptu padomes kompetencē. 118. panta 4. un 9. punkts chronoloģiski ir jaunākas normas, kuŗas nostādāmas 1934. g. 17. jūlija likumam priekšā, bet 1935. g. grozījumi un papildinājumi pagastu pašvaldības likumā, kur ietilpst arī 118. p., savukārt ir pārraudzības kārtības normas, kas nevar grozīt pagasta pašvaldības organu kompetenci, izņemot tieši izteiktus norādījumus. Kas attiecas uz 4. punkta noteikumu, tad jāpiezīmē, ka padomes lēmums ir nepieciešams lielākiem pašvaldības līgumiem, kuŗu summa pārsniedz $\frac{1}{4}$ pagasta budžeta vai 5000 latus, kā arī ilgāka laika līgumiem, tādiem, kuŗus slēdz uz laiku ilgāku par 3 gadiem. Turpretim mazākie un īslaicīgie līgumi slēdzami uz pagasta valdes lēmuma pamata, saprotams ar piezīmi, ja vien ar šiem līgumiem nav aizskārtas citas padomes kompetences; piem. pagasta pašvaldības kustamas vai nekustamas mantas stāvoklis; pagasta budžeta robežas u. t. t. 9. punkts papildina 1934. g. 17. jūlija likuma 33. panta 1. punktu, kur padomes kompetencē paredzēta tikai algu noteikšana amatpersonām, kamēr 118. panta 9. punktā noteikti minētas arī darbinieku algas. Arpusē tomēr paliek strādnieku algas, kuŗas nosaka valde.

III. Pagasta padomes darbības kārtība. Pēc vēlēšanām, jaunievēlētās pagasta padomes pirmo sēdi sasauca pagasta valdes priekšsēdētājs (tagadējais pagasta vecākais). Tas viņam bija jādara ne vēlāk kā 10 dienu laikā pēc vēlēšanām. Šo pirmo sēdi valdes priekšsēdētājs vadīja tik ilgi, kamēr padome no sava vīdus izraudzīja sēdes vadītāju, kas varēja būt arī tikai pa-

gaidu sēdes vadītājs, jo tanī pašā sēdē padome ievēlēja no sava vidus pastāvīgo padomes priekšsēdētāju un viņa biedru. Priekšsēdētāju un viņa biedru padome izraudzīja aizklāti balsojot uz savu pilnvaru laiku, t. i. sākumā uz 3 g., bet no 1931. g. uz 4 gadiem. Ar to paturēta 1918. g. likumā nodibinātā kārtība, ka padome un valde ir divas atsevišķas iestādes; turklāt, lai izslēgtu valdes tiešu iespaidu padomē, tad valdes priekšsēdētājs tanī pašā laikā nevarēja būt padomes priekšsēdētājs.

1934. g. 17. jūlija likums gan paplašināja pagasta vecākā tiesības, bet atstāja arī padomes priekšsēdētāja amatu. Tikai 1938. g. 11. februāra pārgrozījumi pagastu pašvaldības likumā likvidē padomes priekšsēdētāja amatu, uzticot pēdējā funkcijas pagasta vecākajam.

Savu sekretāru pagasta padome nevēlē, bet viņa pienākumus pēc likuma noteikuma izpilda pagasta sekretārs. Šis noteikums atzīstams par lietderīgu, jo padomes locekļiem nav pietiekošu zināšanu likumu izpratnes, tiesu un administratīvā darbā.

Pagasta padomes sēdes sadalās kārtējās un ārkārtējās. Līdz 1934. g. jūlijam padomei pašai piekrita tiesība noteikt kārtējo sēžu dienas, par ko bija runa pagastu pašvaldības likuma 9. pantā. Ievērojot to, ka 1934. g. 17. jūlija likuma 3. pants padomei nepiešķir tiesību noteikt savu sēžu laiku, tad jāpieņem, ka tā tagad ir pagasta valdes tiesība. Pagasta valde nosaka padomes sēžu dienas ilgākam laikam (parasti vienam gadam) uz priekšu; pa lielākai daļai kārtējās padomes sēdes nosaka pa divi mēnešiem reizi. Šīs sēdes sasauc pagasta vecākais, izziņojot padomes locekļiem vismaz 7 dienas iepriekš ar pavēstēm. Pavēstē jāatzīmē arī sēdes dienas kārtība.

Pagastu pašvaldības likuma 9. pants nosaka: «Ārkārtējās sēdes sasauc pagasta vecākais ne vēlāk kā 10 dienu laikā, ja to pieprasa: a) pagasta valde, b) pagasta revīzijas komisija, c) ne mazāk kā pagasta padomes locekļu trešā daļa un d) apriņķa lauku pašvaldību vecākais». Kādu laiku sēde iepriekš izziņojama, par to nav nekādu noteikumu un šoreiz nav jārikojas pēc

10. panta noteikuma, ka kārtējās sēdes izziņojamas 7 dienas iepriekš. Sanākšanas brīdis nosakāms vienīgi ar tādu aprēķinu, lai pavēstes faktiski varētu izsniegt padomes locekļiem un pēdējie varētu ierasties uz sēdi. Tā tad atkarībā no pieprasījumā minētās dienas kārtības jautājumu steidzamības, noliekams arī padomes sēdes sanākšanas laiks. Ārkārtējā sēde tāpat izziņojama ar pavēstēm. Uz pavēstes dienas kārtībā atzīmējamās tās lietas, kādas savā rakstā minējis sēdes priekšsēdētājs. Citu jautājumu apspriešana padomē var notikt tikai ar pašas padomes motīvētu lēmumu par dienas kārtības papildināšanu. Tāpat nav atļauts izslēgt no dienas kārtības kādu no tiem jautājumiem, kuŗu pieprasītājs minējis savā rakstā.

Padomes sēžu kvorums. Parasti padomes sēde skaitās pilntiesīga: 1) ja tajā piedalās ne mazāk kā puse padomes locekļu un 2) pēdējo skaitā ir arī pagasta vecākais vai viņa vietnieks. Abiem noteikumiem obligāti jābūt izpildītiem; kaut vienam no tiem iztrūkstot kvoruma vēl nav.

Ja likumā noteiktais kvorums uz sēdi nav ieradies, tad jāsauc otrreizēja padomes sēde. Sasaukšana ir pagasta vecākā funkcija. Pavēstes par otrreizējo padomes sēdi izsūtāmas ne agrāk par 5 dienām, skaitot no nenotikušās sēdes dienas, pie kam sēdes dienu var nolikt ne agrāk kā pēc 7 dienām, skaitot no pavēstu izsūtīšanas. Tā tad otrreizējā sēde var notikt ne agrāk par 12 dienām pēc nenotikušās padomes sēdes. Otrreizējai sēdei likums nesamazina kvorumu, kādēļ jāpieņem, ka spēkā parastā kvoruma prasība, ko minējām augšā. Tāpat likumā nav noteikuma, kā jārikojas tais gadījumos, kad kvoruma trūkuma dēļ nevarētu notikt otrreizējā padomes sēde. Neatliek nekas cits, kā jāsauc atkal jauna padomes sēde tādā kārtībā, kāda noteikta otrreizējām sēdēm. Saprotams, šādos gadījumos var izlīdzēties ar citiem netiešiem likuma noteikumiem, piem., disciplinārsodiem, ko uzliek apriņķa vecākais; padomes locekļu izslēgšanu, ja nav apmeklējis bez dibinātiem iemesliem 3 sēdes no vietas; apriņķa vecākais var izlemt padomei piekritīgās lietas (120. p.).

Sevišķi likumā minētos gadījumos nepieciešams kvalificēts kvorums. To paredz pagastu pašvaldības likuma 16., 17. un 18. panta noteikumi un tieši $\frac{2}{3}$ no padomes locekļu skaita. Šais pantos minētos jautājumus padome var apspriest tikai tad, ja sēdē piedalās $\frac{2}{3}$ no visiem padomes locekļiem. — 48. pantā minētā prasība pēc kvoruma $\frac{3}{4}$ apmērā no padomes locekļiem, tagad nav piemērojama, jo pagasta sekretāra un viņa palīga atļaušana ir pagasta valdes funkcija.

Balsošana par padomē apspriežamiem jautājumiem parasti izdarāma atklāti. Aizklātu balsošanu ir tiesība pieprasīt jebkuŗam no padomes locekļiem. Bez tam aizklāti jābalso pēc likuma noteikuma šādos 2 gadījumos: 1) par algu noteikšanu un pabalstu izsniegšanu pagasta pašvaldības darbiniekiem (14. p.); nosakot algas valdes, revīzijas komisijas un padomes locekļiem iikums neprasa obligāti aizklātu balsošanu; 2) pagasta vecākā un valdes locekļu vēlēšanās.

Balsu vairākums. Parasti pagasta padome savus lēmumus pieņem ar absolūtu balsu vairākumu, t. i. priekšlikums skaitās par pieņemtu, ja par to ir nodotas vairāk kā puse no visām klātesošo balsīm; atturējušos padomes locekļu balsis pieskaitāmas pretbalsotājiem, līdzīgi Saeimas kārtībai, bet pretēji pilsētas domē paredzētai kārtībai. Absolūtais balsu vairākums atšķiras no relatīvā jeb vienkāršā ar to, ka pēdējā gadījumā pieņemts skaitās tas priekšlikums, par kuŗu nodots visvairāk balsu, neatkarīgi no tā, vai šis lielākais balsu skaits pārsniedz vai ir mazāks par pusi no visiem balsotājiem. Balsīm līdzīgi daloties jābalso otrreiz. Ja arī tad balsis dalītos līdzīgās daļās, tad priekšlikums uzskatāms par atraidītu; priekšsēdētājam likums nepiešķir balss pārsvaru. Pagasta amatpersonu vēlēšanu gadījumos, kad balsis par kādu kandidātu dalās līdzīgās daļās, tad ievēlēšana atliekamā uz nākošo sēdi un ja arī tad ir tāds pat rezultāts, jautājums izšķirams ar lozēšanu.

Ja parasti pagastu pašvaldības likums paredz lēmumu pieņemšanu ar absolūtu balsu vairākumu, tad likumā ir

noteikti sevišķi jautājumi, kas izlemjami tikai ar kvalificētu balsu vairākumu un tieši $\frac{2}{3}$ balsu vairākumu. 17. pants nosaka, ka lietas par pagastam piederošu kapitālu izlietošanu, aizņēmumu izdarīšanu, pagasta nekustamas mantas ieķīlāšanu, pārdošanu, apmaiņšanu vai iegūšanu, likumā atļauto nodokļu likmju paaugstināšanu (līdz 20% virs likumā noteiktās normas) izlemjamas ar $\frac{2}{3}$ balsu vairākumu no visu padomes locekļu skaita.

Pagasta padomē apspriežamās lietas ceļ priekšā pagasta vecākais. Agrāk pagasta padome varēja uzdot ierosinājumu un priekšlikumu izstrādāšanu atsevišķām komisijām (25. p.). Tagad tas nav pieļaujams, jo tas būtu pretrunā ar 1934. g. 17. jūlija likuma garu. Vienīgais, ko padome varētu darīt, uzdot attiecīgo jautājumu sagatavošanu un noskaidrošanu pagasta valdei, kuŗai tas būtu jāizpilda, jo viņa ir pašvaldības tekošo lietu kārtotāja. Tāpat jāuzskata par atkritušu pagastu pašvaldības likuma 26. pants, kas padomei piešķīra tiesību izraudzīt īpašas komisijas savu lēmumu izpildīšanai. Ar šādu rīcību padome varēja stipri ierobežot valdes darbību. Tagad tas nav iespējams, visi padomes lēmumi jāizpilda valdei.

Kā jau atzīmēts, pagasta padomei nav sava sekretāra, bet pēdējā pienākumus izpilda pagasta sekretārs vai viņa uzdevumā palīgs. Sekretārs raksta padomes sēžu protokolus, kas ierakstāmi atsevišķā grāmatā. Visi protokoli numurējami pēc kārtas par vienu kalendāra gadu. Protokola sākumā jāuzrāda padomes locekļu kopskaits, kā arī cik un kādi no viņiem piedalās sēdē, lai varētu pārbaudīt kvorumu. Tāpat jāatzīmē amatpersona, kas vada sēdi un darbinieks, kas raksta protokolu. Protokolā debates nav jāatzīmē, bet tikai lēmumu motīvi un it īpaši paši lēmumi pilnīgi un nepārprotami. Pie katra lēmuma jāuzrāda, ar cik balsīm pieņemts lēmums. Sēdes beigās protokolu nolasa un pieņem, pēc kam paraksta sēdes vadītājs, klātesošie padomes locekļi un protokolētājs darbinieks. Ja kāds no padomes locekļiem liedzas parakstīt protokolu, tad to atzīmē un šo atzīmi apliecina sēdes va-

dītājs. Gadījumā, kad protokolā izdarīti labojumi un svītrojumi, tad tie jāpiemin priekš parakstiem.

Padomes locekļa amats ir goda amats; parasti viņiem jāpilda ar likumu uzliktie pienākumi bez atlīdzības, bet pagasta pašvaldības likuma 21. pants atļauj pašai padomei lemt par sēžu naudu piešķiršanu padomes locekļiem; mēneša atļojums nav pieļaujams, jo likumā ir minēts tikai atļojums par piedalīšanos padomes un komisiju sēdēs. Padomes loceklis, kas nav piedalījies konkrētā sēdē, nevar arī saņemt par to sēžu naudu. Sēžu naudas normu nosaka apriņķa lauku pašvaldību vecākais.

23. §. Pagasta valde.

I. Pagasta valde ir pagasta pašvaldības tekošo lietu vadītāja un pārzinātāja. Valde pēc agrākiem noteikumiem sastāvēja no 3—5 personām, bet ar 1937. g. pagastu pašvaldības likuma grozījumu valdes locekļu maksimālais skaits pavairots par divi, tā kā tagad valdes sastāvā var ieiēt līdz 7 personas. Pagastu pašvaldības likuma 30. pants nosaka: «Pagasta valde... sastāv no pagasta vecākā un 2—6 locekļiem.» Bez tam valdes locekļiem ir 3 kandidāti, kas atvieto pirmos prombūtnes gadījumos.

Likuma paredzētās robežās valdes locekļu skaitu agrāk noteica padome. 1934. gada 17. jūlija likums vairs neatstāj šo funkciju padomei. Tāpat liekas diezgan skaidrs, ka to nevarēs atzīt par valdes tiesību, jo parasti tagadnes valstīs nevienai pārvaldes iestādei nav atļauts pašai noteikt savu sastāvu. Drīzāk jāpieņem, ka tā ir Iekšlietu ministrijas kā augstākās pārraudzības iestādes funkcija. Praktiski, apriņķa lauku pašvaldību vecākais noskaidro pagasta īpatnējos apstākļus, kā piem. iedzīvotāju skaitu, teritoriālo stāvokli un sakarā ar to pārvaldes uzdevumu plašumu, un ziņo Iekšlietu ministrijai par valdes locekļu skaita pavairošanas vēlamību. — Samērā lielais pagasta valdes locekļu skaits izskaidrojams ar sevišķiem lauku apstākļiem. No vienas puses, atsevišķiem pagastiem ir samērā prāva teritorija un vēlams valdē no katra novada

kāds loceklis. No otras puses, valdes locekļu atalgojums pagastā nav liels, kāpēc no viņiem nevar prasīt tik daudz darba, kā no labāk atalgotiem pilsētu valžu locekļiem.

Pagasta valde ir vēlēts pagasta pašvaldības organs. Tā kā pagasta valde ir aktīvās pārvaldes mazākā kollēģija, tad viņas izraudzīšana nebija paredzēta vispārēju vēlēšanu ceļā, izņemot krievu laikus, kad pagasta vecāko un viņa palīgus ievēlēja vispārējā pagasta sapulce. No 1918. g. pagasta valdes (sākumā izpildu komitejas) ievēlēšana ir bijusi pagasta padomes funkcija. Šo parasto kārtību negroza arī 1934. gada 17. jūlija likums.

Pagasta vecāko, valdes locekļus un 3 viņu kandidātus ievēl padome, aizklāti nobalsojot, ar absolūtu balsu vairākumu. Ja ievēlama tikai viena amatpersona (piem. pagasta vecākais), tad ieteicams par katru uzstādīto kandidātu nobalsot atsevišķi, atzīmējot protokolā, cik viņi katrs dabūjuši «par, pret un atturējušos» balsis. Ievēlēts skaitās kandidāts, par kuŗu nodoto «par» balsu ir vairāk, nekā «pret» un atturējušos balsu kopā.

Vēlēšanas izdarāmas visos gadījumos, kad pagasta vecākais vai valdes loceklis nav iecelts ar iekšlietu ministra lēmumu un izstājas no amata saskaņā ar 1922. g. pagastu pašvaldības likuma noteikumiem: 1) ja viņš zaudē vēlēšanu tiesības vispārīgi vai arī tikai konkrētā pagastā, pārejot uz pastāvīgu dzīvi citā pašvaldībā un pilnīgi atstājot līdzšinējo; 2) nomirst; 3) viņu atceļ no amata ar krimināltiesas spriedumu un 4) viņš labprātīgi atsakās no amata.

Mūsu likums neparedz obligātu pagasta vecākā vai valdes locekļa amata uzņemšanos, jo pirms vēlēšanām «kandidātam jādod rakstiska piekrišana» (pag. pašv. likuma 32. p). Tomēr, ja kāda persona izteikusi piekrišanu uzņemties amatu, pēc kam viņa ievēlēta, tad viņai šis amats obligāti jāpilda. Atteikties no ieņemamā valdes locekļa amata var tikai tad, ja iestājies kāds no pagastu pašvaldības likuma 33. pantā minētiem 5 iemesliem: 1) vecums pāri 60 gadiem; 2) slimība, kas kavē amata pienā-

kumu izpildīšanu; 3) pārvietošanās uz dzīvi ārpus pagasta robežām, (bet paturot domicila tiesības arī līdzšinējā pagastā, jo pretējā gadījumā viņš zaudētu šajā pagastā vēlēšanu tiesības); 4) valsts dienests, ar kuŗu grūti savienojama pagasta valdes locekļa pienākumu izpildīšana; šim iemeslam vajadzētu pievienot dažus likumā neminētus gadījumus, galvenā kārtā — pašvaldību un citu publisko iestāžu; 5) ilgstoša (ne mazāk kā 3 mēnešus ilga) prombūtne ārpus pagasta robežām savas darbības vai saimniecības darīšanu dēļ.

Pagasta pašvaldības amatpersonas, tai skaitā, pagasta vecāko un valdes locekļus, līdz 1934. g. aprīļa valde varēja sodīt disciplinārā kārtā, uzliekot 3 sodu veidus — piezīmi, brīdinājumu un naudas sodu līdz 20 latiem (aprīļa pašvaldības likuma 13. p. h punkts). Augstāko disciplinārsodu — atcelšanu no amata — nevarēja uzlikt neviena pārraudzības iestāde, arī valdība nē. Citiem vārdiem, pagasta valdes amatpersonas palika savos amatos visu pilnvaru laiku, kas līdzīgi padomei sākumā bija 3, bet vēlāk 4 gadi. — Pēc 1934. g. 17. jūlija likuma 1. panta iekšlietu ministram ir tiesība atcelt pagasta vecākos un valžu locekļus. Ja ministrs izmantojis viņam piešķirto tiesību, atcēlis no amata kādu pagasta amatpersonu, tad viņam tiesība arī vakantajā vietā vai nu iecelt citu personu, vai arī uzdot pagasta padomei izdarīt vēlēšanas. Šoreiz vēlēšanas nav izdarāmas citādi, kā tikai iekšlietu ministra uzdevumā.

Kā vēlēšanu, tā iecelšanu gadījumā kandidātam jāatbilst pagastu pašvaldības likumā minētām prasībām. Viņam jābūt pilntiesīgam Latvijas pilsonim, kas līdz iecelšanas vai ievēlēšanas dienai attiecīgā pagastā ieguvis dzīves vietas tiesības vismaz 4 mēnešus. Ievērojot pagastu pašvaldības likuma 35. pantu, ar personām, kas jau atrodas valdes sastāvā, jaunā amatpersona nedrīkst atrasties: a) radniecībā, taisnā, augšup un lejup ejošā līnijā bez pakāpju ierobežojuma un blakus līnijās līdz otrai pakāpei ieskaitot; b) svainībā līdz otrai pakāpei ieskaitot; c) adoptētais vai adoptētais.

Padomes izdarītām vēlēšanām agrāk nevajadzēja pārraudzības iestāžu apstiprinājuma, bet apriņķa valdei 2 nedēļu laikā bija tiesība celt iebildumus. Ja šai laikā iebildumus necēla, tad ievēlētās amata personas varēja stāties pie amata pienākumu izpildīšanas. — 1934. g. 17. jūlija likuma 3. panta 1. punkts prasa, lai ievēlētās pagasta valdes amatpersonas, vecāko, valdes locekļus un viņu kandidātus, apstiprina apriņķa lauku pašvaldību vecākais. Tā kā ar ievēlēšanu amatā izraudzīšanas akts vēl nav nobeigts, tad ievēlētā persona amatu varēs uzņemt tikai pēc apriņķa vecākā lēmuma saņemšanas pagasta valdē, pie kam lēmumam jābūt pozitīvam, ka ievēlētā persona ir apstiprināta. — Iekšlietu ministra ieceltās amatpersonas stājas amatā pēc iecelšanas lēmuma saņemšanas pagasta valdē un tieši tai laikā, kāds paredzēts lēmumā, vai arī nekavējoties, ja ministrs termiņu nav noteicis.

Pagasta valdes amatpersonas, kā vēlētās, tā ieceltās, var zaudēt savu amatu saskaņā ar pagastu pašvaldības likuma noteikumiem (32. un 33. p.), bet tas nenozīmē, ka pagasta padomei būtu tiesība izdarīt vēlēšanas gadījumos, kad izstājusies iecelta amatpersona. Par iecelto valdes locekļu amata zaudēšanu pagasta valde nekavējoties ziņo apriņķa vecākajam, bet pēdējais Iekšlietu ministrijai. Iekšlietu ministrs ieceļ vakantajā vietā citu personu vai uzdod pagasta padomei izdarīt vēlēšanas.

Pagasta vecākā un valdes locekļu ieņemamais amats, pretēji padomes locekļiem, nav uzskatāms par goda, bet gan atalgotu amatu. Pagastu pašvaldības likuma 43. pants nosaka: «Pagasta vecākais, viņa biedrs un valdes locekļi dabū atalgojumu, kuŗa apmēru nosaka pagasta padome, bet apstiprina apriņķa lauku pašvaldību vecākais.» Likuma noteikums ir skaidrs tanī ziņā, ka atalgojums jāmaksā obligāti. Pagasta padomei nav tiesības nolemt, ka valdes amatpersonas savus pienākumus izpildītu bez atlīdzības. Cits jautājums, cik lielam jābūt šim atalgojumam, — to nosaka pagasta padome, turklāt nav liegts šīs normas mainīt arī valdes

pilnvaru laikā, tikai šādam lēmumam vienmēr vajaga apriņķa vecākā piekrišanas. Apriņķa vecākam ir tiesība nedot apstiprinājumu padomes lēmumam, saprotams, motivējot savu lēmumu.

Pēc izdarītām vēlēšanām resp. iecelšanas pagasta valdei nav vajadzīga konstruēšanās vārda īstajā nozīmē, jo viņas priekšsēdētājs — pagasta vecākais tieši minēts vēlēšanu vai iecelšanas aktā; sekretārs paredzēts likumā un tas ir pagasta sekretārs. Atliek tikai pagasta vecākā vietnieks, kuŗš, ja nav minēts izraudzīšanas aktā, jāievēl pašai valdei no sava vidus.

II. Pagasta valdes darbības lauks. Pēc 1922. g. pagastu pašvaldības likuma 30. panta pagasta valde bija domāta tikai kā pagasta pašvaldības izpildu orgāns, kuŗam galvenā kārtā vajadzēja izpildīt pagasta padomes lēmumus, kamēr patstāvīgi valde varēja rīkoties tikai tieši likumā (36. p.) nosauktos gadījumos, jo pagasta padome skaitījās pagasta pašvaldības lietu vispārēja pārzinātāja. 1934. g. 17. jūlija likums pārmaina abu iestāžu lomas. Padome var lemt tikai par tām lietām, kas viņai ar likumu tieši uzliktas, kamēr visas citas pagasta pašvaldības lietas piekrīt valdei, jeb kā minētā likuma 4. pants nosaka: Visas citas pagasta padomes funkcijas, kas paredzētas likumā par pagastu pašvaldību, pāriet uz pagasta valdi.» Ar to pagasta valde ir pārvērsta patstāvīgā pagasta pašvaldības organā, kuŗa darbības lauks noteikts likumā un tajā padomei pieder vienīgi kontroles, bet ne rīcības tiesības.

No 1934. g. pagasta valde ir lēmēja daudzus pagasta pašvaldības jautājumus. Viņas kompetencē ietilpst pagasta tekošo lietu vadība saskaņā ar pagastu pašvaldības likuma 36. panta noteikumiem un pagastu pašvaldības likuma 13. pantā minēto lietu kārtošana, ciktāl šīs lietas nav uzticētas pagasta padomei ar 1934. g. 17. jūlija likuma 3. panta noteikumu. Kā svarīgākās un plašākās no 13. panta lietām pieminamas: sabiedriskā apgādība, tautas veselība, izglītība, pārtikas lietas, reibinošu dzērienu tirgotavu atvēršana un slēgšana, ugunsgrēku apkaŗošana,

lauksaimniecības, kooperācijas un rūpniecības veicināšana un citas lietas. Bez tam no padomes kompetences izslēgti un nodoti valdei šādi jautājumi, kas minēti pagastu pašvaldības likuma citos pantos: padomes kārtējo sēžu dienu noteikšana (9. p.), sekretāra un viņa palīga ievēlēšana un atlaišana (47. un 48. p.), nodokļu samazināšana, atlaišana vai nomaksas pagarināšana (69. p.). Vispārīgi pagasta valdei ir jākārtoto visas pagasta pašvaldības lietas, ciktāl tās neietilpst padomes kompetencē uz 1934. g. 17. jūlija likuma 3. panta vai citu likumu tieša noteikuma pamata.

✓ Bez pašvaldības uzdevumiem pagasta valdei ir uzlikti arī vispārējās pārvaldes uzdevumi. Par to ir runa pagastu pašvaldības likuma 37. pantā, kas nosaka: «Kaņaklausības un civīlpārvaldes lietās pagasta valde sava pagasta robežās: a) izpilda likuma noteikumus un valdības rīkojumus; b) sastāda un ved iedzīvotāju un vēlētāju sarakstus.» Kaņaklausības lietas visur ierindotas valsts, ne pašvaldības uzdevumu laukā, jo šie nepieciešama vienāda rīcība visā valstī un pakļaušanās vienai vadībai. Ja pašvaldības arī izpilda dažus uzdevumus kaņaklausības lietās, tad tikai kā kaņa iestāžu palīģorgani. Ar vārdu «civīlpārvalde» šoreiz jāsaprot tikai tā pārvaldes daļa, kas pēc likumiem ietilpst valsts, bet ne pašvaldību kompetencē.

Izpildidama vispārējās pārvaldes uzdevumus, pagasta valde ir pakļauta nevien likuma noteikumiem, bet arī valdības attiecīģo organu rīkojumiem. Šeit redzam ievērojamu atšķirību pašvaldības un valsts uzdevumu veikšanā. Pašvaldības uzdevumos pagasta valdei ir savs patstāvīģas rīcības lauks, kuņā valdības iestādēm ir tikai pārraudzības, bet ne tiešu rīkojumu došanas tiesības, kamēr valsts uzdevumos pagasta valdei nav sava patstāvīģa darbības lauka, tas ir valdības darbības lauks, kāpēc pagasta valdei, līdzīgi citām valsts iestādēm, jāpakļaujas augstāko iestāžu norādījumiem un rīkojumiem.

Īpaši vēl jāpiemin pagastu pašvaldības likuma 38. pants, kas skan: «Par pagasta valdes rīkojumu neizpildīšanu pagasta valde vainīģajam var uzlikt sodu līdz

10 latiem, iepriekš uzklausot sodāmās personas paskaidrojumu, ja pēdējā tādus vēlētos dot. Ja pagasta iedzīvotāji neizpilda noteiktā laikā viņiem no pagasta valdes uzliktus darbus, tad pēdējos tā var likt izdarīt uz neizpildītāja rēķina.» — Šai pantā ir runa par divi pagasta valdes tiesībām: administratīvo sodu uzlikšanas un administratīvo spaidu lietošanas tiesībām. Pirmā tiesība minēta panta pirmajā, bet otrā — otrajā teikumā.

Administratīvs sods ir sods, ko pilsonim uzliek nevis tiesa, bet administratīvās jeb pārvaldes varas orgāns par likuma vai administratīva rīkojuma nepildīšanu. Tā kā pilsoņu sodīšana parasti ietilpst tiesu kompetencē, tad administratīvās sodīšanas tiesības nav prezumējamas vai atvasināmas, bet tās var piešķirt vienīgi likuma tiešs un skaidri izsacīts noteikums. Šīs tiesības var izlietot tikai tas administratīvais orgāns, kam likums piešķīris aplūkojamo tiesību, izņemot atkal likumā paredzētos deleģācijas (tālāk pilnvarošanas) gadījumus. Tāpat sodu var uzlikt vienīgi par tādiem pārkāpumiem, kas minēti likumā, ar kuŗu administratīvam orgānam piešķirtas sodīšanas tiesības.

Pagastu pašvaldības likuma 38. pants administratīvās sodīšanas tiesības piešķir pagasta valdei. Tās nevar izmantot citi pagasta pašvaldības orgāni vai amatpersonas; piem. pagasta padome vai vecākais nevar uzlikt administratīvus sodus.

Administratīvus sodus var uzlikt «par pagasta valdes rīkojumu neizpildīšanu.» Citiem vārdiem, akts, kuŗu pilsonis nav pildījis, izgājis no pagasta valdes. Nevar runāt par administratīvu sodu, ja pilsonis nav pildījis likumu, valdības izdotus noteikumus vai padomes lēmumu, ja vien to izvešanai pagasta valde nav devusi savu rīkojumu. — Ne par visu pagasta valdes pavēļu neizpildīšanu tūlī var sodīt administratīvā kārtā. Pirmkārt, izslēgti visi gadījumi, kad pagasta valde rīkojas pagastā kā juridiskas personas pārstāve, t. i. privāttiesiskās lietās, piem., pārvaldot pagastam piederošu lauksaimniecību, tirdzniecības vai rūpniecības uzņēmumu. Otrkārt, arī tad, kad pagasta

valde rīkojās kā publiskās varas nesēja, ne vienmēr par viņas rīkojumu nepildīšanu var uzlikt administratīvus sodus. Tas nav iespējams, ja pagasta valde rīkojās kā vispārīgās pārvaldes organs (pagastu pašvaldības likuma 37. pants) un ja par valdes rīkojumu nepildīšanu likumos paredzētas citas sekas; piem., par saistošu noteikumu pārkāpumiem, kā arī par nodokļu paziņojumu neiesniegšanu vai nepareizu ziņu sniegšanu, vainīgie sodāmi uz sodu likuma pamata; par laikā nesamaksātiem nodokļiem jāmaksā sodu nauda $\frac{2}{3}\%$ mēnesī. Visos tamlīdzīgos gadījumos jārīkojas pēc likumā tieši noteiktas kārtības, bet pagasta valde nevar izlietot viņai ar 38. pantu piešķirtās tiesības. — Tā tad, pagasta valde pilsoņiem var uzlikt administratīvus sodus par rīkojumu nepildīšanu, kuŗus viņa izdevusi pašvaldības lietās un kā publiskās varas pārstāve, ja likumā nav paredzēta īpaša rīkojumu izpildīšanas kārtība.

Administratīvo sodu var uzlikt līdz 10 latu apmēram. Šais robežās pagasta valde var pilnīgi brīvi rīkoties, ievērojot pašvaldības un visas valsts intereses, kā arī citus lietderības apsvērumus. — Pirms soda uzlikšanas pagasta valdes pienākums uzaicināt un uzklaustīt sodāmās personas paskaidrojumus, saprotams, ja viņa savus paskaidrojumus vēlētos dot.

Administratīvie spaidi, kas paredzēti 38. panta otrā teikumā, nav identificējami ar administratīviem sodiem. Sods vienmēr ir pilsoņa ierobežojums vai materiālo interešu aizskārums, ar nolūku pamudināt viņu uz pakļautību likumīgiem rīkojumiem vispārīgi. Administratīvie spaidi turpretim ir līdzeklis, kā panākt zināmā rīkojuma izvešanu dzīvē, nedomājot par pilsoņa tiesisko audzināšanu.

Administratīvos spaidus lieto galvenā kārtā tais gadījumos, kad pagasta valde pilsonim uzlikusi pienākumu izpildīt kādus darbus, piem. pievest skolai 6 sterus malķas. Ja pilsonis šo darbu nav izpildījis, tad pagasta valdei tiesība to veikšanu izdot trešai personai, pie kam nepildītājam jāsedz visi izdevumi sakarā ar to.

Līdzīgi administratīviem sodiem, arī administratīvos spaidus var lietot vienīgi publisku pienākumu (piem. klausu) gadījumos, bet tos nevar lietot privātu saistību gadījumos, tāpat, ja likums paredz citādu kārtību.

Administratīvā sodu uzlikšana pati par sevi neizslēdz spaidu lietošanu. Par viena un tā paša rīkojuma nepildīšanu pagasta valdei tiesība pilsoni sodīt administratīvā kārtā un izdot attiecīgā darba izpildīšanu trešām personām.

II. Pagasta valdes darbības kārtība. Kamēr viņa bija gandrīz tikai padomes lēmumu izpildītāja, tikmēr nepiekrita svarīga nozīme jautājumam par darbības kārtību. 1922. g. pagastu pašvaldības likumā atrodam tikai vienu — 39. pantu, kas paredz pagasta valdes kvorumu, balsu vairākumu un citus darbības kārtības noteikumus. Tagad, kad pagasta valdes funkcijas ievērojami paplašinātas, kad viņa kārtu vairākas svarīgas pagasta pašvaldības lietas, kuŗām padomē bija noteikts kvorums un kvalificēts balsu vairākums, nopietni paceļas jautājums par valdes darbības kārtību.

Kārtējo valdes sēžu dienas nosakāmas ilgākam laikam (parasti gadam) uz priekšu, jo tanīs pašās dienās pieņem arī publisku. Ārkārtējās sēdes sasauc vecākais, ja rodas sevišķi steidzamas lietas. Sēžu sasaukšanai likums neparedz kaut kādu sevišķu kārtību. Domāju, ka valdei arī tagad nav jāturas pie padomei noteiktās kārtības. Valdes sēdes var sasaukt ar rakstisku, mutisku vai telefonisku aicinājumu, kā katru reizi pagasta vecākais to atzīst par lietderīgāku.

Līdz 1934. g. pagasta valdes sēdēm iepriekš nevajadzēja uzstādīt dienas kārtību, bet tagad, man liekas, to vajadzētu darīt, ciktāl dienas kārtība attiecas uz valdē izlemjamām padomes agrākām funkcijām, jo tās ir svarīgākas, kāpēc nepieciešama iepriekšēja sagatavošanās. Tāpat vēlams protokolā atzīmēt, kādas lietas valde izlemusi saskaņā ar 1934. gada 17. jūlija likuma 4. pantu, — kā arī vēlams norādījums uz pagastu pašvaldības likuma attiecīgo pantu un punktu, kas skar zināmo jautājumu.

Ievērojot tādu kārtību vienmēr būs iespējams noskaidrot, kad valde rīkojusies kā izpildu organs un kad — kā lēmējs organs.

Pagasta valdes kvoruma noteikums pēc pagastu pašvaldības likuma 39. p. skan tā: «Pagasta valde var noturēt savas sēdes un pieņemt lēmumus, ja sēdēs bez vecākā piedalās vismaz 2 valdes locekļi.» Tā tad triju personu sastāvā pagasta valde vienmēr skaitās pilntiesīga, neatkarīgi no valdes kopējā sastāva. Praktiski, no vienas puses, būs pagasti, kur valdes sēdē vajadzēs piedalīties pilnam valdes sastāvam, jo tā var sastāvēt no vecākā un 2 valdes locekļiem; no otras puses, lielos pagastos, kur valde sastāv no 7 personām, likumīgais kvorums nesasniedz pusi no visa valdes sastāva. Jāpiezīmē, ka šī otrā iespēja radusies tikai 1937. gadā, kad valdes locekļu skaitu atļauts pavairot līdz 6.

Pieminētais kvoruma noteikums pilnā mērā respektējams vienīgi tais gadījumos, kad valde darbojas kā izpildu organs. Turpretim, rīkojoties kā lēmējam organam, pagasta valde spiesta ievērot noteikumus par kvorumu pagasta padomē, t. i. parasti valdes sēdē jāpiedalās 3 vai 4 personām (ja valde sastāv no 7 personām), bet sevišķi paredzētos gadījumos nepieciešams kvalificēts kvorums; 16. pantā minētās līgumu un 17. pantā minētās reibinošu dzērienu tirgotavu lietas apspriežamas vienīgi tad, ja sēdē piedalās $\frac{2}{3}$ no valdes sastāva; sekretāra un viņa palīga atlaišanas jautājumu var apspriest, ja piedalās $\frac{3}{4}$ no visām valdes amatpersonām.

Balsošana par iesniegtajiem priekšlikumiem parasti izdarāma atklāti, bet sekretāra un viņa palīga pieņemšana dienestā nobalsojama aizklāti saskaņā ar likuma tiešu noteikumu. Pārējos gadījumos jābalso aizklāti, ja to pieprasa kaut arī viens valdes loceklis.

Balsu vairākuma jautājumā 1922. g. pagastu pašvaldības likuma 39. pants paredz tikai tā sauc. absolūto balsu vairākumu, ar ko atkal pietika izpildu lēmumu pieņemšanai, kā arī parasto padomei piekritīgo jautājumu kārtošanai, bet tas neapmierina gadījumos, kad kārtojami

sevišķi svarīgi jautājumi. Likums padomei paredz vairākas lietas, kas izlemjamas tikai ar kvalificētu balsu vairākumu. Dažas no tām tagad piekrīt pagasta valdei, kurai arī jāprasa kvalificēts balsu vairākums; piem. reibinošu dzērienu tirgotavu jautājums izlemjams ar $\frac{2}{3}$ balsu vairākumu no visa valdes sastāva un par sekretāra vai viņa palīga atlaišana no amata jālemj ar $\frac{3}{4}$ balsu vairākumu no visām valdes amatpersonām.

Visi pagasta valdes lēmumi jāieraksta īpašā protokolu grāmatā, kuŗu paraksta pagasta vecākais, klātbijušie valdes locekļi un sekretārs.

24. §. Pagasta vecākais.

1934. g. 17. jūlija likums pārdevēja agrāko pagasta valdes priekšsēdētāju par pagasta vecāko. Mēs zinām, ka pagasta vecākā amats bija pazīstams Latvijas teritorijā jau krievu laikos, kāpēc var pacelties jautājums, vai mēs negriežamies atpakaļ pie krievu laiku iestādījumiem? Bažas tomēr nav dibinātas. Vecākā amats latviešu ciltis ir izplatīts jau labi sen, priekš krievu un vācu laikiem. Kad vāci iebruka latviešu apdzīvotās zemēs, tad novadu vecākie bija tie, kas aizstāvēja jauno kungu priekšā sava novada iedzīvotāju intereses un tiesības. Tā tad mūsu pagastu vecākiem savi amata brāļi jāmeklē nevis krievu vai vācu laikos, bet senlatviešu sabiedriskā iekārtā. — Pagasta vecāko kā pagasta ļaužu priekšnieku un uzticības personu dokumenti pirmo reizi piemin Kurzemē 1424. g. un Vidzemē 1472. gadā.

Pagasta vecākā amata atjaunošana nav uzskatāma par vienkāršu nosaukuma maiņu; tanī pašā laikā tā ir pašvaldības organizācijas principu maiņa. Agrāko laiku nekritizējamam kollēģiālajam principam nostājies blakus vienpersonīgais princips. Pašreizējos likumos tas gan vēl nav konsekventi izveidots, jo vairāki likuma noteikumi it kā neatbilst pagasta vecākā stāvoklim, kādu viņš faktiski ieņem pagasta pārvaldes aparātā. Tā, piem. pagasta vecākam valdes un padomes darbībā nav noteicēja vārda, viņa balsij nav pārsvara, viņš ir tikai pirmais līdziģo

starpā. Liekas, ka jaunajā pagastu pašvaldības likumā to vajadzēs citādi nokārtot.

Jau agrākajam pagasta valdes priekšsēdētājam likums piešķir plašākas tiesības, nekā pārējiem valdes locekļiem. 1934. g. 17. jūlija likums un pagastu pašvaldības likuma vēlākie grozījumi viņa darbības lauku vēl paplašinājuši.

Pagasta vecākais var ietekmēt pagastapadomes darbību. Pirmkārt, ar 1938. gadu pagasta vecākais sasauc kārtējās un ārkārtējās padomes sēdes. Līdz ar to šai jautājumā pagasta valdei vairs nav jārikojas. Otrkārt, tāpat ar 1938. gadu pagasta vecākais ir padomes priekšsēdētājs; saskaņā ar likuma noteikumu viņš vada padomes sēdes. Pagasta vecākā personā tagad sadodas rokās abi pagasta pašvaldības aktīvās pārvaldes organi — valde un padome, ar ko zināmā mērā izzūd duālisms pagastu pašvaldībā, ko stingri izveda 1918.—1934. gadam. Treškārt, pagasta vecākais referē padomē apspriežamos jautājumus. Tā kā viņš tanī pašā laikā ir pagasta tekošo lietu vadītājs, kam vislabāk pazīstamas pašvaldības lietas, tad saprotams, ka viņa ziņojumam un priekšlikumam ir liels svars padomē.

Pagastvaldē vecākais izpilda priekšsēdētāja funkcijas. Ciktālu valde pati nav lēmusi par sēžu dienām, tad sēdes pēc vajadzības sasauc pagasta vecākais. Viņš arī vada pagasta valdes sēdes, gādā par kārtību tajās; referē par apspriežamām lietām un tā tad stipri ietekmē valdes darbību, lai gan formāli viņš skaitās tikai pirmais līdzīgu starpā, jo viņam nav balss pārsvara.

Pagasta vecākais uzskatāms par valdes tekošo lietu vadītāju, kas izriet no pagastu pašvaldības likuma 45. panta otrā teikuma, jo «rakstus un dokumentus paraksta un par tiem atbild pagasta vecākais vai viņa vietnieks un pagasta sekretārs».

Bez tam jāpiemin vēl divi citas funkcijas, kas sevišķi izceļ pagasta vecākā stāvokli. 1922. g. pagastu pašvaldības likuma 40. un 41. pants pelna īpašu ievērību. 40. p. piešķir pagastu valdes priekšsēdētājam suspensīvā

veto tiesību, tiesību, apturēt pagasta valdes lēmumus, kas nesaskanēja ar likumu vai pagasta padomes lēmumiem. Par savu rīcību priekšsēdētājs ziņoja nākošajā padomes sēdē, kas izlēma strīdu, apstiprinot vai atceļot valdes lēmumu. 41. p. pagasta valdes priekšsēdētājam piešķīra ārkārtēju rīkojumu tiesības, ārkārtējos gadījumos, kā kam izceļoties un piepešos nelaimes gadījumos, priekšsēdētājs, nenogaidot valdes sēdi, varēja izdot nepieciešamos rīkojumus. Tā kā priekšsēdētājs šādos gadījumos rīkojies valdes vietā, tad likums nosaka, ka pēc tam nekavējoties sasauca valdes sēdi, kurai šie rīkojumi jāapstiprina; noraidīšanas gadījumā tie skaitās atcelti.

1934. g. 17. jūlija likums atstāj pagasta vecākajam negrozītā veidā pagastu pašvaldības likuma 41. pantā minēto tiesību ārkārtīgos gadījumos izlemt pagasta valdei piekritīgās lietas. Turpretim veto tiesība ievērojami paplašināta. Pagasta vecākajam piešķirtā veto tiesība paredzēta 1934. g. 17. jūlija likuma 6. pantā, kas skan: «Pagasta vecākam ir tiesība celt iebildumus pret pagasta padomes un valdes pieņemtiem lēmumiem, ja viņš atzīst, ka tie ir pretlikumīgi vai nav lietderīgi, ziņojot par to apriņķa lauku pašvaldības vecākam. Kamēr šādus jautājumus nav izlēmis apriņķa lauku pašvaldību vecākais, pagasta padomes vai valdes pieņemtie lēmumi nav izpildāmi.»

Pagasta vecākam piešķirtā tiesība palikusi suspensīvā jeb apturošā veto robežās. Viņam nav absolūtā veto tiesības, nav tiesības pilnīgi noraidīt, resp. atcelt padomes lēmumus un vispārīgi šiem lēmumiem nav vajadzīgs pagasta vecākā apstiprinājums, kādā gadījumā tikai varētu pacelties jautājums par absolūto veto. Pagasta vecākais var «celt iebildumus», līdz kuŗu pārbaudīšanai no apriņķa vecākā puses padomes vai valdes lēmumi «nav izpildāmi», skaitās apturēti.

Pagasta vecākā veto tiesību izlietošanas objekts ievērojami paplašināts. Ja pagasta valdes priekšsēdētājs varēja apturēt tikai valdes lēmumus, tad pagasta vecākais var celt iebildumus kā pret val-

des, tā pret padomes lēmumiem. Šis noteikums 1934. g. likumā viskrasāk iezīmē vienpersonīgā principa pārsvaru par kollēģiālo principu. Agrākais valdes priekšsēdētājs bija nevarīgs padomes priekšā, bet pagasta vecākā vara neapstājas pie padomes durvīm. Viņš atveŗ tās ar stingru roku, lai pārbaudītu, ko un kā pagasta padome dara.

Pagasta valdes priekšsēdētāja veto tiesība bija aprobežota tikai ar nelikumīgiem valdes lēmumiem; viņš nedrīkstēja aizskārt lietderības jautājumus. Turpretim pagasta vecākam tiesība celt iebildumus, ja viņš atzīst valdes vai padomes lēmumus par pretlikumīgiem vai nelietderīgiem. Likumības jēdziens ir samērā noteikts, jo tā saturu atrodam attiecīgos likumos, kamēr lietderības jēdzienam nav šādas skaidrības un noteiktības. Jautājums par lietderību ietveŗ sevī vajadzības un nepieciešamības, pašvaldības un valsts, tautas un sabiedrības interešu dažādos viedokļus, kādēļ par konkrētā lēmuma lietderību vai nelietderību vienmēr varēs strīdēties un šo strīdu vajadzēs izlemt apriņķa vecākam. Bez šaubām jāatzīst, ka tiesība pārbaudīt pagasta valdes un padomes lēmumu lietderību, pagasta un apriņķa vecākam piešķir lielu faktisku varu pagastā.

Valdība, piešķirdama pagasta vecākajam tik plašas tiesības, vadījusies no atzinuma, ka viņš kā visu tekošo pašvaldības lietu vadītājs varēs dažreiz pareizāk izprast iedzīvotāju patiesās vajadzības un valdības sprauostos mērķus visas tautas interesēs.

Kā ikviena publiska vara, pagasta vecākā vara tanī pašā laikā ir tiesība un pienākums, kas rūpīgi un apzinīgi jāpilda pašvaldības un valsts interesēs. Veto tiesība nav domāta vecākā personīgo interešu un patmīlīgo iedomu reālizācijai. Pagasta vecākam nav tiesības apturēt valdes vai padomes lēmumus tikai tādēļ, ka šis lēmums pieņemts pret viņa gribu vai arī aizskaŗ viņa paša vai draugu intereses. Tāda pagasta vecākā rīcība var izsaukt vietējā sabiedrībā sašutumu, līdz beidzot būs apdraudēts viņa stāvoklis.

Tāpat veto tiesība likumā nav minēta tikai izskata dēļ. Tā nav vienīgi tiesība, bet arī pienākums. Ja pagasta vecākais pārliecinājies, ka valdes vai padomes lēmums tiešām nelikumīgs vai nelietderīgs, tad viņa pienākums katrā ziņā iejaukties un celt iebildumus. No tā viņu nedrīkst atturēt domas, ka varbūt sanīdīsies ar saviem draugiem, valdes vai padomes locekļiem.

Beidzot, veto tiesība uzskatāma par pēdējo līdzekli, *ultima ratio*, kas jāizmanto tikai tad, kad visi citi līdzekļi jau izmantoti un nav bijis vajadzīgo panākumu. Pa priekšu, pirms lēmuma pieņemšanas pagasta vecākā uzdevums izlietot savu morālisko iespaidu un censties pārliecināt valdes vai padomes locekļus par zināmās rīcības nepareizību. Un ja arī tad valde vai padome pieņem nelikumīgu vai nelietderīgu lēmumu, pagasta vecākajam jāizlieto viņam piešķirtā veto tiesība.

25. §. Revīzijas komisija.

Pagasta revīzijas komisija sastāv no 3 līdz 5 locekļiem. Komisijas locekļu pilnvaru laiks sākumā bija 3 gadi, no 1931. g. 4 gadi, bet pēc 1934. gada komisijas locekļus iecel uz nenoteiktu laiku.

Līdz 1934. gadam revīzijas komisiju ievēlēja vispārīgās, vienlīdzīgās tiešās, aizklātās un proporcionālās vēlēšanās vienā laikā ar pagasta padomi un uz pagasta padomes vēlēšanu likuma pamata. 1934. g. 17. jūlija likums iekšlietu ministram piešķir tiesību iecelt revīzijas komisijas locekļus. Kā ievēlēt, tā iecelt par revīzijas komisijas locekli var katru Latvijas pilsoni, kas pagastā bauda vēlēšanu tiesības. Revīzijas komisijas locekļa amatu nevar ieņemt valdes un padomes locekļi, kā arī pagasta valdes sekretārs un viņa palīgs.

Pirms pilnvaru laika notecējuma revīzijas komisijas locekļi savu amatu var zaudēt nāves gadījumā, labprātīgi atsakoties, zaudējot vēlēšanu tiesības pagastā, ar tiesas spriedumu par atcelšanu no amata. Labprātīgi atteikties var tikai sevišķi svarīgos gadījumos, par kādiem uzskata:

a) vecumu pāri 60 gadiem; b) slimību, kas kavē amata pienākumu izpildišanu; c) pāriešanu uz dzīvi ārpus pagasta robežām; citus gadījumus par svarīgiem agrāk varēja atzīt padome, bet tagad pagasta valde. 1934. g. 17. jūlija likums paredz arī revīzijas komisijas locekļu atcelšanu no amata. Šī funkcija piekrīt iekšlietu ministram. Līdz 1935. g. likumam par pilnvaru pagarināšanu, vakantā komisijas locekļa amatā aicināja nākošo kandidātu no attiecīgā saraksta, izņemot gadījumu, kad atcēlis iekšlietu ministrs. Tagad visos gadījumos jāziņo iekšlietu ministram caur aprinča vecāko un vakantā vietā ieceļ ministrs ar savu lēmumu.

Revīzijas komisijas uzdevums — pagasta budžeta, gada pārskata, kā arī pagasta iestāžu un amatpersonu darbības revidēšana. Vispārēja revīzija obligāti jāizdara vismaz vienu reizi gadā — pēc pagasta darbības gada izbeigšanās. Likums atļauj komisijai izdarīt revīziju kautkur citā laikā, kad komisija pati to atzīst par vēlamu. Likumā jau nav noteikts, bet jāpieņem, ka revīzijas izdarīšanu var pieprasīt pārraudzības organi, pagasta padome un valde.

Par katru sēdi revīzijas komisija ved protokolu, kas ierakstāms sevišķā protolu grāmatā. Protokolēšanā var pieaicināt sekretāru vai viņa palīgu. Protokolu paraksta priekšsēdētājs un klātbijušie komisijas locekļi. Revīzijas komisijas protokolu grāmata uzglabājama pagasta valdes kancelejā un uzrādāma katram pagasta loceklim, ja viņš to vēlas. — Par izdarīto revīziju komisija ziņo padomes sēdē. Lai gan 1934. g. 17. jūlija likumā šāda funkcija padomei tieši nav paredzēta, bet tas izriet no pagasta valdes un padomes stāvokļa. Revīzija galvenā kārtā skar pagasta valdi un viņas darbību, kāpēc revīzijas ziņojums valdē netiktu objektīvi novērtēts un reālizēts. Pagasta padome turpretim ir augstākais pagasta pašvaldības orgāns, kas nevien izspriež svarīgākās pašvaldības lietas, bet arī izšķir sūdzības par pagasta valdes darbību un rīcību.

26. §. Pagastu pašvaldības organu lēmumu pārsūdzība.

Pagasta pašvaldībā darbojas 3 organi: padome, valde un revīzijas komisija. Vienīgi šīs trīs kollēģijas pēc pastāvošiem likumiem «pārzina pagasta pašvaldības lietas», rikojas pagasta vārdā un viņu rīcībai ir patstāvīga nozīme nevien pagasta pašvaldības iekšējā dzīvē, bet arī uz ārieni. Līdz ar to paceļas jautājums par sūdzībām gadījumos, kad pagasta organi ar saviem lēmumiem, rīkojumiem vai rīcību aizkārtu citu iestāžu vai privātpersonu tiesības un intereses.

Pagasta amatpersonu un darbinieku rīcība gan saistīta ar pagasta pārvaldes funkciju izpildīšanu, tomēr viņu darbībai ir vairāk iekšējs raksturs. Ja viņi arī kādreiz rīkotos pretlikumīgi, tad nelikumīgās rīcības novēršana notiek parasti iekšienē, neskaņot trešās personas.

Vienai amatpersonai, un tieši pagasta vecākam likumi gan piešķir ievērojami plašākas tiesības, bet viņa rīcība tomēr cieši saistās ar pagasta valdes vai aprinča vecākā funkcijām, kāpēc arī pagasta vecāko vēl nevaram uzskatīt par pagasta pašvaldības organu un formāli nav vajadzības runāt par viņa lēmumu pārsūdzēšanas kārtību.

Pagasta revīzijas komisija, kā jau pats nosaukums rāda, nav domāta aktīvās pārvaldes, bet gan kontroles funkcijām, jo «budžeta, gada pārskata un pagasta iestāžu un amatpersonu darbības revidēšanai ievēlama revīzijas komisija...» (52. p.). Kā kontroles organs bez lēmēja tiesībām, revīzijas komisija dod savus atzinumus, kuŗu reālizācija atkarīga no pagasta padomes vai valdes. Tāpēc par revīzijas komisijas lēmumiem sūdzēties nav iespējams.

Tā tad paliek tikai divi pagasta pašvaldības organi, pagasta valde un padome, par kuŗu lēmumiem, rīkojumiem vai rīcību iespējamas pārsūdzības.

I. Pagasta valdes stāvoklis pēc 1934. g. ievērojami grozījies, kas var izsaukt domstarpības arī par viņas lēmumu pārsūdzēšanu. Pēc 1922. g. pagastu pašvaldības likuma 30. panta: «Pagasta valde ir pagasta pašvaldības izpildu organs...», kam piekrita galvenā kārtā

padomes pieņemto lēmumu izpildīšana, kādēļ nebija šaubu par to, ka valdes pieņemtie lēmumi vienmēr pārsūdzami uz pagasta padomi. 1934. g. 17. jūlija likums ievērojami paplašina pagasta valdes funkcijas, jo viņai piekrīt «visas citas pagasta padomes funkcijas, kas paredzētas likumā par pagastu pašvaldību...», izņemot tās, kas ar šī likuma 3. p. noteikumu tieši uzticētas padomei.

Lai gan pagasta valdes funkcijas tagad paplašinātas, tomēr vēl arvien pagasta padome skaitās pašvaldības augstākais administratīvais organs. Tādēļ administratīvās lietās, tais gadījumos, kad pagasta valde rīkojas pagasta pašvaldības kā publisko tiesību subjekta vārdā, nevar apiet pagasta padomi, nevar iesniegt pārsūdzību tūlīt aprīņķa lauku pašvaldību vecākajam kā pārsūdzības organam vai vietējam miertiesnesim kā administratīvās tiesas zemākam organam.

Pa daļai tas jau izteikts 1934. g. 17. jūlija likuma 3. panta 1. punktā, kas nosaka, ka pagasta padome izšķir sūdzības par pagasta valdes darbību un rīcību. Nepārprotami tas izteikts pagastu pašvaldības likuma 123. pantā (1935. g. red.): «Pagasta valdes lēmumus 14 dienu laikā, skaitot no lēmuma paziņošanas dienas, lietā ieinteresētās personas vai iestādes var pārsūdzēt pagasta padomei...»

Pagastu pašvaldības likuma 1935. g. 19. decembra papildinājumos un pārgrozījumos aplūkojamais jautājums atrisināts un turklāt vēl skaidrāk un precīzāk, nekā pirms 1934. g. Visi pagasta valdes lēmumi, kad viņa rīkojusies administratīvo funkciju laukā, pārsūdzami padomē un tikai padomē; cita pārsūdzības organa pēc likuma noteikuma nav. Sūdzības, kas iesniegtas par pagasta valdi aprīņķa vecākajam vai miertiesnesim, nav skatāmas cauri formālu iemeslu dēļ, jo tās iesniegtas pārkāpjot padomes kompetenci.

Sūdzību iesniegšanai likums noteicis 14 dienu termiņu, kāda nebija agrākos likumos. 14 dienas jāatzīst par pilnīgi pietiekošu laika sprīdi, lai pilsonis vai iestāde varētu sagatavot un iesniegt pārsūdzību vietējam organam — pagasta valdei, tālāknodešanai padomei. Terminš

nav skaitāms no lēmuma pieņemšanas dienas pagasta valdē, bet gan «no lēmuma paziņošanas dienas», t. i., tās dienas, kad ieinteresētā persona vai iestāde uzzinājusi par pieņemto lēmumu. Skaidrības labad Iekšlietu ministrijas pašvaldības departaments aizrādījis, ka visi lēmumi, kas pilsoņiem uzliek saistības, paziņojami tā, lai varētu konstatēt lēmuma paziņošanas datumu, piem., ar pavēsti vai rakstu divi eksemplāros, uz kuŗa otrā eksemplāra parakstās raksta saņēmējs.

Sūdzības iesniegšanas tiesību likums nodrošina vienīgi lietās ieinteresētām personām un iestādēm, kāds noteikums atbilst administratīvo tiesu likumā ietvertam principam; nevar sūdzēties persona, kuŗai nav intereses zināmā jautājumā.

Sūdzība par pagasta valdes lēmumu, rīkojumu vai rīcību adresējama padomei, bet iesniedzama pagasta valdei, tādēļ, ka pēdējā vada pašvaldības tekošās darīšanas un uz ārieni reprezentē pagasta pašvaldību.

Privāttiesiskā laukā pagasta pašvaldība bauda juridiskas personas tiesības. Pagastu kā juridisku personu reprezentē pagasta valde un tādēļ civiltiesiskās attiecībās valdes lēmumi uzskatāmi par galīgiem, ja citāda kārtība neizriet no paša akta, vai likuma. Piem., nomas līgumā var noteikt, ka dažos gadījumos galīgā lemšana piekrīt pagasta padomei. Tāpat, pēc likuma tikai ar padomes lēmumu un pilnvarojumu var slēgt līgumus par aizņēmumiem, nekustamās mantas pirkšanu, pārdošanu vai ieķīlāšanu.

Tā tad civiltiesiskās prasības vēršamas pret pagasta pašvaldību valdes personā un pagasta valdes lēmumi tūlīņ pārsūdzami attiecīgai civiltiesai — miertiesai vai apgabaltiesai pēc prasības vērtības.

II. P a g a s t a p a d o m e ir augstākais pagasta pašvaldības orgāns, kas no vienas puses izlemj tikai viņai piekritīgās lietas (1934. g. 17. jūlija likuma 3. pants), bet, no otras puses izlemj tās pagasta valdei piekritīgās lietas, kuŗās iesniegtas sūdzības par pagasta valdes rīcību. Redzams, ka parasti padome nodarbojas tikai ar svarīgākām

pagasta lietām, bet sūdzību kārtībā tur var ienākt visas, pat vissīkākās pagasta pašvaldības lietas.

Vienmēr, arī sūdzību gadījumos, pagasta padomei tiesība jautājumu pārbaudīt pēc būtības, kā likumības, tā lietderības ziņā.

Par visiem pagasta padomes (arī valdes) lēmumiem jāinformē apriņķa lauku pašvaldību vecākais. Šajā ziņā padomes lēmumi sadalāmi divi grupās: 1) lēmumos, kam pēc pagastu pašvaldības likuma 118. p. nepieciešama apriņķa vecākā piekrišana un 2) lēmumos, pret kuņiem pēc likuma 121. panta apriņķa vecākais var celt iebildumus.

Kā Senāts ir atzinis dažos spriedumos, tad formālas pārsūdzības iesniegšana iespējama tikai par likumīgi spēkā nākušu, izpildāmu administratīvas iestādes vai amatpersonas lēmumu. Tādēļ apskatāmā jautājumā par padomes lēmumu, kam apriņķa vecākais vēl nav piekritis (118. p.) vai kam nav notecējis 121. pantā minētais 14 dienu termiņš par iebildumu celšanas tiesībām, nevar iesniegt pārsūdzību 123. panta nozīmē, bet nav liegts iesniegt apriņķa lauku pašvaldību vecākajam lūgumu, norādot tajā uz lietas apstākļiem. Lūgumrakstā minētos apstākļus apriņķa vecākais var apsvērt un arī ņemt vērā, izlietojot savas apstiprināšanas vai iebildumu celšanas tiesības. Tā tad uz šādu lūgumu apriņķa vecākais reaģēs kā pārraudzības, bet nevis pārsūdzības organs. Tamlīdzīgus lūgumrakstus miertiesnesim nevar iesniegt, jo viņam nav pārraudzības tiesību. Ar lūgumraksta iesniegšanu apriņķa lauku pašvaldību vecākajam kā pārraudzības organam ieinteresētā persona nezaudē tiesības iesniegt formālu pārsūdzību pēc tam, kad pagasta padomes lēmums būs stājies likumīgā spēkā.

Lai ieinteresētās personas zinātu, kad padomes lēmums stājies likumīgā spēkā, tad pagasta valdes uzdevums ziņot par to un pēc iespējas rakstiski, lai pašā aktī būtu konstatējama paziņošanas diena.

Pārsūdzības tiesības pieder ieinteresētām personām un iestādēm, t. i., ja ar padomes lēmumu ir aizkārtas perso-

nas vai iestādes tiesības vai likumīgi aizsargātas intereses.

Pagasta vecākajam 1934. g. 17. jūlija likuma 6. pants piešķir tiesību celt iebildumus pret padomes un valdes pieņemtiem lēmumiem likumības un lietderības ziņā. Tomēr šī vecākā rīcība nav uzskatāma par sūdzību. Parasti iebildumi jāpiesūta apriņķa lauku pašvaldību vecākajam reizē ar attiecīgo padomes vai valdes lēmuma norakstu, lai viņš šo jautājumu varētu izlemt pārraudzības kārtībā.

Pagasta padomes lēmumi pārsūdzami viena mēneša laikā, skaitot no lēmuma paziņošanas dienas (123. p.). Padomes lēmumu pārsūdzēšanai likumā noteikts gaŗāks termiņš (1 mēn.) tādēļ, ka pārsūdzības instance vairs neatrodas pagasta robežās. Termina tēcējums iesākas tai dienā, kad lēmums paziņots ieinteresētai personai. Jāpiezīmē, ka šis paziņojums izdarāms pēc tam, kad apriņķa lauku pašvaldību vecākais padomes lēmumu apstiprinājis (118. p.) vai likumā noteiktā laikā nav cēlis savus iebildumus (121. p.).

Pagastu pašvaldības likuma 123. pants paredz divi pārsūdzības organus: likumības ziņā vietējo miertiesnesi kā administratīvās tiesas zemāko instanci un lietderības ziņā — apriņķa lauku pašvaldību vecāko.

Miertiesnesis vai apriņķa vecākais skata sūdzību cauri un taisa savu lēmumu apstrīdētā lietā. Pārsūdzības organs var nolemt: a) atstāt sūdzību neievērotu, ja viņš atzīst, ka tā nav dibināta; b) atcelt pārsūdzēto lēmumu, ja atrod, ka iesniegtā sūdzība bijusi dibināta. Atcelt var lēmumu visumā vai tā daļu, atkarībā no sūdzētāja lūguma un sūdzības dibinātības. Dažos gadījumos pietiek ar padomes lēmuma atcelšanu un tieši tad, ja pagasta padomei nebija vispārīgi tiesības rīkoties zināmā lietā, piem., nebija tiesības apstiprināt valdes lēmumu par nekustamas mantas nodokļa uzlikšanu, ja vispārīgi šai personai nemaz nav nekustamas mantas. Citos gadījumos, kad padome lietu varēja izlemt, bet to nepareizi nokārtojusi, piem.,

apstiprinājusi lielāku nodokli, nekā atļauj personas mantiskais stāvoklis, tad ar padomes lēmuma atcelšanu jautājums nav pilnīgi izbeigts — nodokli vajaga attiecīgi samazināt. Ne miertiesnesim, ne aprīņa vecākajam (izņemot 120. p. minētos gadījumus), likums nepiešķir aktīvās pārvaldes tiesības pašvaldību lietās, kādēļ arī pārsūdzību gadījumos viņiem nav tiesība pašiem izlemt attiecīgos jautājumus, bet viņi var uzdot pagasta padomei šo lietu vēlreiz pārrunāt un pieņemt jaunu lēmumu, ievērojot miertiesneša vai aprīņa vecākā lēmumā minētos motīvus.

Pagasta padomes lēmumus var pārsūdzēt divi amatpersonām, bet katrai no sava viedokļa: likumības ziņā miertiesnesim, bet lietderības ziņā aprīņa lauku pašvaldību vecākajam. Īpaši miertiesneša kompetence aprobežota vienīgi ar pārbaudi no likumības viedokļa, jo administratīvo tiesu likuma 4. pants nosaka: «Lēmumu un rīkojumu lietderīgumu administratīvās tiesas nepārbauda.» Ja vien pagasta padome rīkojusies pastāvošo likumu robežās, tad miertiesnesim nav tiesības atcelt viņas pieņemtos lēmumus. — Aprīņa lauku pašvaldību vecākajam, turpretim, piešķirtas tiesības izlemt sūdzības par padomes lēmumiem no lietderības viedokļa, ciktāl padomes lēmums vispārīgi bija vajadzīgs vai nevajadzīgs, ciktāl tas atbilst vietējās sabiedrības un valsts interesēm, valdības sprauštiesmērķiem un nolūkiem.

Likumības un lietderības viedoklis nav vienmēr skaidri atšķirams, kādēļ bieži nevar pateikt, vai vismaz noteikti nevar apgalvot, kam sūdzība būtu iesniedzama. Nepareizai sūdzības iesniegšanai var būt pavisam nepatīkamas sekas: kamēr lietu izlemj nekompetenta amatpersona un, protams, sūdzību noraida, tikmēr notecējis pārsūdzības termiņš.

Lai izvairītos no šādām sekām, tad neskaidros gadījumos ieteicams sūdzību iesniegt abām amatpersonām, miertiesnesim un aprīņa lauku pašvaldību vecākajam. Pret šādu ieinteresētās personas rīcību pagasta pašvaldība nevar celt ierunas, it kā par vienu un to pašu lietu ie-

sniegtas sūdzības divi vietās, jo katra amatpersona sūdzību skatīs cauri tikai no sava viedokļa, neskaņot otras amatpersonas kompetenci. Praktiski var rasties bažas, vai miertiesneša un apriņķa lauku pašvaldību vecākā lēmumi nenonāks pretrunā. Ja abu amatpersonu lēmumi sūdzības ievērošanā vai noraidīšanā sakrīt, tad pretrunu nav, — pirmā gadījumā padomes lēmums atcelts, bet otrā apstiprināts. Turpretim, gadījumos, kad viena no amatpersonām sūdzību noraida, bet otra ievēro, rodas šķietama nesaskaņa. Patiesībā arī šoreiz nesaskaņas nav, jo padomes lēmums uzskatāms par atceltu. Ja padomes lēmumu atcēlis miertiesnesis, tad viņš to darījis likumības motīvu dēļ, bet ja apriņķa vecākais, tad aiz lietderības motīviem, kā vienā, tā otrā gadījumā pagasta padomes lēmums nevar palikt spēkā.

III. Miertiesnesis, izlemdams sūdzības par pagasta padomes lēmumiem, rīkojas kā zemākā administratīvās tiesas instance, un kā tādas, miertiesneša spriedumi pārsūdzami administratīvo tiesu likumā noteiktā kārtībā.

Administratīvo tiesu likuma 53. pants nosaka: «Pārsūdzība par miertiesneša spriedumu iesniedzama caur miertiesnesi, kuŗš lietu izspriedis, apgabaltiesai mēneša laikā, skaitot no sprieduma pasludināšanas dienas.»

Citētā administratīvo tiesu likuma 53. pantā saskatām šādus atsevišķus noteikumus. Pirmkārt, pārsūdzības izlemšana par miertiesneša spriedumu piekrīt apgabaltiesai administratīvai nodaļai. Otrkārt, pārsūdzība gan adresējama apgabaltiesai, bet iesniedzama miertiesnesim, lai pēdējais varētu konstatēt pārsūdzības termiņa ievērošanu. Šai ziņā redzam atšķirību sūdzības un pārsūdzības starpā. Sūdzības par padomes lēmumiem vienmēr iesniedzamas miertiesnesim tieši, bet ne caur pagasta valdi (adm. tiesu likuma 11. p.). Treškārt, pārsūdzības iesniegšanai noteikts viena mēneša termiņš. Jeinteresētām privātpersonām mēneša termiņš skaitāms no sprieduma pasludināšanas dienas tiesas sēdē, turpretim, valsts un pašvaldības iestādēm no sprieduma noraksta saņemšanas dienas.

«Pārsūdzība par apgabaltiesas spriedumu iesniedzama caur šo tiesu Senāta administratīvam departamentam mēneša laikā, skaitot no sprieduma pasludināšanas dienas» (adm. tiesu likuma 54. p.). «Senāta administratīvā departamenta spriedumi nav pārsūdzami» (55. p.).

IV. Apriņķa lauku pašvaldību vecākā lēmumu pārsūdzībai likums paredz divējādu kārtību, atkarībā no tā, kādu uzdevumu apriņķa vecākais izpildījis. Pirmā grupā ierindojami apriņķa vecākā lēmumi pagasta padomes un valdes lēmumu apstiprināšanas lietās (118. un 119. p.), kā arī 120 pantā paredzētie lēmumi pagasta pašvaldības obligāto pienākumu veikšanā. Otrā grupā ieskaitāmi visi pārējie apriņķa lauku pašvaldību vecākā lēmumi.

1. Pirmās grupas apriņķa vecākā lēmumu pārsūdzēšanai ir paredzēta sevišķa kārtība 122. pantā: «Apriņķa lauku pašvaldību vecākā lēmumus šā likuma 118.—119. pantā minētos jautājumos pagasta padome var pārsūdzēt divu mēnešu laikā Iekšlietu ministrijai. Tāpat padome var pārsūdzēt divu mēnešu laikā apriņķa lauku pašvaldību vecākā uz 120. panta pamata taisītos lēmumus, pie kam pārsūdzēto lēmumu izpildīšana atliekama līdz lietas caurskatīšanai Iekšlietu ministrijā. Pārsūdzības iesniedzamas caur apriņķa lauku pašvaldību vecāko.

Pirmkārt, pagastu pašvaldības likuma 118., 119. un 120. pantā minētos jautājumos sevišķo pārsūdzības kārtību var izmantot tikai pagasta pašvaldība, bet tā neatiecas uz ieinteresētām personām un iestādēm, kuŗas savas pārsūdzības var iesniegt vispārējā 124. pantā noteiktā kārtībā. — Otrkārt, pagasta pašvaldības pārsūdzība adresējama Iekšlietu ministrijai un vienīgi viņai, neatkarīgi no tā, vai sūdzās likumības vai lietderības ziņā. — Treškārt, pretēji parastai kārtībai, kad pārsūdzības iesniedzamas tieši ministrijai, šoreiz likums skaidri nosaka, ka tās iesniedzamas caur apriņķa lauku pašvaldību vecāko, kuŗš tās nosūta tālāk ministrijai un pēc iespējas kopā ar savu atsauksmi, lai ministrija varētu pārbaudīt abu organu uzskatus. — Ceturtkārt, šādu pārsūdzību iesniegšanai no-

teikts stipri gaŗš termiņš — divi mēneši. — Piektkārt, par pārsūdzības iesniegšanu vienmēr jālemj padomei, kaut arī apriņķa vecākā lēmums attiektos uz pagasta valdes lēmumu (119. un 120. p.). — Sestkārt, 120. p. minētos gadījumos, ar pārsūdzības iesniegšanu apriņķa vecākā lēmums skaitās automātiski apturēts, kamēr Iekšlietu ministrija to nav skatījusi cauri un taisījusi savu lēmumu.

2. Otrās grupas, t. i., visiem pārējiem apriņķa lauku pašvaldību vecākā lēmumiem pagastu pašvaldības likums paredz vienu vispārēju pārsūdzības kārtību, kas noteikta 124. pantā: «Apriņķa lauku pašvaldību vecākā lēmumus lietā ieinteresētās pagasta padomes, izņemot 118.—120. pantā minētos jautājumos, tāpat arī lietā ieinteresētās privātpersonas un iestādes var pārsūdzēt viena mēneša laikā, skaitot no lēmuma paziņošanas dienas, likumības ziņā — Apgabaltiesā, bet lietderības ziņā Iekšlietu ministrijā.»

Pirmkārt, ieinteresētām privātpersonām un iestādēm vienmēr jāievēro vispārējā pārsūdzības kārtība, neatkarīgi no tā, kādu apriņķa vecākā lēmumu viņas arī nepārsūdzētu. Turpretim, pagasta pašvaldībai jāturās pie vispārējās kārtības tais gadījumos, kas neattiecas uz apriņķa vecākā apstiprināšanas (118. un 119. p.) un pašvaldības jautājumu izlemšanas lietām (120. p.). — Otrkārt, pārsūdzības iesniegšanai noteikts viena mēneša termiņš, skaitot no lēmuma paziņošanas dienas. — Treškārt, likums paredz divi pārsūdzības iestādes: likumības ziņā — apgabaltiesu, bet lietderības ziņā — Iekšlietu ministriju. Gadījumos, kad nav noteiktas skaidrības par likumības vai lietderības viedokļa pārkāpumu, nav liegts iesniegt pārsūdzību abās iestādēs uz reizi. — Ceturtkārt, pārsūdzība adresējama un iesniedzama tieši attiecīgai iestādei — apgabaltiesai vai Iekšlietu ministrijai, bet nevis caur apriņķa lauku pašvaldību vecāko. — Piektkārt, pārsūdzības iesniegšana pati par sevi neaptura apriņķa vecākā lēmuma izpildīšanu, izņemot gadījumus, kad pārsūdzības iestāde par to īpaši nolemtu.

V. Apgabaltiesa var atcelt apriņķa lauku

pašvaldību vecākā lēmumu vienīgi nelikumības dēļ, kamēr lietderības jautājumus viņai nav tiesības aizkart. Vajadzības gadījumā apgabaltiesa var uzdot apriņķa vecākajam pieņemt jaunu lēmumu šai lietā.

Apgabaltiesas spriedumu var pārsūdzēt Senāta administratīvam departamentam viena mēneša laikā. Ieinteresētām privātpersonām un iestādēm mēneša termiņš skaitās no sprieduma pasludināšanas dienas, bet pašvaldībai no sprieduma noraksta saņemšanas pagasta valdes kancelejā. — Senāta administratīvā departamenta spriedumi nav pārsūdzami.

VI. Iekšlietu ministrija skata cauri ieinteresēto privātpersonu un iestāžu, kā arī pagastu pašvaldību sūdzības par apriņķa lauku pašvaldību vecākā lēmumiem galvenā kārtā no lietderības, bet 118.—120. pantā minētās lietas arī no likumības viedokļa.

Tā kā apriņķa vecākais ir Iekšlietu ministrijas ierēdnis, tad ministrijai tiesība ne tikai atcelt vecākā pieņemtus lēmumus, bet arī pieņemt tā vietā savu lēmumu, nokārtojot attiecīgo lietu apriņķa vecākā vietā. Šai ziņā Iekšlietu ministrijai ir plašākas tiesības, nekā administratīvai tiesai un arī apriņķa lauku pašvaldību vecākajam, kas pašvaldības organu lēmumus var tikai atcelt, uzdotot pieņemt jaunu lēmumu.

Iekšlietu ministrijas, kā augstākā pārraudzības organa lēmumi lietderības ziņā uzskatāmi par galīgiem un nepārsūdzamiem. Turpretim, no likumības viedokļa par ministrijas lēmumu var iesniegt sūdzību Senāta administratīvam departamentam viena mēneša laikā, skaitot no lēmuma paziņošanas dienas. Ar 1938. gada 19. februāri sūdzības Senātā iesniedzamas caur Iekšlietu ministriju. Senāta administratīvā departamenta lēmumi vairs nav pārsūdzami.

VIII. Pilnvarošanas kārtība. Par ieinteresētām privātpersonām un iestādēm nav daudz sakāms. Viņas sastāda un iesniedz sūdzības personīgi, vai arī pilnvaro sūdzības iesniegšanai advokātus vispārējā kārtībā, kas paredzēta tiesu iekārtas un civilprocesa likumos.

Turpretim pagasta pašvaldības izdotās pilnvaras bieži atzīst par nepietiekošām un turklāt visbiežāk administratīvās lietās, kad pagasta pašvaldība darbojas kā administratīva iestāde, publiskas varas nesēja, publisko tiesību subjekts. (Sk. Senāta virsprokurora paskaidrojumu «Pašv. Dzīves» 1935. g. 5. num.)

Pirmkārt, pagasta pašvaldībā augstākais pārvaldes orgāns ir pagasta padome, kādēļ bez viņas ziņas un piekrišanas nav atļauts pagastu pašvaldības vārdā iesniegt nevienu sūdzību ne administratīvām iestādēm (piem. Iekšlietu ministrijai), nedz administratīvai tiesai (apgabaltiesai, Senāta administratīvam departamentam). Par sūdzības vai pārsūdzības iesniegšanu jālemj pagasta padomei (SAD 1935. g. 600., 619. un 748. spr.). Pēdējās lēmuma noraksts, no kuŗa redzams, ka padome nolēmusi pārsūdzēt konkrēto pārvaldes orgāna vai administratīvās tiesas lēmumu, pievienojams iesniedzamai sūdzībai.

Otrkārt, padomes lēmums pats par sevi ir pietiekošs sūdzības sastādīšanai un iesniegšanai, ja to dara pagasta valde. Šai gadījumā pagasta valdes pilntiesīgam sastāvam, t. i., pagasta vecākam, vismaz 2 valdes locekļiem un sekretāram ir jāparaksta sūdzība, bet nepietiek ar vecākā, viena valdes locekļa un sekretāra parakstu, kāda kārtība ar likumu noteikta pilnvaru parakstišanai.

Turpretim, ja sūdzības iesniegšanu grib uzticēt atsevišķai personai, tad bez padomes lēmuma noraksta vēl jāpievieno īpašs pagasta valdes akts (SAD 1935. g. 822. spr.): pilnvara vai komandējuma apliecība (priekšraksts, uzdevums). Senāts noteikti šķiro pilnvaras no komandējuma apliecībām. Komandējuma apliecību, (kuŗas nosaukums var būt priekšraksts, uzdevums, apliecība vai pat pilnvara), var dot tikai kādai no pagasta amatpersonām (pagasta vecākam, valdes vai padomes loceklim) un to paraksta pagasta vecākais, vismaz viens valdes loceklis un sekretārs. — Pilnvaru vārda īstajā nozīmē pagasta pašvaldība var izdot tikai vispārējā kārtībā pie notāra (SAD 1935. g. 1640. spr.), kuŗam jāuzrāda pagasta padomes un valdes attiecīgie lēmumi. Pilnvaras parakstišanu pie no-

tāra pagasta valde ar savu lēmumu var uzdot kādai no pagasta amatpersonām, piem., pagasta vecākajam; tādā kārtā pie notāra nav jāierodas valdei pilnā vai nepilnā sastāvā.

Civillietās no 1933. līdz 1934. g. 26. jūlijam bija jāievēro tāda pat kārtība, kā še esam atzīmējuši administratīvās lietās, jo 1933. g. (Lik.kr.68.) papildināja pagastu pašvaldības likuma 36. pantu ar šādu piezīmi: «Pagasta pašvaldības lietās izdodamās pilnvarās (h punkts) jānorāda pagasta padomes lēmums, uz kuŗa pamata pilnvara izdota un tā jāparaksta pagasta vecākam vai viņa biedram, vismaz vēl vienam valdes loceklim un darbvedim vai viņa vietniekam, kā arī jāuzspiež tai zīmogs. Šādā veidā izdotas pilnvaras derīgas uzrādīšanai tiesu, valsts un pašvaldības iestādēs.»

Ar 1934. g. 17. jūlija likumu jāatzīst par atkritušu pagasta pašvaldības likuma 36. panta piezīmi, jo pagasta padomei likums nepiešķir pilnvarošanas lietas. Ar to būtu atjaunots tas stāvoklis, kas pastāvēja līdz 1933. gadam, kad padomes lēmums bija nepieciešams tikai administratīvās lietās, bet civillietās par sūdzību iesniegšanu un pilnvaru izdošanu lēma tikai pagasta valde.

27. §. Pagastu pašvaldības iestāžu darbības pārraudzība.

Līdz 1934. gadam pagastu pašvaldību pārraudzības funkcija bija sadalīta divu iestāžu — Iekšlietu ministrijas un apriņķa valdes starpā. Lai gan Iekšlietu ministrija skaitījās augstākais pārraudzības orgāns, tomēr viņas tiesības bija šaurākas, nekā apriņķa valdes tiesības. Pēdējā pārraudzīja pagastu pašvaldības iestādēs likumības un lietderības ziņā, pie kam «visi apriņķa valdes lēmumi attiecībā uz pagastu pašvaldības orgānu darbību ir pēdējiem obligātoriski...» (109. p.). Apriņķa valde bija pakļauta Iekšlietu ministrijas pārraudzībai, uz kuriem varēja sūdzēties arī pagastu pašvaldības. Tomēr parasti «Iekšlietu ministrija pārrauga apriņķa pašvaldību pēc likumības...» (apr. pašv. likuma 43. p.). Vienīgi sevišķi uzskaitītos, kā

arī ieinteresēto personu un iestāžu sūdzību gadījumos ministrija varēja pārbaudīt arī lietderību.

1934. g. 17. jūlija likums likvidēja apriņķu pašvaldības un apriņķu valžu funkcijas pagaidām uzticēja apriņķu lauku pašvaldību vecākiem. 1935. g. 19. decembra papildinājumi un pārgrozījumi pagastu pašvaldības likumā, kas dod šī likuma septīto nodaļu pavisam jaunā redakcijā, galīgi nokārtoja pagastu pašvaldības iestāžu darbības pārraudzības jautājumu.

Pēc tagadējā likuma, līdzīgi pilsētām, pagastu iestāžu pārraudzība piekrīt tikai Iekšlietu ministrijai, kas «pār-rauga pagastu pašvaldību darbību likumības un lietderības ziņā.» Ja pilsētu pārraudzību pilnā mērā veic Iekšlietu ministrija tieši ar Pašvaldības departamenta pilsētu nodaļas palīdzību, tad pagastu pārraudzībai bez centrālās iestādes — Pašvaldības departamenta lauku nodaļas, darbojas vēl ministrijas vietējie ierēdņi — apriņķa lauku pašvaldību vecākie.

Apriņķa lauku pašvaldības vecākais nav pašvaldības, bet valdības vietējais ierēdnis, kas skaitās valsts dienestā, pilda valsts darbinieka pienākumus un bauda viņam piešķirtās tiesības pēc civildienesta noteikumiem. Savā darbā apriņķa lauku pašvaldības vecākais pakļauts Iekšlietu ministrijai, tieši Pašvaldības departamentam. Ministrija viņam var dot kā vispārējus norādījumus — instrukcijas, tā arī konkrētus rīkojumus visos jautājumos, kas attiecas uz apriņķa vecākā darbību. — Apriņķa vecākam ir sava kanceleja un viņam kā palīgdarbinieku var iecelt apriņķa revidentu.

Praktiskās lietderības labā likumā īpaši atzīmētas Iekšlietu ministrijas un apriņķa lauku pašvaldības vecākā funkcijas.

I. Iekšlietu ministrijai piešķirtas tiesības pagastu iestāžu pārraudzībā varam sadalīt 4 grupās: 1) instruēšanas, 2) iecelšanas un atcelšanas, 3) revīzijas un 4) sūdzību izlemšanas tiesībās.

1. Instruēšanas tiesība paredzēta ļoti plaša. Vispirms Iekšlietu ministrim ir atļauts izdot instrukciju,

kā piemērot pagastu pašvaldības likumu un likumu par pagastu pašvaldību darbības ierobežošanu. Šo tiesību ministrija līdz šim vēl nav izlietojusi.

Pagastu pašvaldības likuma 129. p. nosaka bez tam, ka «instrukciju... par pagasta pašvaldības darbības pārzināšanu, pārraudzību un revīzijām un par aprīņa lauku pašvaldību vecākā un viņa kancelejas darbības iekārtu izdod iekšlietu ministrs». Pēc šī noteikuma ministrs izdevis instrukciju aprīņu lauku pašvaldību vecākiem (1937. g. «V. V.» Nr. 25.).

Tāpat iekšlietu ministrs izdod: a) sīkākus noteikumus un instrukcijas par pagasta valdes darbvedību un grāmatvedību, 44. p. (instrukcija pagastu padomēm un valdēm — 1928. g. «V. V.» 131.); b) instrukciju par revīzijas komisijas darbību, 63. p. (1930. g. «V. V.» 130); c) instrukcijas nodokļu lietās, bet saziņā ar finanšu ministru, 67. p. 2. piezīme (instrukcija par pagastu pašvaldību nodokļu aprēķināšanu, budžetu un gada pārskatu sastādīšanu — 1937. g. «V. V.» 29.); d) tāpat saziņā ar finanšu ministru, noteikumus par nodokļu ņemšanu no traktiepiem, krodzniecības veikaliem ar un bez reibinošiem dzērieniem un no alkoholisku vielu ražotavām un tirgotavām par labu pagastu pašvaldībām, 67⁵. p. (1935. g. «V. V.» 294.); e) noteikumus par vasarnieku un peldu nodevu, 67⁷. p. (1935. g. «V. V.» 124.).

2. Iecelšanas un atcelšanas tiesība iekšlietu ministram piešķirta ar 1934. g. 17. jūlija likumu. Iekšlietu ministrs var ietekmēt pagastu pašvaldības amatpersonu un darbinieku sastāvu, atceļot no amata pagastu vecākos, pagastu padomju, valžu un revīzijas komisiju locekļus, kā arī atlaižot pagastu sekretārus, viņu palīgus un citus tehniskos darbiniekus un atcelto un atlaisto vietā iecelt citas personas, vai uzdot pagasta padomei tās ievēlēt.

3. Revīzijas tiesība ar pagastu pašvaldības likuma 112. p. ir piešķirta Iekšlietu ministrijai, kuŗa var uzdot komisijām vai atsevišķām personām izdarīt pagastu pašvaldības darbības revīziju. Lai ministrija būtu infor-

mēta par pagastu darbību, tad pēdējie iesūta ministrijai savas darbības pārskatus.

4. Sūdzību izlemšanas tiesība. Iekšlietu ministrija ir pārsūdzības instance par apriņķa lauku pašvaldību vecākā rīcību. Lietderības ziņā ministrija ir augstākā un galīgā lēmēja visās pagastu pašvaldības lietās.

Bez tam iekšlietu ministram, resp. ministrijai ir piešķirtas dažas atsevišķas pārraudzības tiesības; piem., iekšlietu ministrs apstiprina pagastu valžu izstrādātās tirgus nodevu taksas (67⁶. p.); Iekšlietu ministrija dod savu piekrišanu pagasta amatpersonu vai darbinieku tūlītējai atstādināšanai no amata, ja apriņķa lauku pašvaldību vecākais ierosinājis saukt pie atbildības minētās personas par mantkārīgos nolūkos izdarītu noziegumu, par kādu draud vismaz cietuma sods.

Beidzot, iekšlietu ministrija, izlietodama viņai piešķirtās tiesības par apriņķu lauku pašvaldību vecākiem, zināmā mērā pārrauga pagastu iestāžu darbību. «Apriņķa lauku pašvaldību vecākais savu lēmumu norakstus iesūta Iekšlietu ministrijai 7 dienu laikā pēc lēmuma pieņemšanas» (110. p.). «Iekšlietu ministrijai ir tiesība 14 dienu laikā no lēmumu noraksta saņemšanas dienas atcelt nelikumīgus vai nelietderīgus apriņķu lauku pašvaldību vecāko lēmumus» (111. p.). Un tā kā apriņķa vecākais ir Iekšlietu ministrijai pakļauts darbinieks, tad jāpieņem, ka ministrijai tiesība nevien uzdot apriņķa vecākam pieņemt jaunu lēmumu, bet arī pašai izlemt attiecīgo jautājumu. «Iekšlietu ministrija var prasīt pārskatus par apriņķa lauku pašvaldību vecākā... darbību, kā arī izdarīt revīzijas» (112. p.).

II. Apriņķa lauku pašvaldību vecākam likums uzliek tiešās pagastu pašvaldības iestāžu pārraudzības funkcijas. Tās varētu sadalīt 6 grupās: 1) apstiprināšanas, 2) iebildumu, 3) lemšanas, 4) sūdzību izlemšanas, 5) revīzijas, 6) disciplinārās un kriminālās vajāšanas tiesībās.

1. Apstiprināšanas tiesība tagadējā pagastu pašvaldības likumā, salīdzinot ar agrāko redakciju,

ievērojami pārveidota, lai gan princips nav grozīts. Apriņķa vecākā apstiprinājums, resp. piekrišana nav vajadzīga visiem pagasta organu lēmumiem, bet tikai tiem, kas noteikti minēti likumā; tas arī izriet no apriņķa vecākā kā pārraudzības organa stāvokļa. Apstiprināšanas tiesība nav saistīta ar pārbaudi vienīgi likumības ziņā, kāpēc apriņķa vecākais savu piekrišanu var liegt, ja viņš uzskata attiecīgo lēmumu par nelikumīgu vai nelietderīgu.

Šis apriņķa vecākā tiesības pārveidojums noticis divējādi. Pirmkārt pagasta valdes funkciju paplašināšana 1934. g. 17. jūlija likumā, izsaukusi vajadzību apstiprināt arī dažus svarīgākos valdes lēmumus, kāpēc pagastu pašvaldības likuma VII. nodaļā ir runa ne vien par padomes (118. p.), bet arī valdes lēmumu apstiprināšanu (119. p.). — Otrkārt, dibinoties uz pārveidotās valsts iekārtas pamatprincipiem, vajadzēja nedaudz palielināt apstiprināmo lietu skaitu.

Apriņķa lauku pašvaldību vecākā apstiprinājums, resp. piekrišana ir vajadzīga šādiem pagasta padomes lēmumiem (118. p.): a) par pagasta vecākā, valdes locekļu un to kandidātu ievēlēšanu; b) par nekustamas mantas iegūšanu, atsavināšanu, ieķīlāšanu vai apmaiņu; c) par speciālu kapitālu izlietošanu iepriekš neparedzētiem mērķiem; d) par līgumiem, kuŗu summas pārsniedz $\frac{1}{4}$ no pagasta gada budžeta vai 5000 latus, vai kuŗus slēdz uz laiku ilgāku par 3 gadiem; e) par piedališanos un iestāšanos apvienībās, biedrībās un uzņēmumos pagasta pašvaldības vārdā, ja tas saistīts ar mantisku atbildību; f) par nodokļu normu noteikšanu, ciktāl tās nav noteiktas likumā; g) par pagasta budžetu; h) par klaušu budžetu; i) par pagasta amatpersonu un darbinieku algām; j) par saistošiem noteikumiem.

Apriņķa vecākā piekrišana tāpat vajadzīga šādiem pagasta valdes lēmumiem (119. p.): a) par reibinošu dzērienu pārdotavu un izgatavotavu atvēršanu vai slēgšanu; b) par noteikumiem, kas attiecas uz tirdzniecības un rūpniecības iestādēm un tirgiem; c) par pagastam piederošo pagasta nama, skolu, nespējnieku patversmju, doktorātu

un tautas namu būvprojektiem un šo ēku atrašanās vietām; d) par pagasta sekretāra un viņa palīga ievēlšanu un kancelejas darbinieku pieņemšanu, kā arī par viņu atlaišanu; e) par sabiedriski apgādājamo pabalstu normām.

Apstiprināmo lēmumu sarakstā, salīdzinot ar 107. pantu agrākajā redakcijā, no jauna nākuši klāt: 1) pagasta vecākā, valdes locekļu un to kandidātu ievēlšana; 2) pagasta amatpersonu un darbinieku algas; 3) pagastam piederošo pagasta nama, skolu, nespējnieku patversmju, dīķu un tautas namu būvprojekti un šo ēku atrašanās vietas; 4) pagasta sekretāra un viņa palīga ievēlšana un kancelejas darbinieku pieņemšana, kā arī viņu atlaišana; 5) sabiedriski apgādājamo pabalstu normas.

Ja noteiktam pagasta padomes vai valdes lēmumam likums prasa apriņķa vecākā piekrišanu, tad tas nozīmē, ka lēmums nav izpildāms, iekams nav saņemta pozitīva atbilde, skaidri izteikta apriņķa vecākā piekrišana. Apstiprināšana uzskatāma par notikušu pēc zināma laika noteicējuma tikai izņēmuma veidā, ja par to ir likuma tiešs noteikums. Tādu atrodam pagastu pašvaldības likuma 97. pantā: «Ja mēneša laikā pēc budžeta iesūtīšanas apriņķa lauku pašvaldību vecākam, pēdējais nav cēlis ierunas, tad budžets uzskatāms par apstiprinātu.» Šis izņēmuma noteikums nav piemērojams citiem, apriņķa vecākā apstiprināšanai pakļautiem pagasta padomes vai valdes lēmumiem. Vienmēr jāgaida apriņķa vecākā atbilde. Ja ilgāku laiku tāda nepienāk, tad var iesniegt sūdzību apgabaltiesai par lietas vilcināšanu; tiesa uzdos vecākam lietu izšķirt, pieņemt pozitīvu vai negatīvu lēmumu.

2. Iebildumu tiesība, apriņķa lauku pašvaldību vecākā tiesība celt iebildumus pret pagasta padomes un valdes pieņemtiem lēmumiem. Šī tiesība paredzēta pagastu pašvaldības likuma 121. pantā: «Pagasta padomes un pagasta valdes lēmumi, kas nav minēti 118. un 119. pantā, iesūtami 7 dienu laikā apriņķa lauku pašvaldību vecākam caurskatīšanai. Tie stājas spēkā un ir izpildāmi, ja apriņķa lauku pašvaldību vecākais 14 dienu

laikā, no lēmuma noraksta iesniegšanas vai nodošanas dienas pasta iestādē, nav cēlis iebildumus likumības ziņā.»

Iebildumu tiesības objekts ir visplašākais, — visi pagasta pašvaldības organu lēmumi, izņemot apstiprināšanai pakļautos. Citiem vārdiem, aprīņķa vecākā iebildumu tiesība uzskatāma par vispārējo kārtību, kamēr apstiprināšana par izņēmumu.

Lai aprīņķa vecākais varētu izlietot viņam, ar likumu piešķirtās tiesības, tad nepieciešama informācija par pagasta padomes un valdes darbību. Tādēļ pagasta valdei uzlikts pienākums iesūtīt aprīņķa lauku pašvaldību vecākam pagasta padomes un valdes pieņemtos lēmumus. Tas jā dara 7 dienu laikā, skaitot no lēmuma pieņemšanas dienas padomē, vai valdē.

Iebildumu tiesība nav identiska ar apstiprināšanas tiesību, kādēļ šoreiz nav nepieciešama aprīņķa vecākā piekrišana atbilde, lai attiecīgo lēmumu varētu izpildīt. Taisni otrādi, aprīņķa vecākā pienākums ziņot pagasta valdei, ja viņš nepiekrīt, resp., ceļ iebildumus pret kādu padomes vai valdes lēmumu. Viņam šī tiesība jāizlieto noteiktā laikā, 14 dienās, skaitot no tās dienas, kad lēmuma noraksts iesniegts aprīņķa lauku pašvaldību vecākā kanceleijā, vai nodots pasta iestādē (pasta zīmoga datums). Ja šinī laikā aprīņķa vecākais savus iebildumus pagasta valdes kanceleijā nav iesūtījis, tad jāpieņem, ka viņam šādu iebildumu nav un attiecīgais lēmums ir izpildāms.

Pretēji apstiprināšanas tiesībai, ko aprīņķa vecākais varēja izlietot, kā likumības, tā lietderības ziņā, iebildumus viņš var celt vienīgi likumības ziņā, ja pagasta padome vai valde ir pieņēmusi lēmumu pretēju likuma noteikumiem. Šajā ziņā aprīņķa lauku pašvaldību vecākā tiesības ir šaurākas par agrākās aprīņķa valdes tiesībām, kas varēja atcelt ikvienu pagasta padomes lēmumu no likumības un arī lietderības viedokļa.

Jāpiezīmē gan, ka aprīņķa vecākā tiesības nav aprobežotas tikai ar likumības pārbaudi tais gadījumos, kad pret padomes vai valdes pieņemto lēmumu ir cēlis iebildumus pagasta vecākais un nodevis lietas izlemšanu ap-

riņķa vecākajam. Tāpat, ieinteresēto personu vai iestāžu sūdzību gadījumos, apriņķa vecākais pārbauda padomes lēmumus lietderības ziņā.

3. Lemšanas tiesība, apriņķa lauku pašvaldību vecākā tiesība izlemt pagasta pašvaldībai piekritīgas pārvaldes lietas. Tā kā apriņķa vecākais ir pārraudzības orgāns, tad šī tiesība viņam piešķirta izņēmuma veidā un stingri ierobežota pašā likumā, 120. p.: «Apriņķa lauku pašvaldību vecākam ir tiesība izlemt jautājumus un dot rīkojumus pagasta valdei par pagasta pašvaldības obligātorisko pienākumu veikšanu, ja pagasta padome vai valde attiecīgo jautājumu neizlemj likumā paredzētā vai pārraudzības organu noteiktā laikā.»

Apriņķa vecākā lemšanas tiesība aprobežota ar pagasta pašvaldības obligātoriskiem pienākumiem; citiem vārdiem, tādiem uzdevumiem, kas pašvaldībai uzlikti ar likumu un viņa nevar no šo uzdevumu veikšanas atteikties; piem., pagasta valdes kancelejas uzturēšana, sabiedriskās apgādības, lauku iedzīvotāju ārstniecības sniegšana u. c. Pretim obligātoriskiem stāv fakultātievi uzdevumi, kā, piem., lauksaimniecības, rūpniecības, tirdzniecības un kopdarbības veicināšana, juridiskās palīdzības sniegšana. Šo uzdevumu izpildīšanu no pagastu puses likumdevējs atzinis par vēlamu, bet nav ierindojis nepieciešamo skaitā, kādēļ pagasta pašvaldībai šeit ir lielāka rīcības brīvība. Sakarā ar to, fakultātīvo uzdevumu veikšanā apriņķa lauku pašvaldību vecākais nevar iejaukties citādi, kā tikai ar saviem iebildumiem; viņš nevar pieņemt kādus konkrētus lēmumus par to veikšanu.

120. p. paredzētā apriņķa vecākā rīcība pielaižama, ja attiecīgais pagasta pašvaldības orgāns — pagasta padome vai valde — neizpilda obligātorisko uzdevumu laikā, kāds paredzēts likumā vai noteikts ar pārraudzības organa (Iekšlietu ministrijas vai apriņķa vecākā) rīkojumu.

Pagastu pašvaldības likuma 120. p., bez šaubām ir jaunievedums mūsu pagastu tiesiskā stāvoklī, bet tas nenozīmē pagasta tiesību sašaurināšanu, jo vecā likuma 109. p. bija vēl plašāks. Pēdējais uzlika pagastiem pie-

nākumu pakļauties ikvienam apriņķa valdes lēmumam bez kaut kādiem ierobežojumiem. 109. p. redakcija bija tik plaša, ka atļāva apriņķa valdēm dezorganizēt pagastu darbību, jo vairāk tādēļ, ka Iekšlietu ministrijas pārraudzība aprobežojās ar likumības pārbaudi. Turpretim, 120. p. ir stingri norobežots un var tikt izmantots vienīgi kā garantija pagastu pašvaldības normālai darbībai un kārtīgai uzdevumu veikšanai.

4. Sūdzību izlemšanas tiesība. Apriņķa lauku pašvaldību vecākais ir pārsūdzības instance par pagasta padomes rīcību. Viņam iesniedzamas sūdzības, kurās apstrīd padomes lēmuma lietderību.

5. Revīzijas tiesība, apriņķa lauku pašvaldību vecākā tiesība revidēt pagastu pašvaldības iestāžu darbību, pārbaudot kasi, grāmatvedību un darbvedību. Saskaņā ar iekšlietu ministra izdotu instrukciju apriņķu lauku pašvaldību vecākiem (1937. g. «V. V.» 25.) ikvienā pagasta pašvaldībā revīzija izdarāma vismaz reizi gadā, pie kam to veic apriņķa vecākais pats vai viņa uzdevumā revidents. Par revīziju sastādams akts, vajadzības gadījumā dodot norādījumus nepareizību novēršanai. Revīzijas akta un lēmuma noraksts 14 dienu laikā iesūtāms Iekšlietu ministrijas pašvaldības departamentam. Saprotais, revīzijas akta un lēmuma noraksts jāpiesūta arī pagasta valdei un jāseko, lai pašvaldība ievērotu dotos norādījumus.

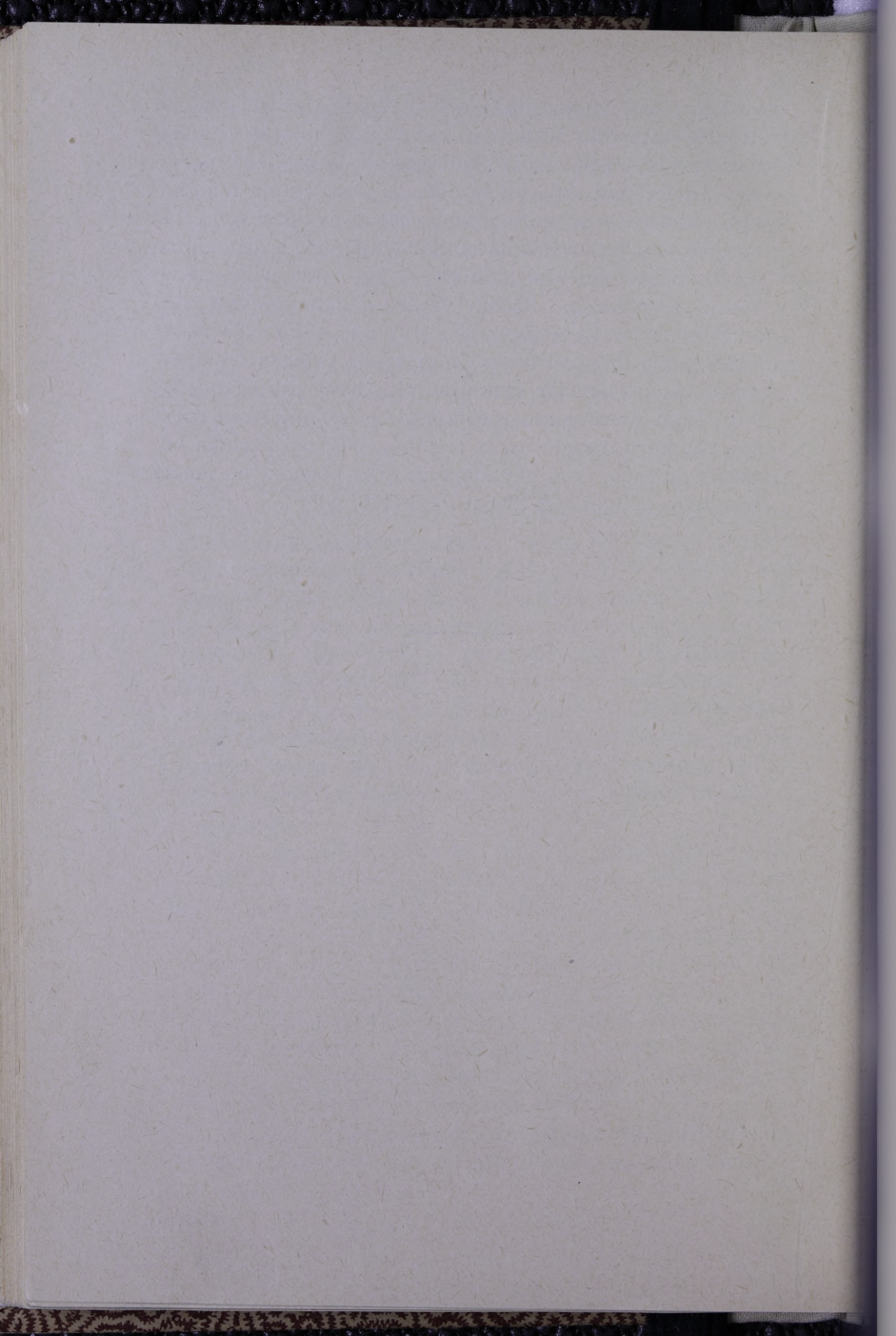
6. Disciplinārās un kriminālās vajāšanas tiesības. Pirmkārt, apriņķa lauku pašvaldību vecākam pagastu pašvaldības likuma 117. panta 7. punkts piešķir tiesības «lemt par pagastu pašvaldību amatpersonu un darbinieku sodīšanu, piemērojoties disciplinārsodu likumam.» Citiem vārdiem, apriņķa vecākam pieder disciplinārā vara par pagasta amatpersonām un darbiniekiem. Pēdējiem viņš var uzlikt disciplinārsodu likumā paredzētos sodus par dienesta kārtības pārkāpumiem, kas minēti tanī pašā likumā.

Otrkārt, apriņķa lauku pašvaldību vecākam likums piešķir zināmas funkcijas amatpersonu un darbinieku no-

ziedzīgu nodarījumu gadījumos. Viņam tiesība ierosināt attiecīgās iestādēs jautājumu par vainīgo amatpersonu vai darbinieku saukšanu pie likumīgas atbildības (127. p.). — Gadījumos, kad izdarīts noziedzīgs nodarījums mantkārīgos nolūkos, par kuŗu draud vismaz cietuma sods, tad apriņķa vecākajam līdz ar kriminālvajāšanas ierosinājumu tiesība nekavējoties atstādināt vainīgo personu no pienākumu izpildīšanas. Šādam vecākā lēmumam vajadzīga Iekšlietu ministrijas piekrišana (127. p.). — Ja ir jau attiecīgās tiesas amatpersonas lēmums par pagasta amatpersonas vai darbinieka saukšanu pie tiesas atbildības par noziedzīgu nodarījumu (neatkarīgi no mantkārības nolūka), par kuŗu draud vismaz cietuma sods, tad apriņķa vecākais ar savu varu atstādina vainīgo personu no amata līdz lietas galīgai izšķiršanai tiesā (128. p.).

Pielikums.

I

1. Pilsētu pašvaldību likums.

(1950. g. Lik. kr. 185).

Pirmā daļa.

Pilsētu pašvaldības tiesības un pienākumi.

1. Pilsētu pašvaldības tiesības un pienākumi ir visām pilsētām valstī tām noteiktās administratīvās robežās.

Piezīme: Piemērojot šo likumu Ķemeņu pilsētai, jāievēro šeit klāt pieliktie noteikumi. 1952. g. Lik. kr. 105.

2. Pilsētas pašvaldība pārzina vietējās saimnieciskās, kultūrālās un pārvaldības lietas, bet it īpaši tai piekrit:

1) pārvaldīt pilsētas kustamu un nekustamu mantu un kapitālus un vadīt pilsētas saimniecību saskaņā ar budžetu;

2) sastādīt pilsētas apbūves un izbūves plānus un rūpēties par pareizu būvniecību pilsētā;

3) ierīkot un uzturēt kārtībā uz sava rēķina ielas, ceļus un dažādus satiksmes līdzekļus pilsētas robežās, kā arī gādāt par pilsētas apgaismošanu, ūdens apgādāšanu un kanalizāciju;

4) rūpēties par aizsardzību pret ugunsgrēkiem, plūdiem un citiem nelaiemes gadījumiem;

5) apkaņot žūpību un netiklību un gādāt par iestādēm, kuŗu mērķis pacelt pilsētas iedzīvotāju tikumību;

6) gādāt par izglītību un izglītības iestādēm un rūpēties vispāri par kultūras veicināšanu;

7) sniegt sociālo apgādību un gādāt par veselības aizsardzību un sanitāro apstākļu uzlabošanu;

8) gādāt par iedzīvotāju pārtikas un dzīvokļu trūkuma un dārdzības novēršanu;

9) sekmēt tirdzniecības, rūpniecības un kooperācijas attīstību;

10) uzlikt un pārzināt nodokļus un nodevas, kas noteikti pilsētai par labu;

11) gādāt par darba aizsardzību un rūpēties par bezdarba novēršanu;

12) gādāt par personas un sabiedrības drošību;

13) rūpēties par juridiskas palīdzības sniegšanu pilsētas iedzīvotājiem;

14) gādāt par pilsētas pārziņā esošo sabiedrisku ierīkojumu, pieminekļu un senātnes atlieku aizsardzību;

15) izpildīt citus pienākumus, kas ar likumiem uzlikti pilsētu pašvaldībām.

3. Paplašinot pastāvošos vai uzliekot jaunus pienākumus, kas saistīti ar izdevumu palielināšanu, valstij jādod pilsētu pašvaldībām jauni ienākumu avoti.

4. Pilsētu pašvaldības savu uzdevumu veikšanai var saukt apsprendes, slēgt līgumus ar citām pašvaldībām un stāties savienībās.

Pilsētu pašvaldību savā starpā, kā arī ar citām pašvaldībām slēgtās savienības reģistrējamas Iekšlietu ministrijā un bauda juridiskas personas tiesības.

Piezīme: Latvijas pilsētu savienība darbojas uz sevišķa likuma pamata (Lik. kr. 1926. g. 114).

5. Pilsētu pašvaldības administratīvā ziņā ir publisku tiesību iestādes, bet privāttiesiskā laukā bauda juridiskas personas tiesības. Pilsētu pašvaldības var iegūt un atsavināt kustamu un nekustamu mantu, slēgt darījumus, izdarīt aizņēmumus, uzņemties dažādus pienākumus, uzstāties prasītāja, sūdzētāja un atbildētāja lomās tiesu un administratīvas iestādēs uz to pašu noteikumu pamata, kādi pastāv valsts pārvaldības lietās.

6. Pilsētas pašvaldība, izšķirot savā pārziņā esošās lietas, rīkojas pastāvošo likumu robežās patstāvīgi.

7. Pilsētai pieder tās administratīvās robežās pirmpirkšanas tiesības uz nekustamu mantu, saskaņā ar attiecīgiem noteikumiem (Lik. kr. 124. g. 165. un 1926 g. 149.).

8. Pilsētai piederoša zeme, kas pēc pilsētas plāna apzīmēta kā laukumi, ielas, šķērsielas, līnijas, trotuāri, caurejas un tauvas joslas vai viņu atvietotājas ostas un piekrastes, kā arī caur pilsētas zemi ejošie ūdensceļi, palikdami pilsētas īpašumā, atrodas vispārējā lietošanā.

9. Uzraudzība par pilsētu pašvaldības organu darbības likumību, bet likumos sevišķi paredzētos gadījumos arī par lietderību, piekrīt Iekšlietu ministrijai.

10. Pilsētai ir zīmogs ar pilsētas ģerboni.

Otrā daļa.

Pilsētu pašvaldības iestāžu sastāvs un darbības apjoms.

Pirmā nodaļa.

Vispārīgie noteikumi.

11. Pilsētu pašvaldības organi ir:

- 1) pilsētas dome,
- 2) pilsētas valde un
- 3) revīzijas komisija.

Otrā nodaļa.

Pilsētas dome.

12. Pilsētas dome sastāv no noteikta skaita domnieku (75. p.), kuŗus ievēl pilsētas iedzīvotāji uz 4 gadiem. 1958. g. Lik. kr. 186.

13. Iekams domnieki stājas pie savu pienākumu izpildīšanas, viņi paraksta šādu svinīgu solījumu:

«Es apakšā parakstījies dodu svinīgu solījumu, ka savus pilsētas domnieka pienākumus izpildīšu pēc likuma un labākās apziņas».

14. Par piedalīšanos domes sēdēs domnieki var saņemt atlīdzību uz domes lēmuma pamata.

15. Domes sēdes atklāj, vada un slēdz domes priekšsēdētājs vai viņa biedrs, kuŗus dome izvēl no sava vidus uz vienu gadu. Uz domes lēmuma pamata var ievēlēt priekšsēdētājam arī vairākus biedrus. Domes sekretāra pienākumus izpilda pilsētas sekretārs, ja dome nav ievēlējusi atsevišķu sekretāru.

1. piezīme. Domes priekšsēdētājs un viņa biedrs nevar ieņemt pilsētas pašvaldībā nekādus amatus. Tāpat viņi nevar ieņemt vietējās apgabaltiesas locekļu amatus administratīvā nodaļā.
2. piezīme. Ja domes sēdē nav ieradies ne priekšsēdētājs, ne viņa biedrs, tad sēdi atklāj un vada līdz sēdes vadītāja ievēlēšanai pilsētas galva. 1955. g. Lik. kr. 186.
3. piezīme. Ja domes priekšsēdētājs vai viņa biedrs nomirst vai izstājas pirms pilnvaru termiņa notecēšanas, dome ievēl no jauna priekšsēdētāju uz laiku, kāds atļicis līdz pilnvaru beigām. Priekšsēdētāja biedri no jauna ievēl iepriekš minētos gadījumos tikai tad, ja attiecīgā sarakstā, no kuŗa viņš bijis ievēlēts, nav paredzēts vai palicis neviens kandidāts. Turp.

16. Jaunievelētos domniekus uz pirmo sēdi sasauc ne vēlāk kā 10 dienas pēc vēlēšanu spēkā stāšanās pilsētas galva, kas atklāj un vada šo sēdi, kamēr dome no sava vidus izvēl priekšsēdētāju.

Piezīme. Jaundibināmas pilsētas domniekus uz pirmo sēdi sasauc iekšlietu ministra pilnvarota persona, kas sēdi atklāj un vada līdz domes priekšsēdētāja ievēlēšanai.

17. Jā kāds no domniekiem noliek savas pilnvaras, nomirst, zaudē vēlēšanu tiesības (72. 73. p.), vai arī nav apmeklējis domes sēdes 5 mēnešus no vietas bez iemesliem, kuŗus dome atzīst par ievērojamiem, tad tas uzskatāms par izstājušos no domes un viņa vietā stājas attiecīgā kandidātu saraksta nākošais kandidāts.

18. Domes sēde pilsētās ar 60 un vairāk domniekiem ir pilntiesīga, ja tajā piedalās ne mazāk kā $\frac{1}{3}$, bet pārējās pilsētās ne mazāk kā $\frac{1}{2}$ no visiem domniekiem. 1935. g. Lik. kr. 186.

Piezīme: Pilsētas galvai un citiem pilsētas valdes locekļiem, ja tie nav domnieki, domes sēdēs ir tikai padomdevēja balss tiesības. Turpat.

19. Kad uz domes sēdi nav ieradies iepriekšējā pantā noteiktais domnieku skaits, tad šai sēdē nolikto lietu caurskatīšanai, negrozot dienas kārtību, domes priekšsēdētājs ne agrāk par 7 un ne vēlāk par 14 dienām, sasauc otrreizēju sēdi, kuŗa uzskatāma par pilntiesīgu, ja tajā piedalās ne mazāk kā $\frac{1}{4}$ no visiem domniekiem, par ko atzīmējams pavēstē. Ja uz otrreizēju sēdi nesanāk $\frac{1}{4}$ no visiem domniekiem, tad pilsētas valde ar domes tiesībām izlemj visus šās sēdes dienas kārtībā paredzētos jautājumus.

20. Domes sēdes ir kārtējas un ārkārtējas. Kārtējās sēdes dome nosaka visam gadam uz priekšu, bet ne mazāk kā 12 sēdes gadā. Ārkārtējās domes sēdes noliek domes priekšsēdētājs pēc sava ieskata vai arī uz rakstisku pieprasījumu, kuŗā uzrādāmi apspriežamie jautājumi, kad tādu pieprasījumu iesūta:

- 1) pilsētas galva;
- 2) pilsētas valde;
- 3) pilsētas revīzijas komisija;
- 4) ne mazāk kā $\frac{1}{3}$ domnieku;
- 5) iekšlietu ministrs.

Ārkārtējās domes sēdes sasaucāmas 5 dienu laikā no pieprasījuma saņemšanas. Ja domes priekšsēdētājs to nesauc, tad to var sasaukt iekšlietu ministra pilnvarota persona. Uz iekšlietu ministra pieprasījumu vai iekšlietu ministra pilnvarotas personas sasauktā pilsētas domes sēdē var piedalīties iekšlietu ministra pilnvarota persona paskaīdrojumu došanai.

21. Kā kārtējās, tā ārkārtējās sēdes sasauc domes priekšsēdētājs, vai viņa prombūtnē tā biedrs, pie kam kārtējās sēdes izzi-

ņojamas vismaz 5, bet ārkārtējās vismaz 5 dienas iepriekš, piesūtot domniekiem pavēstes, kuŗās jānorāda sēdes laiks un apspriežamie jautājumi. Kādā kārtībā apspriežamie jautājumi uzņemami pavēstēs, noteic dome priekšsēdētājs.

Piezīme: Tās ārkārtējās sēdes, kuŗas sasauc iedzīvotāju vispārējas nelaimes gadījumos (ūdensplūdu un citos), ir pilntiesīgas, arī neievērojot šinī pantā paredzēto sasaukšanas termiņu, ja tajās piedalās ne mazāk kā $\frac{1}{4}$ no visiem domniekiem.

22. Dome var apspriest tikai tos jautājumus, kas likti izziņotās sēdes dienas kārtībā. Izņēmumi pielaižami tikai tad, ja to prasa ne mazāk, kā divas trešdaļas no visu pilsētas domnieku skaita.

23. Apspriežamos jautājumus priekšsēdētājs liek domei priekšā tādā kārtībā, kādā tie uzņemti domniekiem piesūtītās pavēstēs. Šo kārtību var grozīt uz domes lēmuma pamata.

Piezīme: Ārkārtējās sēdes dienas kārtību dome nevar grozīt.

24. Dome apspriež viņai piekritīgos jautājumus:

- 1) uz pilsētas valdes, pilsētas galvas, valdes locekļu, revīzijas komisijas vai atsevišķu domnieku priekšlikumu;
- 2) uz Iekšlietu ministrijas pieprasījumu;
- 3) uz fizisku vai juridisku personu lūgumiem vai sūdzībām.

Domes apspriešanai paredzētie jautājumi iesniedzami caur pilsētas valdi.

25. Domes sēdes ir atklātas, un kārtības uzturēšana tajās piekrit priekšsēdētājam. Tuvākus noteikumus par domes darbības kārtību izdod dome, pieņemot attiecīgu kārtības rulli.

1. piezīme. Dome ar $\frac{2}{3}$ klātesošo balsu vairākumu var noteikt, kuŗas lietas skatāmas cauri slēgtā sēdē.

2. piezīme. Domniekiem un privātpersonām jāpadodas domes priekšsēdētāja rīcībai un aizrādījumiem, bet par viņa pielaistām pretlikumībām var iesniegt sūdzības apgabaltiesas administratīvai nodaļai vispārīgā kārtībā.

26. Domes sēdēs uz viņas lēmuma pamata var pieaicināt paskaidrojumu došanai arī personas, kas nav domnieki.

27. Pilsētas dome ir augstākais pilsētas pašvaldības orgāns, kas spriež un lemj par visu, kas attiecas uz pilsētas saimniecību un labierīcību, pilsētas iedzīvotāju drošību, labklājību un attīstību un pilsētas pašvaldības iestāžu un uzņēmumu pārvaldīšanu, bet it īpaši tai piekrit:

1) ievēlēt domes priekšsēdētāju un viņa biedrus, pilsētas galvu, tā biedrus, un valdes locekļus, revīzijas komisijas locekļus, pārstāvjus un locekļus dažādās pilsētās, valsts vai citu pašvaldību komitejās un apspriedēs, kā arī tos atsevišķu pašvaldī-

bas organu locekļus, kuŗu ievēlēšana ar īpašiem likumiem uzlikta pilsētu domēm;

2) noteikt atalgojuma lielumu vēlētiem, kā arī algu normas pārējiem pilsētas pašvaldības darbiniekiem un kalpotājiem;

3) izdot instrukcijas, noteikumus un rīkojumus valdei, dažādām komisijām un citiem pilsētas pašvaldības iestāžu orgāniem, pārraudzīt viņu darbību un norēķinus un izspriest par tiem iesniegtās sūdzības;

4) ierosināt lietas par pilsētas pašvaldības iestāžu amatpersonu atbildību un pagaidām atstādināt no pienākumu izpildīšanas domes ievēlētās personas, kad tās sauktas pie atbildības par noziedzīgiem nodarījumiem, par kuŗiem draud cietuma vai arī bargāks sods;

5) pārbaudīt un pieņemt pilsētas budžetu, kā arī apstiprināt pārskatu par budžeta lietošanu, lemt par nodokļu un nodevu apmēriem, noteikt to samaksas laiku un kārtību, kā arī atļaut pilsētas nodokļu parādus, ko saņemt nav cerības vai kas nepareizi uzlikti;

6) lemt par dažādu kapitālu un fondu dibināšanu, pārvaldīšanu, uzglabāšanu un izlietošanu, kā arī par dāvinājumu un novēlējumu pieņemšanu un pārzināšanu;

7) lemt par pilsētas kustamas un nekustamas mantas pārvaldīšanas kārtību, kā arī par nekustamas mantas iegūšanu, ieķīlāšanu, pārdošanu, dāvināšanu, apmainīšanu un izmantošanu;

8) lemt par pirmpirkšanas tiesības izlietošanas vajadzību uz pilsētā pārdodamo nekustamo mantu;

9) lemt par aizdevumiem un aizņēmumiem, kā arī citām saistībām pilsētas vārdā;

10) lemt par pilsētas apbūves un izbūves plānu sastādīšanu un par tajos izdarāmiem papildinājumiem un pārgrozījumiem;

11) lemt par nepieciešamo pilsētas labierīcību, ierīkojot un uzturot kārtībā uz sava rēķina ceļus, ielas, bruģējumus, laukumus, publiskus dārzus, ostas, tiltus, pārbrauktņus, kanālus, dīķus, akas, grāvjus u. tml., kā arī gādājot par apgaismošanu, ūdens apgādi, kanalizāciju u. tml.;

12) lemt par dažāda veida satiksmes līdzekļu, elektrisko staciju, lopu kautuvju ierīkošanu, kā arī par citiem vispārējai lietošanai vajadzīgiem uzņēmumiem un ierīkojumiem;

13) lemt par bezdarba novēršanu, organizējot sabiedriskus darbus un ierīkojot darba biržas un tamlīdzīgas iestādes;

14) lemt par nespējnieku un bāriņu apgādību, ierīkojot patversmes un ēdienu namus un sniedzot ārstu palīdzību, zāles un pabalstus, kā arī par ubagošanas novēršanu;

15) lemt par veselības aizsardzību, slimo ārstēšanu un epidēmiju apkarošanu, ierīkojot slimnīcas, dzemdēšanas namus, pil-

sētas aptiekas un citas šīm vajadzībām nepieciešamas iestādes, kā arī noteikt taksi par ārstēšanu pilsētas uzturamās slimnīcās:

16) lemt par tikumības pacelšanu un žūpības apkaņošanu;

17) lemt par kapsētu ierīkošanu un par to sanitārā stāvokļa uzraudzību;

18) lemt par dzīvokļu trūkumu novēršanu;

19) lemt par pārtikas jautājuma nokārtošanu un uztura vielu dārdzības un viltošanas apkaņošanu;

20) lemt par aizsardzību pret ugunsgrēkiem, ūdensplūdiem un citām nelaimēm, kā arī par palīdzības sniegšanu augminētos gadījumos, nodibinot pilsētas ugunsdzēsēju komandas, pabalstot brīvprātīgos ugunsdzēsējus u. tml.;

21) lemt par skolas un ārpusskolas izglītību, ierīkojot skolas, bērnu dārzus, bibliotēkas un lasītavas, sarīkojot kursus un priekšlasījumus un ierīkojot un pabalstot tautas augstskolas, konservatorijas, mūzejus, teātrus un tamlīdzīgas iestādes;

22) lemt par tirdzniecības un rūpniecības pacelšanu, kooperatīvu un kredītiestāžu nodibināšanu, tirgu, preču noliktavu, saldētavu u. c. ierīkošanu u. tml.;

23) noteikt braukšanas taksi vaļoņiem, automobiļiem, ielu dzelzceļiem, kuģiļiem, celtuvēm un citiem satiksmes līdzekļiem;

24) noteikt maksas lielumu par pilsētas satiksmes līdzekļu, lopkautuvju, ūdensvadu, apgaismošanas un citu tamlīdzīgu ierīkojumu lietošanu, kā arī par pilsētas zemes lietošanu kuģu, laivu un plostu piestātnēm un dažādu materiālu un preču nokraušānai;

25) lemt par iedzīvotājiem uzlikto kļaušu un natūrālo nodevu (šķūšu un citu) pārvēršanu naudas maksājumos;

26) noteikt, ka nekustāmas mantas īpašniekiem, to starpā arī valstij un pilsētai, kuŗu nekustama manta atrodas pilsētas kanālizācijas tīkla rajonā, ir jāpievieno sava nekustamā manta šim tīklam netīrumu un noteku ūdeņu novadišanai, kā arī noteikt maksu par kanālizācijas lietošanu samērā ar nekustamas mantas ienesīgumu un kanālizācijas ierīkošanai un uzturēšanai izdotām summām;

27) noteikt, ka a) trotuāru ierīkošanu un uzturēšanu, b) skursteņu slaucīšanu, c) naktssargu uzturēšanu aizsardzībai pret ugunsgrēkiem un d) netīrumu izvešanu no pilsētas, vai to novadišanu ar kanālizāciju, var uzņemt pilsētas pašvaldība, uzliekot nekustamas mantas īpašniekiem, to starpā valstij un pilsētai, šīm vajadzībām nepieciešamās summas kā nodevas vai arī sedzot tās no pilsētas vispārīgiem līdzekļiem;

28) lemt par pilsētas statistikas vešanu;

29) lemt par juridiskas palīdzības sniegšanu iedzīvotājiem;

30) lemt par atļāuju izsniegšanu ēdienu un dzērienu veikālu atvēršanai patēriņam uz vietas, kā arī lemt par reibinošu

dzērienu tirgotavu, viesnīcu un mēbelētu istabu atvēršanu un slēgšanu;

31) izdot saistošus noteikumus pilsētas iedzīvotājiem 37. pantā minētās lietās;

32) lemt par lūgumu un priekšlikumu iesniegšanu Saeimai un valdībai dažādās pilsētas vajadzībās.

Piezīme: Šā panta 26. un 27. punktā apzīmētās nodevas nedrīkst pārsniegt īsto vajadzību robežas un izlietojamas vienīgi tam nolūkam, kuŗam viņas tieši noteiktas. Par šo nodevu ienākšanu un izdošanu vedams rēķins atsevišķi no citiem pilsētas ieņēmumiem.

28. Dome izšķir visas lietas ar klātesošo domnieku absolūtu balsu vairākumu, izņemot tās, kas paredzētas 31. pantā. Ja balsis dalītos līdzīgi, balsojams otrreiz, un ja arī tad balsis dalītos līdzīgi, priekšlikums uzskatāms par atraidītu. Balsošana notiek atklāti, izņemot 29. pantā minētos jautājumus, bet ja ne mazāk kā $\frac{1}{10}$ no visiem domniekiem prasītu aizklātu balsošanu, tad jābalso aizklāti. Katram jābalso personīgi un neviens nevar pilnvarot otru nodot viņa vietā balsi.

Piezīme: Domnieki, kas atturas pie kāda jautājuma izšķiršanas, atstāj pagaidām sēdi vai arī nepiedalās balsošanā, uzskatāmi kā klātneesoši un nav ieskaitāmi kvorumā.

29. Pilsētas valdes un revīzijas komisijas locekļus vēlē aizklāti, balsojot uz proporcionālitātes pamatiem. Tāpat aizklāti balsojot, dome lemj par atalgojumu un pabalstu noteikšanu pilsētas pašvaldības amatpersonām un darbiniekiem pēc kategorijām, kā arī izšķir ierosinājumus par minēto personu saukšanu pie atbildības, pie kam ieinteresētām personām, izņemot vēlēšanas, nav tiesības balsot līdzī.

Piezīme: Pirms lēmumu pieņemšanas par apsūdzētām personām uz viņu vēlēšanos uzklausa mi to rakstiski vai mutiski paskaidrojumi.

30. Ja izdarot vienas amatpersonas vēlēšanas, neviens no kandidātiem nedabū absolūtu balsu vairākumu, tad balsošana atkārtojama, pie kam atkrīt tas kandidāts, kas dabūjis vismazāk balsu u. t. t., kamēr paliek divi kandidāti. Ja neviens no tiem nedabū absolūto balsu vairākumu, tad par ievēlētu uzskatāms tas, kas dabūjis vairāk «par» balsu, bet ja abi dabūjuši līdzīgu balsu skaitu, tad izšķir loze.

31) Jautājumi par nekustamas mantas iegūšanu, atsavināšanu, iekļāšanu un apmaiņu, par pilsētas apbūves un izbūves plānu pieņemšanu, par aizņēmumiem vai galvojumiem pilsētas vārdā, par līgumiem ar privātiem uzņēmējiem, ja līguma summa pārsniedz $\frac{1}{10}$ no pilsētas iepriekšējā gada ienākumu budžeta, un par

pilsētai piederošas zemes apbūvi — izšķirami ar $\frac{2}{3}$ klātesošo domnieku balsu vairākumu un lēmumi apstiprināmi Iekšlietu ministrijai. Arī pilsētu budžeti jāapstiprina iekšlietu ministriem.

Pilsētai nepiederošā zeme, kas pilsētas plānā apzīmēta kā laukumi, ielas, šķērsielas, līnijas, caurejas, tauvas joslas, ostas, piekrastes vai publiski dārzi, pilsētai jāiegūst no to īpašniekiem vienošanās vai atsavināšanas ceļā.

32. Atsevišķu uzdevumu izpildīšanai, kā arī ierosinājumu un priekšlikumu iepriekšējai apspriešanai un pārbaudīšanai dome var ievēlēt uz proporcionālītātes pamatiem īpašas komisijas, noteicot to sastāvu. Komisijas pašas izvēl no sava vidus priekšsēdētāju. Viņu rakstu darbus izpilda kāds komisijas loceklis vai pilsētas valdes kancelejas darbinieks. Komisijās var pieaicināt arī lietpratējus, bet tiem nav lēmēja balss tiesības. Komisijas locekļiem un pieaicinātiem lietpratējiem dome var noteikt atlīdzību par viņu pienākumu izpildīšanu.

33. Par domes sēdes gaitu vedams protokols, kuŗu paraksta domes sēdes vadītājs un sekretārs. Šāda protokola norakstu pilsētas valde iesūta Iekšlietu ministrijai 7 dienu laikā pēc katras sēdes. Iebildumus par protokola nepareizību domnieki var celt tanī pašā vai nākošā domes sēdē pēc tā nolasišanas, vai bez nolasišanas, ja protokola noraksts izsūtīts domniekiem vismaz 3 dienas pirms domes sēdes. Pret lēmumu būtību celtos iebildumus izšķir dome, bet iebildumi par sēdes gaitas nepareizu atstāstījumu uz iebildumu cēlēja vēlēšanos jāieraksta protokolā.

34. Iekšlietu ministrijai ir tiesība 2 nedēļu laikā no domes lēmuma noraksta saņemšanas celt pret lēmumu iebildumus.

35. Ja Iekšlietu ministrija nav cēlusi iebildumus iepriekšējā pantā paredzētā laikā vai arī ir iepriekš paziņojusi, ka iebildumu pret domes lēmumiem nav, šie lēmumi ir izpildāmi. Ārkārtējos apstākļos (laužu nelaimes gadījumos, kara laikā u. c.) nepieciešamos domes lēmumus var izpildīt, ar pilsētas valdes atbildību, pirms 34 pantā noteiktā laika vai Iekšlietu ministrijas paziņojuma. 1936. g. Lik. kr. 36.

36. Valsts, pašvaldības un privātas iestādes un organizācijas, kā arī fiziskas personas par domes lēmumu nelikumību, ja ar šiem lēmumiem tieši aizskartas viņu intereses, var likumā par administratīvām tiesām (Lik. kr. 1921. g. 59) paredzētā laikā un kārtībā iesniegt sūdzības apgabaltiesas administratīvai nodaļai. Turp.

37. Pilsētas dome var izdot saistošus noteikumus, kas nedrīkst runāt pretim pastāvošiem likumiem, sekojošās lietās:

1) par pilsētas apbūvi un izbūvi saskaņā ar plānu un būvnoteikumiem, par gruntsgabalu sadalīšanu un iežogojšanu, par namu numerācijas kārtību, par vietu noteikšanu, kuŗās nav pieļaujams ierīkot fabrikas un citas rūpniecības un tirdzniecības ie-

stādes, kā arī par vietām, kas ar ļaužu drūzmēšanos, troksni, dūmiem vai citādi kaitē iedzīvotāju veselībai, mieram, kārtībai un drošībai;

2) būvnoteikumus par ceļamām ēkām un citām būvēm;

3) par naktsapsardzības uzturēšanu un namu pagalmu un trepju apgaismošanu;

4) par ūdens un ūdensvadu aizsargāšanu no bojāšanās;

5) par tirgošanās laika normēšanu veikalos un par darba laiku frizieru, fotografu un tamlīdzīgos uzņēmumos;

6) par aku, diķu, kanāļu, caurteku, grāvju, tiltu un celtuvju ierīkošanu un uzturēšanu kārtībā;

7) par slimību apkaņošanu un novēršanu;

8) par pilsētas aptīrīšanu un par ielu laukumu, pagalmu, dārzu, ostu un citu vispārējai lietošanai vajadzīgu vietu kārtībā uzturēšanu;

9) par pārdodamo pārtikas vielu labumu un par soļiem pret to viltošanu, kā arī par pārtikas un baudu vielu un to izgatavošanai vajadzīgo priekšmetu ražošanu un pārdošanu;

10) par pilsētas dārzu, laukumu un vēsturisku vietu aizsargāšanu no bojāšanas;

11) par lopu kaušanu un kautuvēm, kā arī par gaļas sanitāro pārraudzību;

12) par vietu noteikšanu tirgiem un par tirgošanās kārtību tirgos, uz ielām un laukumiem un publiskās vietās, kā arī par pāreizu mēru un svaru lietošanu tirdzniecībā;

13) par sanitāro kārtību un uzraudzību namos, tirdzniecības, rūpniecības un amatniecības iestādēs un uzņēmumos, ēdienu veikalos, izrīkojumu telpās un biedrību bufetēs, mācības iestādēs, slimnīcās, patversmēs, viesnīcās, traktieros, iebraucamās vietās, mēbelētās istabās, strādnieku kazarmās, pirtīs, peldvietās un veļas mazgātavās, važonu piestātnēs, lopu sētās un kūtīs un asenizācijas uzņēmumos;

14) par nodarbošanos ar mantas un pasažieru pārvadāšanas arodu;

15) par izkārtņu, sludinājumu un reklāmu izlikšanu;

16) par drošības līdzekļiem un kustības kārtību pa ielām, kā arī pa upēm, ezeriem, kanāļiem un piekrastēm;

17) par izvadātāju un iznēsātāju tirgošanās kārtību;

18) par aizliegumu noārdīt ēkas;

19) par produktu un preču svēršanas kārtību uz publiskiem svāriem, kā arī par ļaunprātīgu reklāmu apkaņošanu;

20) par mazgadīgo aizsardzību pret fizisku un tikumisku bojāšanu, kuņģi nodarbināti rūpniecības, tirdzniecības un tamlīdzīgos uzņēmumos vai piedalās kā izpildītāji izprieču iestādēs un publiskos uzvedumos;

21) par lopu aizsardzību un viņu turēšanas kārtību, par kaitīgu dzīvnieku un kukaiņu iznīcināšanu un trakuma sērgas apkaņošanu;

22) par reibinošu dzērienu veikalu atvēršanas un slēgšanas laiku un par vietām, kur šādi uzņēmumi nav pieļaujami;

23) par pārtikas vielu dārdzības apkaņošanu un par aizliegumu uzpirkt pārtikas vielas ārpus tirdzniecībai noteiktām vietām un laika;

24) par aizsardzību pret ugunsgrēkiem, ūdensplūdiem un citiem nelaimes gadījumiem;

25) par automobiļu, ielas dzelzceļu, kuģiņu un citāda veida satiksmes rēgulēšanu un šo satiksmes līdzekļu kārtībā turēšanu;

26) par kārtību publiskās vietās;

27) par žūpības un netiklības apkaņošanu;

28) par aizliegumiem ierīkot spēļu klubus un azarta spēļu un tamlīdzīgus uzņēmumus;

29) par iežogojumu, ielu un laukumu apstādīšanu, par trotuāru, ūdensvadu un kanālizācijas ierīkošanu un par ūdensnovadīšanu sētās un no jumtiem;

30) par tēlegrafa, tēleфона, elektrības, radio un visāda cita veida gaisa un zemes vadu ierīkošanu;

31) par aerodromu ierīkošanu un lidošanu pār pilsētu;

32) par visām citām lietām, par kuņām pilsētu domēm uz atsevišķu likumu pamata ir tiesība izdot saistošus noteikumus.

Pilsētās, kuņās izdoti šinī pantā paredzētās lietās izdotie saistošie noteikumi, nav piemērojami tanīs pašās lietās izdotie valdības iestāžu rīkojumi un instrukcijas.

38. Saistošie noteikumi, pret kuņiem Iekšlietu ministrija nav iebildumu cēlusi 34. pantā paredzētā kārtībā, publicējami «Valdības Vēstnesī» vienu reizi, nosakot noteikumos laiku, kad tie stājas spēkā. Šis laiks nevar būt īsāks par 2 nedēļām no izsludināšanas dienas. Lai iedzīvotājiem nodrošinātu iespēju iepazīties ar saistošiem noteikumiem, pilsētas valde tos izsludina arī citādā kārtā, piemērojoties vietējiem apstākļiem (izliekot tos kancelejās, vai uz sludinājumu stabiem, vai ļaužu apmeklētās vietās, vai izsludinot vietējos laikrakstos u. tml.).

39. Saistošo noteikumu atcelšana vai grozīšana izdarāma tādā pašā kārtībā, kāda noteikta to izdošanai.

40. Privātas personas, biedrības un iestādes par pilsētas domes izdoto saistošo noteikumu nelikumību var iesniegt bez jebkāda termiņa ievērošanas sūdzības apgabaltiesas administrācijai nodaļai vispārīgā kārtībā.

41. Par spēkā stājušos saistošo noteikumu pārkāpumiem vainīgie sodāmi uz Sodu likumu pamata, par ko aizrādāms arī noteikumos.

Piezīme: Soda naudas par saistošo noteikumu pārkāpumiem ieskaita valsts ienākumos.

41. Iekšlietu ministra noteiktās pilsētās par saistošu noteikumu neievērošanu tirgos, vainīgie sodāmi administratīvā kārtā. Administratīvos sodus var uzlikt un piedzīt uz vietas tirgus inspektori, komisāri un uzraugi līdz Ls 5,— par atsevišķu gadījumu, pie kam minētās soda naudas ieskaita attiecīgās pašvaldības ienākumos. Sūdzības par augšminēto amatpersonu rīcību iesniedzamas pilsētas valdei 2 nedēļu laikā, skaitot no soda uzlikšanas dienas. Soda naudu piedzen neapstrīdamu prasījumu piedzišanas kārtībā. 1935. g. Lik. kr. 158.

42. Uzraudzība par saistošo noteikumu izpildišanu un ierosinājumi par vainīgo personu saukšanu pie atbildības piekrit policijai. Šīs tiesības var izlietot arī pilsētas valde vai domes ievēlētie īpašie pārraugi.

Trešā nodaļa.

Pilsētas valde.

43. Pilsētas valde sastāv no pilsētas galvas, kā priekšsēdētāja un ne mazāk kā 2 valdes locekļiem. Dome nosaka valdes locekļu skaitu, kā arī nosaka, vai ievēlams viens, vai vairāki pilsētas galvas biedri no valdes vidus.

Piezīme: Valdes locekļiem var ievēlēt kandidātus, kas izpilda attiecīga valdes locekļa pienākumus pēdējā slimības, atvaļinājuma vai citādos prombūtnes gadījumos, bet 47. pantā minētos gadījumos — līdz jauna valdes locekļa ievēlēšanai.

43¹. Pilsētas galva, izpildot amata pienākumus, nēsā iekšlietu ministra noteiktu amata nozīmi. 1936. g. Lik. kr. 36.

44. Pilsētas galvu, tā biedrus, valdes locekļus un viņu kandidātus ievēl dome uz to pašu laiku, uz kādu vēlēta dome. Ievēlēt var ikvienu pilntiesīgu Latvijas pilsoni, izņemot obligātoriskā kara dienestā iesauktos un šā likuma 72. un 73. pantā minētās personas.

Piezīme: Ja valdei, vai tās atsevišķiem locekļiem dome ar $\frac{3}{4}$ balsīm no visu domnieku skaita izsaka savu neuzticību par viņu darbību, tad valdei vai atsevišķiem locekļiem jāatstājas no amata izpildišanas. Šīnīs gadījumos atalgojuma izmaksa izbeidzas ar amata atstāšanas dienu.

45. Pilsētas galva un valdes locekļi stājas pie savu pienākumu izpildišanas tūlī pēc tam, kad nācis likumīgā spēkā domes lēmums par viņu ievēlēšanu.

46. Pilsētas galvas prombūtnes laikā viņa vietu izpilda tā biedrs vai, ja izvēlēti vairāki biedri, tas no viņiem, kuŗam dome

to uzdevusi. Pilsētas galva un citi valdes locekļi sadala amata pienākumus savstarpēji vienojoties, ja šos pienākumus nav sadalījuši dome.

47. Ja pilsētas galva, tā biedrs vai kāds cits no valdes locekļiem, nomirst, atteicas, zaudē vēlēšanu tiesības (72. un 73. p.) vai atcelts no amata ar tiesas lēmumu vai iesaukts obligātoriskā kara dienestā, kā arī, ja tam izteikta neuzticība (44. p. piez.), tad viņa vietā nāk nākošais kandidāts no tā paša saraksta uz to laiku, kāds vēl bija atlicies attiecīgai amatpersonai. Bet ja attiecīgā sarakstā kandidāta nav, tad dome ievēl jaunu pilsētas valdes locekli uz to pašu laiku. Pilsētas galva ievēlams no jauna.

48. Pilsētas galva vai viņa biedrs un valdes locekļi, ja arī tie nebūtu domnieki, piedalās domes sēdēs vajadzīgo paskaidrojumu sniegšanai.

49. Pilsētas valdes darbvedību vada un pārzina pilsētas sekretārs.

50. Pilsētas galvai, viņa biedriem, valdes locekļiem un citām vēlētām personām attiecīgu atalgojumu uz ievēlēšanas laiku noteic dome pirms viņu ievēlēšanas amatā.

51. Pilsētas galvas, viņa biedru un valdes locekļu amatus nevar ieņemt vienā un tai pašā laikā:

- 1) vecāki un bērni;
- 2) brāļi un māsas, pusbrāļi un pusmāsas;
- 3) brāļu un māsu bērni;
- 4) svaiņi un svaines;
- 5) adoptētāji un adoptētie;
- 6) vīrs un sieva.

52. Pilsētas valdei piekrīt tiešā pārziņā par pilsētas pašvaldības lietām, it īpaši:

1) sastādīt domei iesniedzamos ziņojumus un priekšlikumus un sagatavot visus citus materiālus domes apspriežamiem jautājumiem;

2) izpildīt pilsētas domes lēmumus un vadīt pilsētas pašvaldības lietas saskaņā ar attiecīgiem likumiem un domes izdotām instrukcijām;

3) sastādīt pilsētas budžeta projektu, vest rēķinus par pilsētas ieņēmumiem un izdevumiem un sastādīt pārskatu par budžeta izlietošanu, kā arī sniegt domei pārskatus par savu darbību un par pilsētas saimniecības un mantas stāvokli;

4) saņemt nodokļus, nodevas un citus maksājumus pilsētai par labu un izdarīt izmaksas;

5) pārvaldīt pilsētas mantu un vadīt pilsētas pašvaldības saimniecību saskaņā ar budžetu, kā arī vest īpašus sarakstus par visu pilsētas mantu;

6) pieņemt un atlaist pilsētas pašvaldības iestāšu darbiniekus un piešķirt tiem atvaļinājumus, izņemot kalpotājus un strādnie-

kus, kuŗus pieņem un atlaiž un kuŗiem piešķir atvaļinājumus attiecīgo iestāžu vadītāji;

7) gādāt par valsts iestāžu rīkojumu un priekšrakstu izpildīšanu;

8) apstiprināt plānus privātām ēkām un izdot atļaujas būvēm un pārbūvēm, saskaņā ar domes lēmumiem, kā arī raudzīties, lai būvdarbus izvestu pēc likuma un saistošu noteikumu prasījumiem, ja tas nav uzticēts sevišķai komisijai vai būvnodeļai

9) izpildīt likumā noteiktos pienākumus pilsētas domnieku un Saeimas vēlēšanās;

10) ievākt nodokļu aprēķināšanai un citās pilsētas lietās vajadzīgās ziņas;

11) vest sarakstīšanos ar valsts un citām iestādēm un privātpersonām;

12) sūdzēt un atbildēt tiesā pilsētas prasību un maksājumu lietās un izdot pilnvaras bez speciāla domes lēmuma visās sūdzību lietās kā administratīvās, tā tiesu iestādēs. (1933. g. Lik. kr. 186);

13) rūpēties par saistošo noteikumu izpildīšanu un ierosināt šo noteikumu pārkāpēju saukšanu pie atbildības;

14) gādāt par likumā paredzētu klaušu izpildīšanu;

15) vest pilsētas iedzīvotāju sarakstus un sniegt par viņiem ziņas uz pieprasījumiem, ja pilsētā nepastāv adrešu galds;

16) vest sarakstus par pilsētas robežās esošiem gruntsgabaliem un citu nekustamu mantu, pie kam minētās mantas īpašniekiem vai lietotājiem jāizsniedz sarakstu vešanai vajadzīgās ziņas.

53. Atsevišķu pašvaldības uzdevumu veikšanai un pilsētas saimniecisko uzņēmumu pārziņai pie pilsētas valdes var darboties īpašas nodaļas ar valdes locekli kā vadītāju.

54. Pilsētas valdes sarakstīšanos ar valsts un citām iestādēm un privātpersonām paraksta pilsētas galva vai viņa vietā tā biedrs vai valdes loceklis kā arī sekretārs vai tā vietas izpildītājs. Pilsētas darbvedība un sarakstīšanās ar valsts un pašvaldību iestādēm vedama valsts valodā.

55. Pilnvaras lietu vešanai administratīvās un tiesu iestādēs uz valdes lēmuma pamata paraksta pilsētas galva vai tā vietas izpildītājs.

56. Vispārīgā uzraudzība par pilsētas valdes darbību piekrīt pilsētas galvai vai viņa biedram, kas izpilda viņa vietu.

57. Pilsētas valdes sēdes noturamas pēc vajadzības, un tās sasauc un vada pilsētas galva vai viņa vietā tā biedrs. Sēdes ir pilntiesīgas, ja tajās piedalās pilsētas galva vai viņa biedrs un vismaz puse no pārējā valdes locekļu skaita. Visus jautājumus valde izšķir ar klātesošo locekļu absolūto balsu vairākumu. Ja

balsis dalītos uz pusēm, tad balsojams otrreiz, un ja arī tad balsis dalītos uz pusēm, priekšlikums atzīstams par noraidītu. Balsojot var atklāti; bet kaut uz viena valdes locekļa pieprasījumu jābalso aizklāti.

Piezieme: Pilsētās, kur valde sastāv no 3 personām, valdes sēdes ir pilntiesīgas, ja tajās piedalās visi valdes locekļi.

58. Visi pilsētas valdes lēmumi protokolējami. Protokolu paraksta attiecīgas sēdes vadītājs, klātbijušie valdes locekļi un sekretārs vai tā vietas izpildītājs. Ja pilsētas galva atzīst, ka valdes lēmumi nesaskan ar likumu vai domes lēmumiem, viņš aptur to izpildīšanu un tuvākā domes sēdē ziņo par to domei domstarpību izšķiršanai.

Piezieme: Valdes locekļu atsevišķas domas uz viņu pieprasījumu ierakstāmas protokolā.

59. Sūdzības par pilsētas valdes lēmumu un rīkojumu nelikumību pilsētas iedzīvotāji, privātas iestādes un organizācijas, ja ar šiem lēmumiem vai rīkojumiem tieši aizkarts sūdzētāju intereses vai tiesības, var iesniegt pilsētas domei 14 dienu laikā no lēmuma vai rīkojuma paziņošanas. Par pilsētas domes lēmumiem šajās lietās sūdzības iesniedzamas 36. pantā paredzētā kārtībā.

60. Iekšlietu ministrija pārbauda pilsētas valdes un viņai padoto iestāžu darbību, darbvedību, kasi un mantas stāvokli, prasot no pilsētas pašvaldības ziņas un paskaidrojumus attiecībā uz visiem tās pienākumiem un uzdevumiem. Ja pārbaugot atklātas nelikumības, tad Iekšlietu ministrija ziņo par to domei, liekot priekšā tās novērst. Par atklātiem pārkāpumiem un noziegumiem Iekšlietu ministrija ziņo prokurātūrai vainīgo saukšanai pie atbildības.

Ceturtnodaļa.

Revīzijas komisija.

61. Revīzijas komisijas locekļus ievēl pilsētas dome uz proporcionālītātes pamatiem uz to pašu laiku, uz kādu vēlēta dome. Komisijas locekļu skaitu noteic dome, bet ne mazāk par 3. ieskaitot priekšsēdētāju.

Ievēlēt var katru, kam ir pašvaldību vēlēšanu tiesības, izņemot pilsētas valdes locekļus, domes ievēlēto īpašo komisiju locekļus (32. p.), algotus pilsētas darbiniekus, pilsētas darbu izpildītājus un piegādātājus.

Revīzijas komisijas locekļi stājas pie savu pienākumu izpildīšanas tūlīt pēc tam, kad stājies likumīgā spēkā domes lēmums par viņu ievēlēšanu.

Piezīme: Revīzijas komisijā nevar ievēlēt personas, kuras sastāv 51. pantā minētās radniecīgās attiecībās ar pilsētas valdes locekļiem.

62. Revīzijas komisija izvēl no sava vidus priekšsēdētāju, priekšsēdētāja biedru un sekretāru. Viņas sēdes ir pilntiesīgas, ja tajās piedalās vismaz puse, ieskaitot priekšsēdētāju vai viņa biedru.

63. Revīzijas komisijas darbības laiku un vietu nosaka pati komisija un sēdes sasauc komisijas priekšsēdētājs un viņa biedrs.

64. Ja kāds no revīzijas komisijas locekļiem nomirst, atteicas, zaudē vēlēšanu tiesības (72. un 73. p.) bez pietiekoša iemesla trīs reizes no vietas nav apmeklējis revīzijas komisijas sēdes vai atcelts no amata ar tiesas lēmumu, tad viņa vietā nāk attiecīgā saraksta nākošais kandidāts.

65. Revīzijas komisija darbojas uz domes izdotas instrukcijas pamata. Komisijas uzdevums it īpaši ir pārbaudīt pilsētas budžetu, ja tas nav uzdots sevišķai budžeta komisijai, gada pārskatu, visus ienākumus un izdevumus, pilsētas iestāžu un atsevišķu amatpersonu darbību, darbvedību un norēķinus un pārliecināties par pilsētas saimniecības lietderīgu vadīšanu.

Piezīme: Revīzijas komisijas vajadzības gadījumos var pieaicināt arī lietpratējus.

66. Pilsētas valdes un pilsētas iestāžu darbības pārbaudīšanu revīzijas komisija var izdarīt katrā laikā pēc sava ieskata, bet tai jānotiek ne retāki kā 2 reizes gadā. Tāpat revīzijas jāizdara katrā laikā uz Iekšlietu ministrijas rīkojuma, atsevišķu domes lēmumu, pilsētas galvas, pilsētas valdes, kā arī uz ne mazāk kā $\frac{1}{3}$ domnieku vai atsevišķa revīzijas komisijas locekļa pieprasījuma pamata.

67. Revīzijas komisijas atzinumi protokolējami, un tos paraksta klātbijušie locekļi. Šie protokoli uzglabājami pilsētas valdē, un tiem jābūt pieejamiem visiem domniekiem un valdes un revīzijas komisijas locekļiem.

68. Revīzijas komisija par savu darbību ziņo domei, iesniedzot priekšlikumus par vēlamiem rīkojumiem un lēmumiem pilsētas pašvaldības darbībā.

69. Revīzijas komisijas priekšsēdētājs un locekļi var saņemt par savu darbu atalgojumu, kuŗu nosaka dome.

70.—112. pantī zaudējuši nozīmi, jo satura noteikumus par pilsētas domnieku vēlēšanām.

115. Instrukciju pie šā likuma izdod Iekšlietu ministrija. 1937. g. Lik. kr. 174.

Ar šo atcelti: 1) Pilsētu nolikums (Krievijas likumu kopojuma II sēj. 1915. g. izdevums) līdz ar visiem tā papildinājumiem un pārgrozījumiem (Krievijas pagaidu valdības 1917. gada 15. aprīļa, 9. jūnija un 7. septembra pārgrozījumi, Lik. kr. 1921. g.

38., 1923. g. 74. un 165.); 2) Pagaidu noteikumi par pilsētu domnieku vēlēšanām (Lik. kr. 1919. g. 125.) līdz ar visiem tā papildinājumiem un pārgrozījumiem (Lik. kr. 1921. g. 90., 222. un 236., 1922. g. 51., 1923. g. 164., 1924. g. 152. un 1927. g. 52. un 3) Noteikumi par pašvaldību saistošo noteikumu izsludināšanu (Lik. kr. 1926. g. 154.), ciktāl tie attiecas uz pilsētām un miestiem.

Pielikums pie 1. panta piezīmes.

Noteikumi par pilsētu pašvaldības likuma piemērošanu Ķemeņu pilsētai.

1. Pilsētu pašvaldības likuma 75. panta noteikums par domnieku skaita samērību ar pilsētas iedzīvotāju kopskaitu Ķemeņu pilsētā nav piemērojams, bet ievēlamo domnieku skaits noteikts uz 4. Bez šiem ievēlamiem domniekiem Ķemeņu pilsētas domē ieiet vēl trīs Ķemeņu sēravotu iestādes pārstāvji, kā domnieki, no kuriem viens ir šās iestādes direktors, bet pārējos divus izrauga pēdējais un apstiprina tautas labklājības ministrs uz 4 gadiem, un viens domnieks, kā iekšlietu ministrijas pārstāvis, kurš ieceļ iekšlietu ministrs uz 4 gadiem. 1932. g. Lik. kr. 103.

Piezīme: Iekšlietu ministrs var šo pārstāvi katrā laikā atsaukt un sūtīt tā vietā citu. Tāpat Ķemeņu sēravotu direktoram ar tautas labklājības ministra piekrišanu ir tiesība ikvienu no sēravotu iestādes pārstāvjiem atsaukt no Ķemeņu pilsētas domes un atvietot ar citu pārstāvi. Turp.

2. Uz 15. panta pamata ievēlamā domes priekšsēdētāja vietā Ķemeņu pilsētas domes sēdes atklāj, vada un slēdz Ķemeņu sēravotu iestādes direktors, kā domes priekšsēdētājs. Tajā pašā pantā paredzētais domes priekšsēdētāja biedra amats Ķemeņos nepastāv, bet ja sēravotu iestādes direktors dienesta darīšanu vai kādu citu iemeslu dēļ nevar piedalīties un vadīt domes sēdes, tad viņu atvieto kāds no viņa pilnvarotiem pārstāvjiem. Turp.

3. 16. pantā minētos jaunievēlētos domniekus sasauc uz pirmo sēdi domes priekšsēdētājs — Ķemeņu sēravotu iestādes direktors. Turp.

4. 28. panta 2. teikumā paredzētā gadījumā priekšlikums pilsētas domē uzskatāms par pieņemtu, ja par to ir balsojis domes priekšsēdētājs, pie kam, aizklātas balsošanas gadījumā, viņam par to atklāti jāpaziņo. Aizklāti jābalso pilsētas domē arī tad, ja ne mazāk kā divi no visiem domniekiem prasītu aizklātu balsošanu. Turp.

5. 31. pantā minētie jautājumi izšķirami pilsētas domē ar vienkāršu balsu vairākumu. Turp.

6. 57. panta 4. teikumā paredzētā gadījumā priekšlikums pilsētas valdē uzskatāms par pieņemtu, ja par to ir balsojis pil-

sētas galva, pie kam; aizklātas balsošanas gadījumā, viņam par to atklāti jāpaziņo. Turp.

7. Izņēmuma veidā no 77. panta noteikuma par domnieku vēlēšanu laiku, tagadējā Ķemeņu pilsētas dome ne vēlāk kā 3 nedēļas pēc šo noteikumu spēkā stāšanās izvēl no sava vidus uz proporcionālītātes pamatiem 4 domniekus uz laiku, kas atlicis līdz tagadējās domes pilnvaru izbeigšanai, un vēlēšanu rezultātus nosūta iekšlietu ministram apstiprināšanai. Tāpat ne vēlāk kā 3 nedēļu laikā Ķemeņu sēravotu iestādes direktors stāda priekšā apstiprināšanai tautas labklājības ministram šo noteikumu 1. pantā minētos 2 pārstāvjus Ķemeņu pilsētas domē. Iekšlietu ministrs tāpat 3 nedēļu laikā paziņo Ķemeņu pašvaldībai par sava pārstāvja iecelšanu. Turp.

2. Likums par pilsētu pašvaldību darbības ierobežošanu.

(1954. g. Lik. kr. 142.).

1. Līdz jauna pilsētu pašvaldību likuma izdošanai 1950. g. 6. decembra pilsētu pašvaldības likums (Lik. kr. 1950. g. 185., 1951. g. 248., 1952. g. 105., 1953. g. 186., 1955. g. 158., 1956. g. 36, un 1957. g. 174.) piemērojams ar sekojošos pantos paredzētiem papildu noteikumiem. 1958. g. V. V. 35.

1. Pilsētu domju darbība apturēta un tās kompetences pārīet uz pilsētas valdi. Turp.

2. Vēlētīe pilsētu galvas un valdes un revīzijas komisiju locekļi atcelti no amatīem un viņu vietā iekšlietu ministrs iecel pilsētas galvu un valdes un revīzijas komisijas locekļus, nosakot valdes un revīzijas komisijas locekļu skaitu, kā arī iecelto amatpersonu atalgojumu no attīecīgās pašvaldības līdzekļīem. Visām pilsētas pašvaldību amatpersonām, kas atceltas vai kuņas atcel uz šo noteikumu pamata, izmaksā algu par vienu mēnesi uz priekšu, skaitot no amata nodošanas dienas, pie kam viņām piešķīr neizlietoto kārtējo atvaļīnājumu, bet ne vairāk kā vienu mēnesi. 1954. g. Lik. kr. 142. un 206.

Pīezīme. Rīgas pilsētas galvu iecel Ministru kabinets uz iekšlietu ministra priekšlikumu.

3. Pilsētas galvam ir tiesība celt iebildumus pret pilsētas valdes pieņemtiem lēmumiem, ja viņš atrod, ka tie ir pretlikumīgi vai nav lietderīgi, ziņojot par to Iekšlietu ministrijai. Līdz šādu jautājumu izlēmšanai Iekšlietu ministrijā pieņemtie pilsētas valdes lēmumi nav izpildāmi. Iekšlietu ministrs nosaka, kādu pilsētas valdes lēmumu noraksti un kādā laikā iesūtāmi Iekšlietu ministrijā.

4. Pilsētas galva noteic darbinieku štātus un atalgojuma apmērus. Pilsētas galva vai viņa pilnvarota pilsētas dienesta persona pieņem un atlaiž pilsētas pašvaldības iestāžu darbiniekus un kalpotājus, sadala starp viņiem darba pienākumus un piešķir tiem atvaļinājumus.

Piezīme: Līdz valdes locekļu iecelšanai valdes kompetences piekrīt ieceltam pilsētas galvam.

4¹. Pilsētu pašvaldību skolu paidagōģisko un kancelejas darbinieku, kā arī apkalpotāju un strādnieku pieņemšana, atlaišana un pārceļšana notiek saskaņā ar likumu par tautas izglītību, pie kam tiesības, kādas minētais likums piešķir pilsētu pašvaldībām, piekrīt pilsētas galvai. 1934. g. Lik. kr. 206.

5. Iekšlietu ministrija pārrauga pilsētas pašvaldības oraganu un iestāžu darbību, darbvedību, grāmatvedību, kasi, mantas un saimniecības stāvokli un kā iecelto, tā pieņemto personu pienākumu izpildīšanu, pārbaudot visus apstākļus vai prasot no pilsētas pašvaldības ziņas un paskaidrojumus attiecībā uz visiem tās pienākumiem un uzdevumiem. Ja atklāta pils. pašvaldības darbinieku pretlikumīga, nolaidīga vai pilsētas pašvaldības interesēm kaitīga darbība vai vilcināšanās pienākumu izpildīšanā, tad Iekšlietu ministrija, skatoties pēc atklāto apstākļu rakstura, gādā par tādu novēršanu, vai nu ar attiecīgiem rīkojumiem, vai uzliktot vainīgām kā ieceltām, tā pieņemtām personām disciplinārus sodus, vai ziņojot prokuroram vainīgo saukšanai pie atbildības.

6. Par atklātām pretlikumībām, nolaidībām vai vilcināšanos pienākumu izpildīšanā, iekšlietu ministrs var sodīt vainīgās ieceltās vai pieņemtās pilsētu pašvaldību dienesta personas disciplinārā kārtā saskaņā ar disciplinārsodu likuma noteikumiem.

7. Šo noteikumu izvešanai dzīvē iekšlietu ministrs izdod instrukciju.

II

1. Likums par pagastu pašvaldību.

(1922. g. Lik. kr. 119).

Pirmā nodaļa.

Vispārējie noteikumi.

1. Pagasta pašvaldība aptver noteiktu lauku apgabalu, ārpus pilsētām, un visus iedzīvotājus, kuŗiem šinī lauku apgabalā ir dzīves vieta. 1922. g. Lik. kr. 119. un 1937. g. Lik. kr. 2.

2. Pagasta pašvaldība pārzina pagasta sabiedrības saimniecības un pārvaldības lietas.

3. Pagasta pašvaldībai it īpaši piekrīt:

- a) pārvaldīt pagasta nekustamu un kustamu mantu un kapitālus;
- b) vadīt pagasta saimniecību pēc budžeta;
- c) uzlikt un pārzināt likumā noteiktos nodokļus, nodevas un kļaušas;
- d) gādāt par izglītību un izglītības iestādēm;
- e) gādāt par sociālo labklājību un veselības aizsardzību;
- f) sekmēt lauksaimniecības, rūpniecības, tirdzniecības un kooperācijas attīstību;
- g) gādāt par ceļiem un satiksmes līdzekļiem, kuŗi nodoti pagasta pārziņā;
- h) rūpēties par žūpības apkaŗošanu;
- i) veicināt juridiskas palīdzības sniegšanu vietējiem iedzīvotājiem;
- j) gādāt par personas un sabiedrības drošību;
- k) rūpēties par dzīvokļu jautājuma nokārtošanu pagastā;
- l) rūpēties par aizsardzību pret ugunsgrēkiem un citiem nelaimes gadījumiem;
- m) izpildīt visus citus uzdevumus, kuŗi ar likumu uzlikti pagastiem par pienākumu.

4. Minēto uzdevumu veikšanai, kā arī pašvaldības darbības pareizas un lietderīgas izveidošanas, pašdarbības ierosināšanas, saimniecisku pasākumu nodibināšanas un pašvaldību interešu un tiesību aizstāvēšanas nolūkā pagasti kā savā starpā, tā arī ar pilsētu pašvaldībām var slēgt līgumus, stāties sadarbes apvienī-

bās un sasaukt kopējas apspriedes. 1935. g. Lik. kr. 68. un 1937. g. Lik. kr. 2.

1. piezīme: Sadarbes apvienības statūti reģistrējami Iekšlietu ministrijā vai izdodami likumdošanas kārtībā. Turp.

2. piezīme: Sadarbes apvienībām ir juridiskas personas tiesības. Turp.

5. Pagastam ir juridiskas personas tiesības un tas var savām vajadzībām iegūt un atsvešināt kustamus un nekustamus īpašumus, izdarīt aizņēmumus, uzņemties dažādus pienākumus, slēgt līgumus un citus darījumus, uzstāties tiesā kā prasītājs un atbildētājs.

6. Pagasta pašvaldības lietas pārziņa padome, valde un revīzijas komisija.

Otrā nodaļa.

P a g a s t a p a d o m e.

7. Pagasta padomes sēdes sasauc un vada pagasta vecākais vai pagasta vecākā vietnieks, kas ir arī padomes loceklis. Sekretāra pienākumus izpilda pagasta sekretārs. 1938. g. V. V. 35.

8. Pagasta padomes sēdes ir kārtējas un ārkārtējas.

9. Kārtējo sēžu dienas nosaka pagasta padome. Ārkārtējās sēdes sasauc pagasta vecākais ne vēlāk kā 10 dienu laikā, ja to prasa:

a) pagasta valde,

b) pagasta revīzijas komisija,

c) ne mazāk kā pagasta padomes locekļu trešā daļa.

d) apriņķa lauku pašvaldību vecākais; 1922. g. Lik. kr. 119., 1937. g. Lik. kr. 2. un 1938. g. V. V. 35.

10. Uz padomes nolikto sēdes dienu pagasta valde izziņo padomes locekļus septiņas dienas iepriekš ar pavēstēm, reizē arī paziņojot sēdes dienas kārtību.

11. Padomes sēde ir pilntiesīga, ja tanī piedalās ne mazāk kā puse padomes locekļu, tanī skaitā pagasta vecākais vai viņa vietnieks. 1922. g. Lik. kr. 119. un 1938. g. V. V. 35,

1. piezīme. Pagasta valdes locekļiem, kuŗi nav arī padomes locekļi, padomes sēdēs ir tikai padoma devēja balsis.

2. piezīme: Ja padomē izspriež sūdzības par atsevišķu pagasta padomes vai valdes locekļu darbību, tad viņi pie šī jautājuma izlemšanas nevar piedalīties.

12. Ja uz sasaukto padomes sēdi nav ieradies iepriekšējā pantā paredzētais locekļu skaits, tad ne agrāk par 5 dienām izziņojama otrreizēja sēde 10. pantā paredzētā kārtībā.

15. Pagasta padome spriež un lemj par visu, kas zīmējas uz pagasta saimniecību, labierīcību un pagasta pašvaldības iestāžu pārvaldīšanu un, proti:

- a) izvēl pagasta valdi, komisijas un amata personas, kā arī apstiprina valdes pieņemtos darbiniekus; izdod instrukcijas, noteikumus un rīkojumus valdei, komisijām un citiem pagasta pašvaldības orgāniem; pārrauga valdes, komisiju un citu orgānu darbību; noteic pagasta budžetu, apstiprina norēķinus un gada pārskatu; izšķir sūdzības par pagasta pašvaldības orgāniem; nosaka pagasta amata personām algu un lemj par viņu atlaišanu;
- b) lemj par nodokļu, nodevu un klaušu uzlikšanu, to taisnīgu un samērīgu sadalīšanu un par soda naudu uzlikšanu nodokļu, nodevu un klaušu nepildīšanas gadījumos un par šādu sodu atlaišanu;
- c) lemj par dāvinājumu pieņemšanu, dažādu kapitālu un fondu nodibināšanu, uzglabāšanu un izlietošanu;
- d) lemj par pagasta kapitāliem un kustamu un nekustamu īpašumu;
- e) pārrauga sabiedrības lietošanā nodoto mantu;
- f) rūpējas par vēsturisku pieminekļu un dabas skaistumu aizsardzību;
- g) lemj par aizņēmumiem pagasta vajadzībām;
- h) lemj par reibinošu dzērienu tirgotavu atvēršanu un slēgšanu;
- i) lemj par kustamu un nekustamu īpašumu iegūšanu, pārdošanu, iekāršanu, apmaiņu un nekustamu īpašumu atsavināšanu piespiedu kārtā pastāvošo likumu robežās;
- j) gādā saskaņā ar attiecīgām aprīkta un valsts iestādēm par pārtikas jautājuma nokārtošanu un uzturas vielu dārdzības un viltošanas apkaņošanu;
- k) lemj par iestāšanos kooperatīvos un citos uzņēmumos;
- l) gādā par nespējniekiem un bāriņiem (sniedz ārsta palīdzību, zāles, ierīko patversmes, izsniedz pabalstus un tamlīdzīgi);
- m) gādā par veselības aizsardzību, slimu ārstēšanu, epidēmiju apkaņošanu, raugās uz to, ka pagasta iedzīvotāji ievēro un izpilda sanitāros noteikumus;
- n) rūpējas par juridiskas palīdzības organizēšanu;
- o) rūpējas par aizsardzību pret ugunsgrēkiem, ūdensplūdiem un citiem nelaimes gadījumiem, kā arī gādā par palīdzības sniegšanu augšminētos gadījumos;
- p) ierīko skolas, bibliotēkas un lasītavas, sarīko kursus un priekšlasījumus, rūpējas par izglītības iestāžu apkuri-

nāšanu, apgaismošanu, remontēšanu, mācības līdzekļu iegādāšanu un mācības spēku algošanu;

- r) rūpējas par lauksaimniecības, rūpniecības, kooperācijas un tirdzniecības pacelšanu un veicina kredītiestāžu nodibināšanos;
- s) izpilda uzdevumus, kuņi ar likumu uzlikti pagastam par pienākumu;
- š) izdod saistošus noteikumus. 1931. g. Lik. kr. 64.

13¹. Pagastu padomēs pieņemtos saistošos noteikumus, pret kuņiem uzraugu iestādes nav cēlušas iebildumus likumā paredzētā laikā, izsludina vienu reizi «Valdības Vēstnesī», nosakot laiku, kad noteikumi stājas spēkā.

Šis laiks nevar būt īsāks par 2 nedēļām no izsludināšanas dienas. Lai iedzīvotājiem nodrošinātu iespēju iepazīties ar saistošiem noteikumiem, pagasta valde tos izsludina arī citādā kārtā, piemērojoties vietējiem apstākļiem (izliekot tos kancelejās, vai uz sludinājumu stabiem, vai ļaužu apmeklētās vietās, vai izsludinot vietējos laikrakstos, vai izziņojot visās apdzīvotās vietās ar apkārtrakstu u. t. t.). Turp.

13². Saistošo noteikumu atcelšana vai grozīšana izdarāma tādā pašā kārtībā, kāda noteikta to izdošanai. Turp.

13³. Privātas personas, biedrības un iestādes par pagasta padomes izdoto saistošo noteikumu nelikumību var iesniegt, bez jebkāda termiņa ievērošanas, sūdzības vietējam miertiesnesim vispārējā kārtībā. Turp.

13⁴. Par spēkā stājušos saistošo noteikumu pārkāpumiem vainīgie sodāmi uz soda likuma pamata, par ko aizrādāms arī noteikumos. Turp.

Pie z ī m e: Soda naudas par saistošo noteikumu pārkāpumiem ieskaita valsts ienākumos. Turp.

13⁵. Uzraudzība par saistošo noteikumu izpildīšanu un ierosinājumi par vainīgo saukšanu pie atbildības piekrit policijai. Šis tiesības var izlietot arī pagasta valde vai padomes ievēlētie īpašie pārraugi. Turp.

14. Lēmumi par algas noteikšanu un pabalstu izsniegšanu pagasta pašvaldības darbiniekiem pieņemami aizklāti balsojot; pārējās lietas izspriežamas atklāti balsojot, ja neviens no padomes locekļiem neprasa aizklātu balsošanu.

Pagasta valdes vēlēšanas izdara aizklāti balsojot.

15. Padome izlemj lietas ar klātesošo locekļu absolūtu balsu vairākumu, izņemot tās, kas paredzētas 17., 18. un 48. pantā. Balsīm daloties līdzīgās daļās, jābalso otrreiz, un, ja arī tad balsis dalītos līdzīgās daļās, priekšlikums uzskatāms par atraidītu.

Atturējušies no balsošanas ieskaitāmi kvorumā un uzskatāmi kā balsojuši pret priekšlikumu. 1935. g. Lik. kr. 68.

Piezīme: Ja pagasta amata personas ievēlot, balsis par kādu kandidātu dalītos līdzīgās daļās, tad ievēlēšana atliekama uz nākošo sēdi, un, ja arī tad balsis dalītos līdzīgās daļās, jautājums izšķīpams ar lozēšanu. Turp.

16. Lietas par budžetu, nodokļiem, nodevām un līgumiem — izspriežamas pagasta padomes sēdēs ar klātesošo locekļu absolūto balsu vairākumu, pie kam šinīs sēdēs jāpiedalās ne mazāk kā $\frac{2}{3}$ no ievēlēto padomes locekļu skaita.

17. Lietas par pagastam piederošo kapitālu izlietošanu, aizņēmumu izdarīšanu, pagasta nekustamu mantu ieķīlāšanu, pārdošanu, apmaiņu vai iegūšanu, likumā atļauto nodokļu likmju paaugstināšanu, par reibinošu dzērienu tirgotavu atvēršanu un par tirgošanos ar reibinošiem dzērieniem izspriežamas pagasta padomes sēdēs ar $\frac{2}{3}$ visu padomes locekļu balsu vairākumu. Visi šie lēmumi apstiprināmi attiecīgam pašvaldības pārraudzības organam. 1950. g. Lik. kr. 84.

18. Jautājumus par pagasta padomes un valdes locekļu saukšanu pie atbildības pagasta padome, aizklāti balsojot un apvainotiem nepiedaloties, bet uz viņu vēlēšanos izklausot viņu paskaidrojumus, izspriež ar $\frac{2}{3}$ klātesošo locekļu balsu vairākumu, pie kam šādās sēdēs jāpiedalās vismaz $\frac{2}{3}$ no visa padomes locekļu skaita.

19. Atcelts. 1937. g. Lik. kr. 2.

20. Pagasta padome var piešķirt pagasta valdei tiesības pieņemt darbiniekus (ierēdņus, kalpotājus, strādniekus) un noteikt pēdējiem budžeta robežās algu.

21. Pagasta padome var piešķirt padomes locekļiem atalgojumu par piedalīšanos padomes un komisiju sēdēs, pēc aprīļa lauku pašvaldību vecākā noteiktām normām 1922. g. Lik. kr. 119., 1928. g. Lik. kr. 115. un 1937. g. Lik. kr. 2

22. Ja kāds no pagasta padomes locekļiem noliek savas pilnvaras vai nav apmeklējis bez dibinātiem iemesliem 3 sēdes no vietas, kādā gadījumā tas uzskatāms par izstājušos, tad viņa vietā stājas attiecīgās kandidātu listes nākošais kandidāts.

23. Ja kandidātu skaits izbeidzies un no padomes sastāva iztrūkst $\frac{1}{3}$ daļa, tad izdarāmas papildu vēlēšanas.

24. Pagasta padomē izspriežamās lietas ceļ priekšā pagasta vecākais. 1922. g. Lik. kr. 119. un 1938. g. V. V. 35.

25. Ierosinājumus un priekšlikumus pagasta padome var uzdot izstrādāt atsevišķām padomes komisijām ar lietpratēju līdzdalību. Padomes sēdēs var piedalīties lietpratēji, bet bez balsstiesības.

26. Pagasta padome var uzdot atsevišķām komisijām izpildīt padomes lēmumus.

27. Atcelts. 1954. g. Lik. kr. 120.

28. Padomes sēdes ir atklātas, bet ar balsu vairākumu padome var nolemt slēgtas sēdes noturēšanu. 1955. g. Lik. kr. 68.

29. Par visām padomes sēdēm jāved attiecīgi protokoli atsevišķā grāmatā, kurā ierakstāmi visi padomes lēmumi; protokols sēdes beigās nolasāms pieņemšanai un parakstāms pagasta vecākajam, padomes locekļiem un sekretāram. Apliecināts protokola noraksts septiņu dienu laikā iesūtāms apriņķa lauku pašvaldību vecākam. 1922. g. Lik. kr. 119., 1957. g. Lik. kr. 2. un 1958. g. V. V. 35.

Trešā nodaļa.

P a g a s t a v a l d e.

30. Pagasta valde ir pagasta pašvaldības izpildu organs un sastāv no pagasta vecākā un 2 līdz 6 locekļiem. Pagasta valdes locekļu skaitu nosaka pagasta padome. 1922. g. Lik. kr. 119 un 1957. g. Lik. kr. 2.

P i e z ī m e: Reizē ar valdes locekļiem ievēlami arī trīs viņu kandidāti, kuri stājas valdes locekļu vietā, kad pēdējie uz laiku aizkavēti izpildīt savus amata pienākumus.

31. Pagasta valdi ievēl uz to pašu laiku, uz kādu ievēlēta pagasta padome.

32. Pagasta valdē var ievēlēt katru pagasta iedzīvotāju, kam attiecīgā pagastā vēlēšanu tiesības (Lik. par pagasta padomes vēlēšanām 3. p.). Kandidātam jānodod rakstiska piekrišana. 1928. g. Lik. kr. 115.

33. Ja pagasta valdes loceklis nomirst, atsakās, zaudē vēlēšanu tiesības pagastā vai atcelts no amata, tad viņa vietā ievēlams cita persona likumā noteiktā kārtībā.

P i e z ī m e: Par likumīgiem iemesliem, atteikties no pagasta valdes locekļa amata, uzskatāmi:

- 1) vecums, pāri par 60 gadiem;
- 2) slimība, kuŗa kavē amata pienākumu izpildīšanu;
- 3) pārvietošanās uz dzīvi ārpus pagasta robežām;
- 4) valsts dienests, ar kuŗu grūti savienojama pagasta valdes locekļa pienākumu izpildīšana pēc padomes atzinuma;
- 5) ilgstoša (ne mazāk kā 3 mēnešus) prombūtne ārpus pagasta robežām savas darbības vai saimniecības darišanu dēļ.

34. Atcelts. 1958. g. V. V. 35.

35. Pagasta valdes locekļu amatus nevar ieņemt vienā un tanī pašā laikā personas, kuŗas savā starpā ir:

- a) radniecībā, taisnā augšup un lejup ejošā līnijā bez pakāpju ierobežošanas un blakus līnijās līdz otrai pakāpei, pēdējo ieslēdzot;
- b) svainība līdz otrai pakāpei, pēdējo ieslēdzot;
- c) adoptētāji un adoptētie.

36. Pagasta valde:

- a) sasauc uz pagasta vecākā rīkojumu padomes sēdes, sastāda ziņojumus un prieklikumus, sagatavo visus citus materiālus un ceļ tos priekšā padomes sēdē;
- b) izpilda pagasta padomes lēmumus;
- c) sastāda pagasta budžeta projektu, ja tā sastādīšanu pagasta padome nav uzticējusi sevišķai komisijai; ved aprēķinus un sastāda pārskatus par ieņemtām un izdotām summām un mantas stāvokli;
- d) pārvalda pagasta mantu;
- e) vada pagasta pašvaldības saimniecību pēc padomes pieņemtā budžeta;
- f) pieņem saskaņā ar padomes lēmumiem pagasta pašvaldības darbiniekus;
- g) rūpējas par to, ka pagastā ievēro visus obligātoriskos noteikumus un izpilda visus pagasta padomes, augstāko pašvaldības iestāžu un valdības rīkojumus;
- h) izdod pilnvaras tiesu lietās un citās darišanās;
- i) rūpējas par pārtikas jautājuma nokārtošanu pagastā, saskaņā ar pagasta padomes lēmumiem;
- j) ievāc pagasta iedzīvotājiem uzliktos nodokļus un nodevas un gādā par klaušu izpildīšanu. 1922. g. Lik. kr. 119. un 1938. g. V. V. 35.

Piezīme: Pagasta pašvaldības lietās izdodamās pilnvarās (h punkts) jānorāda pagasta padomes lēmums, uz kuŗa pamata pilnvara izdota un tā jāparaksta pagasta vecākam vai viņa biedram, vismaz vēl vienam valdes loceklim un sekretāram vai viņa vietniekam, kā arī jāuzspiež tai zīmogs. Šādā veidā izdotas pilnvaras derīgas uzrādīšanai tiesu, valsts un pašvaldības iestādēs. 1935. g. Lik. kr. 68, 1934. g. Lik. kr. 203, un 1938. g. V. V. 35.

37. Kuŗa klausības un civiltārvaldes lietās pagasta valde sava pagasta robežās: a) izpilda likuma noteikumus un valdības rīkojumus; b) sastāda un ved iedzīvotāju un vēlētāju sarakstus.

38. Par pagasta valdes rīkojumu neizpildīšanu pagasta valde vainīgajam var uzlikt sodu līdz 10 latiem, iepriekš uzklausot sodāmās personas paskaidrojumus, ja pēdējā tādus vēlētos dot. Ja pagasta iedzīvotāji neizpilda noteiktā laikā viņiem no pagasta

valdes uzliktos darbus, tad pēdējos tā var likt izdarīt uz neizpildītāja rēķina. 1922. g. Lik. kr. 119 un 1955. g. Lik. kr. 68.

39. Pagasta valde var noturēt savas sēdes un pieņemt lēmumus, ja sēdēs bez vecākā piedalās vismaz divi valdes locekļi. Pagasta valdes lēmumi pieņemami ar vienkāršu balsu vairākumu atklāti balsojot, bet arī uz viena valdes locekļa pieprasījumu jābalso aizklāti. Lēmums skaitās par pieņemtu, ja par to nodotas vairāk par pusi no klātesošo balsim. Ja balsis dalās līdzīgās daļās, tad jābalso otrreiz un, ja arī otrreiz balsojot, balsis dalītos līdzīgās daļās, priekšlikums uzskatāms par atraidītu. 1922. gada Lik. kr. 119. un 1954. g. Lik. kr. 205.

Piezīme: Ja pagasta darbiniekus pieņemot, balsis divas reizes balsojot, dalītos līdzīgās daļās, tad piemērojama šī likuma otrās nodaļas 15. panta piezīme.

40. Ja pagasta vecākais atzīst, ka pagasta valdes lēmums nesaskan ar likumu vai ar pagasta padomes lēmumiem, tad viņš aptur tāda lēmuma izpildišanu un ziņo par to nākošai padomes sēdei. Turpat.

41. Ārkārtīgos gadījumos, kā karām izeļoties un piepēšos nelaimes gadījumos, pagasta vecākais, nenogaidot valdes sēdi, var izdot attiecīgus rīkojumus. Šādi rīkojumi apstiprināmi tuvākā valdes sēdē, kuŗa viņam nekavējoties jāsasauc. Turpat.

42. Visi valdes lēmumi ierakstāmi protokolu grāmatā un parakstāmi no pagasta vecākā, sekretāra un klātesošiem valdes locekļiem. 1922. g. Lik. kr. 119., 1954. g. Lik. kr. 205. un 1958. g. V. V. 55.

43. Pagasta vecākais, viņa biedrs un locekļi dabū atalgojumu, kuŗa apmēru nosaka pagasta padome, bet apstiprina apriņķa lauku pašvaldību vecākais. 1922. g. Lik. kr. 119., 1954. g. Lik. kr. 205 un 1957. g. Lik. kr. 2.

44. Par pagasta valdes darbvedību un grāmatvedību sīkākus noteikumus un instrukcijas izdod iekšlietu ministrs. 1922. g. Lik. kr. 119 un 1957. g. Lik. kr. 2.

45. Pagasta pašvaldības organu kancelejas darbus un grāmatvedību vada un pārzina sekretārs. Rakstus un dokumentus paraksta un par tiem atbild pagasta vecākais vai viņa vietnieks un pagasta sekretārs. Norakstu pareizības apliecinājumus, aicinājumus un informātīva satura paziņojumus paraksta pagasta sekretārs. 1958. g. V. V. 55.

46. Par pagasta sekretāriem un viņu palīgiem var ievēlēt personas, kas sasniegušas pilngadību, kam ir vajadzīgā izglītība, attiecīga pašvaldības tehniskā darba prakse un, kas izturējuši pārbaudījumu Iekšlietu ministrijas pārbaudīšanas komisijā. 1955. g. Lik. kr. 68 un 1958. g. V. V. 55.

1. piezīme. Zināšanu papildināšanai Iekšlietu ministrija gādā par obligātorisku kursu sarīkošanu pašvaldību tehniskiem darbiniekiem. Turp.
2. piezīme: Pagastu sekretāri un viņu palīgi, kas šos amatus ieņēmuši pirms šā likuma spēkā stāšanās, pieļaujami arī turpmāk ieņemt minētos amatus, neprasot pārbaudījumu izturēšanu komisijā, ja to nepieprasa pārraudzības iestāde. Turp.
47. Sekretāru un viņa palīgu ievēl pagasta padome. Turp.
48. Sekretāra un viņa palīga atļaušanu likumīgu iemeslu dēļ izlemj pagasta padome ar $\frac{3}{4}$ visu padomes locekļu balsu vairākumu. Turp.
49. Pagasta sekretāra un viņa palīga atalgojumu nosaka sevišķs likums. 1922. g. Lik. kr. 119 un 1938. g. V. V. 35.
50. Sekretāri un viņu palīgi nedrīkst uzņemties svešu lietu vešanu tiesās un administratīvās iestādēs. Turp.
51. Pagastam ir savs zīmogs, kurš glabājas pie pagasta vecākā. 1922. g. Lik. kr. 119 un 1934. g. Lik. kr. 203.

Ceturtnā nodaļa.

Revīzijas komisija.

52. Budžeta, gada pārskata un pagasta iestāžu un amata personu darbības revidēšanai ievēlama revīzijas komisija no 3 līdz 5 locekļiem vispārīgās, vienlīdzīgās, tiesās, aizklātās un proporcionālās vēlēšanās vienā laikā ar pagasta padomi un uz pagasta padomes vēlēšanu likuma pamata.

Piezīme: Revīzijas komisiju, kuŗa darbosies līdz 1924. gada pārvēlēšanām, ievēl pagasta padome aizklāti balsojot uz proporcionālītātes pamatiem.

53. Revīzijas komisijā var ievēlēt katru pagasta iedzīvotāju, kam attiecīgā pagastā vēlēšanu tiesības (Lik. par pagasta padomes vēlēšanām 3. p.), izņemot pagasta padomes un valdes locekļus, pagasta sekretāru un viņa palīgu. 1928. g. Lik. kr. 115., 1938. g. V. V. 35.

54. Desmit dienu laikā pēc komisijas ievēlēšanas, pagasta vecākais sasauc revīzijas komisijas locekļus uz sēdi, atklāj to un vada līdz tam laikam, kamēr komisija izvēl savu priekšsēdētāju. 1922. g. Lik. kr. 119 un 1934. g. Lik. kr. 203.

55. Revīzijas darbības laiku un vietu nosaka revīzijas komisija un vajadzības gadījumā izziņo to caur pagasta valdi.

56. Ja revīzijas komisijas loceklis nomirst, atsakās, zaudē vēlēšanu tiesības pagastā vai tiesas ceļā atcelts no amata, tad viņa vietā stājas nākošais kandidāts no attiecīgā kandidātu saraksta.

57. Ievēlētais revīzijas komisijas loceklis var atsacīties no

revīzijas komisijas locekļa pienākumu izpildīšanas tikai sevišķi svarīgos gadījumos, par ko lemj pagasta padome.

Par tādiem gadījumiem uzskatāmi: 1) vecums, pāri 60 gadiem; 2) slimība, kuŗa kavē amata pienākumu izpildīšanu; 3) pāriešana uz dzīvi ārpus pagasta robežām un tamlīdzīgi.

58. Revīzijas komisijai pēc pagasta darbības gada nobeigšanas jāizdara revīzija visā pagasta pārvaldībā un saimniecībā un jāskata cauri gada pārskats, norēķini un budžets.

59. Revīzijas komisija var izdarīt revīziju arī kuŗā katrā laikā.

60. Revīzijas komisijas atzinumi ierakstāmi sevišķā protokolū grāmatā un tos paraksta revīzijas komisijas priekšsēdētājs un klātesošie locekļi.

61. Revīzijas komisijas protokoliem jābūt pieejamiem pagasta valdē.

62. Revīzijas komisija ziņo pagasta padomei par izdarīto revīziju pirmā padomes sēdē pēc revīzijas.

63. Instrukcijas par revīzijas komisijas darbību izdod iekšlietu ministrs. 1922. g. Lik. kr. 119 un 1937. g. Lik. kr. 2.

Piektā nodaļa.

Pagastu pašvaldības līdzekļi.

64. Pagasta pašvaldības ienākumi sadalās kārtējos un ārkārtējos.

65. Kārtējie ienākumi ir: a) nodokļi; b) likumā noteiktās piemaksas un daļas pie atsevišķiem valsts nodokļiem; c) ienākumi no pagasta pašvaldības kapitāliem, īpašumiem un dažādiem saimnieciskiem uzņēmumiem.

66. Ārkārtējie ienākumi ir: aizņēmumi, valdības un citu pašvaldību pabalsti, dāvinājumi un citi neparedzēti ienākumi.

67. Pagastu pašvaldībām atļauts ņemt šādus nodokļus: 1) daļu no nekustamas mantas nodokļa, 2) pašvaldības nodokli, 3) citus likuma kārtībā atvēlētus nodokļus. 1931. g. Lik. kr. 46.

1. piezīme: Ja izsmēlot visas likumā atvēlētās nodokļu maksimālās likmes, budžetu nav iespējams sabalansēt, tad pagasta padomei ir tiesība paaugstināt proporcionāli visus nodokļus līdz 20 proc. Turp.

2. piezīme: Instrukcijas nodokļu lietās izdod iekšlietu ministrs saziņā ar finansu ministri. 1931. g. Lik. kr. 46. un 1937. g. Lik. kr. 2.

67¹. Pašvaldības nodoklis no nekustamas mantas ņemams šādos apmēros no lauksaimniecībām ar zemes platību: 1) pāri par 10 ha līdz 15 ha — līdz 15 latu; 2) pāri par 15 ha līdz 25 ha — līdz 20 latu; 3) pāri par 25 ha līdz 50 ha — līdz 25 latu; 4) pāri par 50 ha līdz 100 ha — līdz 35 latu un 5) pāri par 100 ha — līdz 40 latu gadā. 1931. g. Lik. kr. 46.

1. piezīme: Zemes platībā nav ieskaitāma zemes vērtēšanā konstatētā nederīgā zeme. Turp.

2. piezīme: Saimniecības, kuņu zeme $\frac{3}{4}$ un vairāk no platības ir nekultivēta, atsvabināmas no šīnī pantā paredzētā nodokļa 5 gadu laikā no šā likuma spēkā stāšanās dienas, bet pēc šā likuma izdošanas piešķirtās nekultivētas zemes saimniecības — 7 gadu laikā no īpašuma iegūšanas dienas. Turp.

67². Pašvaldības nodokli maksā: 1) pagastā dzīvojošie amatnieki, tirgotāji, rūpnieki un brīvu profesiju darbinieki līdz 20 latu; 2) nekustamas mantas īpašnieki ar zemes platību līdz 10 ha, kā arī 67¹. panta 2. piezīmes minētie nekustamas mantas īpašnieki un pagastā dzīvojošie pilsoņi līdz 10 latu gadā. Turp.

1. piezīme. No šīnī pantā minētā nodokļa atsvabināmas visas par 18 gadiem jaunākas personas, par 60 gadiem vecāki vīrieši, par 50 gadiem vecākas sievietes, kā arī sievietes, kam ir bērni vai ir bijuši bērni, invalīdi, kas saņem pensiju no valsts un nekustamas mantas īpašnieki, kas maksā 67¹. pantā paredzēto nodokli. Turp.

2. piezīme: Vienā nodokļu aplikšanas gadā ar šā panta 2. punktā minēto nodokli var aplikēt nodokļu maksātājus tikai viņu dzīves vietā, pie kam nodokļu maksātāji ar vairākām aplikšanas pazīmēm maksā augstāko pašvaldības nodokli. 1955. g. Lik. kr. 54.

67³. Pagastu pašvaldībai par labu pienākas:

- 1) likumā paredzētā nodeva no notāriāliem aktiem, kas noslēgti par nekustāmu mantu pagasta robežās;
- 2) likumā paredzētais izpriecās nodoklis;
- 3) likumā paredzētais nodoklis no traktieņiem ar un bez reibinošiem dzērieniem un no alkoholisku vielu ražotavām un pārdotavām;
- 4) tirgus nodeva;
- 5) vasarnieku un peldu nodeva;
- 6) vekseļu protesta nodeva tādā pašā apmērā, kādā nomaksāta zīmognodeva par vekseli. Turp.

67¹. Iepriekšējā 67³. panta 2. punktā minētais izpriecās nodoklis ņemams no publiskiem izrikojumiem un izpriecām. Izpriecās nodokļa lielumu noteic pagasta padome. Nodoklis nedrīkst pārsniegt:

- 1) no mākslinieku koncertiem (kā vokāliem, tā instrumentāliem), citiem mākslas izrikojumiem (teātra izrādēm, koŗa koncertiem u. tml.) un sporta izrikojumiem, kuriem seko deŗa — 10% no ieeŗas maksas;
- 2) no zaŗumu svētkiem bez mākslas priekŗnesumiem — 20% no ieeŗas maksas;

- 3) no viegla satura izrīkojumiem un izpriecām (kīno, cirka, masku ballēm u. tml.) — 55% no ieejas maksas. Turp.
1. piezīme: No attiecīgiem izrīkojumiem ar nenoteiktu vai nekontrolējamu ieejas maksu nodoklis ņemams no ienākumu vai ziedojumu kopsomas, kāda saņemta par ieeju. Turp.
2. piezīme: Izpriecas nodoklis nav ņemams no mākslinieku koncertiem kā vokāliem, tā instrumentāliem, no citiem mākslas izrīkojumiem (teātra izrādēm, košu koncertiem u. tml.), un no sporta izrīkojumiem, priekšlasījumiem, lekcijām, jautājumu vakariem, zinātniskām kīno izrādēm un mākslas un lauksaimniecības izstādēm, ja tie nav savienoti ar izpriecām, par ko nodoklis paredzēts. Turp.
3. piezīme: Katra aizsargu un ugunsdzēsēju organizācija var sarīkot ikvienā budžeta gadā divus izrīkojumus bez izpriecas nodokļa. Turp.

67⁵. Nodoklis no traktieriem ar un bez reibinošiem dzērieniem un no alkoholisku vielu ražotavām un pārdotavām par labu pagastu pašvaldībām uzliekams saskaņā ar attiecīgiem likumiem, pēc iekšlietu ministra saziņā ar finansu ministra izdotiem noteikumiem. Turp.

67⁶. Tirgus nodeva ņemama pēc pagastu valžu izstrādātas un iekšlietu ministra apstiprinātas takses. Turp.

67⁷. Vasarnieku un peldu nodeva ņemama no personām, kas iebrauc un uzturas biezi apdzīvotās vietās un vasarnīcu rajonos pa vasaras vai peldu sezonas laiku. Nodevas ņemšanas vietas, apmērus un iekasēšanu nosaka iekšlietu ministrs, pie kam nodeva nevar pārsniegt: 1) no atsevišķas personas vai ģimenes galvas Ls 5 un 2) no ģimenes locekļiem un no ģimenes saimniecībā nodarbinātiem kalpotājiem — Ls 1.

Ienākumus no šās nodevas pagastu valdes var izlietot vienīgi biezi apdzīvotās vietas vai vasarnīcu rajona labierīcību un sanitāro ietaišu ierīkošanai un uzturēšanai. Turp.

68. Pagasta padome nosaka likumā paredzētās robežās katra nodokļa lielumu un nomaksas laiku.

Tāpat pagasta padome, piemērojoties vietējiem apstākļiem, izdod noteikumus par 67². pantā minēto nodokļu maksātāju iedalīšanu grupās. 1931. g. Lik. kr. 46.

69. Padomei ir tiesība nodokļus samazināt, atlaist vai nomaksu pagaiņāt: a) zinātniskām, veselības kopšanas, labdarības un izglītības veicināšanas biedrībām un iestādēm; b) no ugunsgrēka, ūdensplūdiem, kara posta, neražas vai citādi cietušiem; c) ar valdības pabalstiem jaunierīkojamām rūpniecības iestādēm un uz agrārreformas likuma pamata ierīkojamām saimniecībām.

cībām; d) trūcīgiem darba nespējīgiem pagasta nodokļu maksātājiem. Lūgumi dēļ maksāšanas termiņa pagarināšanas vai nodokļa atlaišanas vai samazināšanas iesniedzami pagasta pamēi caur pagasta valdi 14 dienu laikā no nākošā pantā minētā paziņojuma saņemšanas dienas..

P i e z ī m e: Šādi lūgumi svabadi no zīmognodokļa.

70. Pagasta valde aprēķina nodokļus un vienu mēnesi pirms nodokļu samaksas dienas piesūta paziņojumus nodokļu maksātājiem, atzīmējot tanīs: a) kāds nodoklis maksājams; b) maksājamā nodokļa summu; c) samaksāšanas laiku; d) sekas nodokļu nesamaksāšanas gadījumā; e) pārsūdzības kārtību un pārsūdzības laiku. Par paziņojuma saņemšanu nodokļu maksātājs parakstās uz paziņojuma otrā eksemplāra, atzīmējot uz tā paziņojuma saņemšanas dienu.

Nodokļa maksātājiem ir tiesība ieskatīties nodokļu grāmatās. 1935. g. Lik. kr. 68.

71. Pagasta valdei tiesība griezties pie nodokļu maksātājiem, valdības iestādēm un amata personām vajadzīgo ziņu ievākšanai. Ja nodokļu maksātājs atteicas sniegt vajadzīgās ziņas vai ja šīs ziņas izsauktu šaubas, tad pagasta valde aprēķina nodokļu apmēru saskaņā ar citām ievāktām ziņām.

72. Valdei ir tiesība prasīt no nodokļa maksātāja sevišķa iepriekšējā paziņojuma iesniegšanu nodokļu lietās. Par minētā paziņojuma neiesniegšanu, vainīgie sodāmi, piemērojot Sodu lik. 138. (157.) p., bet par nepareizu ziņu sniegšanu vainīgie sodāmi piemērojot Sodu lik. 327. p.

73. Termiņā nesamaksātās summas pagasta valde piedzen līdz ar soda naudu $\frac{2}{3}\%$ mēnesī no nokavētās nodokļu summas un piedzišanas izdevumiem tādā kārtībā, kāda paredzēta valsts nodokļu piedzišanai. 1935. g. Lik. kr. 68. un 175.

74. Pagasta valdes lēmumi un rīcība, nodokļus vai soda naudu aprēķinot, stājas spēkā, ja pret tiem 14 dienu laikā no paziņojuma saņemšanas dienas nodokļa maksātājs neceļ iebildumus caur pagasta valdi pagasta padomei. Padomes lēmumi pārsūdzami administratīvā tiesā. Pārsūdzības iesniegšana neaptur padomes lēmumu izpildīšanu.

75. Pašvaldības nodokļa daļa no lauku nekustamas mantas nemama saskaņā ar likuma par nodokli no lauku nekustamas mantas 13. pantu (Nodokļu nolikuma 69. p.) Šī nodokļa lielumu nosaka pagasta padome minētā likuma 13. panta robežās. 1926. g. Lik. kr. 164.

76. Nesamaksātie nodokļi, tāpat arī soda naudas, īpašumam pārejot no vienas rokas otrā, nomaksājami nekustamu īpašumu pārvedot uz jaunā īpašnieka vārdu.

Pie pārvešamas uzrādāma zemes grāmatu nodaļai pagasta valdes apliecība par nodokļu samaksu.

77. Atcelts. 1951. g. Lik. kr. 46.
 78. Atcelts. Turp.
 79. Atcelts. 1928. g. Lik. kr. 116.

80. Pagasta pašvaldība var ņemt par dažādu dokumentu, apliecību vai norakstu izgatavošanu atlīdzību, kuņas apmērus nosaka apriņķa lauku pašvaldību vecākais. 1922. g. Lik. kr. 119, 1928. g. Lik. kr. 115 un 1957. g. Lik. kr. 2.

Piezīme: Par obligātoriski izdodamiem rakstiem, kā pašiem un tamlīdzīgiem rakstiem, maksa nav ņemama.

81. Pagasta pašvaldība var ierīkot un izmantot dažādus saimnieciskus uzņēmumus, piemēram, dzirnavas, elektriskās centrāles un citus. Ja šādiem uzņēmumiem vajadzīgie līdzekļi budžetā nav paredzēti, sastādams papildu budžets.

82. Pagasta pašvaldība var izprasīt pabalstus no valdības caur apriņķu luku pašvaldību vecāko. Atmaksas par izdevumiem, kuņas pienākās pagasta pašvaldībai no valsts vai citu pašvaldību iestādēm, izprasāmas arī caur apriņķa lauku pašvaldību vecāko, ja pagasta valde to nevar nokārtot tieši ar minētām iestādēm. 1922. g. Lik. kr. 119. un 1957. g. Lik. kr. 2.

83. Aizņēmumus uz īsu termiņu (līdz 3 mēnešiem) var izdarīt patstāvīgi uz padomes lēmuma pamata, ja aizņēmuma summa nepārsniedz 10% no pagasta pašvaldības gada budžeta. Aizņēmumi par lielākām summām vai uz ilgāku laiku izdarāmi vienīgi ar apriņķu lauku pašvaldību vecākā piekrišanu. Uzņēmumiem aizņemtās summas izlietojamas zem apriņķu lauku pašvaldību vecākā kontroles. Turp.

Sestā nodaļa.

Budžets, līdzekļu izlietošana un norēķini.

84. Pagasta pašvaldības saimniecība vedama uz apstiprināta budžeta pamata.

85. Sastādīt papildu budžetu, ievēdot tanī summas kārtējā budžetā paredzētām vajadzībām, var tikai ar apriņķa lauku pašvaldību vecākā piekrišanu. 1922. g. Lik. kr. 119 un 1957. g. Lik. kr. 2.

86. Bez summām, kuņas paredzētas pagasta pašvaldības saimniecības tiešām vajadzībām un pašvaldības organu uzturēšanai, budžetā var ievest sevišķas summas rezerves kapitāla dibināšanai vai papildināšanai. Rezerves kapitālam ikgadus var piešķirt līdz 2% no budžetā paredzētiem kārtējiem gada ienākumiem, kā arī rezerves kapitāla procentus. Šīs summas pieskaitāmas rezerves kapitālam tik ilgi, kamēr rezerves kapitāls sasniedzis 25% no gada budžeta kārtējiem ienākumiem. Rezerves kapitālu var izlietot atsevišķos gadījumos tikai ar apriņķa lauku

pašvaldību vecākā piekrišanu. 1922. g. Lik. kr. 119., 1928. g. Lik. kr. 115 un 1957. g. Lik. kr. 2.

Piezīme: Rezerves kapitālā ieskaitāmi pagasta pašvaldībām jau piederošie senākie pārtikas jeb magazīnas kapitāli; rezerves kapitāli glabājami valsts vai pašvaldības kredītiestādēs.

87. Sevišķu uzdevumu veikšanai, ar aprīņa lauku pašvaldību vecākā piekrišanu, var budžetā paredzēt summas speciālu kapitālu nodibināšanai un papildināšanai. 1922. g. Lik. kr. 119., 1928. g. Lik. kr. 115 un 1957. g. Lik. kr. 2.

88. Iepriekšējā pantā minētie kapitāli sastādās: a) no dāvinājumiem; b) no neparedzētiem ienākumiem; c) no budžetā speciāli ievestām summām; d) no agrākiem speciāliem kapitāliem.

89. Budžetā obligātoriski ievedamas parādu un procentu nomaksai vajadzīgās summas.

90. Budžetā paredzētie izdevumi saskaņojami ar ienākumiem.

91. Budžetā ievedami ienākumi un izdevumi pēc paragrafiem, pantiem un punktiem.

Piezīme: Budžeta paraugus (formas) izstrādā un izdod iekšlietu ministrs saziņā ar finanču ministri.

92. Budžetā ievestās summas pamatojamas ar attiecīgiem paskaidrojumiem, ieņēmumu un izdevumu aprēķiniem, norādījumiem uz likumiem, noteikumiem, rīkojumiem un citiem tam līdzīgiem pierādījumiem. Ieņēmumi un izdevumi uz speciālo kapitālu rēķinu uzstādāmi budžetā atsevišķi.

Piezīme: Pie budžeta izgatavojami pielikumi: a) parādu saraksts; b) atsevišķu saimniecisku uzņēmumu sīki budžeti.

93. Budžeta gads skaitās no 1. aprīļa tekošā līdz 31. martam nākošā gadā.

94. Budžetu sastāda pagasta valde un ne vēlāk par 15. februāri nodod revīzijas komisijas caurskatīšanai.

95. Revīzijas komisija budžetu līdz ar savu atzinumu caur pagasta valdi iesniedz pagasta padomei ne vēlāk par 25. febr.

96. Pagasta padome skata cauri budžetu un to pieņem ne vēlāk par 10. martu, pēc kam budžetu nosūta aprīņa lauku pašvaldību vecākam ne vēlāk par 15. martu. 1922. g. Lik. kr. 119. un 1957. g. Lik. kr. 2.

97. Ja mēneša laikā pēc budžeta iesūtīšanas aprīņa lauku pašvaldību vecākam, pēdējais nav cēlis ierunas, tad budžets uzskatāms par apstiprinātu. Ja budžets pārlabots saskaņā ar aprīņa lauku pašvaldību vecākā celtām ierunām, aprīņa lauku pašvaldību vecākam nav tiesības celt jaunas ierunas. Turp.

98. Ja sevišķu apstākļu dēļ līdz 1. aprīlim budžets nav pieņemts no pagasta padomes, tad līdz budžeta apstiprināšanai te-

košām vajadzībām izlietojama viena divpadsmitā daļa no iepriekšējā gada budžeta.

99. Pagasta valde var izdarīt maksājumus tikai budžetā paredzētām vajadzībām, kādas paredzētas budžeta attiecīgos paragrafos, pantos un punktos.

100. Viena budžeta iedalījuma summu var izlietot citām vajadzībām tikai uz pagasta padomes lēmuma pamata un ar revīzijas komisijas piekrišanu, izņemot algas, kuŗas nav atļauts izlietot citiem saimnieciska rakstura izdevumiem.

Piezīme: Sikākus noteikumus par summu pārvietošanu no viena panta uz otru izdod iekšlietu ministrs. 1922. g. Lik. kr. 119 un 1937. g. Lik. kr. 2.

101. Ja budžetā paredzētās summas izlietotas jau iepriekš budžeta gada notecēšanas, tad iztrūkums, uz pagasta padomes lēmumu un ar apriņķa lauku pašvaldību vecākā piekrišanu, patapināms no rezerves kapitāla un atmaksājams nākošā budžeta gadā. Turp.

102. Aizņēmumi speciālām vajadzībām izlietojami tikai šīm vajadzībām.

103. Speciālus kapitālus var izlietot tikai tām vajadzībām, kuŗām tie nolemti.

104. Visi ienākumi un izdevumi nekavējoties ievedami attiecīgās grāmatās pēc iemaksas un izmaksas dokumentiem. Grāmatas vedamas pēc tādas kārtības, ka būtu iespējams sastādīt pārskatu, kādā kārtā izlietotas budžetā paredzētās summas.

Piezīme: Atcelta. 1937. g. Lik. kr. 2.

105. Ne vēlāk par diviem mēnešiem pēc budžeta gada notecēšanas, pagasta valde sastāda notecējušā saimnieciskā gada pārskatu pēc ienākušām un izdotām summām. Šīs summas sakārtojamas pēc budžeta parauga.

106. Iepriekšējā pantā paredzētā kārtībā sastādītais pārskats nekavējoties nododams revīzijas komisijai, kuŗa to pārbauda mēneša laikā, skaitot no saņemšanas dienas, un nodod ar savu atsauksmi pagasta padomes caurlūkošanai un pieņemšanai.

Pagasta padome skata cauri gada pārskatu mēneša laikā, pēc kam to nosūta apriņķa lauku pašvaldību vecākam zināšanai, kuŗš mēneša laikā no saņemšanas dienas var celt iebildumus pret nesaskaņām ar pieņemto budžetu.

Apriņķa lauku pašvaldību vecākais vienu gada pārskata eksemplāru nosūta zināšanai Iekšlietu ministrijai. 1922. g. Lik. kr. 119., 1927. g. Lik. kr. 193 un 1937. g. Lik. kr. 2.

Septītā nodaļa.

Pašvaldības iestāžu darbības pārraudzība.

107. Iekšlietu ministrija pārrauga pagastu pašvaldību darbību likumības un lietderības ziņā. 1935. g. Lik. kr. 214.

108. Katrā apriņķī darbojas iekšlietu ministra iecelts apriņķa lauku pašvaldību vecākais, kas savā darbībā pakļauts Iekšlietu ministrijai.

Pie vecākiem iekšlietu ministrs var iecelt revidentus un noteikt viņu pienākumus. Turp.

109. Apriņķa lauku pašvaldību vecākam ir zīmogs ar valsts ģerboni. Turp.

110. Apriņķa lauku pašvaldību vecākais savu lēmumu norakstus iesūta Iekšlietu ministrijai 7 dienu laikā pēc lēmumu pieņemšanas. Turp.

111. Iekšlietu ministrijai ir tiesība 14 dienu laikā no lēmumu norakstu saņemšanas dienas atcelt nelikumīgus vai nelietderīgus apriņķu lauku pašvaldību vecāko lēmumus. Turp.

112. Iekšlietu ministrija var prasīt pārskatus par apriņķa lauku pašvaldību vecākā un pagastu pašvaldību darbību, kā arī izdarīt revīzijas. Turp.

113. Apriņķa lauku pašvaldību vecākais, apriņķa revidents un vecākā kancelejas darbinieki skaitās valsts dienestā un saņem algu pēc valsts civildienesta noteikumiem. Turp.

114. Katra apriņķa lauku pašvaldību vecākā kancelejas darbinieku štātus nosaka iekšlietu ministrs, saskaņā ar valsts budžetā atļautiem līdzekļiem. Turp.

115. Apriņķa lauku pašvaldību vecākā kancelejas darbiniekus līdz IX amata kategorijai iecel un atlaiž iekšlietu ministrs, bet pārējos darbiniekus iecel un atlaiž Pašvaldības departamenta direktors. Turp.

116. Apriņķa lauku pašvaldību vecākā prombūtnes laikā viņa pienākumus izpilda revidents vai sekretārs, pēc Pašvaldības departamenta rīkojuma. Turp.

117. Apriņķa lauku pašvaldību vecākam piekrīt:

- 1) apstiprināt 118. un 119. pantā minētos pagastu padomju un pagastu valžu lēmumus;
- 2) izlemt pagastu pašvaldību lietas 120. pantā paredzētos gadījumos;
- 3) izlemt sūdzības par pagastu padomju un valžu lēmumiem un rīcību, kā arī pret šiem lēmumiem pagasta vecākā celtos iebildumus;
- 4) skatīt cauri pagastu pašvaldību organu lēmumus un, ja atzīst tos par nelikumīgiem, atcelt tos;
- 5) pārraudzīt pagastu pašvaldību organu darbību pēc Iekšlietu ministrijas apstiprinātas instrukcijas un ziņot par pielaistiem pārkāpumiem Iekšlietu ministrijai;

- 6) ierosināt pagastu pašvaldību amatpersonu un pagastu darbinieku vajāšanu tiesas ceļā par noziedzīgiem nodarījumiem, kas nodarīti, amata pienākumus izpildot, kā arī lemt par viņu atstādināšanu no amata līdz tiesas spriedumam;
- 7) lemt par pagastu pašvaldību amatpersonu un darbinieku sodīšanu, piemērojoties disciplinārsodu likumam. Uzliktos naudas sodus ieskaita attiecīgā pagasta ienākumos. Turp.

118. Ar aprīņa lauku pašvaldību vecākā piekrišanu izpildāmi sekojošie pagasta padomes lēmumi:

- 1) par pagasta vecākā, pagasta valdes locekļu un to kandidātu ievēlēšanu;
- 2) par nekustamas mantas iegūšanu, atsavināšanu, iekļāšanu vai apmaiņu;
- 3) par speciālu kapitālu izlietošanu iepriekš neparedzētiem mērķiem;
- 4) par līgumiem, kuŗu summas pārsniedz $\frac{1}{4}$ no pagasta gada budžeta vai 5000 latus, vai kuŗus slēdz uz laiku ilgāku par 3 gadiem;
- 5) par piedalīšanos un iestāšanos apvienībās, biedrībās un uzņēmumos pagasta pašvaldības vārdā, ja tas saistīts ar mantisku atbildību;
- 6) par nodokļu normu noteikšanu, ciktāl tās nav noteiktas likumā;
- 7) par pagasta budžetu;
- 8) par klaušu budžetu;
- 9) par pagasta amatpersonu un darbinieku algām;
- 10) par saistošiem noteikumiem. Turp.

119. Ar aprīņa lauku pašvaldību vecākā piekrišanu izpildāmi sekojošie pagasta valdes lēmumi:

- 1) par reibinošu dzērienu pārdotavu un izgatavotavu atvēršanu vai slēgšanu;
- 2) par noteikumiem, kas attiecas uz tirdzniecības un rūpniecības iestādēm un tirgiem;
- 3) par pagastam piederošo pagasta nama, skolu, nespējnieku patversmju, doktorātu un tautas namu būvprojektiem un šo ēku atrašanās vietām;
- 4) par pagasta sekretāra un viņa palīga ievēlēšanu un kancelejas darbinieku pieņemšanu, kā arī par viņu atlaišanu;
- 5) par sociāli apgādājamo pabalstu normām. 1933. Lik. kr. 214 un 1938. g. V. V. 55.

120. Aprīņa lauku pašvaldību vecākam ir tiesība izlemt jautājumus un dot rīkojumus pagasta valdei par pagasta pašvaldības obligātorisko pienākumu veikšanu, ja pagasta padome vai

valde attiecīgo jautājumu neizlemj likumā paredzētā vai pārraudzības organu noteiktā laikā. 1955. g. Lik. kr. 214.

121. Pagasta padomes un pagasta valdes lēmumi, kas nav minēti 118. un 119. pantā, iesūtāmi 7 dienu laikā apriņķa lauku pašvaldību vecākam caurskatīšanai. Tie stājas spēkā un ir izpildāmi, ja apriņķa lauku pašvaldību vecākais 14 dienu laikā, no lēmuma noraksta iesniegšanas vai nodošanas dienas pasta iestāde, nav cēlis iebildumus likumības ziņā. Turp.

122. Apriņķa lauku pašvaldību vecākā lēmumus šā likuma 118.—119. pantā minētos jautājumos pagasta padome var pārsūdzēt divu mēnešu laikā Iekšlietu ministrijai. Tāpat pagasta padome var pārsūdzēt divu mēnešu laikā apriņķa lauku pašvaldību vecākā uz 120. panta pamata taisītos lēmumus, pie kam pārsūdzēto lēmumu izpildīšana atliekama līdz lietas caurskatīšanai Iekšlietu ministrijā. Pārsūdzības iesniedzamas caur apriņķa lauku pašvaldību vecāko. Turp.

125. Pagasta valdes lēmumus 14 dienu laikā, skaitot no lēmuma paziņošanas dienas, lietā ieinteresētās personas vai iestādes var pārsūdzēt pagasta padomei, bet pagasta padomes lēmumus — viena mēneša laikā, skaitot no lēmuma paziņošanas dienas, likumības ziņā — vietējam mirtiesnesim, bet lietderības ziņā — apriņķa lauku pašvaldību vecākam. Turp.

124. Apriņķa lauku pašvaldību vecākā lēmumus lietā ieinteresētās pagastu padomes, izņemot 118.—120. pantā minētos jautājumos, tāpat arī lietā ieinteresētās privātpersonas un iestādes var pārsūdzēt viena mēneša laikā, skaitot no lēmuma paziņošanas dienas, likumības ziņā — Apgabaltiesā, bet lietderības ziņā — Iekšlietu ministrijā. Turp.

125. Apriņķa lauku pašvaldību vecākā rīkojumi, kas dibināti uz attiecīgā ministra rīkojumu pagastu pašvaldībām, ir saistoši un pārsūdzības iesniegšana neaptur šo rīkojumu izpildīšanu. Turp.

126. Apriņķa lauku pašvaldību vecākam ir tiesība revidēt pagastu pašvaldību iestāžu darbību. Apriņķa lauku pašvaldību vecākais revīzijas akta norakstu reizē ar savu lēmumu nosūta pagasta valdei. Revīzijas akta un lēmuma norakstu piesūta arī Iekšlietu ministrijai. Turp.

127. Apriņķa lauku pašvaldību vecākais ierosina saukt vai nīgos pagasta padomes, valdes un revīzijas komisijas locekļus un pašvaldību darbiniekus pie atbildības par amata noziedzīgiem nodarījumiem. Ja par noziegumu mantkārīgos nolūkos, par kuņu apriņķa lauku pašvaldību vecākais ierosinājis minētās pagasta amatpersonas un darbiniekus saukt pie atbildības, draud vismaz cietuma sods, tad apriņķa lauku pašvaldību vecākais ar Iekšlietu ministrijas piekrišanu var tādu personu atstādināt no amata līdz lietas izšķiršanai tiesu iestādēs. Turp.

128. Ja pagasta padomes, valdes un revīzijas komisijas locekli vai pašvaldības darbinieku sauc pie tiesas atbildības par noziedzīgu nodarījumu, par kuņu draud vismaz cietuma sods, tad apriņķa lauku pašvaldību vecākais tādu personu var atstādināt no amata līdz lietas galīgai izšķiršanai tiesā. Turp.

129. Instrukciju par šā likuma piemērošanu, par pagasta pašvaldības darbības pārzināšanu, pārraudzību un revīzijām un par apriņķa lauku pašvaldību vecākā un viņa kancelejas darbības iekārtu izdod iekšlietu ministrs.

Ar šo atcelts likums par apriņķu pašvaldību (Lik. kr. 1927. g. 195, 1928. g. 72 un 114, 1950. g. 85, 1951. g. 52 un 65, 1952. g. 114, 1955. g. 102, 1954. g. 119, 1955. g. 100). Turp.

2. Likums par pagastu pašvaldību darbības ierobežošanu.

(1954. g. Lik. kr. 205).

1. Līdz jauna pagastu pašvaldības likuma izdošanai 1922. gada 21. jūnija likums par pagastu pašvaldību (Lik. kr. 1922. g. 119 un 127, 1926. g. 164, 1928. g. 115 un 116, 1950. g. 84, 1951. g. 46 un 64, 1955. g. 68 un 175, 1954. g. 120 un 205, 1955. g. 54 un 214 un 1957. g. 2) piemērojams ar sekojošos pantos paredzētiem papildu noteikumiem. 1958. g. V. V. 55.

1. Iekšlietu ministram ir tiesības atcelt pagastu vecākos, pagastu padomju, valžu un revīzijas komisiju locekļus, kā arī atlaist pagastu sekretārus, viņu palīgus un citus tehniskus darbiniekus un atcelto un atlaisto vietā iecelt citas personas, vai uzdot pagasta padomei ievēlēt. 1954. g. Lik. kr. 205 un 1958. g. V. V. 55.

2. Atlaistiem tehniskiem darbiniekiem izmaksājama alga par vienu mēnesi uz priekšu, skaitot no amata nodošanas dienas. Tāpat atlaistiem tehniskiem darbiniekiem piešķirams neizlietotais kārtējais atvaļinājums, bet ne ilgāk par 1 mēnesi.

3. Pagasta padomei piekrist:

- 1) ievēlēt pagasta vecāko un pagasta valdes locekļus un kandidātus, kas izstājušies no valdes sastāva aiz likumīgeem iemesliem, pie kam ievēlētās pagasta valdes amatpersonas apstiprina apriņķa lauku pašvaldību vecākais; ievēlēt komisijas; pieņemt pagasta budžetu; apstiprināt norēķinus un gada pārskatus; izšķirt sūdzības par pagasta valdes darbību un rīcību; noteikt pagasta amatpersonām algu;
- 2) lemt par nodokļu, nodevu un klaušu uzlikšanu pastāvošo likumu robežās, kā arī par to taisnīgu un samērīgu sadalīšanu;

- 5) lemt par dažādu kapitālu un fondu dibināšanu, uzglabāšanu un izlietošanu;
- 4) lemt par kustamas un nekustamas mantas iegūšanu, pārdošanu, ieķīlāšanu un apmaiņšanu;
- 5) lemt par aizņēmumiem pagasta vajadzībām;
- 6) lemt par iestāšanos kooperatīvos, uzņēmumos un pašvaldību apvienībās;
- 7) izdot saistošus noteikumus, un
- 8) izpildīt citos likumos paredzētus pienākumus.

4. Visas citas pagasta padomes funkcijas, kas paredzētas likumā par pagastu pašvaldību, pāriet uz pagasta valdi.

5. Likumā par pagastu pašvaldību visās vietās, kur minēti vārdi — «pagasta valdes priekšsēdētājs» — tie atvietoti ar vārdiem — «pagasta vecākais».

6) Pagasta vecākam ir tiesība celt iebildumus pret pagasta padomes un valdes pieņemtiem lēmumiem, ja viņš atzīst, ka tie ir pretlikumīgi vai nav lietderīgi, ziņojot par to apriņķa lauku pašvaldību vecākam. Kamēr šādus jautājumus nav izlēmis apriņķa lauku pašvaldību vecākais, pagasta padomes vai valdes pieņemtie lēmumi nav izpildāmi.

7. Pagasta vecākais, izpildot amata pienākumus, nēsā iekšlietu ministra noteiktu amata nozīmi.

8) Instrukciju šā likuma izvešanai dzīvē izdod iekšlietu ministrs.

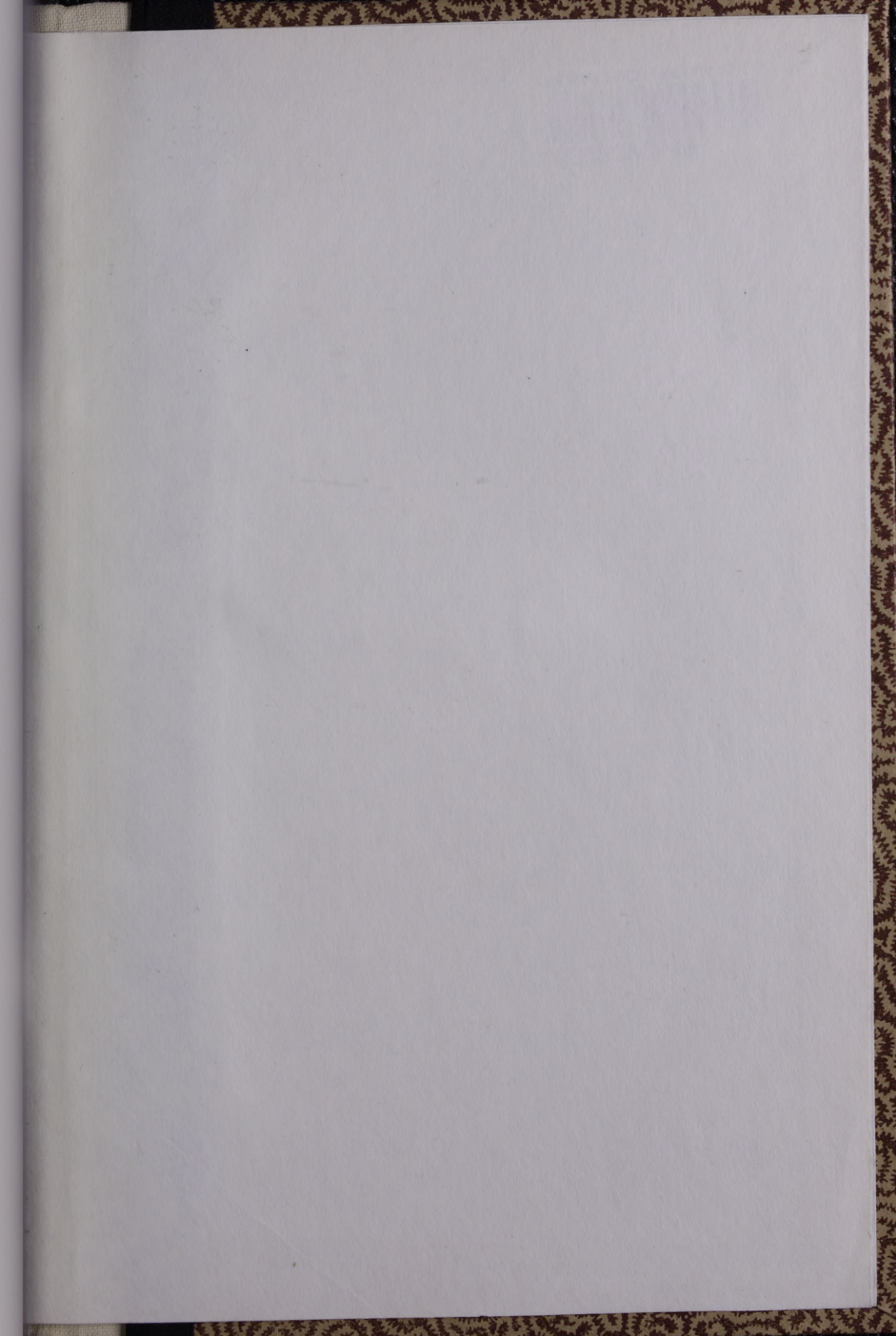

Doc. P. Mucinieka raksti pašvaldības tiesību jautājumos.

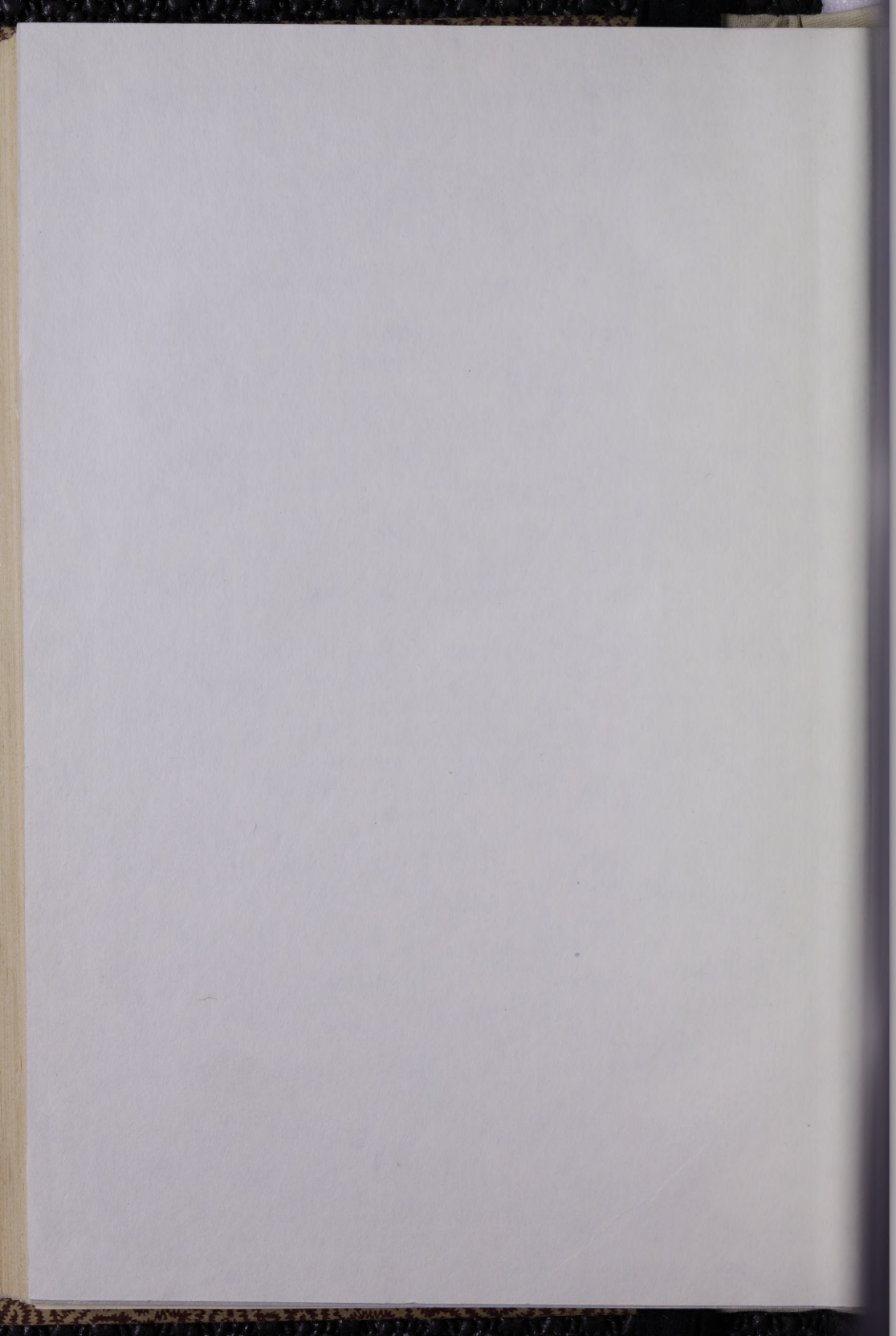
1. Pagastu pašvaldība Latvijā, «Ārpusskolas izglītība», 1927. g. 4.—11. num. (Iespiests arī brošūrā «Tautas apziņā valsts spēks», Rīgā, 1927. g.)
2. Lauku pašvaldības Anglijā un Francijā, «Lauku pašv. gada grāmata, 1930. g.»
3. Lauku pašvaldības ārzemēs, «Lauku pašv. gada grāmata 1932. g.»
4. Apriņķu un pagastu pašvaldību saistošie noteikumi «Lauku pašv. gada grām. 1935. g.»
5. Pašvaldību organizācija un ienākumi, «Lauku pašv. gada grām. 1935. g.»
6. Lauku pašvaldību darbinieki ārzemēs, «Pašvaldības darbs», 1933. g., 2.—7. num.
7. Pagastu pašvaldības darbinieku kategorijas, «Pašv. darbs», 1933. g., 8. un 9. num.
8. Disciplinārsodu likums un pilsētu pašvaldības darbinieki, «Pašv. darbinieks» 1933. g. 8. num.
9. Kā iztulkojams pagastu pašvaldības likuma 50. pants, «Pašvaldības darbs», 1934. g. 6. un 7. num.
10. Pagastu pašvaldības darbība izņēmuma stāvokļa laikā, «Pašv. darbs», 1934. g. 8. un 9. num.
11. Pagasts, pagasta pašvaldība un pagasta sabiedrība, «Pašv. darbs», 1934. g. 10. num.
12. Pagastu pašvaldības darbinieku pienākumi, «Pašvaldības darbs», 1934. g. 11. un 12. num.
13. Pilsētu pašvaldības darbinieku atalgojuma tiesības, «Pašv. darbinieks» 1934. g. 6. num.
14. Pilsētu pašvaldības darbinieku pienākumi, «Pašv. darbinieks», 1934. g. 9. num.
15. Pilsētu darbinieku izstāšanās no dienesta, «Pašv. darbinieks» 1934. g. 10. num.
16. Vācu komūnāllikuma pamatprincipi, «Tieslietu ministrijas vēstnesis» 1935. g. 4. num.
17. Pašvaldības iekārta Itālijā, «Pašvald.balss» 1935. g. 7/8. num.

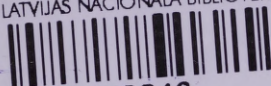
18. Komūnu saimniekošanas noteikumi Vācijā, «Pašv. balss», 1935. g. 10. num. Ā
19. Latvijas lauku pašvaldību tagadējā iekārta, «Lauku pašv. gada grām. 1935. g.»
20. Pagasta valdes tiesība uzlikt administratīvus sodus, «Pašv. darbs», 1935. g. 8. num.
21. Pagasta pašvaldības amatpersona un darbinieks, «Pašvald. darbs» 1935. g. 11. num.
22. Apriņķu pašvaldību likvidācija, «Pašv. dzīve» 1935. g. 6. num.
23. 15. maija nozīme mūsu pašvaldību darbā, «Pašv. dzīve», 1935. g. 12. un 13. num.
24. Pašvaldības darbinieku izglītības un sagatavošanas jautājums Latvijā, «Pašv. dzīve», 1935. g. 16. un 17.
25. Vācijas komūnālpārvaldes pamati, «Pašvald. dzīve» 1935. g. 21. un 22. num.
26. Vācijas komūnālpārvaldes organi, «Pašvald. dzīve» 1935. g. 28.—30. num.
27. Pilsētu pašvaldības tiesības autoritārā Latvijā, rakstu krājumā «Pilsētu pašvaldību sanāksmes 1936. g.»
28. Latvijas lauku pašvaldību pamatprincipi, rakstu krājumā «Pagasta pašvaldību pienākumi un uzdevumi», 1936. g.
29. Pagastu pašvaldību organu lēmumu pārsūdzība, «Pašvaldības darbs», 1936. g. 1.—3. num.
30. Pagastu pašvaldības darbinieku atvaļinājuma tiesība, «Pašv. darbs», 1936. g. 7.—9. num.
31. Pagastu pašvaldības iestāžu pārraudzība, «Pašv. dzīve», 1936. g. 2.—4. num.
32. Kas ievērojams mūsu pašvaldības darbinieku sagatavošanā, «Pašv. darbs» 1937. g. 1. un 2. num.
33. Latvijas pašvaldību iekārta, «Pašv. darbs», 1937. g. 5.—12. n.
34. Latvijas pilsētu pašvaldības iekārta, «Pašv. balss», 1938. g. 2.—8. num.
35. Pagasta vecākais un sekretārs, «Pašv. darbs», 1938. g. 2. num.

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0305058246

2